

კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტი

ანზორ აბრალავა

**ეკონომიკისა და ბიზნესის
გლობალურ-ინოვაციური
პრობლემები**

გამომცემლობა „ანზორსალი“
თბილისი 2014

ANZOR ABRALAVA

**ECONOMIC AND BUSINESS
GLOBAL-INOVATION
PROBLEMS**

**TBILISI
2014**

АНЗОР АБРАЛАВА

**ГЛОБАЛЬНО-ИНОВАЦИОННЫЕ
ПРОБЛЕМЫ ЭКОНОМИКИ И
БИЗНЕСА**

**ТБИЛИСИ
2014**

მონოგრაფია ეხება საზოგადოებრივი პროგრესის განმსაზღვრელ გლობალურ-ინოვაციურ პროცესს, ეკონომიკასა და ბიზნესში მის როლს, მნიშვნელობას, თავისებურებებსა და თანმდევ წინააღმდეგობებს, საერთაშორისო რეგიონულ და რეგიონთაშორის ურთიერთობებს, ეროვნულ ეკონომიკათა ინტერესებსა და შესაბამისი სტრატეგიის შემუშავების თეორიულ-კონცეპტუალური და გამოყენებითი ხასიათის საკითხებს. იგი განკუთვნილია პროფესიული წრეების, სტუდენტებისა და საერთოდ, აღნიშნული პრობლემით დაინტერესებული მკითხველისათვის.

რედაქტორი: ელგუჯა მეჭაბიშვილი,

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

რეცენზენტი: რევაზ გველესიანი

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

აკობ მესხია

ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი

თამარ ქობლანიძე

ეკონომიკის აკადემიური დოქტორი, პროფესორი

წიგნი იბეჭდება კავკასიის საერთაშორისო უნივერსიტეტის ბიზნესის ფაკულტეტის საბჭოს სხდომის (ოქმი №1, 19.02.2014) და ივანე ჯავახიშვილის სახელობის თბილისის სახელმწიფო უნივერსიტეტის, ეკონომიკისა და ბიზნესის ფაკულტეტის, ეკონომიკის პრინციპების კათედრის სხდომის (ოქმი №1, 26.02.2014) გადაწყვეტილებით.

© ანზორ აბრალავა

გამომცემლობა „უნივერსალ“, 2014

თბილისი, 0179, თ. ჭავჭავაძის გამზ. 19, ☎: 2 22 36 09; 5(99)17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

ISBN 978-9941-22-239-9

შ ი ნ ა რ ს ი

შესავალი 7

თავი I. ეკონომიკური პროგრამის ინოვაციური

შაქტორი 11

- 1.1. ინოვაციური განვითარების სტრატეგიისა
და პრიორიტეტების ფორმირება 11
- 1.2. ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა
ტრანსფორმაცია ინოვაციურ სფეროში: თეორიულ-
კონცეპტუალური მიდგომა 22
- 1.3. ინოვაციები თანამედროვე ბიზნესში 27
- 1.4. ინოვაცია – გლობალიზაციის მთავარი პოზიტივი 37
- 1.5. კრიზისი – ინოვაციების შემაფერხებელი და
სტიმულატორი 43
- 1.6. ტექნოგენური საფრთხე: პროგნოზები და რეალობა 50
- 1.7. ტექნოლოგიური განვითარება: სახსრები და საფრთხეები 60

თავი II. ეკონომიკური განვითარების გლობალური

ბენეფიციები 71

- 2.1. თანამედროვე ცივილიზაციის აქტუალური
გამოწვევები 71
- 2.2. გლობალიზაცია და თანამედროვე გლობალური
კრიზისი 77
- 2.3. ეროვნული ეკონომიკის მართვა გლობალიზაციის
ეპოქაში 83
- 2.4. გლობალიზაცია და გლობალური კრიზისის
გაყვანილობები 93
- 2.5. ეკონომიკური კრიზისის მიზეზები და განვითარების
ფაქტორები 100

თავი III. ეკონომიკის გლობალურ-ინოვაციური

განხილვა _____ 107

- 3.1. თანამედროვე კაპიტალმოძრაობის ძირითადი
თავისებურებანი..... 107
- 3.2. ეკონომიკური ტრანსფორმაცია ცენტრალური და
აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში..... 115
- 3.3. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და ქართული
სახელმწიფოს პერსპექტივა 123
- 3.4. გლობალურ და ეროვნულ ეკონომიკათა თავსებადობის
თეორიულ-კონცეპტუალური განხილვა..... 130
- 3.5. რეგიონული ეკონომიკური თანამშრომლობა და
კონკურენცია..... 139
- 3.6. კრიზისის დაძლევის ისტორიული გაკვეთილი:
ლუდვიგ ერჰარდი და „გერმანული სასწაული“..... 147
- 3.7. ეკონომიკური წონასწორობა და წესრიგი..... 156

თავი IV. კომპანიების საინოვაციო საქმიანობის მართვა

გლობალიზაციის პირობებში _____ 162

- 4.1. ინოვაციების გავლენა ბიზნესსა და
სოციალურ ეკონომიკაზე 162
- 4.2. ფირმის საინოვაციო საქმიანობის სისტემაწარმომქმნელი
მნიშვნელობა 173
- 4.3. გლობალური ბიზნესი და ინოვაციების მართვა 180
- 4.4. ინოვაციური ბიზნესის მართვა განუსაზღვრელობის
პირობებში 190
- 4.5. ინოვაციური ფირმის სტრატეგიული მართვის მეთოდები..... 202
- 4.6. ინოვაციური საწარმოს სტრატეგიული ტრანსფორმაცია
კრიზისის პირობებში 211

რ ე ზ ი უ მ ე _____ 221

R E S U M E 251

P E 3 I O M E 276

გამოყენებული ლიტერატურა _____ 307

შ ე ს ა ზ ა ლ ი

საკაცობრიო პროგრესი წარმოდგენილი იქნებოდა, რომ არ არსებობდეს ადამიანთა მუდმივი სწრაფვა სიახლეებისა და მისი ფართოდ გავრცელებისაკენ.

წინამდებარე ნაშრომი სწორედ ამ საკითხს ეძღვნება, რომლის თანამედროვე შინაარსი შეიძლება წარმოვიდგინოთ, როგორც ბიზნესის წარმატებისა და საერთო ეკონომიკური წინსვლის განმსაზღვრელი გლობალური და ინოვაციური მიმართულება — ორი უმძლავრესი მუხტი და მათი ერთიანი ინტეგრალური ენერგია.

დაბეჯითებით უნდა ითქვას, რომ თანამედროვე ტექნიკურ-ტექნოლოგიური განვითარების პირობებში, როდესაც უსწრაფესად წყდება იდეების გენერირება და მატერიალიზება, აუცილებელია გლობალიზაციისა და ინოვაციის სოციალურ-ეკონომიკური შინაარსის საფუძვლიანად შესწავლა, მისი ღრმად გააზრება მასთან დაკავშირებულ სხვადასხვა სახის პრობლემათა რთულ კონტექსტში. სწორედ აქედან გამომდინარე გაჩნდა სურვილი შეგვეთავაზებინა პროფესიული და დაინტერესებული მკითხველი საზოგადოებისათვის ჩვენი ნაშრომი, სადაც ვფიქრობთ არაერთი მნიშვნელოვანი საკითხია დამუშავებული.

გლობალიზაციასა და ინოვაციას გააჩნია, როგორც პოზიტიური ისე ნეგატიური ეფექტები. აქედან გამომდინარე დღის წესრიგში დგება მათი სათანადოდ შეფასებისა და ადეკვატური რეაქციების გამომუშავების აუცილებლობა.

სწორედ ამ მიზანს ემსახურება განხილვა ისეთი თემების, როგორიცაა:

- ინოვაციური განვითარების სტრატეგიისა და პრიორიტეტების ფორმირება, ინოვაციური სფეროს მართვის სისტემის ტრანსფორმაციის თეორიულ-კონცეპტუალური მოდელი, ინოვაციების როლი თანამედროვე ბიზნესში, ინოვაცია – როგორც გლობალიზაციის მთავარი პოზიტივი, კრიზისის როლი ინოვაციური პროცესების შეფერხებასა და სტიმულირებაში, ტექნიკურ-ტექნოლოგიური განვითარების ახალი ტენდენციები და საფრთხეები;
- თანამედროვე ცივილიზაციის მიერ შემოთავაზებული არსებითი და აქტუალური გამოწვევები, გლობალიზაცია და თანამედროვე გლობალური კრიზისი, ეროვნული ეკონომიკის მართვის პრობლემები გლობალიზაციის არსებული ტემპების პირობებში, გლობალური კრიზისის საყურადღებო და გასათვალისწინებელი შედეგები, ბოლო პერიოდის მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის მიზეზები და განვითარების ფაქტორები;
- თანამედროვე კაპიტალმოძრაობის გლობალური ხასიათი და ძირითადი თავისებურებანი, 1980-იანი წლებიდან დღემდე მიმდინარე ეკონომიკური ტრანსფორმაციები ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში, ქართული სახელმწიფოს პერსპექტივა თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური რყევების კონტექსტში, გლობალურ და ეროვნულ ეკონომიკათა თავსებადობის თეორიულ-კონცეპტუალური განზომილება, ეკონომიკური თანამშრომლობა და კონკურენცია რეგიონულ ჭრილში, კრიზისის დაძლევის ისტორიული გაკვეთილი – მეორე მსოფლიო ომის შემდგომი გერმანიის არნახული სოციალურ-ეკო-

ნომიკური პროგრესი, წონასწორობისა და წესრიგის ურთიერთგანსაზღვრულობა.

- ბიზნესსა და ეკონომიკის სოციალურ შინაარსზე ინოვაციების გავლენის არსებითი ტენდენციები, ფირმის საინოვაციო საქმიანობის სისტემაწარმოქმნელი მნიშვნელობა, გლობალური ბიზნესისა და ინოვაციების მართვის ურთიერთდამოკიდებულება, ინოვაციური ბიზნესის მართვის სპეციფიკა განუსაზღვრელობის პირობებში, ინოვაციური ფირმის სტრატეგიული მართვის მეთოდები და სტრატეგიული ტრანსფორმაცია კრიზისულ ვითარებაში.

აღნიშნულ თემებში საფუძვლიანად გარკვევა გვიჩვენებს, რომ კაცობრიობა იმყოფება უდიდესი რისკისა და საფრთხის, „უკანასკნელი გაჩერების“ მოახლოების ფაზაში, რომლისგანაც თავის დაღწევა მხოლოდ ეკონომიკის ჰარმონიზაციისაქენ კურსის აღებაშია. გაბედულად უნდა ითქვას უარი მომხმარებლურ თვისებებზე, რომლითაც ცხოვრობს დღევანდელი მსოფლიო.

პიროვნების თავისუფლება, სოციალური სამართლიანობა და ეკონომიკური ქმედუნარიანობა წარმოადგენს დემოკრატიული პროგრესისა და წონასწორობის საყრდენს. იგი უნდა მოექცეს ეკონომიკური, პოლიტიკური, სოციალური და სამართლებრივი ერთიანი წესრიგის ჩარჩოში. ამას სერიოზულად შესაძლებელს ხდის გლობალურ-ინოვაციური ტენდენციების გონივრულად გამოყენება.

აქედან გამომდინარე ჩვენი უმთავრესი მიზანია, ბიძგი მიეცეს საქართველოში დამკვიდრებული პატერნალისტური საზოგადოებრივი ცნობიერებისაგან გამოსვლას და გაჩნდეს ფორმირებული საზოგადოების შექმნისაქენ სწრაფვის სურვილი. ამან

უნდა მიგვიყვანოს რეალობამდე, სადაც ადამიანი იქნება მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევებისადმი არა მომხმარებლური, არამედ შემოქმედებითი განწყობის.

გლობალური და ინოვაციური პრობლემატიკა რთულია და ცხადია, შეუძლებელია მისი სრულად დამუშავება, ყველა საკითხზე ამომუწრავი პასუხის გაცემა, მითუმეტეს ერთი მონოგრაფიული ნაშრომის ჩარჩოში. ჩვენ შემოგთავაზეთ მხოლოდ გარკვეული მიმართულებები – ეფიქრობთ საინტერესო, თუმცა, ამას ჯეროვნად მკითხველი შეაფასებს.

თავი I.

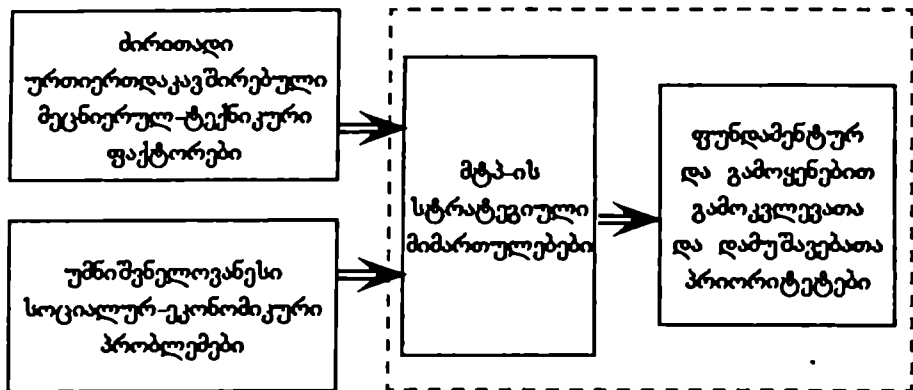
ეკონომიკური პროგრესის ინოვაციური ფაქტორი

1.1. ინოვაციური განვითარების სტრატეგიისა და პრიორიტეტების ფორმირება

საზოგადოების პროგრესს ორი უმთავრესი ფაქტორი განსაზღვრავს: ინოვაცია და მისი გავრცელების გლობალურობა. სხვაგვარად ნებისმიერი სიახლე დარჩებოდა ჩაკეტილ სივრცეში და იქნებოდა, რომელიმე ერთი პიროვნების ან პიროვნებათა ჯგუფის ხელში. საერთოდ მეცნიერებას საზღვრები არ გააჩნია, მისთვის უცხოა შეზღუდული გარემო, რომლის ფარგლებშიც დიდი მეცნიერული აღმოჩენები და გამოყენებითი ხასიათის მიღწევები შეუძლებელი იქნებოდა. გამომდინარე ამ ლოგიკიდან ინოვაციური განვითარების კონკრეტული სტრატეგია ერთი ქვეყნის ფარგლებში სრულებითაც არ ნიშნავს მის იზოლირებას საერთო ინოვაციური ტენდენციებიდან.

მტპ-ის (მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის) სტრატეგიის განსაზღვრისა და პრიორიტეტების ფორმირების საკითხი მუდმივად აქტუალური თემაა.

ფუნდამენტურ და გამოყენებით გამოკვლევათა და დამუშავებათა პრიორიტეტები განისაზღვრება იმისდა მიხედვით, თუ როგორია მტპ-ის სტრატეგიული მიმართულებები, ზოლო ამ უკანასკნელს კი განსაზღვრავს, ერთის მხრივ, ძირითადი ურთიერთდაკავშირებული მეცნიერულ-ტექნიკური ფაქტორები, ზოლო, მეორეს მხრივ, კი უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები ნახ: 1.1.1

ნახ. 1.1.1. მტპ-ის სტრატეგიული მიმართულებებისა და მეცნიერულ გამოკვლევათა და დამუშავებათა პრიორიტეტების ფორმირების ზოგადი მოდელი

ინოვაციური განვითარების სტრატეგიისა და სტრუქტურის ფორმირება-სრულყოფას ფაქტორთა ფართო წრე განაპირობებს, რომელთა შორის განსაკუთრებული და არსებითი მნიშვნელობისაა: მეცნიერული შედეგების შინაგანი ლოგიკა, ინოვაციური პროცესის მონაწილე სუბიექტთა პრაქტიკული მოთხოვნილებები, უკუკავშირი მეცნიერებასა და პრაქტიკას შორის და ა.შ.

- მეცნიერული შედეგების განვითარების შინაგანი ლოგიკა განისაზღვრება მეცნიერებაში მიმდინარე ევოლუციური და რევოლუციური პროცესებით, მათი გამოყენების შესაძლებლობებით, გავლენა მოახდინონ ეკონომიკური პროცესის სუბიექტებსა და ობიექტებს შორის ურთიერთობათა განვითარებაზე, ცვლილებები შეიტანონ ერთობლივი მოთხოვნის სტრუქტურაში.
- ეკონომიკური პროცესის სუბიექტთა პრაქტიკული მოთხოვნილებები ყალიბდება მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევების საზოგადოებრივ წარმოებაში გამოყენების შესაძლებლობა-

ბეებითა და კონკურენციის პირობებით. მთლიანობაში კი, ახალი მეცნიერული მიღწევები და აღმოჩენები სტიმულს აძლევენ მეცნიერებატევად საზოგადოებრივი კვლავწარმოების პროცესს.

- **უკუკავშირის მეცნიერებასა და პრაქტიკას შორის განაპირობებს საზოგადოებაში არსებული სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების კომპლექსი, რომელიც, ცხადია, ამა თუ იმ ქვეყნისათვის განსხვავებულია და, რომელთა გადაწყვეტაც საჭიროებს მეცნიერულ კვლევა-ძიებას.** ამდენად, პრაქტიკული მოთხოვნები გადიზრდება მეცნიერულ მოთხოვნებში. ასევეა პირიქით, როდესაც მეცნიერული მოთხოვნები „გარდაიქმნებიან“ პრაქტიკულ მოთხოვნებად.

რაც შეეხება უმნიშვნელოვანეს სოციალურ-ეკონომიკურ პრობლემებს, აქ განიხილება: ენერგეტიკული და სანედლეულო კრიზისის დაძლევა; წარმოების უზრუნველყოფა მისი ფუნქციონირებისათვის აუცილებელი კომპონენტებით; საზოგადოების უზრუნველყოფა აუცილებელი საარსებო საშუალებებით; საზოგადოებრივი წარმოების ინტენსიფიკაცია; ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობა და სახელმწიფო უსაფრთხოება; საზოგადოების ეკოლოგიური უსაფრთხოება; სატრანსპორტო კომუნიკაციების, კავშირგაბმულობისა და ინფორმაციული სისტემების და მათი ინფრასტრუქტურების განვითარება; საკურორტო და ჯანდაცვის ინდუსტრიის განვითარება; ახალი სივრცითი სფეროების შესაძლებლობათა შესწავლა; დასაქმება და უმუშევრობის დონის შემცირება; ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის გამოყენება მსოფლიო მეურნეობაში ჩაბმისა და საექსპორტო პოტენციალის გადიდებისათვის; მონაწილეობა სხვადასხვა აქტუალურ რე-

გიონულ და მსოფლიო მნიშვნელობის პროექტებში და ა.შ.

ერთი სიტყვით, ასეთი პროექტები საკმაოდ ბევრია და, ცხადია, ყველა მათგანი ვერ იქნება მიჩნეული თანაბარმნიშვნელოვნად, რის გამოც საჭიროა მოხდეს მათი რანჟირება აუცილებლობისა და მნიშვნელობის მიხედვით, ადგილისა და როლის განსაზღვრა ეკონომიკის განვითარების საერთო სტრატეგიული მიზნის სტრუქტურაში.

ყოველივე ამის შემდეგ მათ გარშემო ჩამოყალიბდება მეცნიერულ გამოკვლევათა და დამუშავებათა პრიორიტეტები.

ზოგიერთი მიმართულება შეიძლება არ განიხილებოდეს პრიორიტეტულად, არ ჩანდეს მისი გავლენა პრაქტიკაზე, მაგრამ ჰქონდეს მჭიდრო კავშირი აქტუალურ მეცნიერულ-ტექნიკურ პრობლემებთან. ამიტომ ეს გარემოება სათანადოა გასათვალისწინებელი.

მთელ ამ პროცესში არსებითი ადგილი უნდა დაეთმოს ქვეყნის ბუნებრივ-ისტორიულ, კულტურულ-ტრადიციულ და თუ გნებავთ მენტალური ფაქტორების გათვალისწინებას.

ქართველი ხალხის ბუნებრივმა სწრაფვამ ცოდნის დაუფლები-საკენ, განაპირობა მეცნიერების საბუნებისმეტყველო, ჰუმანიტარულ-სოციალური და მათი გამოყენებითი მიმართულებების განვითარება. სწორედ ამიტომაა, რომ საყოველთაოდ ცნობილი და აღიარებულია ქართული ფიზიკის, მათემატიკის, ფიზიოლოგიის, ფსიქოლოგიისა და ა.შ. სკოლები, მათი მიღწევები, ქართველ მეცნიერ-მკვლევართა სახელები.

ხაზგასმით უნდა აღინიშნოს აგრეთვე, რომ ჩვენმა ქვეყანამ ჯეროვნად უპასუხა XX საუკუნის ინდუსტრიულ გამოწვევებს. ჩამოყალიბდა სათანადო განათლების სისტემა, რომელმაც დასაბამი მისცა ქართული საინჟინრო სკოლების შექმნას ენერგე-

ტიკის, მანქანათმშენებლობის, სამთო და ქიმიური მრეწველობის, ხელსაწყოთმშენებლობის, ელექტროტექნიკურ და სხვა დარგებში. თამამად შეიძლება ითქვას, რომ ასეთი რამ დიდი და მაღალგანვითარებული ქვეყნების ფუფუნებაა. მართლაც რომ გასაოცარი და საკვირველია ჩვენი ქვეყნის ფარგლებში ასეთი რამის შექმნა და მისი უზრუნველყოფა ადგილობრივი საკადრო რესურსებით.

ყოველივე ზემოთქმულიდან გამომდინარე, ჩვენი სინამდვილისათვის ყველაზე არსებითად მიგვაჩნია შემდეგი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტა:

1. მოსახლეობის უზრუნველყოფა სურსათითა და სხვა აუცილებელი საარსებო საშუალებებით;
2. ენერგეტიკული და სანედლეულო კრიზისის დაძლევა;
3. ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის გამოყენება მსოფლიო მეურნეობაში ჩაბმით საექსპორტო პოტენციალის გადიდებისათვის;
4. შრომისუნარიანი მოსახლეობის დასაქმება და უმუშევრობის დონის შემცირება;
5. კომუნიკაციური სისტემების განვითარება;
6. საზოგადოებრივი წარმოების ინტენსიფიკაცია;
7. ქვეყნის თავდაცვისუნარიანობისა და უსაფრთხოების უზრუნველყოფა.

საქართველოში ამ ძირითად პრობლემათა გარშემო უნდა ჩამოყალიბდეს მტკიცის სტრატეგიული მიმართულებები, სათანადო ფუნდამენტური და გამოყენებითი გამოკვლევებისა და დამუშავებების პრიორიტეტები არსებული ურთულესი კრიზისული ვითარებისა და მოსალოდნელი პერსპექტივის გათვალისწინებით.

სამწუხაროდ, საქართველოს ხშირად ჰქონია პერიოდები, რო-

დესაც ისტორიული ბედუკუდმართობის გამო შეწყვეტილა მისი ნორმალური სახელმწიფოებრივი განვითარება, რის გამოც ვერ ხერხდებოდა მეცნიერული პოტენციალის კონცენტრაცია და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი გამოყენება. ამიტომ ჩვენი მეცნიერული აზროვნებისა და მოღვაწეობის შესაძლებლობათა ვექტორი უცხოეთისაკენ წარიმართებოდა ზოლმე (ასე ხდებოდა სხვა სფეროებშიც) და იქ იმკვიდრებდა ადგილს. მსგავსი საფრთხე და მრავალი კონკრეტული მაგალითი სახეზეა დღესაც. .

საქართველოში 1990-იანი წლებიდან მოყოლებული დღემდე არსებული საერთო სახელმწიფოებრივი კრიზისისა და ნგრევის პერიოდში მაინც მიმდინარეობდა გარკვეული მეცნიერულ-ტექნიკური მუშაობა და ეს ეფუძნებოდა უმთავრესად ადამიანთა ენთუზიაზმს, მათ ერთგულებას პროფესიისადმი და დიდ შინაგან პასუხისმგებლობას. აქ ზედმეტია ლაპარაკი მინიმალურ მატერიალურ სტიმულირებაზეც კი. ფუნდამენტურმა გამოკვლევებმა მოიცვა როგორც საბუნებისმეტყველო, ისე ჰუმანიტარული, სოციალური და გამოყენებითი მნიშვნელობის მქონე გამოკვლევები, თუმცა მათ ვერ ჰპოვეს პრაქტიკული ასახვა ისეთ მნიშვნელოვან მიმართულებებში, როგორიცაა: უმუშევრობის შემცირება, მოსახლეობის ცხოვრების დონის გაუმჯობესება, ადგილობრივი რესურსების გამოყენების აქტივიზაცია და წარმოების გამოცოცხლება, დემოგრაფიული მდგომარეობის გაუმჯობესება და ა.შ.

ყოველივე ეს მნიშვნელოვანწილად განაპირობა, ერთი მხრივ, მტკ-ის ეფექტიანობის გამომწვევი ფაქტორების – ფუნდამენტური და გამოყენებითი გამოკვლევებისა და დამუშავებების სამეცნიერო მნიშვნელობის, აქტუალობისა და სიახლის ხარისხის, პრაქტიკული გამოყენების შესაძლებლობების, კადრების კვალ-

ოფიკაციისა და მისი უზრუნველყოფის სისტემის სრულყოფის, მატერიალურ-ფინანსური სტიმულირების სისტემის განვითარების – შეუფასებლობამ, რასაც თავის მხრივ განსაზღვრავს მეცნიერულ, ტექნიკურ და საწარმოო ფაქტორთა განვითარების ღონესა და ეტაპებს შორის არსებული სერიოზული დისპროპორცია და ინოვაციათა ათვისების დაბალი ხარისხი; მეორეს მხრივ, კი ამის მიზეზია საზოგადოების უკიდურესი სოციალური, პოლიტიკური და ზნეობრივი პოლარიზაცია, ჩრდილოვანი მონოპოლიების ინტერესების დომინანტური ხასიათი, ეროვნული და სახელმწიფოებრივი პასუხისმგებლობის დაბალი დონე – რაც მთლიანობაში ჩვენში არსებული საერთო-სახელმწიფოებრივი კრიზისის გამოკვეთილ ნიშანს წარმოადგენს.

ასეთ ვითარებაში სრულიად ლოგიკურია, რომ ეკონომიკის ტრანსფორმაცია არაა დამყარებული მეცნიერებაზე, როგორც საწარმოო ძალაზე და სუსტია მეცნიერების როლი სახელმწიფო პრიორიტეტთა სისტემაში.

ეკონომიკის ტრანსფორმაციისათვის აუცილებელია აქცენტი გაკეთდეს მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევების გამოყენებაზე და დღის წესრიგში დგება პრიორიტეტთა განსაზღვრის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემის ფორმირებისა და სრულყოფის ამოცანა.

ამ საკითხთან დაკავშირებით არსებობს მრავალი საინტერესო შეხედულება, რომელთა გათვალისწინებითაც ვფიქრობთ ჩვენთვის მისაღებია მეცნიერულ გამოკვლევათა და დამუშავებათა პრიორიტეტების ფორმირების მართვის ორგანიზაციული სისტემის მოდელი (ნახ. 1.1.2.), რომლის I – უმაღლეს დონეზე განისაზღვრება მეცნიერულ-ტექნიკური განვითარების საერთო სახელმწიფო სტრატეგია და შესაბამისი პოლიტიკა, II – სა-

ვინაიდან ძირითადი ეკონომიკური სტრატეგია და მეცნიერულ-ტექნიკური პოლიტიკა განისაზღვრება მართვის უმაღლეს დონეზე სახელმწიფოს მიერ, ცხადია, მისი პრეროგატივაა მეცნიერულ გამოკვლევათა და დამუშავებათა პრიორიტეტების ფორმირებაც. მანვე უნდა უზრუნველყოს აგრეთვე იმავე მართვის დონეზე სათანადო ორგანიზაციული სისტემის სრულყოფა და ეფექტიანი ფუნქციონირება. აქ აუცილებლად იქნებიან ჩართული პროფესიული და დაინტერესებული ჯგუფები, საექსპერტო კომისიები ამა თუ იმ მიმართულებით და ცალკეულ პრობლემებზე.

პრიორიტეტთა ფორმირებისათვის აუცილებელია შემუშავდეს გადაწყვეტილებათა მიღების რაციონალური მოდელი, რომელმაც, უნდა მოიცვას შემდეგი ეტაპები:

1. პრობლემის დიაგნოზი;
2. შეზღუდვებისა და კრიტერიუმების ფორმულირება გადაწყვეტილებათა მისაღებად;
3. ალტერნატიული ვარიანტების გამოვლენა.
4. ალტერნატივების შეფასება;
5. ალტერნატივის არჩევა.

პრიორიტეტთა ფორმირების ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემა ამავდროულად უნდა იქცეს ქვეყნის ეკონომიკისა და მეცნიერულ-ტექნიკური განვითარების სტრატეგიული კურსის შენარჩუნებისა და განვითარების საშუალებად, მეცნიერული გამოკვლევებისა და დამუშავებისას მართვის ერთ-ერთ ინსტრუმენტად პერსპექტიული თემების შერჩევისა და პრიორიტეტების ყოველწლიურად განსაზღვრის პროცესად. მათ შესაბამისად მოხდება საბიუჯეტო სახსრების გამოყოფა კონკრეტულ სამუშაოებზე და შეიქმნება მოტივები ინვესტიციური აქტივობისათვის.

მეტად მნიშვნელოვანია, თუ როგორი იქნება თანაფარდობა დანახარჯების სისტემაში ფუნდამენტურ და გამოყენებით გამოკვლევებსა და დამუშავებებს შორის. როგორც მოწინავე გამოცდილება აჩვენებს საშუალოდ ფუნდამენტურ გამოკვლევებზე მოდის 14%, გამოყენებით გამოკვლევებზე – 23%, ხოლო დამუშავებებზე – 63%. ამ თანაფარდობას განაპირობებს დადებითი შედეგის მიღების ალბათობა, რომელიც (საბაზრო კონიუნქტურის გაუთვალისწინებლად) შეადგენს: ფუნდამენტურ გამოკვლევათა სტადიაზე – 5-10%-ს, გამოყენებით გამოკვლევათა სტადიაზე – 85-90%-ს, დამუშავების პროცესში – 95-97%-ს.

აქ, ცხადია, გასათვალისწინებელია ჩვენში შექმნილი ღრმა კრიზისული ვითარება და შესაძლებლობები (თანაც მსოფლიო კრიზისის ფონზე), როდესაც საოცრად მაღალია მოსალოდნელი შედეგების განსაზღვრულობის დაბალი და, შესაბამისად, განუსაზღვრელობა-რისკის მაღალი დონე. ეს ფაქტორი საერთოდ განაპირობებს იმას, რომ განვითარებულ ქვეყნებშიც კი სამეცნიერო-კვლევით და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე არ გამოიყოფა მთლიანი ეროვნული პროდუქტის 3-4%-ზე მეტი.

ჩვენ გვჭირდება ფუნდამენტურ და გამოყენებით გამოკვლევებსა და დამუშავებებს შორის ისეთი ოპტიმალური თანაფარდობის ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს მეცნიერების ეფექტიანობის ამაღლებას, ინოვაციური პროცესის გააქტიურებას, პირველი რიგის სოციალური პრობლემების გადაწყვეტას და ა.შ.

ამ მიზნით საჭიროა გატარდეს სახელმწიფო პოლიტიკა, რომელიც დაეფუძნება შემდეგ არსებით პრინციპებს:

1. ფუნდამენტურ გამოკვლევებს უმთავრესად დააფინანსებს სახელმწიფო;
2. სახელმწიფო დააფინანსებს მხოლოდ იმ გამოყენებითი ხასიათის პროგრამებს, რომლებიც ემსახურებიან ისეთი განსაკუთრებული სახელმწიფოებრივი მნიშვნელობის მიმართულებებს, როგორიცაა თავდაცვა, ენერგეტიკა, კავშირგაბმულობა, დასაქმება და ა.შ.
3. სახელმწიფო ხელს შეუწყობს კერძო სექტორში ინოვაციური განვითარების მოტივების შექმნასა და განვითარებას ისეთი არაპირდაპირი მეთოდებით, როგორიცაა: პროტექციონისტულ-ლიბერალური საგადასახადო და საკრედიტო პოლიტიკა, მეცნიერულ-ტექნიკური ინფორმაციით უზრუნველყოფის სისტემის განვითარება, სალიცენზიო, საპატენტო და ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის სრულყოფა და ა.შ.
4. საბიუჯეტო სახსრების განაწილებისას სახელმწიფო უპირატესობას ანიჭებს იმ პროგრამებს, რომლებიც ზორციელდება ჯანმრთელობის დაცვის, მრეწველობის, ენერგეტიკისა და კავშირგაბმულობის მიმართულებით.

ფუნდამენტური და გამოყენებითი გამოკვლევებისა და დამუშავებების პრიორიტეტების განსაზღვრის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემის განვითარების შესაბამისად უნდა განხორციელდეს აგრეთვე მთლიანად ინოვაციური სფეროს მართვის სტრუქტურის ტრანსფორმაცია.

12. ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა ტრანსფორმაცია ინოვაციურ სფეროში: თეორიულ-კონცეპტუალური მიდგომა

საქართველოში უკანასკნელი ორი ათწლეული მეტად მძაფრად, ღრმა კრიზისული გზით წარიმართა (ისევე, როგორც მსოფლიოს მრავალ ქვეყანასა და რეგიონში). ამ პერიოდში განვითარებულმა მოვლენებმა, რომელსაც მოჰყვა მეორე დემოკრატიული რესპუბლიკის ძალით დამხობა, მიგვიყვანა კრიტიკულად საშიშ სიტუაციამდე, საფრთხე შეექმნა ქვეყნის სუვერენიტეტსა და დემოკრატიულ განვითარებას – 1991 წლის 31 მარტის საერთო-სახალხო რეფერენდუმით გაკეთებულ ისტორიულ არჩევანს. ყოველივე ამან, ცხადია, მოშალა ეკონომიკური სისტემაც.

1990 წლის ბოლოდან აღებული, საბჭოური მონოსაკუთრებითი, მკაცრად ცენტრალიზებული საზოგადოებრივ-ეკონომიკური სისტემიდან, პოლისაკუთრებით, უპირატესად დეცენტრალიზებულ ურთიერთობათა სისტემაზე გადასვლის გაწონასწორებული, გეგმაზომიერი სახელმწიფოებრივი კურსი და კონვენგენციის მეტად გონივრული, გაბედული იდეა – რომლებიც მთლიანად პასუხობდა ჩვენი სოციუმის მოთხოვნა-განწყობილებას (მაგალითად, კოლექტიური და საბჭოთა მეურნეობების ახალ სამართლებრივ ფორმაში ტრანსფორმირება, საერთოდ საწარმოო-ორგანიზაციათა მართვის დემოკრატიზაცია, ფრთხილი მიდგომა პრივატიზაციის პროცესისადმი, საიჯარო ურთიერთობათა ახლებურად გააზრება, კერძო სტრუქტურათა დამკვიდრების პროცესისადმი ხელშეწყობა და ა.შ.) – არსებული სინამდვილისათვის სრულიად გამოუსადეგარი, პოპულისტური და მოსახლეობისათვის გაუგებარი ეკონომიკური დოქტრინებით შეიცვალა. ამას მოჰყვა შესაბამისი ნეგატიური შედეგები: მასო-

ბრივი უმუშევრობა, სიღატაკე, კორუფციის აღზეება არნახუ-
ლი მასშტაბით, ეკონომიკურ-ფინანსურ ოლიგარქთა ბატონობა,
ანტაგონიზმი სხვადასხვა სოციალურ ჯგუფებს შორის, სულ
უფრო მზარდი და უმართავი მიგრაცია, ეროვნული ერთიანობის
განცდის შესუსტება და ნიპილისტური დამოკიდებულება სახ-
ელმწიფოებრიობისადმი, ზნეობრივი დეგრადაცია – რაც დღეს
სადავოდ არავის მიაჩნია. ფართოდ პროპაგანდირებული მოსა-
ლოდნელი „შოკური თერაპიის“ ნაცვლად მივიღეთ ქირურგია
ანესთეზიის გარეშე“ (ა. აბრალავა).

შექმნილი კრიზისის დაძლევა შესაძლებელია ობიექტურად
აღქმული და ღრმად გააზრებული ერთიანი სახელმწიფო პოლი-
ტიკის გატარებით, ეფექტიანი ინსტიტუციური რეფორმების
განხორციელებით, მტკიცე, სამართლიანი კონსტიტუციური
წესრიგის დამყარებით, რომლის ერთ-ერთი უმთავრესი ქვა-
კუთხედია მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევებსა
და სოციალურ პრობლემებზე ორიენტირებული, ბიზნესის
კონკურენტუნარიანობის უზრუნველყოფი (ამასთან, მაღალ
სახელმწიფო-საზოგადოებრივ პასუხისმგებლობასთან შერწყ-
მული) ეკონომიკური პოლიტიკა.

დღეს მსოფლიო ეკონომიკური პროცესი წარმოდგენელია
მტპ-ის (მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის) მიღწევათა გამო-
ყენების გარეშე. საერთაშორისო შრომის განაწილების სტრუქ-
ტურაში სულ უფრო იზრდება მისი ინტელექტუალური შემად-
გენლის წილი.

საზოგადოების პროგრესირებადი, ახალი მოთხოვნილებების
დაკმაყოფილება მეცნიერებატევადი პროდუქციითა და მომსახუ-
რებით შეუძლებელია ინოვაციათა ფართოდ გამოყენების გარეშე.

კაცობრიობა მუდმივად ისწრაფვის წარმოების ფაქტორთა
ნაკლები დანახარჯებით ღოვლათის წარმოების გადიდების, სა-

მუშაო დროის შემცირების, მეტი მატერიალური და სულიერი სიმდიდრის შექმნისა და დაგროვებისაკენ.

წარმოების ტექნოლოგიას, ტექნიკისა და შრომის განვითარებას მივყავართ სულ უფრო მზარდი თავისუფლებისაკენ, როგორც სოციალურ-პოლიტიკური, ასევე საწარმოო-ტექნოლოგიურ პროცესთან და ბუნებასთან დამოკიდებულების თვალსაზრისით.

შეიძლება ითქვას, რომ „ადამიანი-მანქანა“ სისტემა თანამედროვე საზოგადოებრივი ცხოვრების ერთ-ერთ ცენტრალურ ღერძს წარმოადგენს, მის განვითარებაზეა დამოკიდებული ზალხის კეთილდღეობა და თავისუფლების ხარისხის ამაღლება.

იმას, რომ ეკონომიკაში ინოვაციების როლი სულ უფრო მეტ მნიშვნელობას იძენს და ძლიერდება, განაპირობებს სოციალურ ამოცანათა კომპლექსი, ცხოვრების მაღალი დონის მიღწევისა და კვალიფიციური სამუშაო ძალის კვლავწარმოების პრობლემები.

თანამედროვე ინოვაციურმა რევოლუციამ მოიცვა ისეთი სფეროები, როგორიცაა: ინფორმატიკა და ავტომატიზაცია მიკროელექტრონიკის საფუძველზე, ახალი მასალებისა და არატრადიციული ენერგეტიკული რესურსების გამოყენება, ბიოტექნოლოგია, ნანოტექნოლოგიები და მენეჯმენტის სფერო.

ინოვაციური განვითარების ახალი ეტაპი უპირატესად ინტენსიური ტიპის კვლავწარმოების საფუძველად იქცა, რომლისთვისაც დამახასიათებელი თავისებურებებია: ორიენტაცია ხარისხობრივ და არა რაოდენობრივ ასპექტებზე ეკონომიკაში; ფართოდ შეჭრა არამატერიალურ სფეროში (უფრო მეტად მატერიალურთან შედარებით); ცვლილებები სამუშაო ძალის ხარისხსა და სტრუქტურაში; ტრადიციული ტექნოლოგიების ეფექტიანობის ამაღლება.

მეცნიერებისა და ტექნიკის, როგორც ფუნდამენტური, ისე გამოყენებითი მიმართულებების განვითარებას განაპირობებს მეცნიერული შემეცნების განვითარების შინაგანი ლოგიკა,

საწარმოო ძალთა ობიექტური მოთხოვნილებები, უკუკავშირი მეცნიერებასა და წარმოებას შორის და სხვა ფაქტორები.

ინოვაციური სფეროს განვითარება, მისი სისტემურ-პროცესული და სიტუაციური გააზრება ახალ-ახალი თეორიული დასკვნებისა და განზოგადებათა საშუალებას იძლევა, ზოლო მასთან დაკავშირებული თანამედროვე ინტეგრალური მოვლენების სრული მეცნიერული აღქმა მეტად რთულია.

საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის პროცესმა ახლებურად წარმოაჩინა ინოვაციური სფეროს განვითარებასთან დაკავშირებული პრობლემები საერთოდ და კერძოდ კი მისი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური დეტერმინანტების საფუძლიანად დამუშავების აუცილებლობა.

ამ თვალსაზრისით, მთელი ყურადღება კონცენტრირებულ უნდა იქნას შემდეგ საკითხებზე:

I ინოვაციური პროცესების როლი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტაში.

ვინაიდან მტკპ-ის მიღწევები ხასიათდება ფართო სოციალურ-ეკონომიკური ეფექტებით, საჭიროა განვიხილოთ და ავხსნათ ინოვაციური პროცესების მართვის ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემის არსი, დავახსიათოთ მტკპ-ის დონის ზრდისა და შენახვის პრობლემა, თუ რა გავლენას ახდენს მეცნიერულ-ტექნიკური მიღწევები ქვეყნის ეკონომიკური პოტენციალის ზრდაზე, კერძოდ კი როგორია მისი მთლიანი ეკონომიკური, ეკონომიკურ-სტრუქტურული ტრანსფორმაციის, ფასებზე გავლენისა და სოციალური განვითარების ასპექტები.

II მეცნიერული-ტექნიკური პროგრესის სტრატეგიული მიმართულებების ფორმირება.

ქვეყნის სიძლიერეს არსებითად განსაზღვრავს ის, თუ მტკპ-ის რომელი მიმართულებებია აღიარებული პრიორიტეტულად. სწორედ ამიტომ მნიშვნელოვანი ყურადღება უნდა დაეთმოს

ფუნდამენტური და გამოყენებითი გამოკვლევებისა და დამუშავებების, მტკ-ის პრიორიტეტებისა და ინოვაციური სფეროს სტრუქტურის სრულყოფის საკითხებს.

III. ინოვაციური პროცესების სახელმწიფო რეგულირება და მართვის სტრატეგია საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში.

განსაკუთრებული მნიშვნელობისაა სახელმწიფოს როლი ეკონომიკაში. საერთოდ ეს საკითხი ყოველთვის აქტუალურია ნებისმიერ ქვეყანაში, მითუმეტეს რთულ კრიზისულ ვითარებაში, როგორშიც დღეს ჩვენ ვიმყოფებით. აქედან გამომდინარე, მიზანშეწონილად მიგვაჩნია საფუძვლიანად იქნას განხილული სახელმწიფოს მარეგულირებელი ფუნქცია, მმართველობითი კონსერვატიზმის გამომწვევი მიზეზები და მისი დაძლევის გზები, ინოვაციათა გავრცელების საბაზრო მექანიზმების ფორმირება-სრულყოფის საკითხები.

IV. საქართველოში მტკ-ის ორგანიზაციულ და ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემის სრულყოფა.

ცენტრალური მნიშვნელობისაა მტკ-ის მიღწევათა ეფექტიანად გამოყენების საკითხი მისი ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემის განვითარება-სრულყოფის პრობლემის დამუშავება. საჭიროა უცხოური პროგრესული გამოცდილების და კრიზისული ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემის ობიექტური გაანალიზება, ახალ ურთიერთობებზე გადასვლის აუცილებლობის დასაბუთება, იმის განსაზღვრა, თუ როგორი უნდა იყოს მტკ-ის დაფინანსებისა და სტიმულირების თანამედროვე სქემები, მართვის ორგანიზაციული ფორმები.

ინოვაციურ სფეროში ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა ტრანსფორმაციის თემის ასეთი რაკურსით განხილვა უნდა დაედოს საფუძვლად მთლიანად ქვეყნის განვითარების კონცეფციის შემუშავებასა და მის განხორციელებას.

1.3. ინოვაციები თანამედროვე ბიზნესში

ერთი საუკუნის წინ ინოვაციები ცალკეულ მოვლენებს წარმოადგენდა, მოგვიანებით მას შეძენილი ცოდნიდან რაიმე ახალი პროდუქტის მიღებამდე ჩატარებული საქმიანობის წრფივ ტრაექტორიად აღიქვამდნენ. დღეს ინოვაციებს სისტემური ხასიათი აქვთ შეძენილი, რადგან თითქმის ყველა მათგანი ადამიანებს, ორგანიზაციებსა და გარემოს შორის რთულ ურთიერთქმედებათა შედეგად ჩნდება. ის ფირმები, რომლებიც თავიანთი ტექნოლოგიებიდან და ინოვაციებიდან სრულ უკუგებას იღებენ, ახერხებენ კიდევ მიღწეული წარმატების შენარჩუნებას. ამას განაპირობებს მათი დიდი დახელოვნება ბიზნეს-მოდელის სხვა ისეთ სფეროებში, როგორიცაა ლიდერობა, ბიზნეს-პროცესები, პერსონალის მართვა, მარკეტინგი, მყიდველების მომსახურება და მათთან ნაყოფიერი თანამშრომლობა. სწორედ ბიზნეს-მოდელი აქცევს ინოვაციებს მათი ბიზნესისთვის სასარგებლო ეკონომიკურ ღირებულებებად.

საკმაოდ გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, ინოვაციები მხოლოდ ახალი ტექნოლოგიებისა და პროდუქტის შექმნაზეა ორიენტირებული. დაბეჯითებით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ეს მოსაზრება უკვე ორი ათეული წლის წინანდელ რეალობას ასახავს. დღევანდელი გლობალური ეკონომიკური, ტექნოლოგიური და სოციალური ცვლილებების ეპოქაში ნებისმიერი ბიზნესის თამაშის წესი „გადარჩენა“ გახდა. ახალ ეკონომიკაში გადარჩენა მხოლოდ ტექნოლოგიური ინოვაციების იმედად შეუძლებელია. დარწმუნს რომ დავესესხოთ, გადარჩენას ახერხებენ არა ყველაზე ძლიერები ან ჭკვიანები, არამედ ისინი, რომლებიც ყველაზე ადრე ახერხებენ ცვლილებებთან შეგუებას.

ახალ ეკონომიკას ახასიათებს გლობალური განვითარების

სწრაფად ცვალებადი სცენარი, რომელშიც: შემცირებულია პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლი; ბაზარს მყიდველები მართავენ; დაჩქარებულია ბიზნესის სამოქმედო გარემოს ცვალებადობა და ცოდნის დაძველება; წინა პლანზეა წამოწეული ახალი ცოდნითა და ინოვაციებით ნასაზრდოები მეწარმეობა. ყოველივე ამის გამო დღეს წარმატების მეტი შანსი აქვს იმას, ვინც მეტ ძალისხმევას სამეწარმეო შემოქმედებას (თუ შემოქმედებით მეწარმეობას) ახმარს.

საწარმოს ინოვაციური საქმიანობა პირველ რიგში მისი პროდუქციის კონკურენტუნარიანობის ამაღლებისკენაა მიმართული. თუ კონკურენტუნარიანობის ორ წამყვან მაჩვენებელს — საქონლის მაღალ სამომხმარებლო თვისებებს და ხელსაყრელ ფასს იმასაც დავუმატებთ, რომ ინოვაციები საქონლის სწრაფად განახლებასაც უწყობს ხელს, მაშინ ასეთი საქმიანობის გარეშე ბიზნესის წარმატება ჩვენს დროში შეუძლებელი ხდება. ამჟამად ბიზნესის წარმატება სხვა ფაქტორებზეცაა დამოკიდებული (რეკლამა, მომსახურების სტანდარტები, ფირმის გუდვილი), მაგრამ ხარისხი და ფასი მაინც მთავარია.

თანამედროვე „წარმატების ფილოსოფიაში“ წინა პლანზეა წამოწეული გრძელვადიანი წარმატება და მომხმარებელი. მაგალითად, იაპონიის მთელი რიგი კომპანიების ფინანსური შედეგები, ადასტურებს, რომ ეს ფილოსოფია განაპირობებს მათ სტაბილურ მდგომარეობას ბაზარზე და მაღალ რენტაბელობას.

გამოცდილებამ აჩვენა, რომ მსხვილი ფირმები თავს არიდებენ ბაზარზე პრინციპულად ახალი პროდუქციის გამოტანას შესაძლო მარცხისა და კატასტროფის შიშით, ამიტომ მათთვის უფრო მისაღებია ფუნდამენტური კვლევა-დამუშავებები ახალი ტექნოლოგიების სფეროში. ორიგინალური იდეების მატერიალური ზორცშესხმა კი შედარებით მომცრო ნოვატორი ფირმების

საქმეა უპირატესად — განვითარებულ ქვეყნებში დღეს სწორედ ისინი განსაზღვრავენ ინოვაციურ პროცესს.

კონკურენციის მამოძრავებელი ძალა სიახლეების დანერგვაა. საქონლის კონკურენტუნარიანობას ნოვატორული, მეწარმეობრივი მიდგომით აღწევენ, რომლის არსსაც ნოვაციების ძიება და რეალიზება შეადგენს. ნოვატორული საქმიანობის ფუძემდებლურ პრინციპებში გარკვევას აადვილებს პ. დრუკერის ის მოსაზრება, რომ ერთმანეთისგან მკვეთრად უნდა გავმიჯნოთ ორი რამ: რა უნდა ვაკეთოთ და რა არ უნდა ვაკეთოთ.

აღნიშნულ ზღვარს თუ გავავლებთ, ერთ მხარეს აღმოჩნდება, რომ: განუწყვეტლივ უნდა ვატარებდეთ ინოვაციების წყაროების შესაძლებლობათა ანალიზს; ინოვაციებს ვუსადაგებდეთ მათ მომხმარებელთა საჭიროებებს, სურვილებსა და ჩვევებს; ინოვაციებს ვაძლევდეთ მარტივ სახეს (ფორმას) და ვუსახავდეთ ზუსტ მიზანს; მცირე თანხებითა და მცირერიცხოვანი პერსონალით ვნერგავდეთ ნაკლებრისკიან ინოვაციებს; ლიდერობას ვესწრაფოდეთ საკუთარ სეგმენტში და შეზღუდულ ბაზარზე.

მიჯნის მეორე მხარესაა ლოგიკა, რომ ჭკუას ზედმეტი ძალა არ უნდა დავატანოთ; თავიდანვე განწირულია ის, რაც მეტისმეტად რთულია კონსტრუქციის ან ექსპლუატაციის თვალსაზრისით; არ უნდა გამოვედევნოთ ერთდროულად რამდენიმე საგანს და სიახლე დღევანდელ მოთხოვნილებებს უნდა მოვარგოთ.

ინოვაციის ცნება დინამიურად იცვლება. იგი პირველად კულტუროლოგებმა გამოიყენეს XIX საუკუნეში. მაშინ ამით გამოხატავდნენ ერთი რომელიმე კულტურის ელემენტების გადატანას მეორეში. მხოლოდ 1912წ. ი. შუმპეტერმა „ეკონომიკური განვითარების თეორიაში“ ინოვაცია განიხილა მოგების გადიდების სამეწარმეო ხერხად.

თითქმის ერთხმადაა აღიარებული, რომ ეკონომიკური ზრდის ძრავი ტექნოლოგიური ნოვაციებია. მაგრამ დასაბუთებულია, რომ ეკონომიკა მათ ყოველთვის კი არ უზსნის კარს, არამედ მისი განვითარების გარკვეულ პერიოდებში. მაგრამ ასეთ შემთხვევაშიც ტექნოლოგიური ინოვაციები მხოლოდ ღრრრის გარკვეული მონაკვეთის შემდეგ იძლევიან საგრძნობ დამატებულ ღირებულებას.

როგორც ცნობილია, იმ პერიოდებს, როცა ეკონომიკა კარგახსნილია ინოვაციებისთვის, ნ. კონდრატიევმა ეკონომიკური კონიუნქტურის გრძელი ციკლები უწოდა. ეკონომიკურ თეორიაში ისინი შემდგომში „კონდრატიევის გრძელი ტალღების (ან დიდი ციკლების)“ სახელით დამკვიდრდა. მასზე დაყრდნობით ი. შუმპეტერმა შეიმუშავა გრძელი ტალღების ინოვაციური თეორია და ეკონომიკური ზრდის ზოგად ინოვაციურ თეორიაში მოაქცია იგი. სწორედ ეს გახდა ეკონომიკური ზრდის თანამედროვე ევოლუციური თეორიის საფუძველი.

ი. შუმპეტერი ამტკიცებდა, რომ სწორედ ინოვაციები აჩენენ საქმიანი აქტივობის გრძელ ციკლებს. იგი წერდა: ეკონომიკაში ინოვაციების დანერგვის პერიოდში შეინიშნება ე.წ. „აღმშენებლობითი ნგრევა“, რომელიც ბაზრიდან აძევებს მოძველებულ ტექნოლოგიებს და ორგანიზაციულ სტრუქტურებს, მათ ადგილს კი ახალი, სიცოცხლისუნარიანი დარგები იკავებენ. ამას მოსდევს ეკონომიკური ზრდა და ხალხის კეთილდღეობის ამაღლება. ამგვარად, ინოვაციები ეკონომიკური განვითარების ლოკომოტივად გვევლინება, განსაზღვრავს მის ეფექტიანობასა და შრომის ნაყოფიერების ამაღლებას.

ინოვაციურ პროცესებსა და ეკონომიკაში სიახლეთა დანერგვის საკითხებს სერიოზული გამოკვლევები მიუძღვნეს ამერიკელმა ე. მენსფილდმა, იაპონელმა გ. ჰიროოკამ, გერმანელმა გ. მენშმა, რუსმა

ი. იაკოვეცმა და სხვებმა. ეს ჩვენს დროში ინოვაციების მნიშვნელობის ზრდაზე მეტყველებს. ინოვაციებთან დაკავშირებულ პრობლემატიკას ამჟამად „ინოვატიკის“ ტერმინით მოიხსენიებენ.

ასე, რომ ინოვაციები ახლა სულ უფრო პოპულარული ტერმინი ხდება, რასაც აშკარად ვერ ვიტყვით მის სიცხადეზე.

განვლილი ერთი საუკუნის მანძილზე ინოვაციების ოფიციალური განმარტება ბევრჯერ შეიცვალა: თავიდან მას ბიზნესის მართვის ინსტრუმენტს უწოდებდნენ, ახლა კი საზოგადოების და მისი საქმიანობის ცალკეული სფეროების განვითარებისა და თვითგანვითარების მძლავრ ფაქტორად და ეფექტიან ბერკეტად მიიჩნევენ ფინანსური კრიზისის პირობებში.

როგორც უკვე ვთქვით, ღღესაც ინოვაციებს ხშირად განიხილავენ მხოლოდ ტექნოლოგიებისა და პროდუქტების ჭრილში. არადა, დაწინაურებულ ქვეყნებში მათთან ერთად ვითარდებოდა მმართველობითი და სოციალური ინოვაციები, ბიზნეს-მოდელების ინოვაციები, მარკეტინგული ინოვაციები და ა. შ. ასე, რომ თანამედროვე ინოვაციები მოქმედებათა მთელი სპექტრია.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში ინოვაციას უწოდებენ პოტენციური სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის გარდაქმნას ახალ პროდუქტებად და ტექნოლოგიებად. თუმცა, საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, ინოვაცია საინოვაციო საქმიანობის ის საბოლოო პროდუქტია, რომელიც ახალი ან გაუმჯობესებული პროდუქტის სახითაა დანერგილი ბაზარზე ან რომელსაც ახალი ან გაუმჯობესებული ტექნოლოგიური პროცესის სახით იყენებენ პრაქტიკაში.

ადიარებულა, რომ ინოვაცია XXI საუკუნის ეკონომიკის ძრავაა, კონკურენტუნარიანობის უმნიშვნელოვანესი მაჩვენებელია გლობალიზაციის ეპოქაში, როცა ბაზარზე ბრძოლა მწვავედგა არა ცალკეულ ბიზნესებს, არამედ მთელ ქვეყნებს შორის.

მთავარი, რაც ინოვაციას გამოარჩევს ნოვაციისგან (სიახლისგან) ისაა, რომ მიღებული სიახლე მეცნიერული კვლევის შედეგია და ბაზარზე რეალიზებული. ანუ ის გამოგონება თუ აღმოჩენა, რომელიც ჯერ კიდევ არაა რეალიზებული ბაზარზე, მხოლოდ სიახლეა და არა - ინოვაცია.

ინოვაციურ ბიზნესს აქვს ისეთი მხარეები, რომლებიც მიმზიდველ ბიზნესად აქცევს მას:

- იგი აუზგობესებს მეწარმეობის ყველა სფეროს საქმიანობას;
- ორიენტირებულია მომხმარებელთა კონკრეტულ მოთხოვნილებებზე;
- აქვს მუდმივად აქტუალური და შეჯიბრებითი ხასიათი.

ინოვაციურ საქმიანობასა და ინოვაციურ ბიზნესს შორის ძირეული განსხვავებაა ის, რომ უკანასკნელისათვის დამახასიათებელია შექმნილი პროდუქტის გასაღების გამართული, მოწესრიგებული პროცესის არსებობა.

ინოვაციური საქმიანობა საკმაოდ კაპიტალტევადი პროცესია. საწარმოში მისი დაფინანსების წყაროები შეიძლება იყოს როგორც საკუთარი, ისე მოზიდული და ნასესხები, საბიუჯეტო თუ არასაბიუჯეტო სახსრები. ამდენად, ინოვაციების ეფექტიანობა ინვესტიციების პორტფელის ოპტიმალურად შედგენაზეა დამოკიდებული, რის გამოც საწარმოებს ამ წყაროების გონივრულად კომბინირება უწევთ.

ინოვაციური პროექტების დაფინანსების წყაროები ორ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ: პირდაპირი და ირიბი.

დაფინანსების პირდაპირი წყაროებია ბანკის კრედიტი, ინოვაციური კრედიტები (რომლებსაც ინოვაციური ბანკები და ფონდები გასცემენ), ფასიანი ქაღალდების ემისია, სახსრების მოზიდვა ვენჩურული (სარისკო) საწარმოს დასაარსებლად, თვითდაფი-

ნანსება, ტექნოლოგიებისა და ნოუ-ჰაუს გაყიდვიდან მიღებული შემოსავლები, ფაქტორინგი, ფორფეიტინგი და სხვა.

ინოვაციური პროექტების დაფინანსების ირიბ წყაროებს მიეკუთვნება მატერიალური ქონებისა თუ ქონებრივი უფლებების კრედიტით შეძენა იმ ვადით, რომელიც ინოვაციური პროექტის რეალიზაციისა და მისგან მოგების მიღების ვადას შეესაბამება (კრედიტის დაფარვა სწორედ ამ მოგებიდან უნდა განხორციელდეს); ინოვაციურ პროექტში ჩადებულ ტექნოლოგიაზე ლიცენზიის შეძენა, რომლის ღირებულებასაც მხოლოდ და მხოლოდ როიალტის ფორმით იხდიან; მუშაკთა შრომის საფასურის გადახდა პროექტისთვის გამოშვებული ფასიანი ქაღალდებით და სხვა.

ინოვაციები (დანერგილი სიახლეები) ვრცელდება ახალ პროდუქტებზე, მათი წარმოების ხერხებზე, ორგანიზაციული და ფინანსური სფეროების სიახლეებზე (ნოვაციებზე).

ამგვარად, ინოვაცია არის მეცნიერული მიღწევების გამოყენება კომერციული მიზნებით.

ბოლო წლების უმნიშვნელოვანესი გლობალური ინოვაციაა ინტერნეტი. საბაზო ინოვაციად შეგვიძლია მივიჩნიოთ რომელიმე ახალი პროდუქტის გამოყენება, ხოლო ფსევდოინოვაციად – შრომის საშუალების ისეთი მოდერნიზაცია, რომელიც ნაწილობრივ აუმჯობესებს მოძველებულ მანქანას და ა. შ.

საბაზრო ეკონომიკაში ფუნქციონირებენ ისეთი საწარმოები, რომლებიც ან ამა თუ იმ სახის ინოვაციურ საქმიანობაზე არიან დასპეციალებული, ან ინოვაციური მომსახურების სპექტრს ახორციელებენ კომერციულ საფუძველზე. მსხვილ კორპორაციებს აქვთ იმის მატერიალური და ფინანსური შესაძლებლობები და ჰყავთ იმ დონის კვალიფიციური პერსონალი, რომ უზრუნველყოფენ ინოვაციური პროცესის უწყვეტობას და

ლიდერობას როგორც საკუთარ, ისე მსოფლიო ბაზრებზე.

ინოვაციური განვითარების ორგანიზაციული ფორმები მჭიდროდ უკავშირდება სინერგიზმის საფუძველზე მეურნეობრიობის წარმართვის ახალ პრინციპებს. ამ თავისებურებამ მთელ მსოფლიოში ჩამოაყალიბა ინოვაციური პროცესის სამი საბაზრო ორგანიზაციული ფორმა: ადმინისტრაციულ - სამეურნეო, პროგრამულ - მიზნობრივი და საინიციატივო.

პირველი გულისხმობს ისეთი კორპორაციის არსებობას, რომელიც საერთო ხელმძღვანელობას უწევს მეცნიერულ კვლევებიებს და დამუშავებებს, ახალი პროდუქციის შექმნასა და გასაღებას. მათი უმრავლესობა მრეწველობაშია შექმნილი;

მეორე ფორმაში უპირატესობა ენიჭება მართვის კოორდინაციულ ფორმას, როცა პროგრამის მონაწილეები თავიანთ ორგანიზაციებში საქმიანობენ (მიკროელექტრონიკის, ბიოტექნოლოგიისა და სხვა თანამედროვე დარგებში), ხოლო მათ ამ საქმიანობას პროგრამის მართვის ცენტრი წარმართავს;

მესამე ფორმის არსი მდგომარეობს ცალკეული შემოქმედი და გამომგონებელი ადამიანების, საინიციატივო ჯგუფებისა თუ მცირე ფირმების სამეცნიერო-ტექნიკური, მმართველობით - საკონსულტაციო და ადმინისტრაციული დახმარების დაფინანსებაში.

ნებისმიერი სახის ინოვაციური საქმიანობა სახელმწიფოს მხრიდან მხარდაჭერასა და წახალისებას საჭიროებს. დასავლეთის ქვეყნებში შემუშავებულია ის გზები და ფორმები, რომელთა მეშვეობითაც ამას ახორციელებენ. ამ მხრივ საყურადღებოა აშშ-ის, გერ-ის, ისრაელის, იაპონიისა და სხვა ქვეყნების გამოცდილება.

აშშ-ში დიდ ყურადღებას უთმობენ მცირე საინოვაციო საქმიანობის მხარდაჭერას, რასაც ემსახურება მცირე ბიზნე-

სის საქმეთა ადმინისტრაცია, ეროვნული სამეცნიერო ფონდი, ნასა, უნივერსიტეტები და დარგობრივი სამინისტროები; გფრ-ში იმავე საქმიანობას ეწევიან ეკონომიკის სამინისტრო, სამეცნიერო კვლევებისა და ტექნოლოგიების სამინისტრო, საპატენტო ცენტრი; იაპონიაში - მცირე ბიზნესის დაფინანსების კორპორაცია, სახალხო-საფინანსო კორპორაცია, სარისკო მეწარმეობის ცენტრი და ა. შ. ეს ორგანიზაციები, ცენტრალურ და კომერციულ ბანკებთან და სადაზღვევო ფონდებთან ერთად საჭირო საფუძველს უქმნიან ინოვაციური მეწარმეობის მხარდაჭერი ეროვნული პროგრამების რეალიზებას.

მცირე სამეწარმეო ბიზნესს სახელმწიფო ძირითადად ორი არხით ეხმარება: მთლიანად მცირე ბიზნესს და იმ საწარმოებს, რომლებიც უშუალო საინოვაციო საქმიანობას ახორციელებენ. ამ სისტემაში ცენტრალური ადგილი უჭირავს სამეცნიერო - კვლევით საქმიანობასა და უახლესი ტექნოლოგიების დანერგვას ვენჩურული მეწარმეობის პირდაპირი დაფინანსებისა და დაზღვევის, შეღავათიანი დაკრედიტებისა და დაბეგვრის საფუძველზე.

ბოლო ხანს ინოვაციების ყველაზე მნიშვნელოვან ინდიკატორად გვევლინება სახელმწიფოს დანახარჯები კვლევებსა და განვითარებაზე. ბიზნეს - სექტორში სახელმწიფოს ჩარევამ სახეცვლილება განიცადა, რაც გამოვლინდა პირდაპირიდან არაპირდაპირ მონაწილეობაზე მის გადასვლაში. იგულისხმება კომერციაზე ორიენტირებული კვლევების ხელშეწყობა თანამონაწილეობით, სუბსიდიებითა და საგადასახადო სტიმულირებით.

გფრ-ის, ფინეთის, აღმოსავლეთ აზიის წარმატებული ეკონომიკების გამოცდილება ადასტურებს, რომ საწარმოთა ინოვაციური ძალისხმევის სტიმულირებასა და გაძლიერებაში გადამწყვეტ ფაქტორად იქცა მათი მთავრობების აქტიური როლი.

ინოვაციური საქმიანობის მასშტაბურობით საქართველო 149-ე ადგილზეა და ინოვაციებზე დახარჯული მასშტაბურობით (მოსახლეობის ერთ სულზე გაანგარიშებით) 500-ჯერ ჩამორჩება ფინეთს, 140-ჯერ – სლოვენიას, 40-ჯერ – კვიპროსს და ამ მაჩვენებლით ნეპალისა და სეიშელის კუნძულების ჯგუფშია მოქცეული. ჩვენს ქვეყანას ჯერ კიდევ საკმარისი ინტელექტუალური პოტენციალი გააჩნია, მაგრამ ინოვაციური პროექტების იმ მენეჯერთა გარეშე, რომლებიც ერთმანეთთან დააკავშირებენ მკვლევართა გუნდს, სარისკო კაპიტალის ფინანსისტებს და მწარმოებლებს, აქ ჩატარებული კვლევა - დამუშავებათა შედეგებს გამოყენების პერსპექტივა არ ექნებათ. ამასთან, გრძელდება სამეცნიერო დაწესებულებათა და მეცნიერ მუშაკთა რაოდენობის კლების ტენდენცია. მარტო 2002წ. შემდეგ ეს დაწესებულებები 17%-ით, შესაბამისი კადრების რაოდენობა კი 43%-ით შემცირდა.

აღნიშნული ფაქტიც გახდა იმის ერთ-ერთი მიზეზი, რომ ინოვაციურობისა და კონკურენტუნარიანობის ინდექსით საქართველო 2006-2007 წწ.-ში 83-ე ადგილს იკავებდა შესწავლილ 131 ქვეყანას შორის, მომდევნო პერიოდში – 90-ეს, მარტო ინოვაციურობით კი – 110-ეს. რაც შეეხება ცოდნის ეკონომიკასა და ინოვაციურობას, ამ მხრივ იგი უახლოეს მეზობლებსაც კი ჩამორჩა.

1.4. ინოვაცია – გლობალიზაციის მთავარი პოზიტივი

როგორც ვიცით, ინოვაცია მეცნიერთა და გამოგონებელთა, ინოვატორთა და მეწარმეთა ხანგრძლივი და გულმოდგინე ძალისხმევის შედეგია. მას განაპირობებს მნიშვნელოვანი მეცნიერული აღმოჩენის ან ტექნიკური გამოგონების ევოლუციური განვითარება, ამ საფუძველზე ახალი პროდუქტის (საქონლის) შექმნა და მისი კომერციალიზაცია. ასე რომ, ინოვაციის საფუძველია მეცნიერული ცოდნა: მეცნიერული აღმოჩენა ან ტექნიკური გამოგონება.

როგორც ცნობილია, მსოფლიო ინოვაციური საქმიანობის ტექნოლოგიური ბირთვია აშშ, იაპონია, გერმანია, დიდი ბრიტანეთი და საფრანგეთი. საზოგადოდ, სამეცნიერო-ინოვაციური განვითარების მოდელის მიხედვით, განვითარებული ქვეყნები სამ ჯგუფად იყოფა:

- რომლებიც მსხვილმასშტაბიან მიზნობრივ პროექტებს ფლობენ საწარმოო ციკლის ყველა სტადიაზე (აშშ, დიდი ბრიტანეთი, საფრანგეთი);
- რომლებიც ორიენტირებული არიან სიახლეთა გავრცელებაზე და ინოვაციურ საშუალებათა შექმნაზე (გერმანია, შვედეთი, შვეიცარია);
- რომლებიც სიახლეთა სტიმულირებას ინოვაციური ინფრასტრუქტურის განვითარებით ახდენენ.¹

ზემოაღნიშნულის მიუხედავად, მსოფლიოს ყურადღებას დღეს სულ უფრო მეტად იპყრობს აზიური ქვეყნების ეკონომიკა. მიიჩნევენ, რომ გლობალური ეკონომიკის მომავალი

¹ ნ. მაზარაძე, ინოვაციური პოლიტიკის ძირითადი ასპექტები სამაგულო წარგოებაში (დისერტაცია). ბათუმი, 2008.

ადრე არასოდეს ყოფილა ასე ძლიერად დამოკიდებული მათზე. საუბარია, პირველ რიგში, ჩინეთზე, იაპონიასა და ინდოეთზე. სავარაუდოა, რომ ჩინეთი კვლავ მაღალი ტემპებით განაგრძობს განვითარებას და მშპ-ის მოცულობით გაუსწრებს იაპონიას. მისი ეკონომიკის ზრდას ძირითადად ახასიათებს შედარებით მარტივი უცხოური ტექნოლოგიებისა და იაფფასიანი მუშახელის გამოყენება, ინოვაციებში კი იგი მნიშვნელოვნად ჩამორჩება აშშ-სა და სხვა ლიდერებს. მომავალში ჩინეთისათვის გადამწყვეტი სწორედ ტექნოლოგიები და ინოვაციები იქნება, რისთვისაც იგი ახლა სერიოზულ ნაბიჯებს დგამს.

ჩინეთი მჭიდროდ მიუახლოვდა იაპონიას, თუმცა, ეს უკანასკნელი კვლავ რჩება მსოფლიოს მეორე ეკონომიკად. რაც შეეხება ინდოეთს, იგი ჯერ კიდევ არაერთი პარამეტრით ჩამორჩება ჩინეთს, თუმცა, ტექნოლოგიებისა და ინოვაციების უზარმაზარი პოტენციალით შესაძლოა აღემატება კიდევ მას. ინდოეთი პროგრამული პროდუქტების ერთ-ერთი უდიდესი მწარმოებელია, თანაც, დიდი მიღწევები აქვს ფარმაცევტიკაში, ბიოტექნოლოგიებში, ბირთვულ ფიზიკასა და სხვა მაღალტექნოლოგიურ სფეროებში.¹

ცნობილმა ამერიკულმა ორგანიზაციამ, „რენდ ჯორფორე-შენ“, მსოფლიო ბანკის დაკვეთით 2001 წელს გამოაქვეყნა 150-ზე მეტი სახელმწიფოს სამეცნიერო პოტენციალის გამოკვლევის შედეგი. საქართველო რამდენიმე პოსტსაბჭოთა ქვეყანასთან ერთად „ჩამორჩენილი“ ქვეყნების კატეგორიაში მოექცა, პანამასა და ბურკინა-ფასოს შორის. მათ აქვთ ის უმთავრესი მაჩვენებლები, რომელთა მიხედვითაც წარმოებდა შეფასება, რაც საქართველოში კიდევ უფრო გაუარესდა. ეს მაჩვენებლებია: მეც-

¹ გ. ნიკოლეიშვილი, მსოფლიოში უმდიდრესი ადამიანი მექსიკელია. გაზ. „24 საათი“, 15.03.10.

ნიერებაზე წლიური ხარჯები, გამოხატული მშპ-ს პროცენტით; მეცნიერთა რაოდენობა და სამეცნიერო ორგანიზაციათა რაოდენობა ერთ მილიონ მოსახლეზე და ზოგიერთი სხვა.

2006 წელს „რენდ ქორფორეიშენმა“ კვლავ გამოაქვეყნა ანგარიში ქვეყნების ინოვაციური პოტენციალის შესახებ. გამოკვლეულ იქნა ქვეყნების უნარი, 2020 წლისთვის ათვისონ 16 უმნიშვნელოვანესი (კრიტიკული) ტექნოლოგია სხვადასხვა სფეროში. საქართველო აღმოჩნდა იმ უსუსტესი ქვეყნების ჯგუფში (კამერუნი, ჩადი), რომლებიც შეძლებენ 16-დან არაუმეტეს ხუთის ათვისებას. შედეგი ლოგიკურია, რადგანაც შეფასებაში უმთავრეს როლს იგივე მაჩვენებლები თამაშობენ, რაც პირველ გამოკვლევაში. სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, თუ ქვეყნის სამეცნიერო პოტენციალი სუსტია, სუსტია სხვისი მიღწევების ათვისების პოტენციალიც.

მსოფლიო გამოცდილებიდან ვიცით, რომ XX საუკუნეში მხოლოდ იმ ქვეყნებმა მიაღწიეს მაღალ შედეგებს, რომელთა მთავრობებმა მიზანდასახული გრძელვადიანი ინოვაციური პოლიტიკა განახორციელეს.

ეროვნული ეკონომიკები განიცდიან როგორც ზრდის, ისე ვარდნის პერიოდებს, მაგრამ საბოლოო გრძელვადიან ზრდას მხოლოდ სამეცნიერო-ტექნიკურ ცოდნაში ინვესტირებით შეიძლება მივაღწიოთ.

იმ ქვეყნებში, სადაც პროგრესის შესახებ მხოლოდ რიტორიკული განცხადებები კეთდებოდა, ჩამორჩენა იზრდებოდა და პირიქით.

მართლაც, მაღალი შედეგები დღევანდელი სახით შეიძლება გაჩენილიყო მხოლოდ ისეთ ქვეყანაში, რომელიც მრავალი წლის განმავლობაში საინოვაციო პოტენციალის განვითარებაზე – განათლებაზე და მეცნიერებაზე – დიდ სახსრებს ხარჯავდა,

კერძოდ, კავშირგაბმულობისა და ინფორმაციის გადამუშავების სფეროებში.

უნდა ითქვას, რომ დღეს მსოფლიო ეკონომიკის სულ უფრო მეტი სექტორი ხდება მაღალტექნოლოგიური, ანუ საკმაო ინოვაციური პოტენციალის გარეშე ქვეყნის განვითარება უკვე შეუძლებელია.

მხოლოდ „ტრადიციულ“ დარგებზე ორიენტაცია ქვეყანას მომავალში განვითარების იმედს უკარგავს. მაგალითად, საქართველოში ყოველწლიურად ჩამოსული ტურისტების რაოდენობამ მოსახლეობის სამმაგ ოდენობასაც რომ მიაღწიოს (რისგანაც ძალიან შორს ვართ), ამ სექტორის წვლილი ერთ სულზე შემოსავალში იქნება დაახლოებით 3 ათასი აშშ დოლარი წელიწადში, ანუ მდიდარი ქვეყნისთვის დამახასიათებელი მაჩვენებლის 10%-ზე ნაკლები. ასეთ შეფასებებს სხვა დარგების მიმართაც თუ ჩავატარებთ, აღმოვაჩენთ, რომ საქართველოზე როგორც მდიდარ ქვეყანაზე საუბრის საფუძველი ნამდვილად არ გვექნება, თუ საინოვაციო მიდგომებს არ განვაავითარებთ.

აუცილებელია, რომ საქართველოს საგარეო საქონელგაცვლა მომავალში უფრო მაღალტექნოლოგიური პროდუქტების წარმოებას დაეყრდნოს, ვიდრე მასობრივი მოხმარების პროდუქტებისას.¹

2006-2007 წლებში შესრულდა მეცნიერების რეფორმის TESIS-ის პროექტი და მომზადდა ამავე სფეროში ევროპასთან სამეზობლო პროგრამის სამოქმედო გეგმის მონახაზი. ორივეში ევროპელებმა ხაზი გაუსვეს ქვეყანაში საინოვაციო პოლიტიკის არარსებობას, რაც რეფორმის წარმართვისა და ევროპასთან ინტეგრაციის ძირითადი ხელისშემშლელი მიზეზია. გარდა ამი-

¹ ო. შატბერაშვილი, საინოვაციო პოლიტიკა საქართველოში: მითები და სინამდვილე. <http://europeanchoice.ge/science/print:page,1,19-shatberashvili>.

სა, ხაზგასმულია დაშვებული შეცდომები, რომელთაგან ბევრს ჩვენც ვხედავდით. კერძოდ, მეცნიერის პროფესიული სტატუსი დაეცა; უმაღლესი განათლებისა და მეცნიერების შესახებ კანონმდებლობა ინოვაციის საკითხებიდან მოწყვეტილია შემუშავებული; რამდენიმეწლიანი რეორგანიზაცია ისე მიმდინარეობს, რომ ინოვაციის საკითხებზე საჯარო დებატები ჯერაც არ ჩატარებულა; კვლევისა და დამუშავების პოლიტიკის ოფიციალურად გაცხადება არ მომხდარა; სამინისტროები არ მონაწილეობენ კვლევის კოორდინაციასა და რეგულირებაში; ოფიციალურ სტატისტიკას დაკარგული აქვს კვლევისა და ინოვაციის აღრიცხვის ფუნქცია; განვითარების პრიორიტეტები და სათანადო სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრამები დადგენილი და შემუშავებული არაა და სხვა.¹

ზოგიერთი მოსაზრებით, პატარა ეკონომიკის მქონე საქართველოს თანამედროვე ძვირადღირებული სამეცნიერო ექსპერიმენტების დამოუკიდებლად წარმოება არ შეუძლია.

სხვა ფაქტორებთან ერთად, გლობალიზების ეპოქის დადგომა თანამედროვე მეცნიერების ასიგნებაზე გაწეული ხარჯების მკვეთრმა ზრდამაც განაპირობა. მსგავსი საკითხები დაინტერესებული ქვეყნების რესურსების გაერთიანებითა და თანამშრომლობით გვარდება. რაც შეეხება პრაქტიკულ-გამოყენებით ამოცანებს, ამ სფეროშიც საერთაშორისო თანამშრომლობა დღემდე არნახული განვითარების დინამიზმით მიმდინარეობს. გლობალიზაციის უმთავრესი პოზიტივიც ზომ თანამედროვე ტექნოლოგიების სწრაფ და ფართოდ გავრცელებაშია.

ინტერნეტმა და თანამედროვე კომუნიკაციის საშუალებებმა მსოფლიო დააპატარავა – იგი ძველებურად უსასრულოდ არ გამოიყურება. საერთაშორისო სამეცნიერო კლასიფიკაციაში

¹ ო. შატერაშვილი, მეცნიერების განვითარება საქართველოში: ბოლო წლების გაკეთილები. გაზ. "24 საათი", 22.08.06.

მიღებული მცირე განვითარებადი ქვეყნის (Small developing country), მათ შორის – საქართველოს რეალური ეკონომიკური განვითარება, გონიერების ყველა საზომით და სპეციალისტთა საერთო აზრითაც, თანამედროვე ტექნოლოგიების დახვეწილად გააზრებული იმპორტის ორგანიზაციაში მდგომარეობს.

ამგვარი განვითარებისათვის საკმარისი საკადრო და სამრეწველო-სამეურნეო პოტენციალი ქვეყანაში ჯერ კიდევ არსებობს. მას, ისევე როგორც სამომავლო შედეგზე ორიენტირებულ ყველა პროცესს, მოვლა-პატრონობა და გზაზე დაყენება სჭირდება. რაც მთავარია არ არსებობს სახელისუფლებო სტრუქტურების სათანადო კომპეტენცია – ამ საკითხით საქმიანი დაინტერესებისა და შესაბამისად, თუნდაც ფართო მოხმარების კონკურენტუნარიანი/ექსპორტუნარიანი სამრეწველო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების ხელშეწყობი გარემო პირობები.

თანამედროვე მეცნიერების, როგორც სოციალური ფენომენის, მკვლევარები განმარტავენ, რომ გარდამავალი ეკონომიკის მქონე ქვეყნების ახალგაზრდა ბიზნეს-სტრუქტურები ამგვარ ამოცანებში არა თუ მონაწილეობისათვის, არამედ გაცნობიერებისათვისაც კი ჯერ მზად არ არიან. განვითარებადი ქვეყნების პრაქტიკაში საყოველთაოდ მიღებული თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტი ამ საკითხში სახელისუფლო სტრუქტურების აქტიურ როლზე – სახელმწიფო მეურვეობაზეა დაფუძნებული.

უაღრესად მნიშვნელოვანია საქართველოში არსებული ინტელექტუალური რესურსების სახელმწიფოებრივი აღმშენებლობის პროცესში ჩართვა. ინტელექტუალურ სიმძლავრეთა გამოვლენა-იდენტიფიცირების მექანიზმები სახელმწიფოს წინაშე მდგარ კონკრეტულ პრობლემათა მაღალპროფესიულ შესწავლა-განხილვის გარეშე ვერ ამოქმედდება.¹

¹ გ. ბერუჩაშვილი, Ernest Solvay – კაცი, რომელმაც, ცივილიზაციის განვითარებას მანამდე არნახული მუხტი შესძინა. Polity News, 21.02.2010.

15. კრიზისი – ინოვაციების შემაჯავრობელი და სტიმულატორი

თანამედროვე ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი სტრუქტურული ხასიათისაა და მსოფლიო ეკონომიკის დარგობრივი პროპორციების არსებითად შეცვლას, მისი ტექნოლოგიური ბაზის სერიოზულად განახლებას გულისხმობს. ღრმა და გაჭიანურებული რეცესია დიდად უშლის ხელს მეცნიერული შედეგების კომერციულად ათვისებას, რადგან მსოფლიო მასშტაბით ინოვაციური საქმიანობის განმსაზღვრელი მოწინავე ქვეყნები და რეგიონები მწვავე ფინანსურ-ეკონომიკურ სიძნელებებს განიცდიან. ამავე დროს, კრიზისი სტიმულს აძლევს, როგორც კომპანიების ისე მთელი დარგების კონკურენცია-რესტრუქტურისაციის პროცესებს და ეფექტიან ტექნოლოგიურ გადაწყვეტებს ანიჭებს უპირატესობას. სწორედ ამგვარმა გადაწყვეტებმა არსებითად უნდა შეამციროს შრომითი, მატერიალური და ფინანსური დანახარჯები, თამამი გადაწყვეტილებებისკენ უბიძგოს მეწარმეებს.

მართლაც, აშშ-ში, ევროკავშირისა და ჩინეთში გამოცხადებული ანტიკრიზისული ზომები და საბიუჯეტო პროგრამები მეცნიერებისა და ინოვაციების დიდ პრიორიტეტზე შეტყველებს. ისიც აღსანიშნავია, რომ ჩინეთისა და აზიის სხვა ქვეყნების ინოვაციურ განვითარებაში მიმდინარე დინამიკური ცვლილებები კრიზისს არ შეუჩერებია.

როგორც მოსალოდნელი იყო, კრიზისული მოვლენები ყველაზე მეტად გამოვლინდა ვენჩურული ბიზნესის სფეროში და მსხვილ კორპორაციებში, რომლებიც იძულებული არიან დანახარჯების ოპტიმიზაციას მიმართონ მოგების მკვეთრად შემ-

ცირების ფონზე. არადა, საყოველთაოდაა აღიარებული, რომ სწორედ მსხვილი ტრანსნაციონალური კორპორაციებია ინოვაციური პროცესების მთავარი მამოძრავებელი ძალა. კვლევებსა და დამუშავებებზე გაწეული დანახარჯების მოცულობის მხრივ მათგან პირველ ათეულში შედიან ტოიოტა, ჯენერალ მოტორსი, პფაიზერი (აშშ, ფარმაცევტიკა), ნოკია, ჯონსონი და ჯონსონი, ფორდი, მაიკროსოფტი, რომი (შვეიცარია, ფარმა), სამსუნგი და გლასკოსმითქლაინი (აშშ, ფარმა). თითოეული მათგანი კვლევებზე საშუალოდ 7 მლრდ დოლარს ხარჯავს.

აღსანიშნავია, რომ განვლილ ათწლეულში მნიშვნელოვანმა კვლევითმა ცენტრებმა და ლაბორატორიებმა სწრაფად მზარდ განვითარებად ქვეყნებში გადაინაცვლა, სადაც უკვე მოხდა სამრეწველო წარმოების, მომსახურებისა და ფინანსური ცენტრების კონცენტრაცია. ზემოხსენებული კომპანიები ღღეს საზღვარგარეთ გზავნიან თავიანთი სამეცნიერო ბიუჯეტების 55%-ზე მეტს, რომელთა ძირითადი რეციპიენტები ჩინეთისა და ინდოეთის ლაბორატორიებია. ეს ქვეყნები ჯერ-ჯერობით ნაკლებად განიცდიან კრიზისს, ვიდრე ტნკ-ების ბაზირების ქვეყნები, თუმცა, მსხვილი ტნკ-ების საერთო საფინანსო-ეკონომიკური პრობლემები ამით არ აღმოფხვრილა. ეს პრობლემები განსაკუთრებით გამწვავდა მეცნიერებატევადი და ტექნოლოგიურად რთული ბიზნესით გამორჩეულ მრავალ კომპანიაში — მანქანათმშენებლობაში, ფარმაცევტიკაში, ინფორმატიკაში, ვენჩურული კაპიტალის ინდუსტრიაში.

მეცნიერებისა და ინოვაციური განვითარების საქმეში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მეცნიერულ კვლევა-ძიებათა დაფინანსებას სახელმწიფო ბიუჯეტიდან. აშშ-ის, ევროკავშირისა და ჩინეთის მთავრობები ამ მიმართულებით ახალი ინიციატივებით გამოდი-

ან და ინოვაციური საქმიანობის სტიმულირებას ეკონომიკური ზრდის ჯანსაღი წყაროების გააქტიურების უმნიშვნელოვანეს საშუალებად განიხილავენ. კერძოდ, 2009 წელს აშშ-ში მეცნიერულ კვლევა-დამუშავებაზე 142,6 მლრდ დოლარი იყო გამოყოფილი. მისი ხარჯვისას განსაკუთრებული ყურადღება ექცევა ენერგეტიკას, სადაც მილიონობით სამუშაო ადგილი გაჩნდება, კოსმოსს, ფიზიკასა და ბიომედიცინას. ნავარაუდევია მეცნიერებაში დაბანდებული ყოველი ერთი დოლარიდან ორის ამოღება.

ევროკავშირში განზრახულია ინვესტიციებისა და ინოვაციების გაფართოება „მწვანე განვითარებას“ და ინფრასტრუქტურაში. აქ პრიორიტეტული იქნება შემდეგი 3 მიმართულება:

1. საავტომობილო მრეწველობა (ე.წ. მწვანე ავტომობილის ინიციატივა);
2. ენერგეტიკულად ეფექტიანი შენობა-ნაგებობების აშენება;
3. მომავლის მანქანათმშენებელი ქარხნების აშენება (სულ 7 მლრდ ევროზე მეტი).

რაც შეეხება ჩინეთში შექმნილ ინოვაციებს, ქვეყნის ხელმძღვანელობის რწმენით, მათ ხელი უნდა შეუწყონ ამ სფეროში მისი ლიდერობის დამკვიდრებას. აქ პრიორიტეტულია ავიამშენებლობა, კავშირგაბმულობა, ჩარხმშენებლობა და სამკურნალო პრეპარატები (სულ 5 მლრდ დოლარი).¹

საერთოდ, მეცნიერებასა და კვლევა-დამუშავებებზე მსოფლიო მასშტაბით გაწეული დანახარჯები ძირითადი ცენტრებისა და რეგიონების მიხედვით 2009 წლისათვის ასეთ სურათს ქმნიდა:

¹ Н. Иванова, Инновации в условиях кризиса http://uftp.ru/content/Disp_Art.php?Num=1987

ქვეყანა	მლრდ დოლარი	ხვედრითი წილი (%)
ამერიკა	437,1	38,2
აშშ	83,5	33,6
აზია	386,9	33,8
იაპონია	144,6	12,6
ჩინეთი	142,5	12,5
ინდოეთი	24,1	2,1
ევროპა	280,2	24,5
სხვა ქვეყნები	39.0	3,4
სულ	1143,2	—

წყარო: R & D Magazine. December 2008. P.3 www.rdmag.com.

ინოვაციური განვითარების მექანიზმში ამა თუ იმ ქვეყნის მონაწილეობა შეგვიძლია დავახასიათოთ „ინოვაციური პროცესის ავტონომიურობის დონით“. იგი გვიჩვენებს სახელმწიფო დანახარჯების ხვედრით წილს ქვეყნის ინოვაციური საქმიანობის დაფინანსების მთელ მოცულობაში. ამ მაჩვენებლის მიხედვით დაბალ დონეზე დგანან, მაგალითად, რუსეთის ფედერაცია და სლოვაკეთი, საშუალოზე – ჩინეთი, დასავლეთ ევროპა და ინდოეთი, მაღალზე კი – იაპონია და აშშ.¹

მართვის თეორიაში არსებობს „კრიზისის პროვოცირების“ ცნება, ე.ი. კრიზისული პირობების ხელოვნურად შექმნა, რომლის დროსაც საწარმო იძულებულია გამოიყენოს ინოვაციები და ამის წყალობით მიაღწიოს თვისობრივად ახალ დონეს. დღეს მსოფლიოში ამის საჭიროება, რა თქმა უნდა, ნამდვილად არაა და ამ გაჭიანურებულ კრიზისში მყოფი წამყვანი ქვეყნების ანტიკრიზისული ზომები სწორედ ინოვაციების გააქტიურებისკენაა მიმართული.

¹ В. В. Гришин, Стратегические аспекты организации инновационной деятельности на фоне проблем глобальной рецессии, http://www.mirec.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=129

XXI საუკუნის ფინანსურ კრიზისებზე დაკვირვება გვიჩვენებს, რომ ეს პერიოდები ერთგვარი პლატფორმაა ინოვაციების განვითარებისა და ეკონომიკის გაახლებისთვის. საგულისხმოა, რომ კრიზისისწინა პერიოდში მსოფლიო ეკონომიკის სტრუქტურას შეადგენდნენ ჰაი-ტექი, ფინანსები და ენერგეტიკა. საინვესტიციო ბანკების გაქრობის შემდეგ საფიქრებელია, რომ ფული ამიერიდან ისევ ჰაი-ტექში, ენერგეტიკასა და მომსახურების სფეროში გადაინაცვლებს.

ინოვაციური ღონამიკის დაჩქარებას ხელს უწყობს აქტიური ინოვაციური ქვეყნების რაოდენობის ზრდაც, სადაც მატულობს მეცნიერულ კვლევა-ძიებათა დაფინანსების მოცულობა. ექსპერტთა აზრით, მეცნიერებატევადობა ამჟამად განვითარებულ ქვეყნებზე უფრო მეტად ჩინეთში, ინდოეთსა და რუსეთში გაფართოვდება, რაც XXI საუკუნის პირველ მეოთხედში მსოფლიო ეკონომიკის განვითარების მნიშვნელოვანი თავისებურება იქნება. ინოვაციებისთვის პერსპექტიული დარგები იქნება საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიები, ენერგეტიკა, ეკოლოგია და ჯანდაცვა. მოხდება ბიო და ნანოტექნოლოგიებისა და კოგნიტური მეცნიერების კონვერგენცია. ამას ადასტურებს სახელმწიფო დაფინანსების სტატისტიკა, საპატენტო მაჩვენებლები და ტექნოლოგიური ალიანსების ზრდა, აგრეთვე, ვენჩერული კაპიტალის ნაკადები და სასწავლო კურსების შინაარსის შეცვლა.¹

კრიზისებს, როგორც ახლა ხშირად ამბობენ ხოლმე, ინოვაციებით „მკურნალობენ“, გაჯანსაღების შედეგი კი დიდადაა დამოკიდებული ინოვაციური საქმიანობის მასშტაბზე, რისთვისაც სერიოზული დაფინანსებაა საჭირო. მსოფლიოში ამ მიზნით

¹ А. Дынкин, Мировой кризис-импульс для развития инноваций, Utp.ru/content/Disp_Art.php? Num=1892

გაწეულ დანახარჯებზე წარმოდგენას გვიქმნის ცხრილში მოყვანილი მონაცემები:

საინოვაციო საქმიანობის დაფინანსების დანახარჯები 2009 წ.

რეგონები	შპს ტრლ. დოლ	დაფინანსება ტრლნ. დოლარი	დაფინანსება ხ.წ. შპს-ს მიმართ, %
ევროზონის ქვეყნები	14,62	0,28	1,92
აშშ	14,22	0,38	2,67
ჩინეთი	8,46	0,14	1,65
იაპონია	4,31	0,15	3,14
ინდოეთი	3,50	0,024	0,69
დანარჩენი	26,32	0,166	0,63
მთელი მსოფლიო	71,43	1,14	1,59

წყარო: www.rdmag.com; www.rian.ru

აშკარად ჩანს, რომ ის ქვეყნები, რომლებსაც ინოვაციებში ლიდერობის პრეტენზიები აქვთ, თანდათან აფართოებენ ამისთვის საჭირო სახსრებს იმის მიუხედავად, რომ მათთვის ჯერ კიდევ ბუნდოვანია გაწეული ხარჯების უკუგების პერსპექტივები. ამ დროს მათი მიზანია სამეცნიერო-ტექნიკური განვითარების ჭარბნაკეთის „მომარაგება“ გამოგონების, ნოუ-ჰაუსა და სხვა ობიექტების სახით.

ჩვენს დროში რადიკალურად შეიცვალა საინოვაციო განვითარებაში სახელმწიფოს როლი. 2000 წელს ევროკავშირის წევრ სახელმწიფოთა ლისაბონის შეხვედრამ სათავე დაუდო ამ საკითხში ახალ, ე.წ. „ლისაბონის სტრატეგიას“. ახლა ამბობენ, რომ ინოვაციურ სტრატეგიას სახელმწიფო გეგმავს, მას კი საზოგადოება ახორციელებს. სამწუხაროდ, ჩვენთან ოფიციალურ დონეებზე არსად ჩანს საინოვაციო განვითარების

ფუნქციის მატარებელი სტრუქტურები და არც ინოვაციური განვითარების ეროვნული გეგმა არსებობს. კურიოზულია სახელმწიფო მოხელეთა საჯარო განცხადებები იმის თაობაზე, რომ ინოვაციები საქართველოსთვის ფუფუნებაა.¹

ამ ფონზე თითქოს მაინც დამამშვიდებელია საქართველოს მთავრობის მიერ მიღებულ ერთ-ერთ დადგენილებაში ჩაწერილი ფორმულირება, რომ „მზარდი გლობალური კონკურენციის პირობებში სულ უფრო ცხადი ხდება, რომ საქართველოს ეკონომიკური განვითარებისა და უსაფრთხოების უზრუნველსაყოფად აუცილებელია ცოდნის ეკონომიკაზე, ინოვაციებსა და ახალ ტექნოლოგიებზე ორიენტირებული პოლიტიკის შემუშავება... აუცილებელია მეწარმეობისა და ტექნოლოგიური ინოვაციების მხარდამჭერი ინსტიტუტებისა და მომსახურების ცენტრების – სამეცნიერო პარკების, ბიზნეს-ინკუბატორების, სარისკო კაპიტალის ასოციაციებისა და ტრენინგცენტრების განვითარების ხელშეწყობა“.²

დადგენილება დადგენილებად, მაგრამ ამას სჭირდება დიდი ტრანსფორმაცია განათლებისა და მეცნიერების სფეროში სრულიად ახალ საფუძველზე, რომლის ნიშნებიც ჩვენთან ჯერჯერობით არ ჩანს.

¹ გ. ბერუაშვილი, GAP-ნაპრაღი, ანუ მეცნიერები და პოლიტიკოსები სხვადასხვა პლატფორმაზე 16.02. 2010; http://websache.geogleusercontent.com/search?q=cache: www.polity.ge/science/science//521_gap_naprali_anu

² საქართველოს რეგიონური განვითარების 2010-2017 წწ. სახელმწიფო სტრატეგია თბ., 2010; საქართველოს მთავრობის დადგენილება № 172, 25.06.10.

1.6. ტექნოგენური საშრობი: პროგნოზები და რეალობა

ტექნიკური პროგრესი უფრო კომფორტულს ხდის ჩვენს ცხოვრებას, მაგრამ ტექნოგენური კატასტროფები კოლოსალური თანხები უჯდება კორპორაციებს და სახელმწიფოებს, იწირავს უამრავ სიცოცხლეს. უდიდეს კატასტროფებს მიაკუთვნებენ ჩერნობილის ავარიას (200 მლრდ დოლ.); შატლ „კოლუმბიის“ აფეთქებას (13 მლრდ); ტანკერ „პრესტიჟის“ ჩაძირვას (12 მლრდ); „ჩელინჯერის“ აფეთქებას (11 მლრდ); ნავთობ-პლატფორმა „პაიერ-ალფას“ ხანძარს (3,4 მლრდ); ტანკერ „ექსონ ვალდესიდან“ ნავთობის ჩაღვრას (2,5 მლრდ) და ა.შ.

თანამედროვე ბირთვულმა ტექნოლოგიებმა, რომლებმაც აშშ-ის „ტრიმაილ აილენდსა“ და ჩერნობილში გაიტეხეს სახელი, ახლა იაპონიაში განიცადეს კიდევ ერთი გრანდიოზული მარცხი. ამერიკელები და რუსებიც კარგა ხანია ზვდებიან, რომ ურან-235-ის და პლუტონის საფუძველზე ბირთვული ენერგეტიკის შემდგომი განვითარება წარმოუდგენელია. თუმცა, ამ დარგის პერსპექტივები ბირთვული საწვავის მარაგებზე იქნება დამოკიდებული.

მეცნიერთა ნაწილი ფიქრობს, რომ მთავარი სიტყვა ამ საქმეში ენერგეტიკულმა სუპერსახელმწიფოებმა უნდა თქვან. კერძოდ, ჩინეთი აქცენტს ბირთვული ენერგეტიკის ზეინტენსიურ განვითარებაზე აკეთებს და 2020 წლისთვის აპირებს 7-ჯერ გაზარდოს აეს-ების (ატომური ელექტროსადგურების) სიმძლავრე. ამ დროისთვის აქ 30 ახალი ბირთვული რეაქტორი აშენდება, თანაც – არა რუსების მონაწილეობით, რადგან რუსული ტექნოლოგიები აქ მოძველებულადაა მიჩნეული. 5-

10-ჯერ აპირებენ თავიანთი ბირთვული სიმძლავრეების გაზრდას ირანში, ინდოეთში, ინდონეზიასა და სამხრეთ კორეაში; აშშ, როგორც ენერგიის წარმოებისა და მოხმარების მსოფლიო ლიდერი, თავისი პრობლემების გადაჭრას კიდევ კარგა ხანს აპირებს ნავთობის ხარჯზე. რაც შეეხება რუსეთს, ბირთვული ენერგეტიკის განვითარების ალტერნატივა მას არა აქვს.

ტექნიკისა და ტექნოლოგიების განვითარებასა და ფართოდ დანერგვას ყოველთვის ახლავს ამა თუ იმ დონის საფრთხე. ადამიანები ამას გრძნობენ და ცუდის მოლოდინში გამაფრთხილებელ პროგნოზებს აკეთებენ. მაგალითად, დიდი ხანი არაა გასული, რაც ეს სიტყვები დაიბეჭდა:

„ცივილიზაციის განვითარების გარკვეულ ეტაპზე, როცა კაცობრიობა კარდინალური ცვლილებების მიჯნაზეა, ყველაზე სუსტი და არაჯანსაღი წარმონაქმნები გადაშენების აშკარა საფრთხის წინაშე დგებიან. ეს ერებს, მათ ენებსა და სახელმწიფოებსაც ეხება. აღარ არსებობენ ურარტუს, ხეთების, აცტეკების, ოლმეკების, ქშმერების და ერთ დროს უდიდესი სხვა ცივილიზაციები. თავის დროზე აღზევებულმა და უმაღლეს დონეზე განვითარებულებმა შემდგომ კელარ მოახერხეს თვითგადარჩენის პროგრამის შეზუშავება და საკუთარ თავს პრაქტიკულად თვითონ გამოუტანეს სასიკვდილო განაჩენი.

XXI საუკუნის დასაწყისში მსოფლიო ცივილიზაცია ისევ დიდი გარდატეხისა და გლობალური ცვლილებების მიჯნაზე დგას. აშკარაა, რომ მსოფლიოში ისევ მოხდება სიცოცხლისუნარიო და დაავადებული ორგანიზმების გაქრობა. ამისთვის ახლა უამრავი საფრთხე და რისკია დაგროვილი: სამხედრო-პოლიტიკური, ფინანსურ-ეკონომიკური, სოციალურ-დემოგრაფიული, ეკოლოგიური და სხვა, რომელთა შორის ერთ-ერთი ყველაზე

საშიში და დამანგრეველი ტექნოგენური საფრთხეა“.¹

ამაზე ახლა არავინ ღაობს, თუმცა გლობალური მასშტაბის ენერგეტიკული პრობლემის მოგვარება ჩვენს ღროში მაინც შეუძლებელი გახდა ბირთვული ენერგიის გამოყენების გარეშე. სწორედ ამან გამოიწვია ის, რომ ჯერ კიდევ ამ 10 წლის წინ 32 ქვეყანაში მოქმედებდა თითქმის 450-მდე ატომური ენერგობლოკი, რომლებიც მთელი წარმოებული ელექტროენერგიის 6%-ს გამოიმუშავებდნენ (350 გვტ); მშენებლობის სტადიაში იმყოფებოდა 42, მათ შორის ისეთ ქვეყნებში, სადაც მანამდე არ იყო აეს-ები (არგენტინა, ბრაზილია, ინდოეთი, ირანი).

ზოგიერთები მიიჩნევენ, რომ ბირთვული ენერგეტიკის განვითარების ნახევარსაუკუნოვანმა გამოცდილებამ მისი მაღალი ეკონომიკურ-ეკოლოგიური მაჩვენებლები, საიმედოობა და ეფექტიანობა აჩვენა.

მაგრამ აეს-ი რთული ტექნიკური სისტემაა და ავარიების რისკი მუდამ ახლავს თან. სწორედ ამის გაკვეთილებაა თუნდაც ჩვენ მიერ ზემოაღნიშნული კატასტროფები, აგრეთვე, ინდოეთის ქიმიურ ქარხანაში 1984 წელს მომხდარი ტექნოგენური კატასტროფა, რომელმაც 3 ათასი კაცი იმსხვერპლა და კიდევ ნახევარი მილიონი ინდოელი დააზარალა. ამიტომ გარანტირებული ვერ იქნება აბსოლუტური უსაფრთხოება თუნდაც გაზრდილი უსაფრთხოების რეაქტორების ახალი თაობის მიღების შემთხვევაშიც (აშშ, რუსეთის ფედერაცია, საფრანგეთი, იაპონია).

აეს-ების ერთ-ერთი სუსტი მხარეა, ასევე, ბუნებრივი ან ტექნოგენური ხასიათის ზემოქმედებით ავარიების განვითარების საფრთხე (მიწისძვრა, ცუნამი, დივერსიები, მეტეორი-

¹ თ. იზაიშვილი, ქართული გენომი მრავალჯერ აღმდგარა ფერფლისგან. გაზ. „ლანჩუთი პლუს“ 5.11. 09. <http://www.lanplus.com.ge/index.Php>.

ტის შეჯახება და ა.შ.). მაგალითად, აშშ-ის „Surety“-ს აეს-ზე ლივერმორის ლაბორატორიის მიერ ჩატარებული კვლევებით დადგინდა, რომ ერთი წლის მანძილზე მიწისძვრებით განპირობებულ დაზიანებათა სიხშირე საკმაოდ მაღალი შეიძლება იყოს.¹

კატასტროფების რისკების შემცირება ამჟამინდელ მსოფლიოში წარმოდგენელია საერთაშორისო თანამშრომლობის გარეშე, რაც დღითიდღე ფართოვდება და ღრმავდება. მაგალითად, 2005 წელს იაპონიაში ამ საკითხზე შეიკრიბა მსოფლიო კონფერენცია, სადაც მიიღეს 2005-2015 წლების სამოქმედო პროგრამა: კატასტროფების მიმართ გამძლეობისა და მდგრადობის დამკვიდრება ქვეყნებსა და თემებში. კონფერენციაზე აღინიშნა, რომ კატასტროფების რისკი სულ უფრო გლობალურ ხასიათს იძენს და მათმა ზემოქმედებამ მომავალში შეიძლება მსოფლიოს მოსახლეობა, ეკონომიკა და მდგრადი განვითარება დიდი საფრთხის წინაშე დააყენოს. მოყვანილი იყო ციფრი, რომ ბოლო ხანს მომხდარი კატასტროფებიდან ყოველწლიურად საშუალოდ 200 მლნ ადამიანი ზარალდებოდა და ამაში ბუნებრივი (გეოლოგიური, ჰიდრომეტეოროლოგიური და ბიოლოგიური) წარმოშობის საფრთხეებთან ერთად ხელოვნური ფაქტორებით გამოწვეული (გარემოს დეგრადაცია და ტექნოგენური საშიშროება) საფრთხეებიც იყო ხაზგასმული.

საერთაშორისო არენაზე აღიარებენ იმ ფაქტს, რომ აუცილებელია კატასტროფების რისკის შემცირებაზე ძალისხმევის ინტეგრირება პოლიტიკაში, მდგრადი განვითარების გეგმებსა და პროგრამებში, რაც ორმხრივ, რეგიონულ და საერთაშორისო თანამშრომლობას უნდა ეყრდნობოდეს. ამის შედეგია „იო-

¹ О. Муратов, Подземные АЭС: эффективность и безопасность http://vant.kipt.charkov.ua/ARTIKLE/VANT_2007_6_19.pdf

კოპამას სტრატეგია“ („უფრო მეტად დაცული მსოფლიოს უზრუნველსაყოფად“, - 1994წ.), წითელი ჯვრისა და წითელი ნახევარმთვარის 2003 წლის საერთაშორისო კონფერენცია, მაურიტუსის 2005 წლის სამუშაო შეხვედრა მცირეკუნძულოვანი სახელმწიფოების პრობლემებზე, იოჰანესბურგის 2002 წლის მსოფლიო სამიტი რისკებისა და მათი პრევენციის შესახებ, გაეროს 2000 წლის ათასწლეულის დეკლარაცია, ტამპერეს (ქალაქი სამხრეთ ფინეთში) შეთანხმება სატელეკომუნიკაციო წყაროების უზრუნველყოფაზე, კატასტროფების შემცირების თაობაზე და ა. შ.

2011 წლის 11 მარტს დაწყებულ გლობალურ ტექნოგენურ კრიზისამდე მრავალი ქვეყანა – აშშ, ჩინეთი, ინდოეთი და დიდი ბრიტანეთი აეს-ის მშენებლობის გრანდიოზულ გეგმებს ამუშავებდა, სულ 200 რეაქტორის ასაგებად. ახალი სადგურების აშენებას აპირებდნენ ლიტვა, პოლონეთი, თურქეთი, ბულგარეთი, ფინეთი. იაპონიის კატასტროფამ ყველა მათგანი დააფიქრა მოსალოდნელ შედეგებზე. აქ ისიცაა გასათვალისწინებელი, რომ მთელი მსოფლიოს მასშტაბით აეს-ების ყველაზე მნიშვნელოვან ნაწილს რუსეთი აშენებს.

ახლა ყველგან და თვით რუსეთშიც გააქტიურებულია ბირთვული ენერგეტიკის მოწინააღმდეგეთა აქციები, მაგრამ „როსატომი“ თავის გეგმებზე უარის თქმას მაინც არ აპირებს, რადგან ყოველი ენერგობლოკის ღირებულება დაახლოებით 2 მლრდს შეადგენს, რაც საკმაოდ დიდი შემოსავალია მისთვის.

როგორც ცნობილია, რუსეთი ბულორუსსა და თურქეთშიც გეგმავს აეს-ის აშენებას. ჩვენგან არც ბულორუსიაა შორს და, მით უფრო, არც თურქეთი. ამის გათვალისწინებით საყურადღებოა თვითონ რუსეთის ფედერაციის ბუნებრივი მონოპოლიების პრობლემათა ინსტიტუტის დირექტორის პირველი

მოადგილის ბ. ნიგმატულინის ღია წერილი „როსატომის“ გენერალური დირექტორისადმი, სადაც ატომურ დარგში არსებული მრავალი ნეგატიური მხარე და საფრთხეა ჩამოთვლილი. მათ შორის: მშენებლობის გამაჩანაგებელი სიძვირე, უპრეცედენტო კორუფცია, დაბალი დონის უსაფრთხოება ექსპლუატაციის დროს, რეგრესიული სამეცნიერო-ტექნიკური პოლიტიკა, დამოუკიდებელი და კვალიფიციური ექსპერტიზის უქონლობა და ჩავარდნილი საკადრო პოლიტიკა.¹

ევროკავშირმა რუსეთს მოუწოდა ჩაატაროს აეს-ების სტრეს-ტესტირებები, თვითონ კი გეგმავს იმ რეაქტორების დახურვას, რომლებსაც ასეთი ტესტირება არ გაუვლიათ; იტალიამ გადაწყვიტა შეაჩეროს თავისი ბირთვული პროგრამა; ნიდერლანდებს ერთადერთი აეს-ი აქვს და იმის დახურვას აპირებს. რაც შეეხება სომხეთს, მან განაცხადა, რომ მოიქცევა ფუკუშიმას გამოცდილების გათვალისწინებით. ეს ნამდვილად გონივრული და საიმედო განცხადებები და ქმედებებია.

ამ 25 წლის წინ რეაქტორული ტექნოლოგიების დარგის ცნობილ გერმანელ მკვლევარსა და ისტორიკოსს იოახიმ რადკაუს უთქვამს: სულ მთლად უსაფრთხო რეაქტორი ცაში მფრინავი ის ღვეზელია, რომელიც კრიზისის წლებში გამოიგონეს და დღემდე არ ქცეულა რეალობად. მოგვიანებით ევროპის ატომური ენერგეტიკის სააგენტოსა (ევროატომში) და აეს-ების მქონე 10 ქვეყანაში ამტკიცებდნენ, რომ 2030 წლისთვის შეიქმნებოდა მეოთხე თაობის რეაქტორები, რომელთა ბლოკები უფრო მომცრო, უფრო ეკონომიური და კაცობრიობისთვის უფრო მისაღები იქნებოდა. თუმცა, ის, ვინც ასეთ პროგნოზს აკეთებდა, არ ან ვერ აკეთებდა იმის პროგნოზს, რაც მანამდე

¹ И.Нигматулин, Отличать поражение от победы; <http://antiatom.nn/org/pageqen=45>

მოხდებოდა 2011 წლის 11 მარტს იაპონიაში.

იაპონიაში მომხდარი მიწისძვრების სავალალო შედეგები განუზომელია. როგორც ამბობენ, დღეს ჯერ კიდევ შეუძლებელია ამ ტრაგედიისა და მთელი ზარალის მიახლოებით შეფასებაც კი. ამის მიუხედავად, ის მაინც შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, თუ პოტენციურად რა მოჰყვება ამ კატასტროფას დანარჩენ ქვეყნებში. ამას ორი მხრიდან შეგვიძლია შევხედოთ:

ერთი მხრივ, შეიძლება ითქვას, რომ იაპონია ბოლო 20 წლის მანძილზე ისედაც მცირე გავლენას ახდენდა მსოფლიო ეკონომიკაზე თავისი ნელი ეკონომიკური ზრდის გამო. ყველაზე ნაკლები საფრთხე, ალბათ, მსოფლიოს ორ ყველაზე დიდ ეკონომიკას ემუქრება. იაპონია აშშ-ის ექსპორტის მხოლოდ 5 და ჩინეთის ექსპორტის 8%-ს უზრუნველყოფდა. მისი ეკონომიკის მთლიანად მოშლის შემთხვევაშიც კი პირდაპირი შედეგები ამ ორი ეკონომიკისთვის უმნიშვნელო იქნება – წლიური მატების სულ რამდენიმე პუნტი.

ე. წ. G-10 ჯგუფის ქვეყნებიდან იაპონიაზე ყველაზე ძლიერ ავსტრალია იყო დამოკიდებული, რომელიც თავისი საქონლის თითქმის მეხუთედს ასაღებდა. აქ ევროზონა ამ სპექტრის მოპირისპირე მხარესაა - 2%-ზე ნაკლები.

განვითარებადი ეკონომიკებიდან იაპონიაზე ყველაზე მეტად იყო დამოკიდებული ფილიპინები და ინდონეზია (ექსპორტის 16%). აღმოსავლეთ აზიის რიგით მესამე ქვეყანა – სამხრეთ კორეა, პირიქით, ყველაზე ნაკლებად (მხოლოდ 6%).

მაგრამ, **მეორეს მხრივ,** თუ ყველაფერს უფრო ფართო კუთხით შევხედავთ, ამ შეფასებაში არ უნდა გამოგვრჩეს ერთი ყველაზე კრიტიკული მომენტი: „იაპონური შოკი“ არ მომხდარა ეკონომიკის განვითარების მდგრადი ფაზის დროს (რაც მარტო იაპონიაზე არ ითქმის). თანაც, ნავთობის გაძვირება და

დავალიანების პრობლემა (ევროპაში) ძალიან შემამფოთებელია.

ამ ორი ფაქტორის კომბინაცია და კონტექსტი დამაბნეველია, თუ არ გავითვალისწინებთ შემდეგს: მსოფლიო საფონდო ბაზრების აღმავლობის ეიფორიის მიუხედავად, მსოფლიო ეკონომიკა კვლავ მყიფე რჩება. არ უნდა დაგვაიწყდეს, რომ ფინანსური კრიზისის შემდეგ დაწყებული აღმასვლა მყარი არაა. ამის გამო კრიზისის შემდგომი ეკონომიკები ძალიან მგრძნობიარეა რყევების მიმართ და გაცილებით მეტი მიდრეკილება აქვთ რეციდივებისკენ, ვიდრე ეს ამის საპირისპირო შემთხვევაში შეიძლებოდა ყოფილიყო.

არის დამატებითი სირთულეც, რაც კიდევ უფრო სავალალოს ხდის ახლანდელ მიწისძვრას: მთავრობებსა და ცენტრალურ ბანკებს ამოწურული აქვთ ის ტრადიციული რესურსები, რომელთა იმედიც მათ დიდხანს ჰქონდათ ეკონომიკური ძალდატანების დროს. ეს ეხება როგორც ფულად-საკრედიტო, ისე საგადასახადო-საბიუჯეტო პოლიტიკას ანუ თანამედროვე ანტიციკლური სტაბილიზაციის ორ საყრდენს.

უდიდეს განვითარებულ ქვეყნებში ნორმად იქცა ნულთან მიახლოებული საპროცენტო განაკვეთები და ძალიან საგრძნობი საბიუჯეტო დეფიციტი. ამას ის მოჰყვა შედეგად, რომ ცენტრალურმა ბანკებმა დაიწყეს ე.წ. „რაოდენობრივი შესუსტების“ მაგვარი არატრადიციული და არააპრობირებული ზომების აგრესიულად გამოყენება. ასეთი ზომები დროებით გამოსავლადაა მიჩნეული: იგულისხმებოდა, რომ ამგვარი პოლიტიკის პარამეტრები მალევე დაუბრუნდებოდა კრიზისამდელ ნორმებს. მაგრამ როცა ერთ შოკს მალევე მოსდევს მეორე, გამოსავლის პოვნის სტრატეგია იგვიანებს ხოლმე. ძალიან ძნელდება გასაგებების დეფიციტისა და ლიკვიდობის ინექციათა

მიჩვეული დოზისგან გადაჩვევა, პრობლემას კი უმუშევრობის უაღრესად მაღალი დონის ფონზე გაძლიერებული პოლიტიკური ზეწოლა ამძაფრებს.

ამასთან დაკავშირებით, ჩნდება ერთ-ერთი ყველაზე დიდი თავსატეხი: იმის გამო, რომ კრიზისისშემდგომი მსოფლიო შოკს შოკზე იღებს, ცენტრალურ ბანკებს კი საპროცენტო განაკვეთების დაწვეისთვის ადგილი აღარ რჩებათ, გაფართოვდება მონეტარული ექსპანსია, რაც საგაღალო შედეგებამდე მიგვიყვანს. რეალურადაა მოსალოდნელი ინფლაციის დაჩქარება. ცხადია, გასათვალისწინებელია ამის საპირისპირო ფაქტორიც – იაპონიამ კობეს 1995 წლის მიწისძვრის შემდეგაც მოახერხა წელში გამართვა და, იმედია, ახლაც შეძლებს ამას, ოღონდ ისევე, როგორც მაშინ, ეს ნაკლებად დაეტყობა პირველ 10 წელიწადში მის ეკონომიკურ ზრდას: ახალ მშენებლობათა გაფართოება მხოლოდ დროებითი ამოსუნთქვა იქნება ქვეყნის დაზარალებული ეკონომიკისთვის.

ესაა ის ერთ-ერთი გაკვეთილი, რომელიც იაპონიისგან უნდა ისწავლოს დანარჩენმა მსოფლიომ. იაპონიის ეკონომიკას ძალიან მჭიდრო კავშირი ჰქონდა კიდევ უფრო სერიოზულ იმ სხვა პრობლემებთან, რომლებმაც ბოლო წლებში გავლენა იქონიეს მსოფლიო ეკონომიკაზე. აქტივების ბუშტიდან და ფინანსური სისტემის ფუნქციონირების მოშლიდან დაწყებული და ფულად-საკრედიტო პოლიტიკის ჩავარდნით დამთავრებული ამ ქვეყანას ბევრ რამეში ჩვენი მომავლის კვლევის ლაბორატორიად მიიჩნევდნენ.

სამწუხაროდ, მსოფლიომ ვერაფერი ისწავლა იმისგან, რაც იაპონიას დაემართა, ახლა კი სხვა რამეც შეიძლება დაგვრჩეს შეუმჩნეველი: ახლანდელი კატასტროფის მნიშვნელობა არ შემოიფარგლება შედარებით მცირე უშუალო გავლენით, რა-

საც იაპონია ახდენს გლობალურ ეკონომიკაზე. უფრო მნიშვნელოვანია იმის მიხედვით, რომ ჩვენ ეს რყევები კიდევ უფრო ვიწრო კუთხეში გვიმწყვდევნენ.

იაპონიის ეკონომიკის მინისტრის განცხადებით, ქვეყნის ეკონომიკური ზარალი შედარებით უმნიშვნელოა, რადგან დაზარალებულ რაიონებზე მთელი ეკონომიკის მხოლოდ 4,1% მოდიოდა. ამის მიუხედავად, მსოფლიო ბანკის ექსპერტთა შეფასებით, დაზარალებული ეკონომიკის აღდგენა იაპონიას 235 მლრდ დოლარი დაუჯდება, ამას კი 5 წელი მოუნდება. იაპონიის ცენტრალურმა ბანკმა 2011 წლის 11 მარტის კატასტროფიდან სულ მოკლე დროში განაცხადა ქვეყნის ბანკებისთვის 680 მლრდ-ზე მეტის შეთავაზების შესახებ. თუმცა, გამორიცხული არაა, რომ ამან მომავალში ინფლაცია განაპირობოს ჯერ თვითონ ქვეყანაში, შემდეგ კი – სხვაგანაც.¹

წარმოდგენილ პრობლემაზე აუცილებელია არა მხოლოდ თეორიული ანალიზი და დასკვნები, არამედ ქმედითი გადაუდებელი და ოპერატიული გადაწყვეტილებების მიღება მსოფლიოს ლიდერი სახელმწიფოების მხრიდან და ეს უნდა ეფუძნებოდეს იმ გაბედულ მეცნიერულ შეხედულებებს, რომლებიც სთავაზობენ კაცობრიობას კურსი აიღონ უსაფრთხო ტექნოლოგიურ განვითარებაზე.

¹ Г. Розенкранц, Ядерная энергетика _ мифы и легенды; http://reenergy.by/files/nuclear_myths/1.pdf

1.7. ტექნოლოგიური განვითარება: სიახლეები და საფრთხეები

უკვე XX საუკუნის ბოლოს აშკარა გახდა, რომ ინდუსტრიული საზოგადოების ადგილს განუხრელად იკავებს მისგან პრინციპულად განსხვავებული პოსტ-ინდუსტრიული საზოგადოება.¹ იგი ცვლის ადამიანის მდგომარეობას, შემოქმედებითი აქტივობის სივრცეს უხსნის მას, პირობებს უქმნის მდგრად განვითარებას ახლანდელი და მომავალი თაობების ინტერესების გათვალისწინებით და ა.შ. ამ გზით საზოგადოების განვითარების თანამედროვე ეტაპის განმასხვავებელი ნიშანია ის, რომ ჩნდება და დაჩქარებულად ვითარდება ინფორმაციების ბაზარი, ანუ ცოდნის, მისი გადამუშავებისა და გამოყენების საშუალებათა ბაზარი. დღეს არავისში იწვევს ეჭვს ის, რომ მსოფლიოში არსებული ცოდნის მთელი არსენალი შეიძლება გაერთიანდეს ერთიან გლობალურ ქსელში და შეიქმნას სრულიად ახალი, რევოლუციური, ინოვაციური ეპოქა.

ინფორმაციების ბაზრის განვითარება საკვანძო ფაქტორია ინტელექტუალიზაციისათვის, რომელიც, თავის მხრივ, „ახალ ეკონომიკას“ უყრის საფუძველს. თუ ამ ცოტა ხნის წინათ ადამიანი ბუნებაზე მოქმედებდა და სახეს უცვლიდა მას, ახლა, კომპიუტერული საინფორმაციო ტექნოლოგიების მეშვეობით, ყველაზე მომგებიანი ბიზნესი ხდება ადამიანის როგორც ინდივიდუალურ, ისე საზოგადოებრივ შეგნებაზე ზემოქმედება. საკმაოდ მოსწრებულად და თანაც საქმის არსში ღრმა წვდომითაა ნათქვამი, რომ თანამედროვე სახელმწიფოების სიძლიერეს

¹ Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Пер. с англ. М., Academia, 1999.

განაპირობებს არა მანჭეტენის ერთ კვ.მეტრზე ახალი ტექნოლოგიების კონცენტრაცია, არამედ ახალი ტექნოლოგიების ნამრავლი ეროვნულ ისტორიასა და კულტურაზე.¹

აღნიშნულ პირობებში ქვეყნის განვითარების მკაფიო გრძელვადიანი სტრატეგიის უქონლობამ შეიძლება ეროვნულ კატასტროფამდე მიიყვანოს იგი. ეს პრობლემა განსაკუთრებით მწვავედ დგას საქართველოში, რომელიც წინ კი არ ისწრაფვის ახალი ინფორმაციული საზოგადოებისაკენ, არამედ უკან მიექანება კაპიტალის თავდაპირველი დაგროვებისა და საბაზრო ძალთა სტიქიური თამაშისაკენ, პოლიტიკური დაქუცმაცებულობისაკენ.

ცნობილია, რომ განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგია ორგანო შეიძლება იყოს – ინერციული ან ინოვაციური.

ინერციული სტრატეგია ეყრდნობა ნეოლიბერალიზმისა და საბაზრო ფუნდამენტალიზმის იდეოლოგიას. იგი ქადაგებს ბაზრის ყოვლისშემძლეობასა და სახელმწიფოს პასიურ როლს, როცა იგი უარს ამბობს თავის სტრატეგიულ-ინოვაციურ ფუნქციაზე, ეკონომიკის კარის ფართოდ გახსნას ტნკ-ებისათვის, რომლებიც ცალკეულ ქვეყნებს იყენებენ სანედლეულო რესურსების წყაროებად და საკუთარი ნაწარმის გასაღების ბაზრებად. ამგვარი სტრატეგიის შედეგია ამა თუ იმ ქვეყნის გადასროლა მსოფლიო სამეცნიერო-ტექნოლოგიური და ეკონომიკური პროგრესის პერიფერიაში, მისი ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობის დაკარგვა და ავანგარდულ ქვეყნებსა და ტნკ-ებზე მათი მუდმივად დამოკიდებულება, ნაირგვარი ექსპერიმენტებით მათი მეურნეობების გამოფიტვა და, საბოლოოდ, დამოუკიდებლობის დაკარგვის საფრთხის გაძლიერება.

აქედან გამომდინარე, ერთადერთი სწორი და გადარჩენის

¹ Мальцев В. А. Парадокс Усама Бен Ладена// ВЭС, 2006, №1, ст. 22–24.

უზრუნველყოფია ინოვაციური სტრატეგია, რომელსაც უნდა ასაზრდოებდეს ბიზნესის, მთელი საზოგადოებისა და სახელმწიფოს ძალისხმევის კონცენტრაცია პრინციპულად ახალი, კონკურენტუნარიანი პროდუქტებისა და ტექნოლოგიების ათვისებაზე, მოძველებული საწარმოო აპარატის ინოვაციურად განახლებაზე და, საერთოდ, ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირებაზე, ქვეყანაში ინოვაციური პროცესების გააქტიურებაზე.

ამჟამად, რადიკალური ინოვაციები ჩნდება თვით სახელმწიფოს ფუნქციების სისტემაში, სადაც პირველ ადგილზე გამოდის მისი სტრატეგიულ-ინოვაციური ფუნქცია, თაობებს შორის ინტერესთა ბალანსისა და ეკოლოგიური წონასწორობის დაცვის ფუნქციები.

მხოლოდ ინოვაციური სტრატეგიის შედეგი შეიძლება იყოს შრომის ნაყოფიერების რამდენჯერმე ზრდა პოსტინდუსტრიულ ტექნოლოგიებზე დაყრდნობით, პირველადი (ბუნებრივი) რესურსების მოხმარების აბსოლუტური შემცირება და ბუნებაზე მავნე ზემოქმედების არსებითად შეკვეცა.¹

მეცნიერულ-ტექნოლოგიურმა რევოლუციამ და გლობალიზაციის პროცესმა სახე უცვალა ეკონომიკური განვითარების მექანიზმს და აჩვენა, რომ ეკონომიკურ ზრდაში გადამწყვეტ როლს ასრულებს არამატერიალური წარმოება და ადამიანისეულ კაპიტალში განხორციელებული ინვესტიციების გაფართოება.

დაჩქარებულ განვითარებას იმ ქვეყნებმა მიაღწიეს, სადაც დროის შესაფერისი სტრატეგიის უმთავრესი ელემენტი – ტექნოლოგიური ცოდნის ათვისებაში კაპიტალის ზრდა გამოიყენეს (აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნები).

¹ Цветков В. А. Инновационная экономика как форма постиндустриального развития. “Промышленная политика РФ”, №1, 2008, ст. 24-42.

ამდენად, ჩვენს დროში აუცილებელი გახდა ნეოინსტიტუციონალიზმის გაძლიერება და ცვლილებების შეტანა საერთაშორისო ორგანიზაციების მოღვაწეობის სტრატეგიაში. აქ პირველხარისხოვანი მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ იმ ფაქტს, რომ განვითარების მთავარ მიზნად და, იმავედროულად, მთავარ ფაქტორადაც ადამიანის განვითარებაა აღიარებული.

XX საუკუნემ ნათლად დაადასტურა, თუ რამდენად რთული ფენომენია განვითარება. სხვადასხვა დროს და სხვადასხვა ადგილას იგი მჭიდროდ იყო გადაჯაჭვული საბაზრო ეკონომიკის წარმატებასა თუ წარუმატებლობასთან, სახელმწიფო როლის გააქტიურებასა თუ შესუსტებასთან, ლიბერალიზაციისა და პრივატიზაციის ფართოდ განხორციელებასთან თუ შეჩერებასთან და სხვა. ამიტომ ტრადიციული სტრატეგია, მარტივი და ფრაგმენტული გადაწყვეტილებები პრობლემას ვერ მოაგვარებს. საჭიროა სახელმწიფოს, კერძო სექტორის, სამოქალაქო საზოგადოების და საერთაშორისო ორგანიზაციების ძალისხმევის ოპტიმიზება და მათი ინტერესების თავსებადობა განვითარების რთული პრობლემების წარმატებით გადასაწყვეტად.¹

პოსტინდუსტრიული მეცნიერებატევადი ეკონომიკის ჩამოსაყალიბებლად ქვეყნები სხვადასხვა ხერხებს მიმართავენ.

არსებობს მოსაზრება, რომ ავანგარდული ქვეყნები იყენებენ ისეთ დებულებებსა და პრინციპებს, რომლებიც ეკონომიკურ მეცნიერებაში საგანგებოდაა მიჩქმალული და „ჩრდილშია მოქცეული“. ერთ-ერთი მათგანია დაბალანსებული განვითარების პრინციპი, რომელიც ეკონომიკის რეგულირებისა და თვითრეგულირების შეხამებას გულისხმობს. სოციალურ-ეკონომიკურ

¹ ა. აბრალავა. ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. ინოვაცია, თბ., 2005, გვ. 277.

სისტემათა ფუნქციონირების მექანიზმი აქ გაგებულია როგორც მართვის ორკონტურიანი სტრუქტურა, სადაც მართვის ობიექტი და სუბიექტი ერთმანეთს უკავშირდება ერთსა და იმავე დროს პირდაპირი კავშირითაც და ორკონტურიანი უკუკავშირითაც. ამ ორი კონტურიდან ერთი პასუხს აგებს სისტემაში მიმდინარე ცვლილებებზე, ინვესტიციებსა და განვითარებაზე, მეორე კი – მის სტაბილურობაზე, მთლიანობასა და მემკვიდრეობითობაზე.¹

მეორე – **არაეკვივალენტური გაცვლის პრინციპი** – გულისხმობს ერთი ქვეყნის გამდიდრებას სხვების ეკონომიკურად დასუსტებით, რომლებიც მისი კონკურენტებია ახლა ან იქნებიან მომავალში.

ამ ორივე პრინციპის გამოყენებას ადასტურებს ნიდერლანდების, ჩინეთის, იაპონიის და აშშ-ის ეკონომიკური განვითარების ისტორია, რომლებსაც დღეს ინოვაციური განვითარების საკმაოდ სოლიდური რეიტინგები აქვთ. მაგალითად, ნიდერლანდები არაეკვივალენტურ გაცვლას იყენებდა არა მარტო აზიისა და აფრიკის სუსტი ქვეყნების მიმართ, არამედ თვით ინგლისის მიმართაც კი. საყურადღებოა ისიც, რომ მაღალგანვითარებულ ნიდერლანდებში დღესაც არ ამბობენ უარს ტრადიციულ სამეურნეო საქმიანობასა და დარგებზე (ბრილიანტების დამზადება, ყველის წარმოება თუ ყვავილების მოყვანა).

ჩინეთმა ქვეყნის ეკონომიკური აღმავლობისათვის გამოიყენა პოსტსაბჭოთა ქვეყნების საგარეო სავაჭრო პოლიტიკაში დანერგილი ტოტალური ლიბერალიზმი. ბევრი ფიქრობს, რომ, მაგალითად, რუსეთის ფედერაციის, ყაზახეთის და სხვა ქვეყნების

¹ Аблеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации. М., Владос, 1994-

მსუბუქი მრეწველობისთვის დამანგრეველი გამოდგა ჩინური ნაწარმის იმპორტი და პირიქით – მათგან ჩინეთში განხორციელებული ნედლეულის მზარდი ექსპორტი. ეს მაშინ, როცა თვითონ ჩინეთი ნედლეულის გატანისგან უკიდურესად მძიმე პერიოდებშიც კი იკავებდა თავს. დღეს ჩინეთის მზა ნაწარმი სულ უფრო მეტ ბაზარზე იკიდებს ფეხს, მისგან მოპოვებული ამონაგებით კი იგი ინოვაციურ ტექნოლოგიებს ავითარებს.

გაცილებით ეფექტიანი გზა აქვთ შერჩეული აშშ-სა და იაპონიას, რომლებიც ინოვაციური განვითარებით გაცილებით უსწრებენ ჩინეთს და ნიდერლანდებს. ესაა ინტელექტუალური პოტენციალის იმპორტის გზა. იაპონია იყო ის პირველი ქვეყანა, ვინც ფართოდ დაიწყო ინტელექტუალური საკუთრების – პატენტების, ლიცენზიებისა და ნოუ-ჰაუს შეძენა ევროპასა და ამერიკაში, ანუ არაეკვივალენტური გაცვლის თვისებრივად ახალი მეთოდის გამოყენება. ასეთი გაცვლა იმთავითვე ახალ დონეზე იყო აყვანილი აშშ-ში, რომელიც ინტელექტუალურ რესურსებს მზა, დასრულებული კაპიტალის ანუ სპეციალისტებისა და პროფესიონალი ადამიანების სახით იძენდა მთელ მსოფლიოში.¹

ანალიზი გვიჩვენებს, რომ ხსენებული ქვეყნები ამას ახერხებენ ინოვაციური განვითარებისა და მთელი ეროვნული ეკონომიკის განვითარების დაბალანსებით.

განათლებაში, მეცნიერებასა და ინოვაციებში მომხდარი მიღწევები ყოველთვის არაა დიდშედეგიანი, რადგან ეფექტი მაქსიმალურია მხოლოდ მაშინ, როცა „მომავლის საქონლის“ შექმნას საფუძვლად უდევს „სადღეისო საქონლის“ განვითარებული წარმოება. უამისოდ ისე შეიძლება მოხდეს, როცა

¹ Шалгалов Б. Н. Экономическая экспансия. М., "Экономика", 2008, ст. 11.

კომპიუტერს მხოლოდ საბეჭდო მანქანად იყენებენ ხოლმე.

შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ ეროვნული ეკონომიკის მდგრადი განვითარების განმსაზღვრელი კრიტერიუმი არა ეკონომიკური ზრდის ტემპები, არამედ მისი დარგების დაბალანსებული განვითარების ხარისხი.

ინოვაციური განვითარება მაღალტექნოლოგიურ დარგებში ინვესტიციების ზრდის შედეგი კი არა, ეკონომიკის დარგობრივი ბალანსის მიღწევის შედეგი შეიძლება იყოს.

ჩვენ ადრეც მივუთითებდით, რომ გეოეკონომიკური სივრცის კომპონენტების არაერთგვაროვნების გამო დღეს საჭირო ხდება მდგრადი განვითარების მიღწევის გზების გადასინჯვა. საქმე ისაა, რომ, ზოგიერთი ავტორის შეხედულებით, „მდგრადი განვითარების“ აქამდე საყოველთაოდ აღიარებული გაგება ჩქმალავს მის არაობიექტურ ხასიათს, კერძოდ კი, პოსტინდუსტრიალიზმის იმ ტექნოგენური ფორმის აპოლოგეტიკას, რომელიც საშიშია მთელი მსოფლიოსათვის.

„მდგრადი განვითარების“ აპოლოგეტიკური ხასიათის დასამკვიდრებლად და გასამართლებლად ცდილობენ კონცეპტუალურად დაასაბუთონ საზოგადოებრივი განვითარების ტექნოგენური პრინციპები, ამ მიზნით კი იყენებენ წმინდა ტექნიკურ იდეებს, რომლებიც ჰუმანიტარულ ნიადაგზე გადააქვთ.

„მდგრადი განვითარების“ წამყვანი იდეა იყო პოსტინდუსტრიული მოდელის, მისი ინსტიტუტებისა და მსოფლიო ფინანსური ნაკადების მაგისტრალების შენარჩუნება. ამიტომ ჩვენს დროში გარდაუვალია „მდგრადი განვითარების“ ცნების ახლებურად გააზრება, რადგან იგი სრულიად სხვა აზრობრივ დატვირთვას იძენს. დღეს იგი უნდა გვესმოდეს როგორც ეთნონაციონალური და ინდუსტრიული მომენტების ჰარმონიულად

შერწყმის მდგრადობა, აგრეთვე, ეთნოეკონომიკური სისტემის ფორმირების მდგრადობა.¹

საგულისხმოა, რომ როცა ახალი ინოვაციური პარადიგმა ჩნდება და ახალი ინოვაციური პროდუქტების დამუშავება იწყება, სწორედ მაშინ იბადება მრეწველობის ახალი დარგებიც. ამასთან, დიდი მნიშვნელობა აქვს იმას, რომ ინოვაციების ნაკადი ეკონომიკის უკვე არსებულ დარგებშიც აღწევდეს, ზრდიდეს მათში მიღებულ დამატებულ ღირებულებას და ამაღლებდეს შრომის ნაყოფიერებას.

ახალი დარგებიდან ძველ ტრადიციულ დარგებში ტექნოლოგიების გადაცემით მიმდინარეობს „ტექნოლოგიების შერწყმა“ და ინოვაციური პარადიგმების ევოლუცია.

ასე, რომ არსებობს ბაზისური ტექნოლოგიების განვითარების ორი მიმართულება: *პირველი* მრეწველობის ისეთი ახალი დარგების წარმოქმნა, რომლებიც ინოვაციურ პროდუქტებს ამზადებენ, *მეორე* კი – არსებულ ტრადიციულ დარგებში შეღწევა, რაც შრომის ნაყოფიერების ზრდას აძლევს ბიძგს და ახალ პროდუქტებსაც კი წარმოშობს ტექნოლოგიების შერწყმის გზით.

ინოვაციები ეკონომიკის ზრდას მნიშვნელოვნად უწყობენ ხელს მაშინ, თუკი ისინი უნივერსალურია და ერთბაშად ბევრ სფეროში აღწევენ. უნივერსალური ინოვაციების მაგალითია კომპიუტერები და ელექტრონიკა (მიკროპროცესორები). ფოლადისა და ცემენტის წარმოებაში ან ქიმიურ მრეწველობაში კომპიუტერული სისტემების ტექნოლოგიურმა შერწყმამ ნახტომისებურად განავითარა ეს დარგები. ანალოგიურად,

¹ ა. აბრალავა. ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია. „ინოვაცია“, თბ., 2005, გვ.297-298.

ელექტრონიკისა და ლითონმჭრელი ჩარხების შერწყმას შედეგად მოჰყვა უზუსტესი და მაღალეფექტიანი ციფრულ-პროგრამული მართვის მქონე დანადგარები.

ინოვაციები განვითარებულ ქვეყნებში იქმნება და ეს განვითარების კიდევ უფრო მაღალ საფეხურზე იმავე ქვეყნების ასვლის უპირველესი პირობაა. თუმცა, იმავე ინოვაციებს ცალკეული განვითარებადი ქვეყნებიც იყენებენ თავიანთი ტექნოლოგიური ღონის ასამაღლებლად და იწყებენ ახალი პროდუქტების გატანას განვითარებულსა და განვითარებად ქვეყნებში. ასეთ შემთხვევაში განვითარებულ და განვითარებად ქვეყნებს შორის იწყება კონკურენცია ხარჯების შემცირებასა და ხარისხის გაუმჯობესებაში. ასეთია ინოვაციურ პარადიგმასთან დაკავშირებული ვითარება საერთაშორისო სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის თვალსაზრისით.

ინოვაციების დიფუზიასთან ერთად ინოვაციების შემქმნელ და მათ მომხმარებელ ქვეყნებს შორის ურთიერთობები იცვლება. ეს იმიტომ, რომ ინოვაციების შემომტან ქვეყნებს — როგორცაა, მაგალითად, დღეს ჩინეთი — ნაკლები დანახარჯები აქვთ შრომაზე. XX საუკუნის დასაწყისში აშშ-ს და ინოვაციურ-ტექნოლოგიური აღმავლობის წლებში (1950-1975) იაპონიას წარმოების გაცილებით ნაკლები ღირებულება ჰქონდათ და ამიტომაც მოიპოვეს კონკურენტული უპირატესობა.

XIX საუკუნის II ნახევარში და XX საუკუნის დასაწყისში ამერიკის შეერთებულმა შტატებმა ეკონომიკა განავითარა ევროპიდან შეტანილი ტექნოლოგიების მეშვეობით, შემდეგ კი მსოფლიო ეკონომიკაში გაბატონებულ მდგომარეობას მიაღწია ტექნოლოგიური უპირატესობისა და წარმოების პოტენციალის წყალობით.

იაპონია აშშ-ის გზას გაჰყვა II მსოფლიო ომის შემდეგ და სწრაფი განვითარება უზრუნველყო დასავლური ტექნოლოგიების დანერგვის ბაზაზე. მოწინავე დასავლური ქვეყნების ღონეს მან მიაღწია ისეთი მაგისტრალური ინოვაციების წარმატებით გამოყენების გამო, როგორიცაა ფოლადი, ავტომობილები, ნავთობქიმია, საფეიქრო ნაწარმი, ელექტრომოწყობილობა და მიკროელექტრონიკა. მრავალრიცხოვანი ინოვაციების ურთიერთქმედების სინერგიკული ეფექტის წყალობით განვითარებული ქვეყნების ეკონომიკა და კეთილდღეობა სულ უფრო მატულობდა. ამ ბოლო 100 წელიწადში აშშ-ის შშპ 30-ჯერ გაიზარდა, იაპონიისა კი – 80-ჯერ. საყურადღებოა, რომ 1950-1960-იან წლებში იაპონიამ შეძლო აშშ-გან 100-წლიანი ჩამორჩენის დაძლევა სწორედ ინოვაციურ - ტექნოლოგიური გარღვევის საფუძველზე.

იგივე გზა განვლო სამხრეთ კორეამ 1970-2000 წლებში და ამ პერიოდში მისი საშუალო წლიური ზრდის ტემპები 10%-ზე მაღალი იყო. დაახლოებით ამდენივე იყო იაპონიის ეკონომიკური ზრდის ტემპები 1950-1970-იან წლებში. ეს იმაზე მიუთითებს, რომ განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკაში ნამდვილი ინოვაციურ – ტექნოლოგიური გარღვევა მხოლოდ ორნიშნა რიცხვებით გამოხატული ზრდის ტემპების პირობებშია შესაძლებელი.¹ თუმცა, ასეთი გარღვევის პოზიტივზე საუბრისას არ უნდა დაგვავიწყდეს, რომ ინფორმაციული ტექნოლოგიების განვითარებას მოსდევს არა მარტო რეკლუციური სიახლეები, არამედ ახალი საფრთხეებიც. კერძოდ, გლობალური საინფორმაციო სისტემა ადამიანთა ზომბირების იარაღი შეიძლება გახდეს.

¹ Мониторинг глобальных и региональных рисков 2008/2009. Ред. Д. А. Халтурита, А. В. Коротаев. М.: УРСС, 2009, с. 141-162.

გარდა ამისა, ახალი ტექნოლოგიები რადიკალურად ცვლიან რეგიონების განვითარების მთავარ რესურსებს.

წინათ განვითარების მთავარი რესურსი იყო მოცემულ ტერიტორიაზე მოწყობილი წარმოება, რომელიც ახლა მობილურმა ფინანსებმა და ინტელექტმა შეცვალა. მათ ასათვისებლად საჭიროა არა ამა თუ იმ რეგიონის განვითარება, არამედ პირიქით – ამ რეგიონებში ვითარების მაქსიმალურად გაუარესება და რესურსების სხვის ხელში გადასვლა. გამოდის, რომ განვითარებულ ქვეყნებს აღარ აინტერესებთ სხვა ქვეყნების ტექნოლოგიური და ეკონომიკური პროგრესი, რაც ჩვენი დროის საშიში ტენდენციაა.¹

ამდენად, ცოდნისა და ტექნოლოგიების შექმნისა და გამოყენების გლობალიზაციის პირობებში ძალზე აქტუალური ხდება ეროვნული ინოვაციური სისტემების შექმნა, რომლებიც ინოვაციურ პროცესებს უზრუნველყოფენ ეროვნულ ფესვებზე და ტრადიციებზე, პოლიტიკურ და კულტურულ თავისებურებებზე დაყრდნობით.

¹ Крамаренко В. И. Информационно – интеллектуальная экономика в условиях глобализации. Ученые записки Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия” Экономика “Т. 21 (60), 2008г. №1,ст. 117-124.

თავი II.

ეკონომიკური განვითარების გლობალური ტენდენციები

2.1. თანამედროვე ცივილიზაციის აქტუალური გამოწვევები

XX საუკუნის ინდუსტრიულმა განვითარებამ და მეცნიერულ-ტექნიკურმა პროგრესმა დასაბამი მისცა ახალი, მანამდე უცნობი გლობალური თეორიული და პრაქტიკული მნიშვნელობის მქონე პრობლემების წარმოშობას.

1970-იანი წლების ნავთობის მსოფლიო კრიზისმა შესამჩნევი გაზადა ის სერიოზული ცვლილებები რომლებიც მიმდინარეობდა გარემომცველ სამყაროში. დღის წესრიგში დადგა იმ საფრთხეების ფუნდამენტურად გაცნობიერება, რომელიც თანახლდა სამრეწველო ბუმის ეპოქასა და ტექნიკურ-ტექნოლოგიური განვითარების მიღწეულ ღონეს, მის უმაღლეს საფეხურს. ასეთ ვითარებაში უზარმაზარი პასუხისმგებლობა ეკისრება ინდუსტრიულ საზოგადოებას, რათა არ დაირღვეს ბუნებისა და ურბანული გარემოს წონასწორობა, მიღევადი, განუახლებადი (განსაკუთრებით კი ენერგო) რესურსების კატასტროფულად შემცირებითა და ამოწურვით. ამ საკითხებისადმი განსაკუთრებულ ყურადღებას დაედო საფუძველი მეცნიერთა „რომის კლუბის“ შექმნით.

აურელიო პეჩეი (1908-1984) – ცნობილმა ეკონომისტმა და ანტიფაშისტმა, რომელიც მეორე მსოფლიო ომის შემდეგ ცხოვრობდა ლათინურ ამერიკაში, – 1957 წელს დააარსა კაპიტალდაბანდებათა პროექტების დამუშავების ტექნიკური და ეკონომიკური საკონსულტაციო ცენტრი 50 ქვეყნისათვის. 1968

წელს მისი ინიციატივით გაერთიანდა სხვადასხვა სამეცნიერო ჯგუფები თავდაპირველად მხოლოდ ევროპის მასშტაბით. ამ გაერთიანებას ეწოდა „რომის კლუბი“. კლუბის მიზანი იყო ტექნოგენური ცივილიზაციის განვითარების საზიანო ტენდენციების გამოკვლევა და კაცობრიობის ინფორმირება პლანეტაზე სიცოცხლისათვის საფრთხის შემქმნელი მოსალოდნელი კატასტროფების შესახებ.

1970-იანი წლების ბოლოსათვის „რომის კლუბი“ აერთიანებდა 40 ქვეყნის 100 მეცნიერს, რომელთაც გააჩნდათ გლობალური ხედვა, თუ როგორ გამოეყვანათ კაცობრიობა ინდუსტრიული აზროვნებისა და კეთილდღეობისაკენ სწრაფვის მოჟაღებული წრიდან, რომელშიც იგი მოაქცია სამრეწველო ცივილიზაციამ და მისმა თანამდევმა ბუნებისადმი ბარბაროსულმა დამოკიდებულებამ.

ა. პეჩეიმ სრულიად თამამად განაცხადა, რომ ადამიანთა საზოგადოებაში რაღაც ძალზედ მნიშვნელოვანი არ არის რიგზე და შექმნილი სიტუაცია აუცილებლად უნდა შეიცვალოს. სამყაროს (რომელსაც გააჩნია სრულიად განსაზღვრული ზომა) და კაცობრიობის ინტერესების (რომელიც ისწრაფვის ზრდისაკენ რაოდენობრივი და წარმოება-მოხმარების თვალსაზრისით) უბრალო შედარებით ადამიანებმა გააცნობიერეს გადაუდებელი ცვლილებების აუცილებლობა. ბუნებრივი გარემოს შეზღუდულობისა და ეკონომიკური ზრდისაკენ კაცობრიობის მისწრაფების ერთმანეთთან შედარება გახდა სერიოზული საფუძველი რათა მომხდარიყო ძირეული გარდატეხა ადამიანის შეგნებაში და მისი მეშვეობით დასაბამი მისცემოდა სხვა, უფრო რთული აზრების წარმოშობას.¹

„რომის კლუბის“ მეცნიერთა შეფასებას და სათანადო ინ-

¹ Przezyte gle w lepszym stylu "Politicg" -1979, #5. S.2.

ფორმაციის გავრცელებას თავდაპირველად მოჰყვა მსოფლიო საზოგადოების შოკური რეაქცია, ხოლო შემდეგ კი გარკვეული სკეპტიციზმი ინდუსტრიული პროგრესის დამუხრუჭებისა და რეალურად ამის მიღწევის თვალსაზრისით.

მეცნიერულ-ტექნიკური განვითარების, ინდუსტრიული პროგრესისა და მისი შედეგებით საზოგადოების საერთო აღფრთოვანებისა და გაოგნების ეპოქაში მეცნიერთა მხრიდან ნამდვილი გმირობა გახლდათ გაეცხადებინათ მოსალოდნელი საკაცობრიო საფრთხეების შესახებ. საკმაოდ ძნელი იყო ინდუსტრიული პროგრესის შედეგებიდან გამომდინარე სტერეოტიპებისა და ინერციის დაძლევა უბრალო განცხადებებითა და მოწოდებებით, ამიტომ კლუბის წევრებმა მიმართეს უფრო თვალსაჩინო და დამაჯერებელ საშუალებებს, რათა მოეხდინათ თავიანთი შეხედულებებისა და დასკვნების დემონსტრირება გამარტივებული მათემატიკური მოდელების მეშვეობით, სადაც ჩადებული იყო უამრავი ფაქტორი, რომელიც არ ექვემდებარებოდა კომპლექსურ გააზრებას ჩვეულებრივი აღქმით.

კლუბის მეცნიერთა გამოკვლევები ეფუძნება ერთის მხრივ კონკრეტული ეკოლოგიურ-ეკონომიკური ურთიერთობების ახსნას, ხოლო, მეორეს მხრივ, ადამიანის საქმიანობის კულტურულ ფასეულობათა მოტივების იუდეურ-ქრისტიანული არსის გაგებას, სადაც ხაზგასმულია ადამიანის დომინანტური როლი სიცოცხლის სხვა არსებულ ფორმებს შორის (ასეთი მიდგომა ცხადია გაცილებით მაღლა დგას აზიისა და აფრიკის ხალხებში გავრცელებული-შესაბამისად „მეტაფიზიკური“ და „ნატურალისტური“ – გაგებისაგან). აქედან გამომდინარე ჩამოყალიბდა ფუნდამენტური აზრი, რომ პროგრესი საერთოდ და განსაკუთრებით ეკონომიკური, გამართლებულია ყოველთვის და ეს ჩვეულებრივი მოვლენაა ადამიანის ბუნებიდან გა-

მომდინარე. მას უკავშირდება სხვა ფუნდამენტური შეზღუდვები და აბსოლუტური რწმენა მეცნიერებისა და ტექნიკის უსაზღვრო შესაძლებლობებზე – გადაწყვიტოს ადამიანისა და საზოგადოების ყველა პრობლემა. აქ აქცენტი განსაკუთრებით კეთდება ზუსტ მეცნიერებებზე – ფიზიკა, მათემატიკა, ქიმია, საინჟინრო მეცნიერებანი და ბიოლოგია. სამაგიეროდ სრულიადაა იგნორირებული ან დავიწყებული ჰუმანიტარული, ისტორიული მეცნიერებები, მორალი.

მეცნიერების ამ ორი მიმართულების ასეთი დაშორება, მათ შორის არსებული დისპროპორცია და წონასწორობის დარღვევა, წარმოადგენს საზოგადოების განვითარებისათვის მთავარ საფრთხეს. ინდუსტრიული განვითარება, რომელსაც გამოცლილი აქვს ჰუმანიზმი და მორალი საფრთხეს უქმნის სამყაროს, ცივილიზაციის ჰარმონიულ განვითარებას. ასეთი მიდგომის დამკვიდრებას სერიოზულად ახორციელებდა „რომის კლუბი“, ამასთან ჯეროვნად აფასებდა მეცნიერების სხვადასხვა სფეროში მიღწეულ აღმოჩენებსა და პროგრესს.

„რომის კლუბის“ გამოკვლევების „გამოწვევათა“ ძირითადი არსი მდგომარეობდა იმაში, ეჩვენებინათ საზოგადოებისათვის, რომ ეკონომიკური განვითარებისათვის დედამიწისეული რესურსები საკმაოდ შეზღუდულია და საჭიროა პროგრესისადმი ახალი ალტერნატიული მეცნიერული მიდგომების გამოუშავება. ცხადია ეს სრულიად ლოგიკურია, როცა საქმე ეხება წყალს, ნიადაგს, ცხოველებს, მცენარეულ სამყაროს, ენერგიასა და მთელ ბიოსფეროს (რომლის სისქეც 5-8 კილომეტრია). მაგალითად ჯერ კიდევ 1970-იან წლებში გაუდაბნოება ემუქრებოდა სამხრეთ აფრიკის ტერიტორიის 1/10-ს, აზიისა და აფრიკის – 1/3-ს, ავსტრალიის 1/4 -ს.

მეცნიერთა გამოკვლევები, დასკვნები და გაფრთხილებები

მოსალოდნელი საფრთხეების შესახებ სულ უფრო რეალური ხდება და ადამიანის ბუნებრივმა აგრესიულობამ, ახლომხედველობამ, მის მიერ შექმნილმა გართულებულმა ურთიერთ-დამოკიდებულებებმა შეიძლება კაცობრიობა გამოუსწორებელ შედეგებამდე მიიყვანოს.

განსაკუთრებული საფრთხის შემცველია ენერგეტიკული კრიზისი, შეიძლება ითქვას ისეთივესი, როგორც ატომური ომი და ამის ნათელი მაგალითია ჩერნობილისა (1986 წლის 26 აპრილი) და ფუკუშიმას (2011 წლის 11 მარტი) ატომური ელექტროსადგურების აფეთქებით გამოწვეული შედეგები.

ატომური ენერგეტიკის განვითარება სრულიად საფუძვლიანად არ მიიჩნევა ენერგეტიკული კრიზისის დაძლევის გზად, იგი განიხილება, როგორც დროებითი გამოსავალი გათვლილი მოკლე პერიოდზე. ენერგეტიკული კრიზისის დაძლევისათვის საჭიროა კვლევითი სამუშაოების გაშლა ენერგიის ალტერნატიულ წყაროებზე გადასასვლელად. სხვაგვარად ნავთობზე ორიენტირებულმა და მისი ამოწურვით გაწილებულმა საზოგადოებამ თვითონვე შეიძლება დააყენოს საკუთარი თავი და დედამიწისეული სამყარო ატომური საფრთხის ქვეშ.

მიუხედავად იმისა, რომ განვითარებულ ქვეყნებში (აშშ-ში, იაპონიაში, დასავლეთ ევროპაში) პერსპექტიულად განიხილება ატომური ენერგეტიკა და ატომური საზოგადოების შექმნა, ისინი არ არიან ამისათვის მზად არც სოციალურად, არც პოლიტიკურად, არც ფსიქოლოგიურად და არც ორგანიზაციულად.

აშკარად სუსტია შესაძლებლობები ისეთი ალტერნატიული ენერგიის წყაროების, როგორიცაა მზის, ქარის, ოკეანის, გალვანიზაციის მეთოდების და ა.შ. რამაც რეალურად შეიძლება მიგვიყვანოს არასასურველი არჩევანის გაკეთებამდე. თანამე-

დროვე პირობებში ატომურ სადგურებს შეუძლიათ საერთო მოხმარების უზრუნველყოფა მხოლოდ 10-15%-ით, ხოლო მზის ენერგიას კი მხოლოდ 5%-ით.

ალტერნატიული ენერგიის წყაროების ძიება უნდა წარიმართოს იმ მაღალი შეგნებით, რომ ენერგია სულ უფრო ძვირი და დეფიციტური გახდება. მეცნიერებამ ადეკვატური პასუხი უნდა გასცეს ეპოქის ამ გამოწვევას.

თავისი ხასიათით, მასშტაბითა და შედეგებით არსებითია ხალხთმოსახლეობის პრობლემა. მეცნიერულ კვლევებში მას განიხილავენ უშუალო კავშირში ისეთ საკითხებთან, როგორიცაა ბუნებრივი რესურსების შემცირება, გარემოს დაბინძურება, სიღარიბე, შიმშილი, განსხვავება ქვეყნების განვითარების დონეებს შორის, სოციალურ-ეკონომიკური დისბალანსი საზოგადოების სხვადასხვა ფენებს შორის, მიგრაციული პროცესები, სეპარატიზმი, ტერორიზმი, ნარკომანია, მასობრივი განადგურების იარაღის გავრცელება, რელიგიური და ეთნიკური კონფლიქტები და ა. შ. შეიძლება ითქვას, რომ ადრე უცნობმა ლოკალურმა პრობლემებმა შეიძინეს გლობალური ხასიათი და ეს სულ უფრო ახალი და რთული ხასიათის ამოცანის გადაწყვეტის აუცილებლობის წინაშე აყენებს კაცობრიობას ზოგადად, ხოლო კონკრეტულად კი იმ პროფესიულ ჯგუფებსა და ორგანიზაციებს ვისაც დანარჩენებზე უკეთ აქვთ გაცნობიერებული მოსალოდნელი საფრთხეები და მათი შედეგები.

ამდენად, გლობალურ პრობლემათა თავისებურებები მდგომარეობს ერთის მხრივ მათ სირთულეში, ხოლო მეორეს მხრივ სხვა პრობლემებთან გადაჯაჭვულობაში. მათზე პასუხის გაცემა წარმოადგენს ჩვენი ეპოქის უმთავრეს გამოწვევას.

2.2. გლობალიზაცია და თანამედროვე გლობალური კრიზისი

მეორე ათასწლეულის დასასრულიდან მესამე ათასწლეულში კაცობრიობამ შემოიტანა არაერთი საინტერესო თემა და მათ შორის გლობალიზაციის. მასზე მსჯელობა აქტუალური და საყურადღებოა სხვადასხვა კუთხით, საზოგადოების ინტერესების სხვადასხვა სფეროში სისტემური მოვლენების, პროცესებისა და სიტუაციების წარმოშობა-განვითარებისა და ურთიერთგავლენა-ზემოქმედების რთულ კონტექსტში.

გლობალური ინტეგრაციის გაღრმავების ფაქტი ექვემდებარება და რეალური. მისი ევოლუცია ახალ ფორმებს, კონფიგურაციას და შინაარსს გვთავაზობს, რაც უდაოდ საყურადღებოა, როგორც სინამდვილე და საინტერესო კვლევისა და პერსპექტივის განჭვრეტის თვალსაზრისით.

ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის ურთიერთდამოკიდებულება-ურთიერთზემოქმედების გაღრმავების პერმანენტულმა პროცესმა, ინტეგრაციული სივრცის გაფართოების ტენდენციამ, გააძლიერა ქვეყნებს შორის ეკონომიკური თანამშრომლობა და ეროვნულ-სამეურნეო სისტემების ურთიერთმისადაგებისაკენ ლტოლვა, დააჩქარა მათი ერთმანეთთან შეზრდის პროცესი. რეგიონული ინტეგრაციული სტრუქტურების გვერდით გაჩნდა ტრანსკონტინენტული ალიანსები და ჩამოყალიბდა ტრანსატლანტიკური სივრცე – ჩრდილოეთ ამერიკასა და დასავლეთ ევროპის გაერთიანება, ხოლო XXI საუკუნის მიჯნაზე 50-მდე ქვეყნის მონაწილეობით შეიქმნა მსოფლიოს უმსხვილესი ბაზარი – „ევროპა-ლათინური ამერიკის თავისუფალი სავაჭრო ზონა“. ამით მნიშვნელოვნად გაიზარდა საერთაშორისო ეკონომიკური ორგანიზაციების როლი გლობალიზაციის პროცესის

რეგულირებაში. ისინი მსოფლიო მეურნეობის წარმმართველ სუბიექტებად გვევლინებიან და საგარეო-ეკონომიკურ გარიგებაში მონაწილეობენ, როგორც ცალკეულ ქვეყნებთან, ისე ტრანსნაციონალურ კორპორაციებთან (ტნკ) და სხვა საერთაშორისო ორგანიზაციებთან.

გლობალიზაცია მნიშვნელოვან ცვლილებებს იწვევს მეცნიერულ-ტექნიკურ განვითარებაში და უშუალო გავლენას ახდენს მსოფლიო სივრცის ინფრასტრუქტურის განვითარებაზე, სტიმულს აძლევს ინტერნეტის ტიპის კომპიუტერული ქსელების, კავშირგაბმულობის მსოფლიო სისტემის, საავიაციო ალიანსების შექმნას და ამით აღწევს ტელეკომუნიკაციების სფეროს გლობალიზებას.

სამეურნეო ცხოვრების თანამედროვე ინტერნაციონალიზაცია თვით წარმოების ინტერნაციონალიზაციაა. ამასთან, ეროვნული საწარმოების საერთაშორისო საქმიანობაში ჩართულია არამარტო მიმოქცევის სფერო, არამედ წარმოების პროცესიც. საერთაშორისო კავშირებშია ჩართული კაპიტალის მთელი წრებრუნვის პროცესი დაწყებული ფულადი ფორმით და სასაქონლო ფორმით დამთავრებული.

საწარმოო პროცესი აქტიურად ფორმირდება რამდენიმე სახელმწიფოს ფარგლებში. ფაქტიურად იქმნება მსოფლიო წარმოება, რომელიც ობიექტურად გვევლინება დანაწევრებული ბაზრების გაერთიანების დასაწყისად.

გლობალიზაცია თავისი არსით რთული და წინააღმდეგობრივი პროცესია. თანამედროვე მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა თვალნათლივ აჩვენა, რომ არის მთელი გაბა პრობლემებისა, რომელთა გადაწყვეტაც საკმაოდ ძნელია მთელი საერთაშორისო საზოგადოებრიობის ერთობლივი ძალისხმევი-

თაც კი. მიგვაჩნია, რომ აღნიშნული პრობლემებიდან მთავარია:

1. კონფლიქტი – გლობალურ მსოფლიო ბაზარს და ეთნოეკონომიკურ სისტემებს შორის.

II. შეუსაბამობა – საერთაშორისო ორგანიზაციების მთელი სისტემისა მსოფლიოში შექმნილ ახალ რეალურ ვითარებასთან და ა.შ.

შეიძლება ითქვას, რომ მოხდა ის რაც მანამდე უცნობი იყო მთელ მსოფლიოში და ჩვენ დროში სულ უფრო სერიოზული კვლევის საგანი გახდა.

2008 წლის აგვისტოში დაწყებული „მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი“, ვფიქრობთ არ გახლავთ სწორი კვალიფიკაცია. ეს არ არის კრიზისის ობიექტური და სრული გამომხატველი შეფასება. კრიზისი თავისი არსით, ბუნებით, შედეგებით და დაძლევის თვალსაზრისით უპრიანია შეფასდეს, როგორც „მსოფლიო ეკონომიკური და პოლიტიკური გლობალური კრიზისი“. რამდენადაც მან ერთდოულად წარმოაჩინა როგორც გლობალურ-პოლიტიკურ ისე გლობალურ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემების სტრუქტურულ-ფუნქციონალური სქემის შეუსაბამობა განვითარების რეალურ ტენდენციებთან, ლოკალურ, რეგიონულ და გლობალურ ცივილიზაციურ ინტერესებთან.

კრიზისმა ისიც თვალნათლივ დაგვანახა, რომ გლობალიზაციამ შეიძლება კაცობრიობა ერთნაირად შეიყვანოს ჩიხში და ასევე ერთიანად გამოიყვანოს ამ მდგომარეობიდან.

2009 წლის 2 აპრილს ლონდონში გამართულმა ე.წ. „დიდი ოცეულის“ შეხვედრამ აჩვენა გლობალიზაციის შუქ-ჩრდილები.

ერთი შეხედვით არაფერია ცუდი იმაში, როდესაც მიიღეს გადაწყვეტილება დაეხმარონ განვითარებად ქვეყნებს მსოფლიო შემოსავლების გლობალური გადანაწილებისა და მათთვის მა-

ტერიალურ-ფინანსური ინექციების გზით, მაგრამ ვფიქრობთ მხოლოდ ეს არ გახლავთ გამოსავალი.

გლობალური ურთიერთობების განვითარების ვექტორი უნდა მოდიოდეს ქვემოდან ლოკალური ინტერესების თანდათანობით გაერთიანებით და არა ზემოდან ე.წ. ლიდერი ქვეყნების ინტერესების თავს მოხვევით, სხვადასხვაგვარად ინტერპრეტირებადი დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა დაცვის, როგორც გლობალიზაციის ერთ-ერთი ქმედითი და პოპულარული მოტივი. აქ სიტყვა: „სხვადასხვაგვარი ინტერპრეტაცია“ არ გახლავთ შემთხვევით გამოყენებული. ის რაც ერთ შემთხვევაში ითვლება დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებებისათვის ბრძოლად, მეორე შემთხვევაში შეიძლება ითვლებოდეს ავტორიტარიზმად, დიქტატურად და ა.შ. ეს არ გახლავთ მხოლოდ დღევანდელობის და თუნდაც უახლესი ისტორიის თავისებურება, ეს საერთო თანმდევი დაავადებაა კაცობრიობის ისტორიის, მხოლოდ თანამედროვე გლობალური ინფორმაციული სივრცე იძლევა ასეთი მიდგომის არამართებულობისა და მასთან დაკავშირებული და მისგან გამომდნარე კრიზისებისა და კონფლიქტების სიმძაფრის სათანადოდ აღქმის შესაძლებლობას.

ერთი რამ ცხადია: გლობალიზაციამ მოიტანა „ორმაგი სტანდარტის“ გლობალურად გამოყენების შესაძლებლობაც. გლობალიზაციის ლიდერი ქვეყნები და ალიანსები თავს ახვევენ მსოფლიოს თავის ნება-სურვილს და ამას არცთუ იშვიათად ეწირება ლოკალური ცივილიზაციური, ეთნოკულტურული ფასეულობები და სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი.

მიმდინარე მსოფლიო ეკონომიკურმა და პოლიტიკურმა კრიზისმა აქტუალური გახადა გლობალური კაპიტალიზმის კრიზისის საკითხი. ადამიანის მიერ ბუნებისადმი მომხმარებლური დამოკიდებულების საშიში შედეგების წინაშე ყველანი

ერთად ვიმყოფებით. ამის თაობაზე (როგორც უკვე აღვნიშნეთ წინა პარაგრაფში) გასული საუკუნის 60-იან წლებში, ცნობილი იტალიელი მეცნიერისა და საზოგადო მოღვაწის, აურელიო პეჩის ინიციატივით შექმნილი „რომის კლუბის“ წევრ მეცნიერთა არაერთი გაფრთხილება სწორედ რომ საფუძვლიანი იყო.

ეჭვგარეშეა, რომ უნდა მოხდეს ტექნიკურ-ტექნოლოგიური განვითარების პროცესისა და ჰუმანური იდეალების სინთეზირება, მატერიალურ და სულიერ ფასეულობათა განხილვა პროგრესის ერთიან ჭრილში. როგორც არასდროს საჭიროა წინა პლანზე დადგეს ეკონომიკური დემოკრატიისა და ეკონომიკის ჰუმანიზაციის პრობლემები.

თანამედროვე გლობალურმა კრიზისმა (განსხვავებით წინა საუკუნის ორი მასშტაბური კრიზისისაგან, რომელთანაცაა დაკავშირებული ორი მსოფლიო ომი), გვიჩვენა მისი ძირითადი თავისებურება, რაც ჩვენი აზრით, მდგომარეობს იმაში, რომ თანამედროვე მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის მიღწევათა გამოყენების შედეგად კაცობრიობა ცხოვრობს მასობრივი მოხმარების ეპოქაში, როცა შესაძლებელია ჭარბი საქონელწარმოება. ეს ცხადია, სრულებითაც არ ნიშნავს იმას, რომ უზრუნველყოფილია მთელი კაცობრიობა საარსებო მინიმუმით, მაგრამ შესაძლებელია განხორციელდეს დოვლათისა და რესურსების ოპტიმალური განაწილების მექანიზმების შექმნა, რაც სრულიად რეალურია, მაგრამ არა მხოლოდ ბაზრის მეშვეობით და ესეც გაცხადდა 2009 წლის 2 აპრილს ლონდონში გამართულ „დიდი ოცეულის“ სამიტზე.

ჩვენი აზრით, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის დაძლევა მოითხოვს, ერთის მხრივ, ბაზრის მექანიზმების სრულყოფას და ფუნქციონირებაში ჩაურევლობას, მაგრამ, მეორეს მხრივ, აუცილებელია საზოგადოების ინტერესებზე ორიენტირებული

ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც გახდება ბაზრის თავაშეებულობის შემაკავებელი და ზომიერების განმსაზღვრელი ფაქტორი. ასეთი უნდა იყოს მიდგომა ეკონომიკის ყველა, როგორც ლოკალურ, ისე რეგიონულ და გლობალურ, დონეზე.

გლობალიზაციის პრობლემისადმი დიდი ინტერესის მიუხედავად გლობალური პროცესების ამ მრავალმხრივი, თავისი შედეგებით არაერთმნიშვნელოვანი და ინტეგრალური მოვლენის ზოგიერთი თავისებურება ჯერ კიდევ არასათანადოაა გამოკვლეული, გაანალიზებული და მეცნიერულად შეფასებული, კერძოდ, მისი გავლენა ეროვნულ ეკონომიკათა განვითარებაზე, რეგიონულ ურთიერთობებზე, სახელმწიფო სუვერენიტეტზე, შემოსავლების განაწილებაზე და ა.შ. მრავალი თავისებურება ჯერ კიდევ საერთოდ არაა გამოვლენილი. ამდენად, ახალი სიურპრიზები და გამოწვევები წინ გველოდება.

23. ეროვნული ეკონომიკის მართვა გლობალიზაციის ეპოქაში

გლობალიზაციის პროცესები უშუალოდ ეხებიან ეროვნულ ეკონომიკურ პოლიტიკას და ზღუდავენ მის შესაძლებლობებს. საერთაშორისო ეკონომიკაზე, რომელიც ჩვენს დროში სულ უფრო მეტად განსაზღვრავს ცალკეული ქვეყნების მდგომარეობას, აღარ ვრცელდება ეროვნული მთავრობებისა და ცენტრალური ბანკების იურისდიქცია, მათი ეკონომიკური პოლიტიკა. ამით გლობალიზაცია იმის საშიშროებას ქმნის, რომ ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკის კონტროლი შესაძლოა სუვერენული მთავრობებიდან სხვის ხელში გადავიდეს. ეს შეიძლება იყოს უფრო ძლიერი სახელმწიფოები, მრავალეროვნული ან გლობალური კორპორაციები თუ საერთაშორისო ორგანიზაციები. გამორიცხული არაა ამგვარი რამ საბოლოოდ სერიოზულ კონფლიქტებში გადაიზარდოს.¹

გლობალიზაცია პირველ რიგში ნიშნავს ეროვნულ ეკონომიკებს შორის ბარიერების დაწვეასა და მოშლას. იგი საბაზრო ძალებს ემორჩილება და არა სახელმწიფოთა ძალისხმევას. ეს ნიშნავს, რომ კაპიტალის მოსაზიდად და უახლესი ტექნოლოგიების დასანერგად სახელმწიფოებმა მკაცრად უნდა დაიცვან ბაზრის ზოგადი წესები: ბიუჯეტის დაბალანსება, ეკონომიკის პრივატიზაციის, ინვესტიციებისა და საბაზრო ნაკადების მიმართ კარგახსნილობის პოლიტიკა, ვალუტების სტაბილურობა. გლობალიზაცია აიძულებს მთავრობებს, თავიანთი ეკონომიკური პოლიტიკა მეზობელი ქვეყნებისა და პოტენციური კონკურენტების სურვილებსა და მოთხოვნებებს

¹ ა. აბრალაფა, „ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია“, „ინოვაცია“, თბ., 2005.

მიუსადაგონ. ინტენსიური კონკურენციის ვითარებაში სახელმწიფოთა მხოლოდ მცირე ჯგუფს თუ შეუძლია ჰქონდეს რამდენადმე დამოუკიდებელი სავალუტო პოლიტიკა და ერთგვარი ეკონომიკური თვითმყოფადობა შეინარჩუნოს.¹

ბუნებრივია, რომ გლობალიზაციის ეპოქაში ეროვნული ეკონომიკური პოლიტიკის ჩვეულებრივი საშუალებები (ფულადსაკრედიტო, საბიუჯეტო და საგადასახადო სფეროებში, ასევე, შრომითი და ანტიმონოპოლიური კანონმდებლობის დარგშიც კი) შესუსტებულია, საერთოდ არ მოქმედებს ან სულ სხვა, დაუგეგმავ შედეგებს იწვევს.

საერთაშორისო ფაქტორები აქვეითებენ სახელმწიფო გადაწყვეტილებებისა და ეროვნულ ჩარჩოებში გატარებული ზომების ეფექტიანობას. აქედან იღებს სათავეს ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკათა კოორდინაციის აუცილებლობა, ზოლო თანამედროვე ეკონომიკა წარმოუდგენელი ხდება სახელმწიფო რეგულირების მრავალფეროვანი ღონისძიებების გარეშე.

საბაზრო პროცესების კოორდინაციაში ძირითადია ეკონომიკური მეთოდები, რადგან ისინი ეყრდნობა ადამიანთა ყველაზე უფრო სისხლხორცეულ მოთხოვნილებებს და ამის გამო გააჩნია ყველაზე ძლიერი მასტიმულირებელი თვისებები.

გლობალიზაციის პირობებში კიდევ უფრო მწვავედება ქვეყნების უსაფრთხოების საჭიროებები და სოციალური პრობლემები (უმუშევრობა, სოციალური უზრუნველყოფა, ფასების რეგულირება და ა.შ.), რომელთაც ბაზარი დამოუკიდებლად ვერ უმკლავდება. ამიტომ ყველა ქვეყნისთვის აქტუალური ხდება ეკონომიკის რეგულირება, უპირველეს ყოვლისა კი – სახელმწიფო სექტორისა.

¹ И.В. Яковец, «Глобализация и Трансформация мировой экономики». СПб. Изд. СПб ГУЕФ, 2004.

ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორი ყველაზე კარგად ავსტრიაში განვითარდა. მეურნეობის მრავალ დარგში მისი წილი 75%-ს აღემატება. ამის მსგავსი ვითარებაა საფრანგეთში, დიდ ბრიტანეთში, გერმანიაში, ნიდერლანდებში, იტალიასა და შვედეთში. ბევრ ქვეყანაში ბოლო ხანს გაერცეულა (ნაირგვარ დოტაციებთან ერთად) ფარული სუბსიდიები, როცა სახელმწიფო, მაგალითად, ზღუდავს რაიმე საქონლის იმპორტს ან ბაჟს ადებს მას. ამ წესით ამერიკელი, ფრანგი, კანადელი და სხვა მწარმოებლები მხარდაჭერას იღებენ საზღვარგარეთელ კონკურენტებთან ბრძოლაში.

სახელმწიფო აქტიურ როლს თამაშობს შემოსავლების განაწილების საქმეშიც. აშშ-ის ჯამურ სახელმწიფო ხარჯებში ყველაზე მაღალი ხვედრითი წილი აქვს სოციალურ დაზღვევას, თავდაცვასა და ვეტერანების დახმარებას, განათლებას და ღარიბების შემწეობებს (8-დან 28%-მდე). წარმოებაზე გაცემული სუბსიდიები სულ 3%-ს აღწევს.

საზღვარგარეთის გამოცდილება გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკის სახელმწიფო სექტორის მიმართ გამოყენებული მიდგომები არასტანდარტული და არაშაბლონურია. ეს სექტორი ვრცელია საბერძნეთში, იტალიასა და საფრანგეთში, თითქმის არაა იაპონიასა და ლუქსემბურგში, ნიდერლანდებში მხოლოდ მცირერიცხოვან დარგებსა და მეურნე სუბიექტზეა კონცენტრირებული, პორტუგალიაში კი მთელ ეკონომიკაზეა განაწილებული, შვედეთსა და საფრანგეთში დიდი ეფექტიანობით გამოირჩევა, ბელგიასა და აშშ-ში ეფექტიანი არაა და ა.შ. ასე, რომ ყველგან მოქმედებს კონკრეტული ეროვნული მოდელი, მთავარი კი რეალიზაციის წარმატებაა.¹

¹ А.В. Артемов, А.В. Брукин, В.А. Шумаев, «Модернизация государственного управления экономикой», - Экономист, 2008, №2.

იმის გამო, რომ ბოლო ათწლეულების ძირითად დამახასიათებელ ნიშნად მსოფლიო სამეურნეო ურთიერთობების გლობალიზაცია იქცა, შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ ცალკეულ ქვეყნებზე და სახელმწიფო მართვაზე, საზოგადოებასა და ეკონომიკაზე მისი გავლენის შეფასებას. დადგენილია, რომ არსებობს მჭიდრო კავშირი სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობასა და ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას შორის, ანუ სახელმწიფო მართვა ეროვნული კონკურენტუნარიანობის არსებითი ფაქტორია.

მაგალითად, განვითარების საერთაშორისო ინსტიტუტის (IND, ლოზანა შვეიცარია) სპეციალისტების დასკვნით, ეროვნული ეკონომიკისა და ეროვნულ მწარმოებელთა კონკურენტუნარიანობაზე გავლენას ახდენს აგრეგირებული ფაქტორების შემდეგი ოთხი ჯგუფი:

- ეკონომიკის ფუნქციონირება;
- სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობა;
- ბიზნესის ეფექტიანობა;
- მეურნეობის ინფრასტრუქტურა.

ამ ჩამონათვალში სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობის აგრეგირებული ფაქტორი თავის მხრივ შემდეგ ქვეფაქტორებს აერთიანებს: სახელმწიფო ფინანსები, ფისკალური პოლიტიკა, სახელმწიფო ინსტიტუტები, მეწარმეობის საკანონმდებლო რეგულირება და განათლება (საგულისხმოა, რომ საყოველთაო უმაღლესი განათლების შემოღება თანამედროვე ტექნიკურ-ტექნოლოგიური პროგრესის ახალი ტენდენციაა, რომელსაც წარმატებით სცდიან იაპონიასა და შვედეთში). უნდა ითქვას, რომ სწორედ სახელმწიფო მართვის ფაქტორი გვიჩვენებს იმ დონესა და ხარისხს, რომლითაც სახელმწიფო პოლიტიკა უწყობს ხელს კონკურენციასა და კონკურენტუნარიანობას. ამას-

თან, სახელმწიფო მართვამ უნდა განსაზღვროს არა მარტო ცალკეული ბაზრებისა და მწარმოებლების, არამედ შრომითი რესურსების კონკურენტუნარიანობაც. საუბარია ე.წ. „დაგროვილ ადამიანისეულ კაპიტალზე“, რაც დიდ მნიშვნელობას მატებს განათლების ქვეფაქტორს. IMD-ის ზოგიერთი ექსპერტის აზრით, მთელი სახელმწიფოს, მისი ცალკეული ფირმებისა და ინდივიდების კონკურენტუნარიანობა იმ კონკურენტუნარიანობის ყველაზე უფრო ფუნდამენტური ფაქტორია, რომელსაც ეროვნული სიმდიდრის შექმნისა და დაგროვების თვალსაზრისით განვიხილავთ ზოლმე.¹

დღეისათვის ისეთი შთაბეჭდილება იქმნება, რომ თითქოს მსოფლიოში გაბატონებულია ეკონომიკური განვითარების ანგლოსაქსური მოდელი. თუმცა, კვლავაც უმნიშვნელოვანეს ამოცანად რჩება მაღალკონკურენტულ ბიზნეს-გარემოსა (ანგლოსაქსური მოდელი) და ქვეყნის შიგნით სოციალური სტაბილურობის შენარჩუნებას (ჩრდილო ევროპული მოდელი) შორის წონასწორობის მიღწევა. ამ ორი მოდელის შეხამებაში („მესამე გზა“) ნაყოფიერ მიდგომას ავლენს ნიდერლანდები, რის ათვისებასაც დღეს დიდი ბრიტანეთი და ახალი ზელანდია ცდილობენ.

საყურადღებოა, რომ ის ქვეყნები, რომლებიც ამ საუკუნის დასაწყისში წინა პოზიციებზე იყვნენ სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობის მაჩვენებლით (სინგაპური, ფინეთი, აშშ, ჰონკონგი), 2005-2006 წლებში ასევე პირველები აღმოჩნდნენ უკვე კონკურენტუნარიანობის რეიტინგში (აშშ, ჰონკონგი, სინგაპური, ისლანდია, დანია, ფინეთი).

¹ Е.В. Дробот, «Актуальное вопросы государственного управления в XXI веке: Трансформация роли государства в условиях Глобализации», Выборг, 2007.

ამასთან, ზოგიერთი ქვეყნის მთავრობა და სახელმწიფო მართვა, პირიქით, საფრთხესაც კი უქმნის საკუთარი ქვეყნების კონკურენტუნარიანობას.

ეროვნულ კონკურენტუნარიანობაზე სახელმწიფო მართვის გავლენის ხასიათის მიხედვით ცალკეული ქვეყნები პირობითად სამ ჯგუფად შეგვიძლია დავყოთ:

1. დადებითი გავლენის მქონე;
2. „დაბალანსებული“ გავლენის მქონე;
3. უარყოფითი გავლენის მქონე.

პირველ ჯგუფში საუკეთესოაა აღიარებული ფინეთი და დანია, რომლებსაც ნორვეგია, ავსტრია, ისლანდია და ჰონკონგი მოსდევენ; მეორეში – შვედეთი, ნიდერლანდები, სინგაპური, გფრ და იაპონია, ხოლო მესამე ჯგუფში ისეთი რანგის ქვეყნების გვერდით, როგორიც ვენესუელა, არგენტინა, ბრაზილია და მექსიკაა, მოხვდნენ, ასევე, იტალია, საფრანგეთი და აშშ. იტალიის შემთხვევაში ამგვარი შედეგი ეკონომიკური ზრდის შერყეობამ განაპირობა, საფრანგეთისა და აშშ-ის კი – ბიუჯეტის დეფიციტმა და ვალეებმა.

ტექნოლოგიური რევოლუციის პირობებში სახელმწიფო მართვა პრინციპულად ახალ როლს იძენს. რთულდება სახელმწიფოს ძირითადი ფუნქციები. შეუძლებელი ხდება იმ პირთა დაბეგვრა, რომლებიც ფულს ინტერნეტში შოულობენ (ამ პრობლემაზე უკვე მუშაობს ევროკავშირი). მეორე დიდი პრობლემაა კონფიდენციალობის საკითხი. მართლაც, თანამედროვე ტექნოლოგიები თავსატეხს უჩენენ ქვეყნების ეკონომიკურ უსაფრთხოებას, რადგან ამ ტექნოლოგიებს ამჟამად ჰაკერები და ტერორისტებიც წარმატებით იყენებენ.

ამგვარად, გლობალურ კონკურენტულ სივრცეში სახელმწიფოს როლი და პასუხისმგებლობა საგრძნობლად იცვლება.

იგი კვლავინდებურად გვევლინება ქვეყნის ინფრასტრუქტურის გარანტად. ამავ დროს, განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს სახელმწიფო მართვის ის უნარი, რომ წინ აღუდგეს გლობალური მსოფლიო თანამეგობრობის საშიშროებასა და საფრთხეებს. გარდა ამისა, სახელმწიფომ წარმატებით უნდა მართოს ტექნოლოგიური ცვლილებები და ჩამოაყალიბოს ახალი საინფორმაციო ინფრასტრუქტურა.

ეკონომიკის არაერთი ექსპერტი განვითარების ტემპებზე სახელმწიფო მართვის ხარისხის გავლენის ფაქტორს მსოფლიო განვითარების წამყვან ტენდენციად (და თვით გლობალიზაციის განმსაზღვრელ ფაქტორადაც) კი მიიჩნევს. რაც შეეხება თვით ამ მართვის ხარისხს, აქ პირველ რიგში იგულისხმება მმართველი ჯგუფის პასუხისმგებლობა, პროფესიონალიზმი, სტრატეგიულად აზროვნება და პროგნოზირების უნარი.¹

ქვეყნების ეკონომიკური ხელმძღვანელობის ხარისხის საკითხი გლობალიზაციის ეპოქაში გადამწყვეტ მნიშვნელობას იძენს, ხარისხიანი და ეფექტიანი ეკონომიკური მართვისთვის კი, ჩვენი აზრით, ქვეყანაში აუცილებლად უნდა იყოს შექმნილი შემდეგი ძირითადი წანამძღვრები:

- სახელმწიფოს ეროვნული სტრატეგიის მსოფლმხედველობრივი საფუძვლის, მის შესახებ წარმოდგენებისა და შეთანხმებული პრინციპების არსებობა;
- იმ მმართველთა ჯგუფის ჩამოყალიბება, რომელთაც პროფესიული მომზადება და გამოცდილება აქვთ;
- მმართველ ჯგუფში პასუხისმგებლობის უნარის დამკვიდრება.

სხვა სიტყვებით რომ ვთქვათ, ჩვენს თანამედროვე საზოგად-

¹ S. Garelli, The World Competitiveness Landscape in 2006 / IMD World Competitiveness Yearbook 2006 // <http://www.imd.ch>.

დოებას უკიდურესად ჭირდება მაღალპროფესიული, მაღალზნეობრივი და ეროვნულად ორიენტირებული ელიტა.

გლობალიზაციის ვითარებაში სახელმწიფო მართვის კონტექსტში აღსანიშნავია ერთი გარემოებაც: რადგან სახელმწიფო სოციალურ-პოლიტიკური და ეკონომიკური გარდაქმნების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი სუბიექტია, გლობალიზაციის გამოწვევები პირველ რიგში სწორედ სახელმწიფოსკენაა მიმართული.

ახალ გლობალიზებულ ეკონომიკურ სივრცეში ხდება მთელი რიგი ობიექტური პროცესები, რომლებიც სახელმწიფო მართვის ინსტიტუტზე აისახებიან. ასეთი პროცესების რიგში შეიძლება დავასახელოთ:

- სახელმწიფოს ბუნების ობიექტურად შეცვლა საინფორმაციო ტექნოლოგიების გავლენით. აქტიურად ძიება სახელმწიფო მოწყობის ახალი მოდელის – „რეგულირებადი სახელმწიფო“, „რეცეპტული სახელმწიფო“, „ბიუროკრატიული სახელმწიფო“ და „იერარქიული სახელმწიფოს“ ნაცვლად;
- განუსაზღვრელობისა და რისკის დონის მატება სოციალური ცხოვრების ყველა პარამეტრის მიხედვით.

ამჟამად სულ უფრო მწვავე ხასიათს იძენს დისკუსიები ეროვნული სახელმწიფოს მომავალი ბედის შესახებ. პროფესიონალთა ერთი ჯგუფი სახელმწიფოს კვდომის პროგნოზს აკეთებს, სხვები კი პირიქით – ისტორიულ პროგრესზე მისი გავლენის გაძლიერებას ვარაუდობენ.

მიგვაჩნია, რომ სახელმწიფოს ავტორიტეტის შემლახავი მრავალი მიზეზის მიუხედავად, სახელმწიფო უარს ვერ იტყვის სულ მცირე მის შემდეგ ოთხ მთავარ ფუნქციაზე მაინც:

1. ბაზარზე „თამაშის“ წესების დადგენა;
2. ფულადი სისტემის საბაზო პარამეტრების კონტროლი;

3. ეროვნული ინტერესების შემუშავება და რეალიზაცია;
4. სამეურნეო ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბება და ეროვნული ეკონომიკის მისადაგება გლობალური ეკონომიკური პროცესების დინამიკასთან.¹

დღეს ბევრი სპეციალისტი აღიარებს იმას, რომ ანტიე-ტატიისტური შეტევის მთელი სერიოზულობის მიუხედავად და სწრაფი ტექნოლოგიური ინოვაციების საპირისპიროდ სახელმწიფოები გვირგვინებენ მორგება-შეგუების მძლავრ პოტენციალს და დამატებით უპირატესობათა ათვისების დიდ უნარს. მრავლად არიან ისეთი ანალიტიკოსებიც, რომლებიც გვარწმუნებენ, რომ ეკონომიკის ფუნქციონირების სახელმწიფო კონტროლის დონე ისე მაღალი არასდროს ყოფილა, როგორც XXI საუკუნის დასაწყისში. ეს შეგვიძლია ავხსნათ როგორც ტერორიზმის საფრთხეებით, ისე ეკონომიკურ-ფინანსური კრიზისებითა თუ ტექნოგენური და ეკოლოგიური პრობლემებით.

თანამედროვე სახელმწიფო (როგორც ავტორიტარული, ისე ლიბერალურიც) სულ უფრო ეფულობა პოსტმოდერნისტული ეპოქის სინამდვილეში. გლობალიზაციის პროცესები სულ უფრო მეტად უკარგავს მას ეფექტიანობას. ამიტომ საჭიროა იმ ახალი მოდელების მოძიება, რომლებიც უზრუნველყოფენ საზოგადოებრივი სისტემების სტაბილურობას და განვითარებას ახალ, შეცვლილ პირობებში.

სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობის პრობლემა, მართალია, ყოველთვის არსებობდა, მაგრამ დღეს ექსპერტები აშკარად ამჩნევენ იმის ნიშნებს, რომ მოდერნის შემდეგ დამდგარი ეპოქა სათუოს ხდის თანამედროვე სახელმწიფოს შესაბამისობას ახალ რეალობათან.

¹ А.У. Подберезкин, А.В. Коровников, «Россия и мир в период глобализации», М., «Финансовый контроль», 2003.

2008 წ. დაწყებულმა მსოფლიო ეკონომიკურმა კრიზისმა კიდევ ერთხელ ახადა ფარდა თანამედროვეობის ერთ-ერთ მთავარ წინააღმდეგობას სახელმწიფოს სუვერენიტეტსა და ეკონომიკური გლობალიზაციის მასშტაბებს შორის.

იმ პირობებში, როცა მსოფლიო სამრეწველო წარმოების და საერთაშორისო ვაჭრობის მოცულობის არსებითი ნაწილი ტნკ-ებზე მოდის, ბუნებრივადაა შეზღუდული ეკონომიკაზე სახელმწიფოს ზემოქმედების შესაძლებლობები. ამიტომ ბოლო ათწლეულებში ძალიან თვალში საცემი გახდა სახელმწიფო მართვის არსებული სისტემებით საყოველთაო უკმაყოფილება.

გლობალიზაციის ფარგლებში მიმდინარე პროცესების და, მთლიანად, ამ ფენომენის უპირატესობათა გამოყენების მიზნით კიდევ უფრო მნიშვნელოვანი ხდება სახელმწიფო მართვის ეფექტიანობის ამაღლება.

დღეს სახელმწიფოს უდიდესი პასუხისმგებლობა აკისრია გლობალურ ეკონომიკაში ინტეგრაციის პროცესების რეგულირებაში და როგორც ეკონომიკურ, ისე სოციალურ მიზნებთან მისი შესაბამისობის უზრუნველყოფაში. მისი ეს პასუხისმგებლობა და როლი უნდა გამოვლინდეს:

- კლასიკური საზოგადოებრივი მომსახურების გაწევაში;
- ბაზრების ზედამხედველობასა და მათი ნაკლოვანებების კორექციაში;
- სოციალური დაცვის უზრუნველყოფაში;
- იმ სფეროების ინვესტირებაში, რომლებშიც კერძო კაპიტალს არ აბანდებენ;
- გარემოს დეგრადაციის გამოსწორებაში და სხვა.

როგორც უკვე ვთქვით, სახელმწიფოს საქმიანობის სხვა, არანაკლებ მნიშვნელოვანი მიმართულებაა მაკროეკონომიკური პოლიტიკა – ეკონომიკური ზრდის მაღალი ტემპების მიღწევა, სრული დასაქმება და მაკროეკონომიკური სტაბილურობა.

2.4. გლობალიზაცია და გლობალური კრიზისის ბაჰეშთილება

მიუხედავად იმისა, რომ 2009 წ. შუა პერიოდში მსოფლიო მეურნეობაში გამოცოცხლება-აღდგენის ერთგვარი ნიშნები შეიმჩნეოდა, ეკონომიკური მდგომარეობა კვლავ მძიმეა. არა-და, პარადოქსი ისაა, რომ წარმოების ახლანდელ დაქვეითებას თითქმის იგივე მიზეზები აქვს, რომლებიც მის წინამორბედ ხანგრძლივ და ღინამიკურ ზრდას განაპირობებდნენ: გლობალიზაცია და დაჩქარებული ინოვაციური განვითარება. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მათგან პირველი მსოფლიო სამეურნეო პროცესების რაოდენობრივ ზრდაზე ახდენდა გავლენას, მეორე კი – თვისებრივზე.

კრიზისამდე არსებული ეკონომიკური აღმავლობა ემყარებოდა წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებას, რომელსაც, თავის მხრივ, სწრაფი ინოვაციური განვითარება ასაზრდოებდა. XXI საუკუნეში იმატა წარმოების არამატერიალური ფაქტორებისა და ღირებულების შექმნის მნიშვნელობამ. ახალი ტექნოლოგიების ფართოდ გავრცელებას არამარტო მეურნეობის გაძლოლის ახალი ხერხები და მეთოდები მოჰქონდა, არამედ იგი ახალი ტიპის ურთიერთობებსაც ამკვიდრებდა მსოფლიო მეურნეობაში.

გლობალიზაციასთან ინოვაციურობის შეხამებამ განვითარებულ ქვეყნებთან ერთად ძირითად განვითარებად ქვეყნებსაც მოუტანა დიდი სარგებელი. ამან ღიდად განამტკიცა განვითარებადი სამყაროს პოზიციები. 2000-2007 წლებში მისი წილი მსოფლიოს მშპ-ში თითქმის 6%-ული პუნქტით ამაღლდა და 37%-ს გადააჭარბა.¹ ამით იგი აშშ-თან ერთად ეკონომიკური აღმავლობის ლოკომოტივად იქცა.

1 Е. Хесин, Анатомия мирового кризиса.

მსოფლიოს დინამიკურ განვითარებაში დიდი წვლილი შეიტანეს ჩინეთმა, ინდოეთმა, ბრაზილიამ და რუსეთმა (ე.წ. ჩიბრ-მა). ზრდა-განვითარების ზოგიერთი მაჩვენებლით ჩინეთი მსოფლიოს მეორე ქვეყანა გახდა, ინდოეთმა კი გფრ-ს გადაუსწრო. ამ შემთხვევაში სერიოზული იმპულსი იყო განვითარების ინოვაციური ელემენტის გაფართოება. საგულისხმოა, რომ ზოგიერთი საინფორმაციო-საკომუნიკაციო ტექნოლოგიის მიხედვით აზიის ამ ორმა ქვეყანამ „მდეურის“ პოზიციიდან „ლიდერის“ როლში გადაინაცვლა. ამავე დროს, თუ 2006 წლამდე მსოფლიოს 500 წამყვან კორპორაციას შორის ჩიბრ-ის მხოლოდ 20 ფირმა იყო, 2008 წლისთვის ეს ციფრი 60-ს გასცდა.

თანამედროვეობის მნიშვნელოვანი თავისებურება გახდა განვითარებადი ქვეყნების სულ უფრო გააქტიურება ფინანსურ ბაზრებზე. ამას ზურგს უმაგრებდა ფინანსური ინსტიტუტების საკმარისად მომწიფება როგორც უკვე ხსენებულ ჯგუფში (ჩიბრ-ის ოთხეულში), ისე ინდონეზიაში, მექსიკაში, სამხრეთ კორეაში, არგენტინასა და მალაიზიაში. „ფინანსური“ ლონდონისა და ნიუ-იორკის სერიოზულ კონკურენტებად ჩამოყალიბდნენ არა მარტო სინგაპური და ჰონკონგი, არამედ დუბაი, შანხაი და ბომბეიც.

2000-2007 წლებში აშშ კვლავ უსწრებდა ევროპასა და იაპონიას მშპ-ს მაჩვენებლის მხრივ. მის კონკურენტულ უპირატესობად რჩებოდა მძლავრი ინოვაციური და ტექნოლოგიური პოტენციალი, უზარმაზარი ადამიანისეული კაპიტალი და დოლარის მზარდი ძალა.

საქმიანი წრეების გააქტიურებას ხელს უწყობდა მსოფლიო მეურნეობის დარგობრივი სტრუქტურის სახეცვლილება. ამ მხრივ თვალში საცემია ეკონომიკის სერვიზაცია და არანიე-

თიერი, „არამწარმოებლური“ ეკონომიკის დამკვიდრება-გაბატონება, ინტელექტუალური სფეროს დარგების მნიშვნელობის გაძლიერება.

ამავე დროს, მსოფლიოს ეკონომიკურ განვითარებაში გამოიკვეთა მისი ფინანსიალიზაციის ტენდენცია, რაც საფინანსო-საკრედიტო სფეროს არაჯანსაღ გაფართოებასა და საფონდო ბაზრის მოუთოკავ ზრდა-განვითარებაში გამოვლინდა.

სამწუხაროდ, ფასიანი ქაღალდების ბაზარმა საკუთარი ხელოვნური რეალობა, ვირტუალური ეკონომიკა ჩამოაყალიბა და სულ უფრო მოწყდა რეალურ ეკონომიკას. ასეთ პირობებში ბანკები წამყვან ეკონომიკურ მოთამაშეებად იქცნენ და შეუფერხებლად დიდი გავლენა შეიძინეს. ამის საპირისპიროდ, სამრეწველო წარმოების კონცენტრაცია ჩინეთში, ინდოეთში, ინდონეზიაში და სამხრეთ კორეაში მოხდა. ჩინეთმა ჩვენ თვალწინ დაისაკუთრა მსოფლიოს სამრეწველო სახელოსნოს იმიჯი.

ეკონომიკის გრძელვადიანი აღმავლობის მეორე უდიდესი ფაქტორი იყო გლობალიზაცია. მისი თვისებრივად ახალი ეტაპია ინოვაციურ განვითარებასთან გადაჯაჭვულობა, რომლის პირობებშიც არნახულადაა დაჩქარებული საქონლის, მომსახურებისა და კაპიტალის მოძრაობა. ნიშანდობლივია, რომ 1990-2008 წლებში ვაჭრობა მშპ-ზე 1,6-ჯერ უფრო სწრაფად მატულობდა.¹ ახალი ტექნოლოგიების გავრცელება მჭიდროდ დაუკავშირდა პირდაპირ უცხოურ ინვესტიციებს, რომელთა მოცულობა 2 ტრლნ დოლარს მიუახლოვდა.² მართლაც პარადოქსია, რომ ყოველივე ეს გლობალური ეკონომიკური კრიზისით დასრულდა.

¹ <http://www.intertrends.ru/twenty/002.ht>

² WTO. International Trade Statistics 2008. Geneva. P.7.

გლობალურმა კრიზისმა საგრძნობლად გაააქტიურა ეკონომიკური ნაციონალიზმი, ბიძგი მისცა პროტექციონიზმს ვაჭრობასა და ფინანსების სფეროში. განვითარებულმა ქვეყნებმა (და სხვებმაც) დისკრიმინაციულ პოლიტიკას მიმართეს: გააძლიერეს თავიანთი ფინანსური ინსტიტუტების, სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო საწარმოებისა და მსხვილი კორპორაციების დახმარება, ადგილობრივი ფირმების ნაწარმის შეძენისაკენ მოუწოდეს საკუთარ მოსახლეობას.

მრავალი ქვეყანა ისევ ზღუდავს უცხოური კაპიტალის სამოქმედო დარგებს, ზოგჯერ საკმაოდ მკაცრად აფერხებს სამუშაო ძალის შემოსვლას, უპირველეს ყოვლისა კი – განვითარებადი ქვეყნებიდან. გახშირდა იმპორტის შეზღუდვა და ექსპორტის სტიმულირება; იმატა საბაჟო გადასახადებმა და დაწესდა საექსპორტო სუბსიდიები, გამკაცრდა სავაჭრო სტანდარტები.

კრიზისისგან შიდა ეკონომიკის დაცვის მიზნით მსოფლიო სავაჭრო ორგანიზაციის წევრი მრავალი ქვეყანა სულ უფრო ხშირად მიმართავს ამ ორგანიზაციის ნორმების საპირისპირო ზომებს. 2009 წლის იანვარში ანტიდემპინგურ გამოძიებათა რაოდენობამ 40%-ით იმატა 2006 წლის იმავე პერიოდთან შედარებით. გამოიკვეთა „ეროვნული ეგოიზმის“ ტენდენცია, რომელიც სერიოზულად აფერხებს მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებს, განსაკუთრებით კი – ევროპაში.

ხაზგასმითაა აუცილებელი იმის აღნიშვნა, რომ გლობალური ფინანსური კრიზისის გაჩენა და გაღრმავება მსოფლიო მეურნეობის სტრუქტურის შეცვლის გამოხატულებაა. მართლაც, ჩამოყალიბებულია ისეთი გლობალური დისბალანსი, რომელსაც ათწლეულების მანძილზე დიდ სიკეთედ და მდგრადი მსოფლიო განვითარების საფუძველად მიიჩნევდნენ.

წამყვანი ქვეყნების ჯგუფში (იაპონიისა და გერმანიის გამოკლე-

ბით) მოხმარებამ გადააჭარბა წარმოებას, იმპორტმა – ექსპორტს; აღინიშნა საგადასახდელი ბალანსთა დეფიციტი მიმდინარე ოპერაციების მიხედვით და დანაზოგების უკმარისობა; მოხმარებისათვის ფართოდ იყენებდნენ ვალებს და უძრავ ქონებაში განივთებული სიმდიდრის ექსპლუატაციას. ამის საპირისპიროდ, განვითარებადი ქვეყნების მეურნეობას მთლიანობაში ახასიათებდა წარმოების მეტობა მოხმარებაზე, ექსპორტისა – იმპორტზე. შიდა საფინანსო ბაზრების სუსტად განვითარების გამო მათ დაუგროვდათ დანაზოგების უზარმაზარი პროფიციტი, რომელმაც 2 ტრლნ დოლარს გადააჭარბა.

მსოფლიო ეკონომიკის სტრუქტურის გამრუდებაში მთავარი დანაშაული აშშ-ს მიუძღვის, რომელიც XXI ს. დასაწყისში უცხოური კაპიტალის მთავარ მიმზიდველ ბირთვად იქცა. 2000-2008 წლებში მოზიდულმა სახსრებმა აქ 5,7 ტრლნ დოლარს გადააჭარბა, რაც ქვეყნის მშპ-ის 40%-ზე მეტია. იაფ დანაზოგებსა და საქონელს იგი ძირითადად ჩინეთიდან და სპარსეთის ყურის ქვეყნებიდან იღებდა, რაც ხსენებულ ქვეყნებსაც აძლევდა ხელს: ისინი ამის სანაცვლოდ ტექნოლოგიებსა და ინვესტიციებს იღებდნენ, რის ხარჯზეც შეეძლოთ გაცვლითი კურსების დაწევა, ექსპორტისა და დანაზოგების გაფართოება. კრედიტორთა უმრავლესობა დღესაც ამჯობინებს საკუთარი სახსრების დაბანდებას აშშ-ის სახელმწიფო ობლიგაციებში და თანხმდება უარყოფით შემოსავალს საიმედოობის მოტივით.

გლობალურ დონეზე ჩამოყალიბებულ დისბალანსს თან სდევდა შიდა დისბალანსები. მთლიან შემოსავალში მოხმარების ზვედრითი წილი აშშ-ში სწრაფად მატულობდა, დანაზოგების ნორმა კი თითქმის ნულამდე დაეშვა. ამის საპირისპიროდ ეს ნორმა ძალიან მაღალი იყო ჩინეთში. ისე გამოვიდა, რომ აშშ-ში

მოხმარების მაღალ ღონეს ჩინეთის დანაშოგების მაღალი ღონე ასაზრდოვებდა.

საბოლოოდ, შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ამჟამინდელი გლობალური კრიზისი არსებითად ვალების კრიზისია. გადაჭარბებულმა ლიკვიდობამ თავის დროზე ზედმეტად დააჩლუნგა რისკის გრძნობა, კორპორაციებს კი უმთავრეს ორიენტირად კაპიტალიზაციის ზრდა ჰქონდათ მონიშნული და მენეჯმენტის ეფექტიანობასაც ამ მაჩვენებლით აფასებდნენ. ამასობაში გამწვავდა კაპიტალიზაციის წინააღმდეგობა სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის რეალურ საფუძველთან – შრომის ნაყოფიერების ამაღლებასთან.

ფინანსური კრიზისის პერიოდში ნებისმიერი ქვეყნის ხელისუფლება თავისი პოლიტიკის ქვაკუთხედად საბანკო სისტემის გაჯანსაღებას აქცევს ხოლმე, ანტიკრიზისული პროგრამის ფარგლებში კი მცირე და საშუალო ბიზნესის მხარდაჭერას აძლიერებს.

უახლოეს მომავალში, ალბათ, მოხდება რეინდუსტრიალიზაცია და ბალანსის შემობრუნება რეალური სექტორის სასარგებლოდ, უფრო გამჭვირვალე გახდება ფინანსების სფერო, გაძლიერდება მსოფლიოს ინოვაციური და ტექნოლოგიური პოტენციალი, უფრო რეგულირებადი გახდება ბაზარი.

ბუნებრივია, რომ თითქმის 150 ქვეყანასთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობებით დაკავშირებული საქართველო თავიდან ვერ აიცილებდა მსოფლიო საფინანსო კრიზისის არასასიკეთო გავლენას. თუმცა, როგორც ამას არაერთი ქართველი მეცნიერ-ეკონომისტი და ექსპერტი მიუთითებს, ფინანსური საფრთხეები ჩვენთან ჯერ კიდევ ამ კრიზისამდე გამოვლინდა. რაც შეეხება დღევანდელ მდგომარეობას, იგი შემაშფოთებელია და მომავალშიც ასე იქნება, თუ რადიკალური ზომები არ

გატარდა. მათ შორის ერთ-ერთი პირველი უნდა იყოს საერთაშორისო საფინანსო ინსტიტუტების მიერ საქართველოსთვის გამოყოფილი არაერთი მილიარდის გამოყენება ძირითადად რეალურ სექტორში.

კვიქრობ, ყველა საღად მოაზროვნე ადამიანის საერთო აზრს გამოხატავს შეფასება, რომ ახლა უკვე მთელი ყურადღება კრიზისის მთავარი დამნაშავეების ძებნას კი არა, მისი დაძლევის გზების ძიებას უნდა დაუთმოთ.¹

ნუ დაგვაიწყდება, რომ თანამედროვე წარმატებული ქვეყნები მუდამ სწორედ იმის საწინააღმდეგოდ იქცეოდნენ, რასაც გლობალიზაციის თეორეტიკოსები ქადაგებდნენ, ხოლო ვინც ამ ქადაგებას აჰყვა და თავისუფალი ვაჭრობა დანერგა, კომუნალური საწარმოები გაყიდა და უცხოურ კაპიტალს გაუხსნა გზა, პრივილეგიები გაუქმა საკუთარ მეწარმეებს და ა.შ., ყველამ კატასტროფული შედეგი მიიღო.² ამ მხრივ განსაკუთრებით საგულისხმოა არგენტინის მაგალითი, რომელმაც ნეოლიბერალიზმის საფუძველზე მოინდომა ეკონომიკის გარდაქმნა და თითქმის სრული კოლაფსით დაასრულა იგი.

ამდენად უკვე, რბილად რომ ვთქვათ, საკამათოა, როცა არაერთ უცხოურ პუბლიკაციაში კრიზისისგან თავის დაღწევის ერთ-ერთ ფაქტორად ისევ და ისევ გლობალიზაციის გაღრმავებას ასახელებენ, კერძოდ, როცა ფიქრობენ, რომ მსოფლიო ეკონომიკის გაჯანსაღებაში იგი მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს, რადგან ეს შეუქცევადი პროცესია.

¹ ი. მესხია, გლობალური კრიზისი და საქართველოს ეკონომიკა. <http://www.tetrebi.org/?p=3647>;

² ი. არჩვაძე, გლობალური ეკონომიკური კრიზისის ძირითადი ნიშნები და პერსპექტივები. <http://www.caucasia.geurasia.org/?p=3388> & language=ka#more_3388;

2.5. ეკონომიკური კრიზისის მიზეზები და განვითარების შედეგები

ისტორიის მანძილზე კაცობრიობამ უამრავი სხვადასხვაგვარი განსაცდელი გამოიარა, მათ შორის – ეკონომიკური კრიზისები. ორთოდოქსული თუ არაორთოდოქსული ეკონომიკური მოძღვრებები მრავალგვარ ახსნას უძებნიან კრიზისებს და შესაბამის ზომებსაც გვთავაზობენ, მაგრამ ეს საქმეს ვერ შეეღწის. ამიტომ უნდა ვეცადოთ გავსცდეთ ერთ რომელიმე მიდგომას და დავამკვიდროთ ისეთი სინთეზური ხედვა, რომლის გამოყენებითაც სწორად და სრულად დავადგენთ კრიზისის მიზეზებსაც და კრიზისის შემდგომი განვითარების სცენარებსაც.

ერთი რამ აქ ცხადზე უცხადესია – თანამედროვე მსოფლიოს რთულ ტრანსფორმაციებს მარტო ეკონომიკური ფაქტორები არ განაპირობებს, გარდა ამისა, კრიზისი ერთნაირად მწვავეა ეკონომიკის, სოციალურ, პოლიტიკურ თუ კულტურის სფეროებში, რაც ასევე მწვავე კონფლიქტებს უწევს პროვოცირებას მთელ რიგ ქვეყნებსა და რეგიონებში.

პარადოქსია, მაგრამ ფაქტია, რომ გლობალიზაციის წყალობით ამჟამინდელი მსოფლიო უფრო ძლიერი და იმავდროულად უფრო მყიფე გახდა.

ჩვენს დროში განსაკუთრებით მკვეთრად გამოჩნდა ეკონომიკისა და პოლიტიკის უმჭიდროესი კავშირი და ურთიერთგანპირობებულობა, კრიზისებმა და კონფლიქტებმა პირდაპირი ზემოქმედება დაიწყო როგორც ნაციონალურ, ისე გლობალურ პოლიტიკურ და ეკონომიკურ პროცესებზე.

ამიტომ, მსოფლიო პოლიტიკურ ფორუმებზე დღეს სულ უფრო დაჟინებულ ყურადღებას უთმობენ, ერთი მხრივ, ეკო-

ნომიკური განვითარების შესაძლო სტრატეგიებს, მეორე მხრივ, კი, სწორედ კრიზისებისა და კონფლიქტების რეგულირებისა და მართვის უკეთ დაუფლების აუცილებლობას.

კრიზისმა სამი მთავარი რამ აჩვენა ნაციონალურ მთავრობებს:

- სახელმწიფო სტიმულს უნდა აძლევდეს ნაციონალურ ბაზრებს;
- სახელმწიფო უნდა აყალიბებდეს ნაციონალურ ეკონომიკურ სტრატეგიებს;
- სახელმწიფო უნდა იყოს ნაციონალური და საერთაშორისო ბაზრების რეგულატორი და არქიტექტორი.

დასავლეთისა თუ აღმოსავლეთის არაერთ ექსპერტსა და სპეციალისტს (მათ შორის, მაგალითად, ნობელის პრემიის ლაურეატს, პროფ. პოლ კრუგმანსაც) მიაჩნია, რომ მსოფლიოს კიდევ ელოდება ახალი ეკონომიკური რყევები, რაც დედამიწაზე დამკვიდრებული უსამართლობის შედეგია. უპასუხისმგებლო ეკონომიკურ პოლიტიკაზე პასუხს „მდიდრები“ უნდა აგებდნენ, არადა ამის შედეგები უფრო მეტად „ღარიბებს“ აწვება მძიმე ტვირთად, რომლებსაც ბევრ პრობლემებს უქმნის ეკონომიკური თუ სავალუტო „ომები“.

მსოფლიო სავალუტო „ომების“ ახალ სპირალზე მეტყველებს შვეიცარიის ფრანკის მიბმა ევროზე, როგორც მისი განმტკიცების უკიდურესი ზომა, რამაც ეს ვალუტა გააიაფა ევროსა და დოლარის მიმართაც. არადა, ეს მიბმაც (რომელიც ფრანკის მიმართ 30 წელზე მეტია, რაც არ გამოუყენებიათ) ფორმალური გამოდგება, თუკი გლობალური პრობლემები კვლავ მოუგვარებელი დარჩება. აქ დგება თვითონ ევროს საკითხიც. შიშობენ, რომ მისი კრაზი თვითონ ევროპის კრაზს გამოიწვევს.

საგულისხმოა, რომ საერთო ფულადი ერთეულის მქონე ქვეყნები ნაკლებად იბრძვიან ერთმანეთის წინააღმდეგ.

ამდენად, ევროს გადარჩენას თვითონ ევროპის გადარჩენის დიდი პოლიტიკური მნიშვნელობა აქვს.

რაც შეეხება ევროზონის მთელი რიგი ქვეყნების დიდ სახელმწიფო ვალებს, იგი სწორედაც რომ ხანგრძლივად მოქმედი მცდარი ეკონომიკური სტრატეგიის შედეგია, საჭირო ზომებს კი ხშირად დაგვიანებით მიმართავენ ხოლმე.

ევროპის ქვეყნების ეკონომიკური ნაბიჯები სამართლიანად მკაცრადაა გაკრიტიკებული, მაგალითად, გაეროს ვაჭრობისა და განვითარების კონფერენციის ანგარიშში, რომელშიც პირდაპირაა ნათქვამი, რომ მათი ბიუჯეტების დეფიციტების შემცირება კატასტროფას უქადის მსოფლიო ეკონომიკას, რადგან ამით უშედეგოდ ცდილობენ მსოფლიო ფინანსურ ბაზრებზე სიკეთის მოტანას. აშშ შესაძლოა გადაურჩეს კიდევ რეცესიას, მაგრამ ევროპის რისკი ამ მხრივ მეტად საგრძნობია.

პრობლემებს შორის პრინციპული მნიშვნელობა აქვს აზროვნების სწორხაზოვნებას. ნამდვილად გულის უნაყოფო დამშვიდებაა, როცა ადამიანები თვალს ზუჭავენ მოსალოდნელ სირთულეებზე – თუკი გუშინწინდელ მდგომარეობას არაუშავდა, გუშინ კი მთლად ცუდად არ იყო საქმე.

ნახევრად ზუმრობით ამბობენ, რომ მსოფლიოში ამჟამად ორი სუპერძალაა – აშშ და სახელმწიფო ობლიგაციების შეფასების ქვედანაყოფი (Moody's). მათგან ამერიკას შეუძლია დაგობმოს, Moody's კი – ვალების რეიტინგი დაგიგდოს.

ბანკმა Morgan Stanley-მ დაბლა დასწია 2011 და 2012 წლებში მსოფლიო ეკონომიკის ზრდის პროგნოზი და მიიჩნია, რომ აშშ და ევროზონა ძალიან ახლოს არიან რეცესიასთან და ამაში აშშ-ისა და ევროპის კანონმდებლები არიან დამნაშავეები.

სწორია თუ არა ახალი ანტიკრიზისული ზომები, რომლებსაც გვრ და საფრანგეთი გვთავაზობენ:

I. 2012 წლამდე ევროზონის ქვეყნებში ბიუჯეტის დეფიციტის საკანონმდებლო შემცირება და კონტროლი;

II. ფინანსურ ოპერაციებზე ერთიანი გადასახადის შემოღება მთელი ევროკავშირისათვის;

III. საერთო ეკონომიკური ხელისუფლების ჩამოყალიბება ამ ზონის 17 ქვეყნის ლიდერების შემადგენლობით.

ევროკავშირი შეიძლება ორმა წევრმა დატოვოს - საბერძნეთმა და გერმანიამ. მათგან საბერძნეთისთვის ხელსაყრელი არაა ბიუჯეტის დეფიციტის განუწყვეტელი შემცირება, მეორისთვის კი - პირველის დეფიციტის მუდმივად დაფარვა. თუმცა, გერმანიისთვის მაინც მომგებიანია ისეთ კავშირში ყოფნა, რომლის წევრები ღრმა კრიზისს განიცდიან და ამის გამო ევროს კურსი აქ ძალიან დაბალია.

თამამად შეგვიძლია ვთქვათ, რომ ჩვენ ცვლილებების ეპოქაში კი არ ვცხოვრობთ, არამედ ჩვენ თვალწინ თვითონ ეს ეპოქა იცვლება და მკვიდრდება ახალი, რომლის ერთ-ერთი არსებითი ნიშანია მრავალი, უალრესად სერიოზული კრიზისის არსებობა (მაგალითად, სურსათის, წყლის, ენერგიის) და კიდევ უფრო გამწვავება. ეს გარემოება ადამიანებში ბუნებრივად წარმოშობს ორ რეაქციას - დაბნეულობასა და უმწეობის განცდას. ამის გვერდით სულ უფრო მეტად უნდა გვიძლიერდებოდეს იმის რწმენა, რომ პოლიტიკოსებმაც და ეკონომისტებმაც ხელი აიღონ აკვიატებულ აზრებზე და ამ ახალი ეპოქის შესაფერის ნაბიჯებზე იფიქრონ.

შეიძლება პარადოქსად მოგვეჩვენოს, მაგრამ თანამედროვე პოლიტიკურ-ეკონომიკურ პირობებში ობიექტურად აუცილებელი გახდება ორთოდოქსული ეკონომიკის საზღვრების გარღვევა

და კრიზისის მიზეზების ძიება პოლიტიკურ, გეოპოლიტიკურ, სოციალურ და სხვა სფეროებში და პირიქით. ეს დაგვეხმარება უფრო ღრმად ჩავწვდეთ მიმდინარე გარდაქმნებისა და სახეცვლილებების არსს და უკეთ დავინახოთ მომავლის კონტურები.

ჩვენ ახლავე უნდა დავანებოთ თავი არსებული კრიზისის დასრულების ვადების შესახებ დავას და ის დავადგინოთ, თუ როგორი იქნება შემდგომი განვითარების ტრაექტორია. ალბათ, უნდა ვიფიქროთ, რომ ადრე თუ გვიან გლობალური კრიზისი ისევ განმეორდება. ოღონდ, ამის წინ მთავარი მიზეზები საფინანსო დარგში აღმოცენდა (ცხადია, ისიც არ უნდა გამოვრიცხოთ, რომ ამ სფეროში განვითარებულ მოვლენებს პროვოცირება მოუწყო ზნეობრივმა მომენტებმა და ტრადიციული მორალის გადაგვარებამ, მომავალში განსაკუთრებული სიფრთხილე უნდა გამოვიჩინოთ მაღალი რანგის მენეჯერებისა და ჩინოვნიკების მხრიდან მომრავლებული კორუფციისა და სიზარბის მიმართ). მომავალში ასეთი იქნება ცივილიზაციურ-გეოეკონომიკური სფერო, შეიცვლება გავლენის მასშტაბები, წამყვან ძალებად კი აშშ და ჩინეთი მოგვევლინებიან. ცხადია, უყურადღებოდ არც ფასეულობების ცვლა და ფორმაციული კრიზისი უნდა დაგვრჩეს.

ახალი ეპოქისთვის დამახასიათებელი გახდება ახალი პრობლემების მომრავლება: მართვა-რეგულირების დარგში, ზრდის პერსპექტივებში, დამკვიდრებულ საზოგადოებრივ ფასეულობებში, გეოპოლიტიკის სფეროში.

ამჟამად არსებული დისპროპორციების მოუგვარებლობა გამოიწვევს ფინანსური კრიზისის ახალი ხვეულის გაჩენას. მოიმატებს არამართო კომპანიებისა და საფინანსო ინსტიტუტების, არამედ მთელი რიგი ქვეყნების დეფოლტების საფრთხე, გაძლიერდება პროტექციონიზმი და შესუსტდება დაგეგმვა და მართვა.

ქვეყნებისა და ერების კეთილდღეობას დღეს დიდწილად განაპირობებს მათი ლიდერობა, შესაბამისად, ახლა უკიდურესადაა გამძაფრებული ამ ლიდერობის განმაპირობებელი ფაქტორების ძიება. მაღალი ტექნოლოგიების ფლობა და ექსპორტი უკვე აღარაა ამის გარანტია, არც ისაა გამოკვეთილი, ეს ახალი რესურსი ადამიანისეული კაპიტალი იქნება, მომდევნო წყობის ტექნოლოგიები, ახალი იდეოლოგიური სისტემები თუ კიდევ სხვა რამ.

ერთი რამ ახლავე გამოკვეთილად ჩანს – მომავალში განვითარების ოპტიმალური ვარიანტები შეიძლება იყოს:

- შიდა ბაზრების განვითარება;
- გრძელვადიანი კომპლექსური სახელმწიფო დაგეგმვა;
- სახელმწიფო და სახელმწიფოთაშორისო რეგულირების გაძლიერება.

ანტიკრიზისულ ფაქტორებს შორის რატომღაც მიჩქმალულია ინდუსტრიალიზაცია (რეალური სექტორის მხარდაჭერის აზრით) და სწორი სამრეწველო პოლიტიკა. ვფიქრობ, ეს სერიოზული ნაკლია და ამას დაუყოვნებლივ ჭირდება გამოსწორება.

მომავალში ქვეყნების სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ძირითადი ტენდენცია, უდავოდ, ნეოლიბერალური მოდელი იქნება, როგორც სახელმწიფოს და ბაზრის დაბალანსების შესაძლებლობა. ამის მიუხედავად, პატერნალიზმის ესა თუ ის ფორმა მაინც იქნება შენარჩუნებული – კორპორაციული პატერნალიზმი, ე.წ. „სოციალისტური“ გზა (შვედური თუ საბჭოური). მოულოდნელი არ იქნება ე.წ. „ახალი სოციალიზმის“ ეპოქის დადგომაც, სიმდიდრის სამართლიანად გადანაწილება ქვეყნის შიგნით და ქვეყნებს შორის.

და რაც ყველაზე მთავარია: რა იქნება მომავალში წარმატების

ფორმულა? როგორც უკვე კარგად ვნახეთ, კერძო ბიზნესის განვითარება, ეროვნული კულტურა და რელიგია, აგრეთვე, კორპორაციული მართვის ეფექტიანობა წინ ვერ აღუდგა კრიზისს. წარმატების გარანტიად შეიძლება იქცეს სახელმწიფოს მართვის ეფექტიანობა, კარგი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები, დემოგრაფიული მდგომარეობა, წარმატებული საგარეო პოლიტიკა და მძლავრი შეიარაღება. ამ მხრივ, განუზომელი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის საერთაშორისო იმიჯს, მის აწონილ-დაწონილ საგარეოპოლიტიკურ პოზიციას და გავლენიან მსოფლიო ცენტრებთან ურთიერთობას.

თავი III. ეკონომიკის გლობალურ-ინოვაციური განხორციელება

3.1. თანამედროვე კაპიტალმოძრაობის პირითაღი თავისებურებანი

თანამედროვე მსოფლიო ფინანსური ბაზარი მთლიანობაში შეიძლება განვიხილოთ როგორც ადაპტური სისტემა, რომელსაც შესწევს უნარი, ადეკვატური რეაქცია მოახდინოს გლობალურ ფაქტორთა ცვლილებაზე, განსაზღვროს ინვესტიციური ნაკადების განაწილების დარგობრივი და გეოგრაფიული ორიენტირები, მოქმედების კონკრეტული სქემები.

კაპიტალის გლობალიზაცია, ეს გახლავთ თავისებური პასუხი გლობალურ ეკონომიკურ გამოწვევებზე, მაგრამ ამავე დროს იგი საფრთხესაც უქმნის მსოფლიო ეკონომიკურ მდგრადობას, მის წონასწორობას, რადგანაც ახდენს რეგიონული და პერიფერიული კრიზისების პდოვოცირებასაც, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა ახლო წარსულში სამხრეთ აღმოსავლეთ აზიასა და არგენტინაში (და რაც რეალურად ხდება დღეს კასპიისა და შავი ზღვის აუზის ქვეყნებში).

ექსპერტების შეფასებით არგენტინაში 1990-იან წლებში იმპორტირებული დოლარის მხოლოდ $\frac{1}{3}$ ხმარდებოდა წარმოების სფეროს, ხოლო ამ კაპიტალის ($\frac{1}{3}$ -ის), ასევე, $\frac{1}{3}$ ხდებოდა რეალურ დაბანდებაში, $\frac{2}{3}$ კი ხმარდებოდა საწარმოების შეძენას. უცხოურმა კაპიტალმა შეიძინა აგრეთვე ბანკები, უცხოური ვალუტის პირდაპირი გავლენის ქვეშ აღმოჩნდა ქვეყნის ფინანსური სისტემა. რეალურად განხორციელდა სპეკულაციური კაპიტალის დაბანდება, რამაც შეარყია ქვეყნის

ეკონომიკის დინამიკური განვითარების საფუძვლები, მნიშვნელოვნად გაიზარდა ექსპორტი. 2001 წელს დავალიანების დაფარვას მოხმარდა მთელი საექსპორტო შემოსავლების თითქმის 85%. მიუხედავად იმისა, რომ 2000 წელს სსფ-მა (საერთაშორისო სავალუტო ფონდი) მისცა 40 მლრდ დოლარიანი სესხი, ქვეყანა იქცა ბანკროტად იმ დისპროპორციების და არასტაბილურობის გამო, რომელიც წარმოიშვა ეროვნულ სამეურნეო სისტემაში.

როგორც ვხედავთ, სურათი საკმაოდ ნაცნობია. თითქმის ანალოგიური სიტუაციაა პოსტსოციალისტურ სივრცეში, მათ შორის, არც საქართველოა გამონაკლისი და როგორც იტყვიან „კომენტარი ზედმეტია“. ეს გახლავთ გლობალური კაპიტალ-მოდრაობის აპრობირებული, სტანდარტული სქემები, რომლებიც ითვალისწინებს ცალკეული ქვეყნებისა და რეგიონების ეთნიკურ, რელიგიურ, კულტურულ სპეციფიკას, ხოლო ზოგადი მიზანი და მისი მიღწევის საშუალებები პრაქტიკულად ერთიდაიგივეა.

ფინანსური კაპიტალის მიგრაცია განსაზღვრავს მსოფლიო ეკონომიკის ციკლურ ხასიათს, რამდენადაც ესაა მოძრაობა ცენტრიდან პერიფერიისაკენ ეკონომიკური ბუმის პერიოდში და უკან დაბრუნება სტაბილურ ზონებში, როდესაც შესამჩნევი ხდება დაღმავლობის დაწყება. საერთაშორისო კაპიტალის ასეთი „რეზონანსული“ თავისებურება სულ უფრო აქტიურად ზემოქმედებს გლობალურ ეკონომიკურ სისტემაზე, სერიოზულ საფრთხეს უქმნის მას და იწვევს ფართომასშტაბიან სოციალურ-ეკონომიკურ რყევებს.

ვაჭრობასა და ფინანსებში კონკურენტული გარემოს დამკვიდრებისა და ლიბერალიზმის იდეოლოგია ეს ეკონომიკური დემოკრატიის უზრუნველყოფის აუცილებელი ფაქტორია, მაგრამ

ამ იდეოლოგიას აქტიურად და ფართო მასშტაბით იყენებენ მხოლოდ მსხვილი ფინანსური ჯგუფები და ტრანსნაციონალური კორპორაციები, წარმოშობენ რა გლობალურ მონოპოლიებსა და ოლიგოპოლიებს. გლობალური მიზნების მიღწევის გზაზე ხდება სხვადასხვა ლოკალური თუ რეგიონული კონფლიქტების ინსპირაცია, რისი უზრუნველყოფაც პოლიტიკური და სამხედრო ინსტრუმენტებით ხდება.

გლობალური ეკონომიკური პროცესების მთავარი მოთამაშეები ისწრაფვიან დაამყარონ სრული კონტროლი გლობალიზაციის პროცესზე და, აქედან გამომდინარე, ფინანსებზე, წარმოებაზე, ახალ ტექნოლოგიებსა და ინტელექტუალურ რესურსებზე.

სრულიად ახალ ფაზაში შედის ტრანსნაციონალური კაპიტალის კონცენტრაცია, იქმნება ძლიერი ცენტრები, ფართოვდება მათი უცხოური ფილიალები, რაც უნდა ჩავთვალოთ პირდაპირ ინვესტიციებად. ტერიტორიულ-სივრცობრივ კონტურთან ერთად თანამედროვე გლობალური ეკონომიკა მის ტრანსნაციონალურ კორპორაციათაშორის საწარმოო და ფინანსურ ურთიერთკავშირს ქმნის. ტნკ-ების მიერ კონტროლირებად საწარმოებში წარმოებული პროდუქციის მოცულობა მსოფლიო წარმოების დაახლოებით 25%-ია. ტნკ-ების ფარგლებში ვაჭრობაზე, დამოუკიდებელ კომპანიებთან ვაჭრობის ჩათვლით, მოდის მსოფლიო ვაჭრობის $\frac{2}{3}$, მათ შორის მესამედი — შიდასაფირმო ვაჭრობაზე.

წარმოებასთან დაკავშირებული ტნკ-ები თავიანთ ფინანსურ ნაკადებში ითვალისწინებენ თანხების რეინვესტირებას, რაც დაკავშირებულია უცხოური ფილიალების შექმნასა და გაფართოებასთან. გარდა ამისა, აქტიურად საქმიანობენ კაპიტალის საერთაშორისო ბაზრებზე ინვესტიციების მიმღებ ქვეყანაში

დამატებითი რესურსების მოზიდვის მიზნით. ამიტომ ტნკ-ების მიერ მოზიდული ინვესტიციების საერთო მოცულობა, ჩვეულებრივ, აღემატება მათ მიერ გათვალისწინებულ პირდაპირ ინვესტიციებს.

ცალკეულ გამოკვლევებში, ჩენი აზრით, აშკარად გადაჭარბებულადაა შეფასებული თანამედროვე საწარმოო კაპიტალის შესაძლებლობები მისი მობილურობისა და იაფი სამუშაო ძალის რაიონებში გადაადგილების თვალსაზრისით, ვინაიდან აქ სათანადოდ არაა შეფასებული კაპიტალის ექსპორტთან დაკავშირებული ისეთი ბუნებრივი ბარიერები, რომლებიც საჭიროებს დიდი ოდენობის ხარჯებს ახალი საწარმოების შექმნაზე, ადგილობრივი თავისებურებების შესწავლაზე, საიმედო კონტრაგენტისა და დამსაქმებლის რეპუტაციის შექმნაზე. ამიტომ როგორც ინდუსტრიულ ისე არაინდუსტრიულ ქვეყნებში დაგროვილი კაპიტალი ორიენტირებულია მათ ისეთ შედარებით უპირატესობებზე, როგორიცაა: სკისს-ების (სამეცნიერო-კვლევითი და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოები) მაღალი პოტენციალი მოწინავე ტექნოლოგიების სფეროში, განვითარებული ინფრასტრუქტურა, კვალიფიციური სამუშაო ძალა, ეფექტიანი მენეჯმენტის ტრადიციები და ა.შ.

თანამედროვე განვითარების პირობებში სწორედ ამ კონკურენტულ უპირატესობათა პრიორიტეტები განსაზღვრავს პირდაპირი საწარმოო ინვესტიციების ნაკადების მიმართულებებს (იგივე ფაქტორები შედარებით ნაკლებ გავლენას ახდენს მოკლევადიან კაპიტალმოდრაობაზე, რომელთა საერთო ჯამი რეალური ეკონომიკის მოთხოვნებს აღემატება). ქვეყნები, რომლებიც გვიან შევიდნენ ბაზარზე, არათანაბარ პირობებში ზვდებიან იმ მწარმოებლებთან, რომლებიც უკვე დამკვიდრებული არიან კაპიტალის საერთაშორისო ბაზარზე.

არაერთი მკვლევარისა და სპეციალისტისათვის გახდა საყურადღებო ეს სიტუაცია. ისინი აღნიშნავენ, რომ კაპიტალისა და სავალუტო ბაზრების დამოუკიდებლობა სულ უფრო მეტ ბარიერს უქმნის ცალკე რომელიმე ქვეყნის ჭეშმარიტად დამოუკიდებელი ეროვნული პოლიტიკის არსებობას. ამიტომ კონკურირება — ეს ნიშნავს მსოფლიოში საერთო-ეკონომიკურ ცვლილებებთან პოლიტიკის სინქრონიზებას და საკუთარი მდგომარეობის განმტკიცებას სხვა ქვეყნებთან შედარებით, რაც, პირველ რიგში, მთელი სახელმწიფო პოლიტიკის პრეროგატივაა. ასეთი მიზანმიმართული პოლიტიკის წყალობით ჯერ იაპონიამ, შემდეგ „აზიის ვეფხეებმა“ და ბოლოს გიგანტურმა ჩინეთმა, რომლებიც დიდხანს იცავდნენ საკუთარ ბაზრებს, შეძლეს კონკურირება მსოფლიო დონეზე და დაიკავეს ბაზრის მნიშვნელოვანი სეგმენტი. ამ ქვეყნებში ახალი ტექნოლოგიები და დარგები განიხილება, როგორც გლობალური კონკურენციის ძირითადი ინსტრუმენტები და კონკურენტუნარიანობის მაჩვენებელი. მათი მხარდაჭერა უზრუნველყოფილია სამთავრობო პროგრამებითა და მმართველობითი გარდაქმნებით.

აღნიშნულ ქვეყნებში, მიუხედავად ასეთი ერთიანი მიდგომის, მიღწეული ცვლილებებისა და ეფექტიანობისა, დღის წესრიგში დადგა ეროვნულ ეკონომიკათა შედარებითი ანალიზის საკითხი, მათ შორის, სოციოკულტურული ასპექტით.

იაპონიისა და რიგი აზიური ქვეყნების მიღწევები გვიჩვენებს, რომ მათი ეკონომიკური სისტემების ორგანიზაცია არსებითად განსხვავდება დასავლური მოდელებისაგან. ალტერნატიული იაპონური და აზიური სოციალურ-ეკონომიკური მოდელები ეხება როგორც სახელმწიფოს როლს ეკონომიკაში, ისე აზიისა და დასავლეთის ბიზნესის საბაზრო ფორმების მნიშვნელოვან ვარიაციებს. ამასთან, ტნკ-ების სამხრეთკორეული, ჩინური, ტაივანური და

ჰონკონგური ორგანიზაციული ფორმები განსხვავდება ერთმანეთისაგან არანაკლებ, ვიდრე ყველა დანარჩენი ერთად აღებული ანგლოსაქსური კორპორაციული მოდელისაგან.

ამიტომ, თუ საერთაშორისო კაპიტალის პირდაპირი ინვესტიციების ძირითადი ნაკადები უშუალოდ არის დამოკიდებული ეროვნულ ეკონომიკათა კონკურენტუნარიანობა-პოტენციალზე და მათ კონცენტრაციას უფრო გამოკვეთილი სახე აქვს შედარებით განვითარებულ ქვეყნებში, მაშინ საერთაშორისო არხებით მიღებული უცხოური ინვესტიციური ნაკადების გამოყენების ეფექტიანობა – ეს უკვე ბიზნესის ორგანიზაციისა და მართვის კონკრეტული მოდელების ფუნქციაა კომპანიის დონეზე.

გლობალიზაციის პირობებში კორპორაციული ბიზნესის ორგანიზაციაში მიმდინარე ცვლილებებს ცალკეულ ქვეყნებში ახასიათებს როგორც საერთო, ისე სპეციფიკური გამოვლინებები. მაგალითად, ნებისმიერი თანამედროვე ორგანიზაციული ფორმის ტნკ-ებისათვის საერთო ნიშანია მათი ქცევის ე.წ. „ქსელური“ ხასიათი, როგორც ურთიერთზემოქმედების პრინციპი ორგანიზაციის ყველა „ინსაიდურ“ ჯგუფს შორის, ისე „ინსაიდერებსა“ და „აუტსაიდერებს“ (შიგა მიმწოდებლებსა და კლიენტებს) შორის. ახალი ორგანიზაციული ფორმები გამოირჩევა შედარებით მოქნილობით თავისი რესურსების (ადამიანური, მატერიალური, არამატერიალური) ოპერატიულობით. ტნკ-ები უარს ამბობენ როგორც ტრადიციულ „ვერტიკალურ“, ისე გლობალური „ადგილობრივი ბაზრების“ ურთიერთობათა მოდელებზე. შედეგად ისინი გადაიქცევიან გლობალურ ინტეგრაციულ ქსელად, რომელსაც აქვს შემდეგი თავისებურებები: ძლიერი ჰორიზონტალური კავშირები, რომელსაც სხვადასხვა ქვეყნების მასშტაბით აღწევს გლობალური „ქსელის“ თითქმის ყველა სტრუქტურაში და მდგრადი ურთიერთზემოქმედება

გლობალური კორპორაციული „ქსელის“ ყველა დონეზე; უარის თქმა „ძირითადი ბაზრების“ ქვეყნისადმი შტაბ-ბინის ორგანიზაციულად და ფიზიკურად მკაცრად დაქვემდებარების პრინციპზე; შტაბ-ბინის საქმიანობის ფუნქციური გარდაქმნა, რათა დაძლეულ იქნეს მისი შემაფერხებელი გავლენა სხვადასხვა დონეზე კოორდინაციის პროცესში; ინოვაციური რესურსების „დისპერსიული“ ტალღური გავრცელება ტნკ-ების მთელ „ქსელში“.

სრულიად ცხადია, რომ თანამედროვე გლობალური ტნკ-ების „ქსელური“ სტრუქტურა არ შეიძლება განვიხილოთ როგორც ეროვნული ეკონომიკური მოდელი. ამიტომ ტნკ-ების გავრცელებულ ქსელურ სტრუქტურას სხვადასხვა ქვეყანაში ექნება თავისი არსებითი თავისებურებანი და გამორიცხული არაა პრობლემური ხასიათიც, რადგანაც შეიძლება კორპორაციული „ქსელის“ მაქსიმალური გაფართოება მოითხოვოს.

ამასთან, „ქსელური“ ტნკ-ების ეროვნული ადაპტაციის შესაძლებლობები შეიძლება ფართო აღმოჩნდეს, თუ მხედველობაში მივიღებთ, მაგალითად, იაპონიის მიღწევებს, რომელიც ახორციელებს ბიზნესის საკუთარი, სხვადასხვა სახის ორგანიზაციული ფორმების ექსპორტირებას. ეს ფორმები საკმაოდ ეფექტიანად „მუშაობს“ ცალკეულ ქვეყნებსა და სოციოკულტურულ გარემოში.

საერთაშორისო ბიზნესის ორგანიზაციის ეროვნული ფორმების ურთიერთშელწევა ხდება ქვეყნებისა და რეგიონების სპეციფიკის შენარჩუნებით, რაც გავლენას ახდენს, როგორც ინვესტიციური ნაკადების გავრცელების გეოგრაფიაზე, ისე სხვადასხვა ეროვნულ პირობებში მაღალტექნოლოგიურ-ინფორმაციულ სისტემებზე დაფუძნებული ქსელური ტნკ-ების თანამედროვე დასავლური მოდელების გავრცელების პერსპექტივაზე.

მსოფლიოს სამ ძირითად რეგიონში – დასავლეთ ევროპა, ჩრდილოეთ ამერიკა და აღმოსავლეთ აზია – ეს პროცესი გარკვეულად განსხვავებულია და საინტერესო დასკვნების გამოტანის საშუალებას იძლევა.

ტნკ-ების ფუნქციურ სისტემაში აისახება ინტერნაციონალური, მონდელური და გლობალური ურთიერთობები, ტექნოლოგიურ და სოციოკულტურულ დეტერმინანტთა თავსებადობის ხარისხი, ინვესტიციური ნაკადების მართვისა და შრომის ორგანიზაციის რეგიონალური სპეციფიკა. ყოველივე ამას საფუძვლად უდევს სხვადასხვა სფეროში არსებული აბსოლუტური თუ შედარებითი უპირატესობები.

ამ რაკურსით გაკეთებული ანალიზი საშუალებას გვაძლევს დავაზუსტოთ გლობალიზაციის პირობებში ინვესტიციური ნაკადების განაწილებასთან დაკავშირებული ხელშემშლელი ფაქტორები, რომელთა შორის განსაკუთრებით უნდა აღინიშნოს რეგიონული კონფლიქტები, რეგიონის განვითარების დონე და გავლენის მასშტაბი. ფაქტორთა ამ წრის ობიექტური განხილვა და მასთან დაკავშირებულ პრობლემათა ფართო სპექტრის ანალიზი არაერთი საინტერესო შეფასების გაკეთების საშუალებას მოგვცემს.

32. ეკონომიკური ტრანსფორმაცია ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში

XX საუკუნის 80-იანი წლებიდან სულ უფრო ნათელი ხდება, რომ ე.წ. სოციალისტური სისტემის ევროპული ქვეყნები გარდაუვალად დადგებოდნენ ტრანსფორმაციის აუცილებლობის წინაშე. აქ უბრალოდ საუბარი იყო სიტუაციის მომწიფებასა და შესაფერის დროზე. ასეთი დრო კი უფრო ადრე მოვიდა, ვიდრე ელოდნენ. აშშ-ში რონალდ რეიგანის პრეზიდენტობის პერიოდმა შეიძლება ითქვას „დრო გადმოწია“.

ტრანსფორმაციის საწყის ეტაპზე ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში და ზოგიერთ აზიურ ქვეყანაში დაგროვდა რეფორმირების გამოცდილება, რომლის მიხედვით შესაძლებელია, გაკეთდეს დასკვნა, თუ რომელი ფაქტორი იყო გადამწყვეტი წარმატებაში და რომელი – წარუმატებლობაში.

მთლიანობაში ყველა ტრანსფორმაციულმა ქვეყანამ 1989 წლის შემდეგ განიცადა ეკონომიკური განვითარების მაჩვენებლების მნიშვნელოვანი დაცემა, მათ უნდა ეარსებათ მაღალი ინფლაციის პირობებში. მდგომარეობის გამოსწორება ხდებოდა გარკვეული დროის განმავლობაში. ეს იყო განვითარების ჩვეულებრივი ტრაექტორია განპირობებული ტრანსფორმაციის დაწყებამდე არსებული სამეურნეო წესრიგით.

სოციალისტური ეკონომიკისათვის დამახასიათებელი იყო ინფლაციური პროცესების ჩახშობა, საწარმოების როგორც ღია ისე ფარული სუბვენცირება და საბიუჯეტო დეფიციტის საკრედიტო დაფინანსება, მონოპოლისტური დარგობრივი სტრუქტურა და საწარმოო მონოპოლია, სამომხმარებლო მისწრაფებების ჩახშობა, ფარული უმუშევრობა, გარემომცველი გარემოს რღვევა, მხარდამჭერი ინვესტიციების არარსებობა

(მიშვებული საწარმოო და სამეურნეო-კომუნალური მეურნეობა და საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურა, აგრეთვე მომარაგების სფერო). ასეთი წესით განპირობებული რესურსების გამოყენება ამოტივტივდა ზედაპირზე სისტემური ტრანსფორმაციის საწყის ეტაპზე. ამიტომ მრავალმა საწარმომ ვერ შეძლო გაეძლო კონკურენციული ზეწოლისათვის, რომელიც მაშინვე გახდა საერთაშორისო ხასიათის და ეს ბუნებრივად იყო მოძველებული ტექნოლოგიისა და პროდუქციის ასორტიმენტის პირობებში, მით უმეტეს, როცა ეკონომიკური ურთიერთდახმარების ქვეყნების (ეუქ) სისტემა პრაქტიკულად „ერთ დამეში“ დაიშალა. იმპულსი მიეცა ფასების სწრაფად ზრდისა და ინფლაციის პროცესს.

საწარმოთა ორიენტაციის შეცვლა, კონვერსია, მოითხოვდა მნიშვნელოვან ღროს. დღემდე მხოლოდ ცალკეულმა ქვეყანამ მოახერხა ეკონომიკური პოტენციალის აღდგენა. თუ ვიმსჯელებთ მშპ-ის მაჩვენებელით 2001 წლისათვის, საბაზოდ აღებული 1989 წელთან (100%) შედარებით, კონკრეტულად პრიორიტეტული თანმიმდევრობით ეს ქვეყნებია: პოლონეთი (127), სლოვენია (114), უნგრეთი (104), ალბანეთი (102), სლოვაკეთი (102), ჩეხეთი (97), უზბეკეთი (96), ბელორუსია (85), ესტონეთი (82) და ა. შ. ოცდახუთი ტრანსფორმაციული ქვეყნის ჩამონათვალში საქართველო 24-ე ადგილზეა (34%-ით). თითქმის ასეთივეა თანამიმდევრობა ერთ სულ მოსახლეზე შემოსავლის, უმუშევრობის, ფასების სამომხმარებლო ინდექსის, დაგროვილი პირდაპირი ინვესტიციების მიხედვით.

ტრანსფორმაციის დაწყებამდე საზოგადოებრივი პროდუქტის შედგენილობა განისაზღვრებოდა სახალხო-სამეურნეო გეგმით, რომელიც წარმოადგენდა პოლიტიკურ დოკუმენტს. ტრანსფორმაციის დაწყებით სახალხო-სამეურნეო აგრეგატული

მაჩვენებლების (მოხმარება, ინვესტიციები, იმპორტი, ექსპორტი და ა.შ.) ფორმირება დაიწყო, უპირატესად, კონკურენციული საბაზრო პროცესის შესაბამისად. უნდა შევნიშნოთ, რომ სოციალიზმის პირობებში ადგილი ჰქონდა სტატისტიკის ხელოვნურ გალამაზებას.

საყურადღებოა, რომ ეკონომიკური ტრანსფორმაცია მნიშვნელოვნად ნელა მიმდინარეობს რუსეთში, უკრაინაში, აზერბაიჯანში, სომხეთში, განსაკუთრებით მოლდავეთსა და საქართველოში, ვიდრე მაგალითად, ჩეხეთში, უნგრეთში. ის, რომ სხვადასხვა ქვეყანაში განსხვავებულია პოსტსოციალისტური განვითარების ხასიათი, განპირობებული მთელი რიგი გარემოებებით, მაგალითად, ქვეყნის არცთუ დიდი ფიზიკური მასშტაბი და ხელსაყრელი გეოგრაფიული მდებარეობა (სიახლოვე განვითარებულ ეკონომიკის მქონე ქვეყნებთან) ან სხვა კეთილსასურველი საწყისი პირობები შეიძლება განხილულ იქნეს ასეთი განსხვავებების მიზეზად. სწორედ ამით შეიძლება აიხსნას ნაწილობრივი ტრანსფორმაციის მიღწევები პოლონეთში, უნგრეთსა და სლოვენიაში.

უფრო მეტადაა გავრცელებული ისეთი კვლევითი მიდგომები, რომლებიც ტრანსფორმაციის დონეს განიხილავენ ეკონომიკურ და პოლიტიკურ წესრიგთან მიმართებაში. ნეგატიური ეკონომიკური განვითარება (ამ მიდგომის შესაბამისად) უნდა განვიხილოთ, როგორც საბაზრო ურთიერთობებზე გადასვლისა და შევსებული შეცდომებისა და/ან დემოკრატიზაციის ნელი პროცესის შედეგები. ტრანსფორმაციის პროცესს მიაწერენ უკეთეს ინსტიტუციონალურ მოწყობას როგორც საკანონმდებლო, ისე კანონების რეალზაციის სფეროში.

ცხადია, ადვილი არაა ასეთი შეფასების ერთმნიშვნელოვნად მიღება, ვინაიდან არსებობს რთული ურთიერთკავშირი სხ-

ვადასხვა ქვეყნის ისტორიულად განვლილ გზას, მათ სპეციფიკას და ინსტიტუციონალური განვითარების ცალკეულ სფეროში მიღწეულ ლოკალურ წარმატებებს შორის. ამის მიუხედავად, უკანასკნელ წლებში სულ უფრო ხშირია მცდელობა, რომ ინსტიტუციონალური განვითარების შეფასება მოხდეს სხვადასხვა ინდექსის დახმარებით მაგ., ამერიკულმა არასამთავრობო ორგანიზაციამ „ფრიდომჰაუსი“ ინსტიტუციონალური განვითარების შეფასების კრიტერიუმად წარმოადგინა ისეთი ინდექსები, როგორიცაა ეკონომიკური თავისუფლება და დემოკრატიული განვითარება. ესაა შვიდბალიანი შეფასების სისტემა, სადაც 1,0 = საუკეთესოს, ხოლო 7,0 = ყველაზე ცუდს.

1. სამეურნეო წესრიგის სფეროში განხორციელებული ტრანსფორმაციული პროცესი და ეკონომიკური განვითარების დონე წარმოადგენს ურთიერთდაკავშირებულ ფაქტორებს. ეს განსაკუთრებით მკაფიოდ იჩენს თავს ისეთ მაჩვენებელში, როგორიცაა „დანაშოგები ერთ სულ მოსახლეზე“;

2. ასეთი შეფასება სამართლიანია აგრეთვე დემოკრატიული სტრუქტურების განვითარებისათვის შექმნილი მძიმე ვითარების შემთხვევაშიც. აქ გასათვალისწინებელია ის გარემოებაც, რომ ზოგჯერ მოსახლეობა თანახმაა შეურიგდეს ავტორიტარულ და არადემოკრატიულ პროცესებს მანამ, ვიდრე ტრანსფორმაციის პროცესი წარმატებულად მიმდინარეობს;

3. პოლიტიკური და ეკონომიკური წესრიგი ვითარდება შედარებით დაბალანსებულად. თუმცა დღემდე გაურკვეველია ამ ორი წესრიგიდან რომელია უფრო მეტი გავლენის მქონე. ამდენად, ძალზე მჭიდრო ურთიერთკავშირი შეიძლება გამოვლინდეს იმაში, რომ შეფერხებები პოლიტიკურ განვითარებაში ასევე აფერხებს ეკონომიკური სფეროს სასიცოცხლოდ მნიშვნელოვანი ინსტიტუტების განვითარებას.

სამეურნეო წესრიგის თეორიის თანახმად, ეკონომიკური კეთილდღეობა უპირველესად განისაზღვრება სამართლებრივ ჩარჩოებში განხორციელებული სამეურნეო პროცესით. ამასთან, არსებობს ურთიერთდამოკიდებულება სხვადასხვა წესრიგს შორის მოცემული საზოგადოების ფარგლებში.

ტრანსფორმაციის პროცესისათვის ზოგიერთი ინსტიტუციური სფერო განსაკუთრებით მნიშვნელოვანი აღმოჩნდა:

— „კარგი“ შეფასება მიიღეს ქვეყნებმა, სადაც განხორციელდა თამამი და მიზანმიმართული პრივატიზაციის პოლიტიკა, რომელმაც სტიმული მისცა ახალი საწარმოების შექმნას. საწარმოები, რომლებიც ძნელად ან საერთოდ არ ექვემდებარებიან ტრანსფორმაციას და არსებითად წარმოადგენენ უმუშევრობის ზრდის პოტენციურ წყაროებს არ განიხილებიან გარდაქმნის სისტემის ფარგლებში;

— შემაფერხებელი ბარიერების მოხსნის უზრუნველყოფა საგარეო ეკონომიკური კავშირების სფეროში ასევე დადებით გავლენას ახდენს ტრანსფორმაციის პროცესზე. იზრდება კონკურენციის ზეწოლა, როგორც მწარმოებლებზე, ისე ინსტიტუციურ სისტემაზე (სისტემური კონკურენცია), ასე, რომ ხდება გამოცდილების მიღების პროცესის დაჩქარება და ინტენსიფიკაცია. ამავე დროს ეს მიანიშნებს არჩევანის გაკეთებაზე საბაზრო პროცესების სასარგებლოდ, რომელიც ზრდის საწარმოებისა და ქვეყნების მზადყოფნას ადგილობრივ და უცხოურ პირდაპირ ინვესტირებაზე. ცხადია, ძველი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური ფორმის საწარმოების დაქვეითება აქაც გარდაუვალია. თუმცა აღმოჩნდა, რომ ეკონომიკური გაჯანსაღება უფრო ადრე იწყება იმ ქვეყნებში, სადაც სწრაფად ჩამოყალიბდება კონკურენტული ბაზრები;

— არსებითად მნიშვნელოვანია აგრეთვე ფულადი და ფი-

ნანსური წესრიგის ტრანსფორმაცია, რამდენადაც სტაბილური ფულადი პოლიტიკა და ეფექტიანად ფუნქციონირებადი საფინანსო-საბანკო სისტემა უმთავრეს ფაქტორს წარმოადგენს, როგორც ზრდის პროცესისათვის, ისე საერთო ნდობის ჩამოყალიბებისათვის ეროვნული ეკონომიკის წესრიგისადმი. 1990-იან წლებში ეროვნული ფულის კრიზისმა ტრანსფორმაციულ ქვეყნებში, მათ შორის, საქართველოშიც, ნათლად და ერთმნიშვნელოვნად გვიჩვენა თუ როგორი შეიძლება იყოს ამ სფეროში ინსტიტუციონალური სისუსტის შედეგები მოსახლეობისათვის;

– თუ სამეურნეო წესრიგის საერთო კონკურენციული პოლიტიკა წარმატებით ხორციელდება, მაშინ გაცილებით მეტი შესაძლებლობები ჩნდება სოციალური წესრიგის სფეროში. მაგალითად, სიღარიბის დაძლევის. ჯანდაცვისა და საპენსიო უზრუნველყოფის სფეროში პრობლემები გაცილებით მეტია იმ ქვეყნებში, სადაც ინსტიტუციური ურთიერთობები სუსტია და, საერთოდ, არ იყო გათვალისწინებული რეფორმის პროცესში.

– თუ ცალკეულ ქვეყნებში ინსტიტუციური ტრანსფორმაციის წარმატებულ შედეგებზე არსებობს შედარებითი აზრთა თანხვედრა, გრძელდება დავა ინსტიტუციონალური მიღწევების შედეგებში არსებულ მნიშვნელოვან განსხვავებებთან დაკავშირებით. ხშირად ორივე შემთხვევის (როგორც წარმატების, ისე წარუმატებლობის) ასახსნელად იყენებენ ერთსა და იმავე არგუმენტებს, მაგალითად, როგორიცაა გეოგრაფიული და ეთნიკური თავისებურებები, პოლიტიკური გადაწყვეტილებების მიღების უნარი, მოტივირებული რენტისა თუ კორუფციის მასშტაბი, აგრეთვე ისტორიულად ჩამოყალიბებული კულტურულ-სამეურნეო ცხოვრების წესი, რელიგიური ფაქტორები.

ამგვარად, არსებობს საკითხთა და პრობლემათა ფართო

სპექტრი, რომელთა გათვალისწინება და ჰარმონიზება აუცილებელია ტრანსფორმაციის მეტად რთულ პროცესთან.

ტრანსფორმაციის პროცესი განსაკუთრებით რთულად და პრობლემურად მიმდინარეობს, ძირითადად, იმ პოსტსაბჭოთა ქვეყნებში, სადაც არ არსებობდა კერძო საბაზრო მეურნეობის ფუნდამენტი და, შესაბამისად, იყო ადამიანთა გაუცხოება კერძო საკუთრებასთან, თავისუფალ მეწარმეობასა და, საერთოდ, პასუხისმგებლობასთან საკუთარ საქმიანობაზე, უნდობლობა ფორმალური ინსტიტუტებისადმი.

არის კონცეფციები, რომელთა მიხედვითაც ტრანსფორმაციული ქვეყნები დაყოფილია მოგებულ „ლათინებად“ და წაგებულ „მართლმადიდებლებად“ (შ. პანტერი), რითაც წარმატების განმსაზღვრელად წინაა წამოწეული კულტურულ-რელიგიური ფაქტორები. ისეთი ქვეყნები, როგორიცაა ჩეხეთი, უნგრეთი და პოლონეთი, ამ თვალსაზრისით, მიეკუთვნება მოგებულთა რიცხვს უპირველესად იმიტომ, რომ ისინი იმყოფებიან, ძირითადად, დასავლეთევროპული სამართლებრივი სისტემის გავლენის სფეროში. გარდა ამისა, ამ ქვეყნებში ინდივიდუალური პასუხისმგებლობა და პრივატული სფერო არასოდეს ყოფილა უკანა პლანზე ისე შორს, როგორც ამას ადგილი ჰქონდა, მაგალითად, ყოფილ საბჭოთა რესპუბლიკებში, ბალტიის ქვეყნების გამოკლებით. ასეთი არგუმენტების შემოწმების რაოდენობრივი მონაცემების მონახვა ძნელია, თუმცა, ცხადია, რომ მრავალი მნიშვნელოვანი ფაქტი არ იქნა სათანადოდ შეფასებული ტრანსფორმაციულ ქვეყნებში, რაც აისახა შესაბამის შედეგებში.

ტრანსფორმაციული პროცესები მნიშვნელოვნადაა დაკავშირებული ევროინტეგრაციასთან.

ის, რომ ევროკავშირში გაწევრიანდა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპული ქვეყნების ერთი ნაწილი, ხოლო მეორე დარჩა მის

მიღმა და მოლოდინის რეჟიმში იმყოფება, ქმნის გარკვეულ საფრთხეს საერთო ევროპული სივრცისთვის.

მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და კონფლიქტების მოუგვარებლობა, სამხედრო მოქმედებების გააქტიურება და ტერიტორიების გადანაწილების ღია პროცესი ქმნის ახალ რეალობას, რამაც ორგანიზებული, ერთობლივი, დაჩქარებული მოქმედებით მნიშვნელოვანი კორექტივები უნდა შეიტანოს ტრანსფორმაციული პროცესის განვითარებაში მთლიან ევროპულ სივრცეში. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება დასაბამი მიეცეს ევროპული ერთიანობის დეზინტეგრაციას.

3.3. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და ქართული სახელმწიფოს პერსპექტივა

თითქოსდა სრულიად მოულოდნელად აღმოჩნდა მთელი მსოფლიო ეკონომიკურ კრიზისში (იგულისხმება 2008 წლის აგვისტო). დიახ, სწორედ თითქოსდა, თორემ სინამდვილეში კრიზისები და რყევები ზომ მუდმივად თან ახლავს კაცობრიობის განვითარების მთელ ისტორიულ პროცესს.

იმისდა მიხედვით, თუ როგორია კონკრეტულ დროსა და სივრცეში საზოგადოებრივ-ეკონომიკური განვითარების დონე, ქვეყნებსა და რეგიონებს შორის ურთიერთგავლენისა და ურთიერთდამოკიდებულების ტენდენციები, შეიძლება ვიმსჯელოთ კრიზისის გავლენისა და გავრცელების მასშტაბებზე. ამ თვალსაზრისით არსებული კრიზისი არის გლობალური, მრავალწახნაგოვანი და მრავალგანზომილებიანი, ინტეგრაციული ხასიათის თავისი არსით. მისმა გაღრმავებამ შესაძლოა კაცობრიობა მიიყვანოს ბოლო თუ არა ბოლოსწინა „გაჩერებამდე“, რაც ყველა შემთხვევაში იქნება კატასტროფა და წარმოდგენილი გლობალური ქაოსი.

ეკონომიკური კრიზისი არყვეს სოციალურ-პოლიტიკურ სისტემას, იწვევს შეჯახებას ლიდერ ქვეყნებსა და მათ გარშემო შექმნილ დაჯგუფებებს შორის (პირდაპირ ან ირიბად). კონფლიქტები უმეტესწილად სატელიტი ქვეყნების ტერიტორიებზე მიმდინარეობს. ლიდერები მაქსიმალურად ცდილობენ უშუალოდ არ დაუპირისპირდნენ ერთმანეთს სრულიად გასაგები ლოგიკით. შედეგად იღუპებიან ადამიანები, ნადგურდება სახელმწიფოს ინფრასტრუქტურა და თვით სახელმწიფოც კი. იხაზება ახალი ტერიტორიული კონტურები, ეთნოკულტურული და ეთნორელიგიური სივრცე.

მსოფლიო ომების უმთავრესი მიზანია ბრძოლა ნედლეულის ბაზებისა და გასაღების ბაზრებისათვის, მათზე სრული ან უპირატესი კონტროლის დაწესებისათვის. კონფლიქტების მიზეზი ძირითადად ინსპირაციული ხასიათისაა, უფრო საბაბს წარმოადგენს და უნდა განვიხილოთ სწორედ უმთავრესი მიზნის ფარგლებში.

მეორე მსოფლიო ომის დასრულებისთანავე კაცობრიობა შევიდა მესამე მსოფლიო ომისათვის მზადების „ცივი ომის“ ფაზაში.

მეცნიერულ-ტექნიკური პროგრესის გავლენით XX საუკუნეში უსწრაფესად იქნა განვლილი „მასობრივი წარმოების“ და „მასობრივი გასაღების“ ეტაპები და მოხდა გადასვლა პოსტინდუსტრიული, ინფორმაციული საზოგადოების განვითარების „მასობრივი მოხმარების“ ფაზაში, სადაც პრობლემების გადაწყვეტის ძირითადი ფაქტორია ცოდნა, მაგრამ არა ყოველთვის. ხშირად თავს იჩენს ძალა და ძალადობა (თუმცა ისიც ცოდნაზე დაფუძნებული).

მსოფლიო არასოდეს ყოფილა ასეთი ფეთქებადსაშიში და დასასრულის ზღვარზე. მასობრივი განადგურების იარაღი, რომელიც ადრე მხოლოდ ზესახელმწიფოთა კონტროლის ქვეშ იყო, სულ უფრო უკონტროლო ხდება და აქედან გამომდინარე ავისმომასწავებელი. ადამიანებისათვის ეს იმდენად კარგადაა გაცნობიერებული, რომ დიდ ახსნა-განმარტებას არ საჭიროებს.

თანამედროვე საზოგადოება, რომელიც ამგვარ წინააღმდეგობრივ, ინფორმირებულ და სტრესულ გარემოში ცხოვრობს, შესაბამისი აგრესიულობით გამოირჩევა.

სწორედ ასეთ რთულ გარემოში და გამძაფრებულ ინტერესთა კონფლიქტის ეპიცენტრში აღმოჩნდა საქართველო. სავარაუდოდ მეტად ბუნდოვანი და გაურკვეველია მისი, როგორც სახელმწიფოს პერსპექტივა. ესაა რეალობა, რომლის წინაშეც ვიმყოფებით

და შეიძლება ითქვას ეს გახლავთ ის, რაც მის თავისებურებად და უბედურებად/ბედისწერად შეიძლება მივიჩნიოთ.

მსოფლიო კრიზისების გამოწვევა და მათი თავიდან აცილება უდაოდ არ ხელეწიფება ჩვენს ქვეყანას, მაგრამ ის რომ, იგი ამ გლობალურ კრიზისს, თვითონვე უკვე ღრმა კრიზისში მყოფი და „მომზადებული“ შეხვდა ამას ყველანი ვხედავთ შეუიარაღებელი თვალითაც კი. ის, რომ ქვეყანაში სრულიად მიზანმიმართულად იქმნებოდა შიგა ლოკალური მრავალხმრივი წინააღმდეგობები, საერთოდ საზოგადოებრივი დამაბულობა, ეს უკვე არ უნდა იწვევდეს ეჭვსა და დავას.

2004 წლის ნოემბრიდან, ე.წ. „ვარდების რევოლუციიდან“ თითქოსდა სასიკეთოდ უნდა შეცვლილიყო მდგომარეობა (თუმცა პირადად მე არასოდეს მქონია ასეთი ილუზია და იყო კი პირიქით), მაგრამ რეალურად მანამდე არსებული ეკონომიკური კრიზისი კიდევ უფრო გაღრმავდა და საერთო კრიზისმა მოიცვა სახელმწიფოებრივი და საზოგადოებრივი ცხოვრების ყველა სფერო – რელიგია, განათლება, მეცნიერება, კულტურა, კონკრეტული ადამიანები (რომლებიც მიუღებლად გამოცხადდნენ ასაკობრივ-მსოფლმხედველობრივი და პარტიული კუთვნილების ნიშნით) და სხვა.

ყველაფერი ეს ჰგავდა თანამედროვე „მორჩილი ადამიანის“ დაჩქარებული წესით „გამოყვანის“ მცდელობას დემოკრატიის, ადამიანის უფლებათა დაცვის, სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის და უსაფრთხოების უზრუნველყოფის მოტივით. დაიწყო ასევე პირდაპირი იერიში ეკონომიკაზე, მასზე ავტორიტარული კონტროლის დამყარება. უმაღლესი პოლიტიკის რანგში იქნა აყვანილი სახელმწიფო რეკეტი, რომელიც ძალიან ჰგავს XX საუკუნის რუსეთში 1917 წლის ოქტომბრის რევოლუციის შემგომი პერიოდის, ბოლშევიკურ, „სახელმწიფო გაწერისა“

და „სამხედრო კომუნიზმის“ პოლიტიკას.

რევოლუციურმა ეიფორიამ შედეგი ვერ მოიტანა და აღმოჩნდა რომ ქვეყანა იმყოფება ეკონომიკური რეგრესის ფაზაში. არანაირი ახსნა და გამართლება არ შეიძლება მოქმედნოს საწარმოების დახურვას, კერძო საკუთრების ხელყოფას, ქონების გადანაწილებას თუ მათ იძულებით ნაციონალიზაციას. თავდაპირველად აქცენტი მსხვილ ბიზნესზე გაკეთდა, შემდგომ რანგმა თანდათან ჩამოიწია ისედაც უსუსურ საშუალო და მცირე ბიზნესამდე და ბოლოს დავიდა ფიზიკურ პირებამდე. ტრაგიკომიკური იყო, როდესაც აკრძალულ იქნა ტყიდან ფიჩხის გამოტანა, სოკოს დაკრეფა... და ყოველივე ნებადართული გახდა მხოლოდ გარკვეული გადასახადის ფასად.

ხელისუფლებამ მიზნად დაისახა მაქსიმალურად მასზე დამოკიდებული გაეხადა ორგანიზაციათა და ადამიანთა ეკონომიკური საქმიანობა, ჩამოეყალიბებინა მასში პატერნალისტური ფსიქიკა, რამაც, ცხადია, ვერ მოიტანა პოზიტიური შედეგი. მოხდა კი პირიქით – პრაქტიკულად შეჩერდა ისედაც მოკრძალებული ინვესტიციები და რეინვესტირება, გონებამ და კაპიტალმა დაიწყო ქვეყნიდან გაღიება კიდევ უფრო დაჩქარებულად. გაიზარდა უარყოფითი სალდო საგარეო ვაჭრობაში და აქედან გამომდინარე გარე ეკონომიკურ სივრცეზე მიზანშეწონილზე უფრო მეტად დამოკიდებულება.

სრულიად გაუგებარი იყო უმსხვილესი ენერგეტიკული, სამრეწველო და სატრანსპორტო ობიექტების პრივატიზება ძირითადად რუსულ ან მათ სატელიტ კომპანიებზე თანაც ისტერიული ანტირუსული კამპანიის ფონზე (რაც მრავალ კითხვასა და ეჭვს ბადებს სრულიად საფუძვლიანად, ამასთან, კარგად დაკვირვებისას პასუხსაც იძლევა). ამაზე შესაბამისი რეაქცია იყო აშშ-სა და დასავლეთ ევროპის ქვეყნებიდან, იმ

სივრციდან საითკენ სწრაფვაც ქვეყნის საგარეო პოლიტიკური კურსის პრიორიტეტადაა გამოცხადებული ცალსახად. აქ, როგორც იტყვიან კომენტარი ზედმეტია.

ის, რომ ქვეყანაში ხელყოფილია საკუთრება, როგორც ადამიანის თავისუფლების უმთავრესი ქვაკუთხედი, რეალურად ნიშნავს უარს „ეკონომიკურ დემოკრატიაზე“, ადამიანის, როგორც ეკონომიკური სუბიექტის მოქმედების თავისუფლებაზე და აქცენტი აღებულია ეტატიზმზე (ეკონომიკაში სახელმწიფოს მკაცრი ჩარევის თეორიულ დოქტრინაზე, რომელიც ძირითადად აზიური და სამხერთაშორისული ავტორიტარული რეჟიმის ქვეყნებისთვისაა დამახასიათებელი). ამან სერიოზული გავლენა იქონია უმძიმესი კრიზისის შექმნაზე, რაც ცხადია, კიდევ უფრო დაამძიმა მსოფლიო გლობალურმა ფინანსურმა კრიზისმა.

თუმცა ისიც უნდა აღინიშნოს, რომ საქართველოს ეკონომიკის მონეტარულად დაბალანსებულობამ, რაც საერთაშორისო სავალუტო ფონდის მეშვეობით ხორციელდება, გარკვეულად მოგვაქცია კრიზისის დაძლევის საერთო გლობალურ სქემაში. რომ არა ეს, დღეს ლარი ისეთივე ბედს გაიზიარებდა რაც კუპონმა თავის დროზე. აქვე შევნიშნოთ, რომ სამწუხაროდ ვერა და ვერ იქნა მიღწეული (გარკვეულ ცნობილ მიზეზთა გამო) ქვეყნის ეკონომიკის მწარმოებლურად დაბალანსებულობა, რაც უმთავრესია დინამიკური განვითარებისა და მდგრადობისათვის.

შიდაეკონომიკური კრიზისი პირდაპირი შედეგი იყო იმ შიდაპოლიტიკური კურსის, რომელიც ვერ პასუხობდა დემოკრატიის მოთხოვნებს.

საზოგადოებაში დაგროვდა შესაბამისი უარყოფითი ენერგია, მასობრივი საპროტესტო განწყობა. ეს ნათლად აჩვენა უკანასკნელი წლების მოვლენებმა, მასშტაბურმა დაპირისპირებამ მოსახლეობასა და ხელისუფლებას შორის, გამოვლენ-

ნილმა ძალადობამ. ყოველივე ამან მნიშვნელოვნად შელახა ქვეყნის საერთაშორისო რეპუტაცია, შეაფერხა და პრაქტიკულად შეაჩერა კიდევ ევროატლანტიკურ სივრცეში მისი ინტეგრაციის პროცესი(თუმცა მარტო ამის გამოც არა), კიდევ უფრო დაიძაბა ურთიერთობა რეგიონებთან. გაივლო ახალი წყალგამყოფი ხაზები და როგორც არასდროს რეალური გახდა ტერიტორიების დაკარგვა და ახალი საფრთხეები.

რეგიონებთან ურთიერთობა ცალკე თემაა და ამაზე არ ვაპირებთ ამჯერად ფართო მსჯელობას, თუმცა ერთი რამ უნდა ითქვას, შეცდომათა შორის ერთ-ერთი უმძიმესი იყო ბუნებრივად შექმნილი სავაჭრო-ეკონომიკური ზონების ხელოვნურად მოშლა – ეს ეხება განსაკუთრებით ე.წ. ერგნეთის სავაჭრო ზონას, რომელიც ატარებდა ეკონომიკურთან ერთად დიდ სოციალურ-პოლიტიკურ ფუნქციას.

ის რაც ხდებოდა საქართველოს ხელისუფლების მიერ კონტროლირებად სივრცეში, არანაირ ინტერესს არ უქმნიდა არაკონტროლირებად სივრცეს და ეს სრულიად გასაგებია.

2008 წლის აგვისტოს მოვლენები ერთ-ერთ ყველაზე ტრაგიკულია ჩვენს ისტორიაში თავისი შედეგებით. დაშვებულმა შეცდომებმა მიგვიყვანა ტერიტორიების დაკარგვის თითქმის საბოლოო ფაზამდე, მოსალოდენლ ახალ ტრაგედიებამდე. რეალურად ვკარგავთ წამყვან ეკონომიკურ, პოლიტიკურ და კულტურულ ფუნქციას კავკასიის რეგიონში, წარმოვადგენთ მაღალი რისკისა და არასტაბილურობის ზონას.

თუ ყოველივე ზემოთქმულს შევაჯამებთ, მსოფლიო გლობალური ეკონომიკური კრიზისის ფონზე საქართველოში განვითარებული კრიზისი კიდევ უფრო დამძიმდა, როგორც ეკონომიკურად ისე პოლიტიკურად. მივიღეთ სახელმწიფოებრივი კრიზისი. აქედან გამოსავალი ერთობ ძნელია იპოვო.

აუცილებელია ვირტუალური სამყაროდან გამოსვლა. მთელი პასუხისმგებლობით უნდა გაანალიზდეს არსებული მდგომარეობა, შეფასდეს რეალობა და გამოუმუშავდეს კონკრეტული და გადამწყვეტი კურსი სახელმწიფოს გადასარჩენად, რამაც უნდა მოიცვას შემდეგი მთავარი მიმართულებები:

1. შიდა პოლიტიკური კონსენსუსის მიღწევა, სადაც უმთავრესია სრულ პარიტეტზე დაფუძნებული საარჩევნო სისტემის შექმნა;

2. რომანტიზმისაგან თავისუფალი, რეალისტური საგარეო პოლიტიკური კურსის შემუშავება;

3. ფორსირებული სვლა სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობისა და ფორმირებული საზოგადოების (როგორც პატერნალისტურ-მერკანტილისტური საზოგადოების ალტერნატივის) შექმნისაკენ.

ყოველივე ეს უნდა ჩამოყალიბდეს ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის უზენაესი მიზნის გარშემო.

ვფიქრობთ ამის გარეშე გარდაუვალია საქართველოს, როგორც სახელმწიფოს სრული კრაზი.

3.4. გლობალურ და ეროვნულ ეკონომიკათა თავსებადობის თეორიულ-კონცეპტუალური განმომილება

გლობალიზაციის პრობლემების მეცნიერული კვლევის ისტორია რამდენიმე ათეული წლისაა. პირობითად იგი ოთხ ეტაპად შეგვიძლია დავყოთ:

I. პოზიტიური – როდესაც მოდერნიზაციის თეორიებისა და ევოლუციონიზმის ტრადიციის გაგრძელებით აქცენტი კეთდებოდა გლობალიზაციის მხოლოდ პოზიტიურ ასპექტებზე;

II. კრიტიკული – როდესაც დაიწყო შედარებით სუსტ ნაციონალურ ეკონომიკათა შანსების და კულტურული თვითმყოფადობის შენარჩუნების გარანტიების კრიტიკულად შეფასება ახალ სამყაროში;

III. პრობლემური – როდესაც მთავარი ყურადღება დაეთმო გლობალური მსოფლიოს ახალ და სულ უფრო მზარდ პრობლემებს;

IV. კრიზისული – როდესაც გლობალიზაციის პროცესით გატაცებამ, ლოკალური ინტერესების სათანადოდ შეუფასებლობამ, პრაქტიკულად განაპირობა დღევანელი, მესამე მსოფლიო ეკონომიკური და პოლიტიკური კრიზისი, რომელიც წინა ორისაგან განსხვავდება ძირითადად იმ თავისებურებით, რომ ცივილიზაციური განვითარების ამ ეტაპისათვის კაცობრიობას შესწევს ჭარბი საქონელწარმოების უნარი და აუცილებელია არსებული წარმოების, განაწილების, გაცვლისა და მოხმარების პროცესის რეგულირებისა და მართვის სისტემის იმგვარად ტრანსფორმაცია, როდესაც აქცენტი იქნება აღებული შემოსავლების განაწილების ისეთი ეფექტიანი და ოპტიმალური მოდელის შექმნაზე, რომელიც უპასუხებს კაცობრიობის

სასიცოცხლოდ აუცილებელ პირობას.

გლობალიზაციის პრობლემის ანალიზს და მათი გადაწყვეტის გზების ძიებას მიეძღვნა მრავალი გამოკვლევა, მონოგრაფია და სხვა მეცნიერული ნაშრომი. პრობლემის აქტუალობაზე მეტყველებს თუნდაც ის, რომ თვით სიტყვები; „გლობალიზაცია“, „გლობალური პრობლემა“, „გლობალური“ და ა.შ. სულ უფრო ფართოდ დამკვიდრდა უმოკლეს ხანში და გამოიყენება მეცნიერების თითქმის ყველა დარგში.

გლობალიზაციის პროცესის და ეროვნულ ეკონომიკათა ინტერესების ურთიერთმიმართებისა და თავსებადობის პრობლემა ერთ-ერთი ურთულესია. მისი კვლევისას, ვფიქრობთ, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი მიზნების გამოკვეთა, როგორიცაა: გლობალიზაციის თავისებურებებისა და კანონზომიერებების დადგენა, მისი მამოძრავებელი ძალებისა და წინააღმდეგობების (პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, ორგანიზაციულ-მმართველობითი და ა.შ.) გამოვლენა, მსოფლიო კრიზისისა და მისგან გამომდინარე, ტრანსფორმაციის აუცილებლობის პირობებში, საერთაშორისო სამეურნეო სისტემაში, ეროვნულ ეკონომიკათა ადგილისა და განვითარების პირობების განსაზღვრის, სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემების შესწავლა.

აქდან გამომდინარე, მიგვაჩნია, რომ უნდა განისაზღვროს შემდეგი კონკრეტული ამოცანები:

- I. ეკონომიკური გლობალიზაციის თანამდროვე ტენდენციების ფუნდამენტურად წარმოჩენა; მსოფლიოს ეკონომიკური ერთიანობისა და წინააღმდეგობების პროცესის მთავარი აქტორების — ტრანსნაციონალური კორპორაციების, რეალური შინაარსისა და ბუნების წარმოჩენა; ეროვნული ეკონომიკის განვითარებაზე გლობალური ტე-

ქნოლოგიური სივრცის გავლენის დიაპაზონისა და მისი შედეგების ობიექტური შეფასება.

- II. ეკონომიკის განვითარების ეროვნული საზღვრების რღვევის მასშტაბების დადგენა; ეკონომიკური ინტეგრაციული პროცესების კანონზომიერებების და მისი დეტერმინანტების შეფასება; ეკონომიკურ გლობალიზაციაზე პოლიტიკური გავლენისა და სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტის დაცვის პრობლემების გამოკვლევა;
- III. გლობალიზაციის პროცესის ორი პოლუსის – კორპორაციული ნიველირებისა და ლოკალურ ინტერესთა თანხედრა-ერთიანობის – ურთიერთკავშირში დახასიათება; გლობალიზაციის ლიდერი, ახალი ინდუსტრიული, ტრანსფორმაციული და განვითარებადი ქვეყნების ეკონომიკური სტრატეგიების შესწავლა და არალიდერ ქვეყნებში მიღებული სოციალურ-ეკონომიკური შედეგების შეფასება;
- IV. მსოფლიო ეკონომიკაში ეროვნულ ეკონომიკათა ინტეგრირების ძირითადი მიმართულებების განსაზღვრა და წამყვანი ფაქტორების დახასიათება; ამ პროცესში საერთაშორისო ეკონომიკური და საფინანსო ინსტიტუტების როლის შეფასება;
- V. ეროვნულ ეკონომიკათა განვითარებისადმი არაორდინალური მიდგომების და სწრაფი გარღვევის სტრატეგიის გამოყენების მიზანშეწონილობის დასაბუთება; სახელმწიფოს სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობის, უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების განმსაზღვრელი შიგა და გარე ეკონომიკური ფაქტორების კვლევა და მისი პოლიტიკურ-ეკონომიკური და ორგანიზაციულ-მეთოდოლოგიური პრინციპების ფორმირება.

ზემოაღნიშნული კვლევის მიზნისა და მისი მიღწევის ამოცანათა კომპლექსიდან გამომდინარე კვლევის საგანი იქნება ეროვნული ეკონომიკის განვითარების პოტენციალი და მასზე გლობალიზაციის პოზიტიური და ნეგატიური გავლენა, ზოლო კვლევის ობიექტი კი – თანამედროვე გლობალური ეკონომიკური სისტემა, როგორც წინააღმდეგობრივი მთლიანობა და მასში შემავალი განსხვავებული შესაძლებლობებისა და განვითარების თავისებურებების მქონე ეროვნულ ეკონომიკათა განვითარების თეორიული და პრაქტიკული ასპექტები.

გლობალურ სივრცეში ეროვნულ ეკონომიკათა განვითარების პრობლემების გამოკვლევის თეორია და მეთოდოლოგია უნდა დაეფუძნოს ეკონომიკურ ურთიერთობათა, საერთაშორისო ვაჭრობის და პირდაპირი ინვესტიციების, აგრეთვე ტნკ-ების ფენომენის შემსწავლელ სხვადასხვა თეორიებში, მათ შორის, ე.წ. „დამოკიდებულების თეორიაში“ მოცემულ იმ შეხედულებებსა და კონცეფციებს, რომელიც ეხება ისეთ პრობლემებს, როგორიცაა: საერთაშორისო თანამშრომლობის მონაწილე სუბიექტთა ურთიერთდამოკიდებულება, გლობალიზაციის პროცესში თანამედროვე ტნკ-ების როლი, შრომის საერთაშორისო დანაწილების შინაარსი და სახელმწიფოს ეკონომიკური ფუნქციის ტრანსფორმაცია, სუსტი ქვეყნების „დაქვემდებარებული“ მდგომარეობის შენარჩუნება, ეკონომიკური განვითარების მოდელების ევოლუცია, სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობა, უსაფრთხო და მდგრადი განვითარება და ა.შ.

პრობლემათა თეორიული დამუშავებისას, ცხადია, გამოყენებულ უნდა იქნეს ისეთი აპრობირებული მეთოდები, როგორიცაა: ისტორიული განვითარების ანალიზი, აბსოლუტურ და შედარებით უპირატესობათა გამოვლენა, აბსტრაქცია, ინდუქცია და დედუქცია, შერჩევითი გამოკვლევა, ლოგიკური

მსჯელობა, მონაცემთა შედარება, დიალექტიკურ-სისტემური ანალიზი, შედეგების შეჯერება და ა.შ.

ყოველივე ამის შედეგად ნათლად შეიძლება წარმოჩინდეს ეროვნულ ეკონომიკათა თავისებურებები და მსოფლიო ეკონომიკაში მათი სეგმენტის განსაზღვრისა და ინტეგრირების ორიენტირები, დაისახოს წონასწორობისა და მდგრადი განვითარების მიღწევის პროგრამული ღონისძიებები.

გლობალურ სივრცეში ეროვნულ ეკონომიკათა განვითარების პრობლემებისადმი სწორედ ამდაგვარი კომპლექსური მიდგომის საფუძველზეა შესაძლებელი:

ა) შეგვექმნას ობიექტური წარმოდგენა გლობალიზაციის არსზე, მის ბუნებასა და ხასიათზე.

— გამოკვლეულ იქნეს ეკონომიკური გლობალიზაციის განმსაზღვრელი მთავარი გარე (მოსახლეობა, ბუნებრივი გარემო და საზოგადოების განვითარების მატერიალური საფუძველი) და შიგა (შრომის საზოგადოებრივი დანაწილების ახალი შინაარსი) ფაქტორები, მათი მოქმედების დეტალები და შედეგები ცალკეული ქვეყნების სპეციფიკის გათვალისწინებით;

— მსოფლიო ეკონომიკური სისტემის ორგანიზაციული მთლიანობის ანალიზის საფუძველზე, ეკონომიკის რეგიონალიზაციის კონტექსტში ავხსნათ ამ სისტემის ცალკეული შემადგენლებს (დიდი შეიდებული და სხვა დანარჩენი განვითარებული ქვეყნები, დსთ, ჩინეთი, ინდოეთი და პაკისტანი, შედარებით სტაბილური განვითარებადი ქვეყნები — ენერგორესურსების იმპორტიორი, მცირერიცხოვანი მოსახლეობით, კლასიკური განვითარებადი ქვეყნები — ძირითადად აზიისა და ლათინური ამერიკის, ყველაზე ნაკლებად განვითარებული, ზღვებზე გასასვლელის არმქონე ჩამორჩენილი ქვეყნები) შორის არსებული თანამშრომლობის მოტივები და წინააღმდეგობრივი ბუნება;

– გამოვლინდეს ტნკ-ების ორგვარი ბუნება ეკონომიკის პროგრესთან დაკავშირებით: ერთის მხრივ, მათი უდავოდ დიდი წვლილი მსოფლიო ეკონომიკის ზრდა-განვითარებაში და, მეორეს მხრივ, ისეთი იდეოლოგიის დანერგვისადმი ხელის შეწყობა, რომელიც ხელყოფს ეროვნულ უსაფრთხოებას.

– გამოკვლეულ იქნეს გლობალური ტექნოლოგიური სივრცე, როგორც თანამედროვე ეკონომიკური განვითარების მატერიალური საფუძველი, დასაბუთდეს გლობალური ტექნოლოგიური ფონდის შექმნის მიზანშეწონილობა ჩამორჩენილი ქვეყნების ტექნოლოგიური დონის ამაღლების დაფინანსების მიზნით.

ბ) კრიტიკულად დახასიათდეს შრომის თანამედროვე საზოგადოებრივი დანაწილების მექანიზმი, რომლის შედეგად ეროვნული მეურნეობები ტრანსნაციონალურ კორპორაციებს შორისაა „დანაწილებული“, როგორც სხვადასხვა კომპლექსის რგოლები; გამოვლინდეს ეკონომიკური საზღვრების კონფიგურაციის შეცვლის მიზეზები და შედეგები; დასაბუთებულ იქნეს მაღალტექნოლოგიური შრომის საერთაშორისო დანაწილებაში ეროვნულ ეკონომიკათა მონაწილეობის აუცილებლობა მათი პოტენციალის გათვალისწინებით.

– რეგიონული ეკონომიკური ინტეგრაციის ეფექტიანობისა და მისი თანმხლები არასასურველი შედეგების გათვალისწინებით წარმოდგენა შეგვექმნას სხვადასხვა რეგიონულ გაერთიანებებში ეროვნული ეკონომიკის მონაწილეობის პერსპექტივებზე;

– გლობალურ ეკონომიკაში სახელმწიფოს როლის გამოვლენის ფორმათა ანალიზის საფუძველზე ჩამოყალიბდეს ეროვნულ სახელმწიფოში პოლიტიკურ ურთიერთობათა პირამიდის პერსპექტიული მოდელი.

გ) კრიტიკულად შეფასდეს „კორპორაციული ნიველირება“,

როგორც საერთაშორისო ეკონომიკურ ურთიერთობათა განვითარების ავანტიურისტული, გაუმართლებელი, კრიზისული რევოლუციური გზა და ჩამოყალიბდეს, როგორც ლოკალურ, ისე რეგიონულ და გლობალურ დონეზე, მიზნებისა და ინტერესების თავსებადობის პრინციპებზე დაფუძნებული ევოლუციური, დინამიკური განვითარების გეზი.

— სხვადასხვა ლოკალური ეკონომიკური სტრატეგიების შედარებითი ანალიზის საფუძველზე დავინახოთ არალიდერ ქვეყნებში გლობალიზაციის პროცესით განპირობებული ნეგატიური მოვლენები (ეკონომიკური სტრუქტურის დისპროპორციები, შრომისა და გარემოს დაცვის უგულებელყოფა, დემოკრატიისა და ადამიანის უფლებათა ხელყოფა და სხვა), ხოლო აქედან გამომდინარე ავხსნათ „მესამე სამყაროში“ სიღარიბის შენარჩუნების მანკიერი მექანიზმი;

— სათანადოდ შეფასდეს საერთაშორისო სავალუტო ფონდის, მსოფლიო ბანკისა და სხვა მსგავსი ინსტიტუტების სტანდარტ-პროგრამები, რომელთა მიზანიცაა არსებული ეკონომიკური სტატუს-კვოს შენარჩუნება, უფრო კონკრეტულად კი: მწარმოებელ და მომხმარებელ ქვეყნებს შორის ჩამოყალიბებული ბალანსის დაცვა.

დ) დახასიათდეს მსოფლიო ინტეგრაციულ პროცესებში ეროვნულ ეკონომიკათა მონაწილეობის დონე, მათი საგარეო-ეკონომიკური ურთიერთობების (უპირველესად საგარეო ვაჭრობის) და უცხოური ინვესტიციების გამოყენების ძირითადი მაჩვენებლებით და გაკეთდეს შესაბამისი დასკვნა მსოფლიო ეკონომიკურ პროცესებში ამა თუ იმ ქვეყნის მონაწილეობის აქტიურობაზე; განისაზღვროს ინვესტიციების განხორციელების სხვადასხვა ფორმებიდან, თუ რომელს მიენიჭოს უპირატესობა მსოფლიო ბაზარზე გასვლის პერსპექტივის თვალსაზრისით.

– დაისახოს ქვეყნის ეკონომიკური და პოლიტიკური განვითარების პერსპექტივები. აბსოლუტური თუ შეფარდებითი უპირატესობებიდან გამომდინარე. გამოიკვეთოს კონკურენტუნარიანი მიმართულებები და დავინახოთ მისი როლი სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობის მიღწევაში, უსაფრთხო და მდგრადი განვითარების უზრუნველსაყოფად გლობალიზაციის მოცემულ ეტაპზე. ეს შესაძლებელს ხდის განხორციელდეს შესაბამისი კონკრეტული პროექტები, როგორც ეროვნულ, ისე რეგიონულ და გლობალურ დონეზე.

– არსებულ გამოცდილებათა კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე ნათელი წარმოდგენა შეგვექმნას საერთაშორისო ეკონომიკური და საფინანსო ორგანიზაციების როლზე ეროვნულ ეკონომიკათა რეფორმირების პროცესში, რაც კონკრეტულად გამოიხატება ცვლილებების ეფექტიანობაში, მაკროეკონომიკური სტაბილურობის მიღწევისა და სამეურნეო სისტემის დინამიზმში, საინვესტიციო კლიმატის გაუმჯობესებაში და ა.შ. რითაც ჩქარდება ეროვნული ეკონომიკის ტრანსფორმაცია და მისი ინტეგრირება მსოფლიო ეკონომიკაში.

ე) დასაბუთდეს, თუ რას უკავშირდება სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობის მიღწევის მიზნით არაორდინალური მიდგომებისა და სწრაფი გარღვევის სტრატეგიის გამოყენების აუცილებლობა, ამასთან, როგორ განიხილება სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობის საკითხი სოციუმსა და ეკონომიკას შორის ურთიერთმიმართება-ურთიერთრეაქციის თვალსაზრისით, ცივილიზაციური ურთიერთობებისა და მათი მიღწევების გამოყენების კონტექსტში.

– ობიექტურად შეფასდეს ევროკავშირში შესვლის სურვილის მქონე ეროვნულ ეკონომიკათა შესაძლებლობები, რამდენად არიან ისინი მზად უპასუხონ შესაბამის, ე.წ. „კოპენჰაგენის

კრიტერიუმის“, სოციალურ-ეკონომიკურ მოთხოვნებს;

– ჩამოყალიბდეს ქვეყნის ეკონომიკური განვითარების სტრატეგიის ის პრინციპები, რომლითაც მიღწეულ იქნება ეროვნული ეკონომიკის ინტერესებისა და გლობალური პროცესების თავსებადობა.

და ბოლოს, პრობლემის ასეთი მასშტაბითა და ფორმატით დაბუშავება უდავოდ საინტერესოა როგორც თეორიული, ისე გამოყენებითი თვალსაზრისით. პასუხი გაეცემა გლობალიზაციის პირობებში ეროვნული ეკონომიკისა და ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი განვითარების პერსპექტივასთან დაკავშირებულ არაერთ კითხვას.

3.5. რეგიონული ეკონომიკური თანამშრომლობა და კონკურენცია

დღევანდელ მსოფლიო ეკონომიკაზე გადამწყვეტ გავლენას ახდენს ლიდერებს შორის არსებული თანამშრომლობა და მათ შორის გამართული მეტოქეობა. აშშ, ევროკავშირი, იაპონია, ჩინეთი და რუსეთი, ერთის მხრივ, თვითონაც ვითარდებიან და ეკონომიკურ ზრდასაც უწყობენ ხელს, ხოლო, მეორეს მხრივ, მძაფრ კონკურენციას უწევენ ერთმანეთს ენერგორესურსების ხელში ჩასაგდებად, თავიანთი გავლენის გასაფართოებლად და მსოფლიო ეკონომიკაში ლიდერის პოზიციის დასამკვიდრებლად. მსოფლიოს უკეთესი მომავალი იმაზე იქნება დამოკიდებული, თუ რამდენად მიანიჭებენ ისინი პრიორიტეტს სტაბილურობასა და მდგრად ეკონომიკურ ზრდას ლიდერობისათვის ბრძოლასთან შედარებით და როგორ დაიცავენ საკუთარ ეკონომიკურ ინტერესებს სხვებისთვის ზიანის მიუყენებლად იმ რეგიონებში, სადაც მათი ინტერესები ეჯახება ერთმანეთს.

ჩვენ შეგვიძლია არაერთი ასეთი რეგიონი დავასახელოთ: სპარსეთის ყურის ნავთობით მდიდარი რეგიონი, აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონი, ცენტრალური ან აღმოსავლეთ აზია.

ცენტრალური აზია, მაგალითად, ბუნებრივი რესურსების ერთ-ერთი ალტერნატიული წყაროა. ეს ფაქტი აფართოებს წამყვანი ქვეყნების ინტერესს ამ რეგიონის მიმართ, უფრო მჭიდროს და რთულს ხდის მათ ურთიერთობებს, აძლიერებს სამომავლო თანამშრომლობისა და მეტოქეობის იმპულსს.

დღეს ცენტრალური აზია გეოეკონომიკურად ერთ-ერთ მნიშვნელოვან რეგიონს წარმოადგენს. მისი ნავთობი და გაზი, ურანის, ოქროს, ფერადი და იშვიათი ლითონების მარაგები, საკომუნიკაციო პერსპექტივები ძლიერ იზიდავს წამყვან ქვეყ-

ნებსა და მათ ალიანსებს. ევროპისა და აზიის დამაკავშირებელი სატრანსპორტო პროექტები კიდევ უფრო ზრდის მისი, როგორც შემაერთებული ხიდის მნიშვნელობას. ამიტომ აქ ფართოდაა წარმოდგენილი ჩინეთის, აშშ-ის, ევროკავშირის, ნატოს, ინდოეთის, იაპონიისა და თურქეთის ინტერესები. კიდევ უფრო მეტად ეს რუსეთზე ითქმის.

ცენტრალური აზიის სახელმწიფო რესურსები კარგი საშუალებაა რუსეთის ენერგეტიკული სტრატეგიის განსახორციელებლად და ნაბუქოს პროექტის ჩასაშლელად, ჩინეთთან, ინდოეთთან და იაპონიასთან ეკონომიკური ურთიერთობების გასაფართოებლად.

ჩინეთი და რუსეთიც ცენტრალურ აზიაში აშშ-ს უფრო კონკურენტად აღიქვამენ, ვიდრე პარტნიორად.

აშშ, თავის მხრივ, ცდილობს ბოლო მოუღოს რეგიონის ენერგოსატრანსპორტო ქსელზე რუსეთის მონოპოლიას. თავისი ძალებით ამასვე ცდილობს ჩინეთი. 2008 წლიდან მისი ახალი ზაზი ისაა, რომ სურს რუსეთთან ისეთივე დამაკმაყოფილებელი სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობა ჰქონდეს, როგორც პოლიტიკური და, პირიქით, გაძლიერებული ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების საფუძველზე გაიუმჯობესოს პოლიტიკური ურთიერთობები აშშ-თან. ეს, ერთი მხრივ, ის გზაა, რომელმაც ურთიერთობები უნდა გამოათანაბროს რუსეთ-ჩინეთ-აშშ-ის სამკუთხედის ყველა მიმართულებით, ხოლო, მეორეს მხრივ, იმის რისკია, რომ რუსეთმა ეს არ მოიაზროს მისგან პოლიტიკურად დაშორების მცდელობად აშშ-ის სასარგებლოდ.

აშშ აქტიურად თანამშრომლობს აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონთან. ამ რეგიონში საუკეთესო პირობებია ინვესტირებისთვის იაფი სამუშაო ძალისა და მიწის დაბალი ფასის გამო.

აქაური ბიზნესი კარგად იღებს ნოვაციებს და ფინანსური ცენტრებიც კარგადაა განვითარებული. ამ რეგიონთან აშშ-ის ვაჭრობის მაჩვენებელი 2-ჯერ აღემატება ევროპასთან ვაჭრობის მაჩვენებელს. ჩინეთის მზარდი ფაქტორი, რომელიც ინდოეთს ავიწროებს, ბიძგს აძლევს რეგიონში ინდოეთ-აშშ-ის თანამშრომლობის გაღრმავებას და ინდოეთის სურვილს, საბჭოური პერიოდის დონემდე მაინც აიყვანოს რუსეთთან სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები. აშშ-ის მთავარი პარტნიორები კი აქ ჩინეთი და იაპონიაა.

ერთის მხრივ, ლიდერებსა და რეგიონებს შორის ჩამოყალიბებულ და, **მეორეს მხრივ,** თვით რეგიონთაშორის ეკონომიკურ ურთიერთობებს მრავალი ასპექტი და თავისებურება აქვს და განსხვავებული ძალისა და ინტერესების მქონე მონაწილეები ჰყავს. ყველა მათგანის ღრმად შესწავლას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მომავლის პროგნოზირებისათვის.

წარმოდგენილ სტატიაში აშშ-ის (ტრადიციული ლიდერის), ჩინეთის (უდავო პერსპექტიული ლიდერის) და რუსეთის (ლიდერობის ჯიუტად მოსურნე სახელმწიფოს) ეკონომიკური ინტერესები, მათ შორის მეტოქეობა და ინტეგრაციული თანამშრომლობის განვითარების პერსპექტივები იქნება მოკლედ განხილული ეკონომიკურად ყველაზე უფრო დინამიკურ და პოლიტიკურად არაერთგვაროვან აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში, აგრეთვე, ცენტრალურსა და აღმოსავლეთ აზიაში.

აღსანიშნავია, რომ გლობალიზაცია და რეგიონალიზაცია რაღაც ნაწილში ავსებენ, რაღაც ნაწილში კი ეწინააღმდეგებიან ერთმანეთს. ამ ორი ტენდენციის ურთიერთქმედების შედეგებზე ხშირად რეგიონული დაჯგუფების შიგნით წარმართული საგარეო სავაჭრო ბრუნვის დინამიკის მიხედვით მსჯელობენ. მაგალითად, აღმოსავლეთ აზიის რეგიონში ეს მაჩვენებელი

2005წ. მთლიანი საქონელბრუნვის 55%-ს აღწევდა (ნაფტა-ში – 45, ხოლო ევროკავშირში – 60%-ს).

1997-1998 წწ. კრიზისის მიუხედავად, რომელმაც სწორედ აზიის შიგნით ვაჭრობის განვითარებას შეუშალა ხელი, შესაძინევი გახდა განვითარებული ქვეყნების ბაზრების მნიშვნელობის შედარებითი შესუსტება რეგიონების ძირითადი ექსპორტიორი ქვეყნებისთვის, ჩინეთის გარდა. ამავე დროს, გასაღების ბაზრის როლში თვითონ ჩინეთი გააქტიურდა, განსაკუთრებით, პირველი ტალღის ახალი ინდუსტრიული ქვეყნებისთვის. ჩინეთში მათი ექსპორტის ძირითად ნაწილს შეადგენს შემდგომი გადამუშავება-აწყობის და სხვა ქვეყნებში (მათ შორის – განვითარებულ ქვეყნებშიც) გატანისთვის განკუთვნილი კვანძები და კომპონენტები.

ამგვარად, შეგვიძლია მოკლედ ასე შევაჯამოთ:

- დღეს ჩინეთი ფაქტიურად ახდენს განვითარებული ქვეყნების, პირველ რიგში აშშ-ის, ბაზრებზე იმ საქონლის ნაკადების „მონოპოლიზებას“, რომლებსაც აყალიბებს აღმოსავლეთ აზიის ქვეყნების დეტალები, მაკომპლექტებული კვანძები და ინვესტიციები, საწარმოო სექტორში აშშ-ის მიერ განხორციელებული დაბანდებები და ნაწილობრივ რუსეთიდან შემოტანილი სათბობ-ენერგეტიკული რესურსები, ხოლო მზა პროდუქციას აშშ-ში, იაპონიასა და რუსეთში გზავნის;
- აშშ უზარმაზარ თანხებს აბანდებს ჩინეთის ეკონომიკაში და კიდევ უფრო მეტ მზა ნაწარმს იძენს მისგან;
- რუსეთი ფაქტიურად ორივე მათგანისთვის ნედლეულისა და სათბობის მიმწოდებელია და მზა სამრეწველო და სასოფლო-სამეურნეო ნაწარმს იძენს მათგან, აგრეთვე, ძირითადად ამერიკულ ინვესტიციებს იღებს სათბობ-ენერგეტიკულ სექტორში დასაბანდებლად.

ადგილი შესამჩნევია, რომ აღნიშნულ რეგიონში საყრდენ ფუნქციას ჩინეთის ეკონომიკა ასრულებს, რომელიც ინვესტიციურ რესურსებს აშშ-დან იღებს, ნედლეულს კი – რუსეთიდან. რეგიონში აშშ-ის ეკონომიკაც ღრმადია ინტეგრირებული, თუმცა, დიდწილად ჩინეთის მეშვეობით. რაც შეეხება რუსეთის ეკონომიკას, იგი (თუ სამხედრო პროდუქციას არ გავითვალისწინებთ), ჩართული არაა რეგიონის ეკონომიკურ თანამშრომლობაში. რუსეთის, ჩინეთის და აშშ-ის ამგვარი ურთიერთობები მთლიანად მისაღებია ჩინეთისთვის, ნაწილობრივ – აშშ-სა და მიუღებელი – რუსეთისთვის.

აღმოსავლეთ აზიაში ეკონომიკური ინტეგრაციის გასაანალიზებლად განვიხილოთ ჩინეთის პოზიცია აზია-წყნარი ოკეანის ეკონომიკური თანამშრომლობის ფორუმის საკვანძო საკითხების მიმართ.

ჩინეთი დამაჯერებლად უახლოვდება ახალი ეკონომიკური ზესახელმწიფოს სტატუსს. მსყიდველობითუნარიანობის პარიტეტის მიხედვით, 2008წ. მასზე მსოფლიო წარმოების 12% მოდიოდა. იგი მრეწველობის ნაწარმის ექსპორტის ცენტრად ჩამოყალიბდა და დიდ როლს თამაშობს აშშ-ის მიმდინარე ანგარიშის დაფინანსებაში. არ გამორიცხავენ, რომ მომავალში შესაძლოა ჩინეთმა აშშ-ის ადგილი დაიკავოს და ახალ ჰეგემონად მოგვევლინოს. სხვა მოსაზრებით, ჩინეთი იმას მაინც შეძლებს, რომ წინააღმდეგობა გაუწიოს ამერიკის ბატონობის მცდელობას.

ჩინეთის ერთ-ერთი საგარეო ეკონომიკური პრიორიტეტია რეგიონის განვითარებადი ქვეყნების ჯგუფში შემავალ ტრადიციულ პარტნიორებთან ეკონომიკური კავშირების გაფართოება. აღმოსავლეთ აზიაში ეკონომიკური ინტეგრაციის პროცესების მიმართ მისი დამოკიდებულება მთლიანობაში დადებითია. ეს

პროცესი, ერთის მხრივ, ქვეყანაში მიმდინარე ეკონომიკური რეფორმებისა და კარგახსნილობის პოლიტიკის შესაბამისია. მეორეს მხრივ, იგი ცდილობს არ ჩამორჩეს საერთაშორისო და რეგიონული ეკონომიკური წარმონაქმნების ჩამოყალიბების პროცესს და ამიტომ შეუერთდა რეგიონული ეკონომიკური თანამშრომლობის ფორუმის იმ პროგრამას (1995წ.), რომელიც ითვალისწინებს სავაჭრო და საინვესტიციო რეჟიმების ლიბერალიზებასა და ეკონომიკურ-ტექნიკური თანამშრომლობის განმტკიცებას, მიესალმა რეგიონში ეკონომიკური ინტეგრაციული პროცესების შემდგომ გააქტიურებას.

ჩინეთს კარგად ესმის, რომ რეგიონის ქვეყნები დიდად განსხვავდებიან ერთმანეთისგან ეკონომიკური განვითარების დონით და ამის გამო თანამშრომლობის განსხვავებულ პრიორიტეტებს ხედავენ. ამიტომ, ამ ეტაპზე, ჩინეთი უპირატესობას ანიჭებს დიალოგის მექანიზმს, რომელიც უზრუნველყოფს ერთობლივად მიღებული გადაწყვეტილებების კომპრომისულ ხასიათს. მისი აზრით, აღმოსავლეთ აზიაში უადგილოა ევროკავშირის ანალოგიური მკაცრი სტრუქტურების ფორმირება და ყველასთვის სავალდებულო გადაწყვეტილებების გამოტანა. ამ მხრივ აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონი ჩინეთისთვის უფრო მეტად არის აქ მდებარე ქვეყნებს შორის ეკონომიკურ ურთიერთობათა ჰარმონიზაციის იარაღი და მრავალმხრივი ეკონომიკური თანამშრომლობის სტრუქტურა.

ჩინეთი მხარს უჭერს ფორუმის არაფორმალურ სტატუსს და გადაწყვეტილებათა მიღებას კონსენსუსის საფუძველზე, რითაც კარგად იზღვევს თავს მისი ეკონომიკისთვის არასასურველი სავალდებულო გადაწყვეტილებების მიღებისგან.

ამჟამად აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონის თანამშრომლობის საქმიანობაში ჩინეთის დიპლომატია პრიორიტეტულ მიმარ-

თულებად გამოყოფს ეკონომიკურ და სამეცნიერო-ტექნიკურ თანამშრომლობას. ამით ნავარაუდევია ტექნოლოგიების ბაზრის კიდევ უფრო გახსნა, ინტელექტუალური საკუთრების უფლებათა დაცვის გაძლიერება, საბაზრო და მარეგულირებელი მექანიზმების შეხამება, თანამშრომლობის ერთობლივი პროექტების განხორციელება და ა.შ.

აზიის 1997-1998 წწ. ფინანსურმა კრიზისმა მოამწიფა აღმოსავლეთ აზიაში ფინანსური ინტეგრაციის გაღრმავების საკითხი. აზიის სავალუტო ფონდის შექმნის იდეა ვერ განხორციელდა სსფ-ისა და დასავლეთის ქვეყნების მხრიდან უარყოფითი დამოკიდებულების გამო, რის შემდეგაც „ასე-ანი+3“ ჯგუფის ქვეყნებმა მოილაპარაკეს თავიანთი ეროვნული ვალუტების (სვოპების) კონვერტაციის გაფართოებული რეგიონული სისტემისა და სავალუტო სვოპ-ოპერაციების შესახებ ორმხრივ შეთანხმებათა ქსელის შექმნაზე. ესაა სავალუტო თანამშრომლობის, ფინანსური კრიზისის წარმოქმნისა და ეროვნული ვალუტების მკვეთრი დევალვაციების შემცირების საიმედო გზა.

2006 წ. აზიის განვითარების ბანკმა (აგბ) შემოიღო საანგარიშო ერთეული აკიუ, რასაც წინ უძღოდა კოორდინირებული სავალუტო პოლიტიკის კიდევ ერთი ნაბიჯი — სამ-მხრივი შეთანხმება ჩრდილო-აღმოსავლეთ აზიის ფინანსური საბჭოს შექმნის შესახებ ჩინეთის, იაპონიის და სამხრეთ კორეის მონაწილეობით.

ჩინეთმა ბოლო დროს ფინანსური დონორის როლიც იკისრა და იგი შეღავათიან კრედიტებს აძლევს როგორც ასეანის, ისე ცენტრალური აზიის ქვეყნებს (შანხაის თანამშრომლობის ორგანიზაციის ფარგლებში).

ნიშანდობლივია, რომ ჩრდილო ამერიკის სავაჭრო-ეკონომი-

კური, საინვესტიციო და ფინანსური თანამშრომლობის მოცულობები შეუდარებლად მეტია რუსეთ-ამერიკის და რუსეთ-ჩინეთის ანალოგიურ მაჩვენებლებზე. იგივე ითქმის აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში ეკონომიკური თანამშრომლობის განვითარების საქმეში ამ სამი გიგანტის მიერ გაღებულ წვლილზეც.

ჩინეთი მიყვება „ასეანი+3“ ფორმატში თავისუფალი სავაჭრო ზონის შექმნის ხაზს და ამ პროცესში არც აშშ-ს მოიაზრებს და არც, მითუმეტეს, რუსეთს. სამაგიეროდ, ცენტრალურ აზიაში თავისუფალი ვაჭრობის რეგიონული ზონის შექმნის ჩინეთისეულ ინიციატივას არ ეთანხმება რუსეთი და ევრაზიის ეკონომიკური თანამშრომლობის „უჩინეთო“ სივრცის დამკვიდრებას ცდილობს შანხაის თანამშრომლობის „ჩინური“ ორგანიზაციის ნაცვლად. თუ დღეს არსებულ ტენდენციებს გავითვალისწინებთ, ეს ნამდვილად უპერსპექტივო მცდელობაა.

3.6. კრიზისის დაპლავის ისტორიული გაკვეთილი: ლუდვიგ ერჰარდი და „გერმანული სასწაული“

მაშინ, როდესაც მსოფლიოს ერთ-ერთი ზესახელმწიფო, საბჭოთა კავშირი ფაშიზმის დამარცხებისა და აღმოსავლეთ ევროპაში სამხედრო ძალის მეშვეობით თავისი პოზიციების განმტკიცებით ეიფორიაში იმყოფებოდა და სტალინის პიროვნების კულტის დამუშავებით იყო დაკავებული, სწორედ მაშინ, 1956 წელს გამოვიდა ცნობილი გერმანელი მეცნიერის, სახელმწიფო და პოლიტიკური მოღვაწის, ამ დროისათვის გფრ-ის სახალხო მეურნეობის მინისტრის (შემდგომ ვიცე კანცლერისა და კანცლერის) პროფესორ ლუდვიგ ერჰარდის წიგნი „კეთილდღეობა ყველასათვის“.

ომისშემდგომ (საუბარია მეორე მსოფლიო ომი) 10 წელიწადში დასავლეთ გერმანიაში სწრაფად დაძლია სირთულეები და აღადგინა დანგრეული ეკონომიკა. უფრო მეტიც, ბევრი, მნიშვნელოვანი ეკონომიკური მაჩვენებლით გაუსწრო კიდევ ევროპის მოწინავე სახელმწიფოებს და სამართლიანადაც დაიკავა ადგილი მსოფლიოს შემდგარი დემოკრატიის ქვეყნებს შორის.

ლუდვიგ ერჰარდის პიროვნება, ვფიქრობ, სათანადოდ არაა შესწავლილი და შეფასებული. თვით გერმანიაშიც კი, რომ ჩატარდეს გამოკითხვა ცნობილ და წარმატებულ ადამიანებზე, ერჰარდი შეიძლება პირველ ოცეულშიც ვერ მოხვდეს.

ჩვენში გერმანულ სასწაულზე, მით უფრო მის შემოქმედზე ფართო საზოგადოებისთვის თითქმის არაფერია ცნობილი, თუ მხედველობაში არ მივიღებთ საკმაოდ მოკრძალებულ ინფორმაციას, რომელიც ცალკეულ სამეცნიერო პუბლიკაციებში თუ

ენციკლოპედიებში შეიძლება შეგვხვდეს იშვიათად.

ლუდვიგ ერჰარდის „კეთილდღეობა ყველასათვის“ მისი მეტად საინტერესო და რთული ცხოვრების გზის თავისებური შეჯამებაა. ესაა საქმიანი კაცის ნამოღვაწარი, სადაც ღოკუმენტალურად, პროფესიული სკრუპულოზურობითაა გადმოცემული, თუ როგორია წარმატებისაკენ სვლის აზარტი (შევნიშნავთ, რომ ლუდვიგ ერჰარდის „კეთილდღეობა ყველასათვის“ ქართული თარგმანი ჩემი მთავარი რედაქტორობით გამოსცა გამომცემლობა „გრაალმა“ 2011 წელს).

სხვათა გამოცდილება, რომელ სფეროსაც არ უნდა ეხებოდეს იგი, ყოველთვის საინტერესო, უნიკალური და განუმეორებელია, იძლევა არაერთი დასკვნის გამოტანის საშუალებას. მაგრამ ისტორია ტიპოლოგიურია, ეკონომიკური კანონები კი – უნივერსალური. სრულიად ბუნებრივია კრიტიკაც, რომელიც თან ახლავს ნოვატორობას, არსებული სინამდვილისა და აზროვნების მოჯადოებული წრის გარღვევას. ცხადია, ასეთი ქარტეზილები სდევდა თან ლ. ერჰარდის მოღვაწეობასაც – კრიტიკა შიგნიდან და გარედან (ასეა სხვა ქვეყნებშიც და სხვების შემთხვევაშიც მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ეს ხდება გარკვეული სპეციფიკური თავისებურებების ნიშნით).

ლ. ერჰარდის მიერ დასახული მიზნის მიღწევა აშკარა და ნათელია. იგი ხორცშესხმულია და წარმოდგენილია თანამედროვე გაერთიანებული გერმანიის სახით, მაგრამ არც მარტო ამით. „გერმანული სასწაული“ XX საუკუნის სხვა მრავალი სასწაულის – ესპანურის, ტაივანურის, სამხრეთ კორეულის – ნიმუშად იქცა.

ლუდვიგ ერჰარდის მოღვაწეობამ, „გერმანულმა სასწაულმა“ და გერმანიის გაერთიანებამ საერთოდ სხვაგვარად უნდა

შეგვახედოს XX საუკუნის ისტორიას. პასუხს მოითხოვს არაერთი ლოგიკური კითხვა და მათ შორის მეორე მსოფლიო ომთან დაკავშირებით – დამთავრდა კი იგი 1945 წლის სექტემბერში? ვფიქრობ რომ არა. თამამად უნდა ითქვას, რომ ჯერ ერთი მეორე მსოფლიო ომში დამარცხდა ფაშიზმი და არავითარ შემთხვევაში გერმანია და მეორეც – მეორე მსოფლიო ომი გაგრძელდა, გადაიზარდა „ცივ ომში“ და დამთავრდა ერჰარდისეული „გერმანული სასწაულის“ შექმნით, გერმანიის გაერთიანებით და საბჭოთა იმპერიის დაშლით – რაც გახლავთ მსოფლიო ისტორიული პარადოქსი.

უზარმაზარი პასუხისმგებლობა დააკისრა ისტორიამ ლუდვიგ ერჰარდს როგორც ადამიანს, მეცნიერს, თეორეტიკოსს, პრაქტიკოს-ეკონომისტს და სახელმწიფო-პოლიტიკურ მოღვაწეს. მას და მის თანამზრახველებს მიეცათ რეალური შესაძლებლობა ექსპერიმენტულად დაემუშაებინათ თავიანთი სტრატეგია მთელი ათი წლის განმავლობაში, გამოეცადათ ყოველდღიურ პრაქტიკაში და ასე დარწმუნებულიყვნენ მის სისწორეში.

ერჰარდი მაღალი რანგის მოღვაწე იყო და მისმა პროფესიულმა ამოცანამ, პრობლემამ, რომლის გადაწყვეტასაც მოკიდა ხელი, შეიძინა უაღრესად აქტუალური პოლიტიკური დატვირთვა იმდროისათვის არსებული საერთაშორისო ვითარებისა და მომენტის სპეციფიკის გამო.

ჩერნიშევსკი ამბობდა: „საკმარისი არაა იყო ჭკვიანი, საჭიროა დროზეც დაიბადო“, ლუდვიგ ერჰარდთან დაკავშირებით პერიფრაზირებულად შეიძლება ითქვას: ლუდვიგ ერჰარდი იყო გენიოსი და დაიბადა დროზეც, როცა ყველაზე მეტად სჭირდებოდა მის სამშობლოს – გერმანიას.

მთელი მისი მოღვაწეობა მიმდინარეობდა არა წმინდა პოლიტიკის“ სფეროში, არამედ „პოლიტიკური ეკონომიის“ დარგში. იგი გამუდმებით ცდილობდა ერთმანეთისათვის შეეთავსებინა, ერთის მხრივ, ჯანსაღი ეკონომიკური აზრი, მეცნიერული თეორიული დასკვნები და, მეორეს მხრივ, პატრიოტულ-პოლიტიკური ნება. მისთვის „პოლიტიკური ეკონომია“ წარმოადგენს არა განყენებულ, დოქტრინალური საქმიანობის აღმნიშვნელი აზრის მატარებელ ცნებას, არამედ პირიქით, პოლიტიკისა და ეკონომიკის გადაკვეთის იმ წერტილს, სადაც წინსვლის პოლიტიკური ნება გვევლინება, როგორც ძალდატანების გარეშე ეკონომიკის ნორმალურად განვითარების წარმართვის ხელოვნება.

ლ. ერჰარდის რეფორმის უმთავრესი მიზანი იყო ისეთი საზოგადოების შექმნა, რომელშიც არ იქნებოდნენ დათრგუნული, ღირსებააყრილი, სხვათა მოიმედელ მყოფი ადამიანები. ამის მიღწევის გზის პირველ ეტაპს სრულიად ლოგიკურია მივაკუთვნოთ მისი სოციალური საბაზრო ეკონომიკა.

ხშირად ჩნდება კითხვები იმის თაობაზე, რომ ხომ არაა ეს განვითარების სოციალისტური გზა. ყოველ შემთხვევაში რაც უნდა თქვან, როგორი დასკვნაც უნდა გაკეთდეს ამასთან დაკავშირებით, ერთმნიშვნელოვანია, რომ მას არაფერი აქვს საერთო სოციალიზმის საბჭოურ-ბოლშევიკურ მოდელთან, რომელმაც სრული ფიასკო განიცადა აგერ ჩვენ თვალწინ.

ბოლშევიზმმა დისკრედიტაცია მოახდინა „სოციალიზმის“ იმდაგვარად, რომ ხშირად მისი როგორც ტერმინის გამოყენებაც კი უხერხულობას უქმნის ზოგიერთებს. ასეა ერჰარდის შემთხვევაშიც, რომელიც თითქმის არ იყენებს ამ ტერმინს არც წიგნში და არც პოლიტიკურ ოპონენტებთან პაექრობისას.

ვიზიარებთ თვალსაზრისს, რომ ერჰარდისეული „სოციალ-

ური საბაზრო ეკონომიკის“ კონცეფცია უპირისპირდება არა სოციალიზმს არამედ ისეთ კონკრეტულ ცნებას, როგორიცაა „იძულებით მართული მეურნეობა“, რაც სემანტიკურად უფრო ზუსტია ვიდრე ჩვენში დამკვიდრებული სიტყვათშეთანხმება „ადმინისტრაციულ-მბრძანებლური სისტემა“ (თუმცა საბოლოოდ მაინც არაა მათ შორის არსებითი განსხვავება — ა.ა.).

საერთოდ, საბაზრო ეკონომიკასა და იძულებით მართულ ეკონომიკას შორის წინააღმდეგობისა თუ უთანხმოების არსი ყველაზე ღრმად გამოავლინა და ჩამოაყალიბა მეორე ცნობილმა გერმანელმა ეკონომისტმა, ნობელის პრემიის ლაურეატმა ფრიდრიხ ფონ ჰაიეკმა. ლოგიკური და სამართლიანია მისი შეხედულება, რომ „კონკურენციაზე დაფუძნებული ეკონომიკური სისტემა, მართალია, ყველას და თითოეულს ვერ იცავს გარდაუვალი რისკისა და ცალკეული გაუთვალისწინებელი შემთხვევებისაგან, მაგრამ ისეთ მდგომარეობაში აყენებს ადამიანს, როცა იგი თვითონ კისრულობს პასუხისმგებლობას საკუთარ ქმედებებსა და მათ შედეგებზე. როდესაც ყველაფერი ცენტრალიზებულ დაგეგმვას ექვემდებარება ადამიანი დამოუკიდებელი ხდება ხელისუფლებაზე მთლიანად და მაშინ თავისი მდგომარეობის გაუმჯობესებისაკენ მიმართული ყველა მისი ქმედება ხელისუფალთა კეთილგანწყობის მოპოვების მცდელობამდე დაიყვანება“.

პრინციპულად განსხვავებულად უდგება თავის სოციალურ მდგომარეობას პირმოთნე და დამოკიდებული ადამიანი, ვიდრე თავისუფალი. საქმის მთელი ტრაგიზმი ვლინდება მაშინ, როდესაც მთავრობა ცდილობს მისი გავლენა დაქვემდებარებულებზე გააძლიეროს ეკონომიკური მდგომარეობის გაუმჯობესების მოტივით და საერთოდ, ესაა ის ობიექტური ლოგიკა, რომელიც უბი-

ძგებს ტოტალიტარზმისკენ იძულებით მართულ მეურნეობას.

ეკონომიკაზე სახელმწიფოს ზემოქმედება ყოველთვისაა საჭირო ამა თუ იმ ფორმითა და დოზით და ეს არცაა საკამათო. აქ უბრალოდ პრინციპული იყო და რჩება საკითხი სახელმწიფოს ხელში არსებული ძალაუფლების გამოყენების საზღვრების შესახებ, ვინაიდან სწორედ აქედან გამომდინარეობს ადამიანების მთავრობაზე დამოკიდებულების თუ თავისუფლების ხარისხი, სწორედ აქ იჩენს თავს განსხვავება თავისუფლებასა და ტოტალიტარიზმს შორის.

ამ პრინციპებისა და ფილოსოფიური აზროვნების წიაღში მეორე მსოფლიო ომის შემდგომ, ნაციზმისაგან განთავისუფლებულ გერმანიაში ახალი მუხტი მიეცა ლუდვიგ ერჰარდის მოღვაწეობას.

გერმანიას სჭირდებოდა ომის უმძიმესი ჭრილობების მოშუშება, კრიზისიდან გამოსვლა და პროგრესი. თამამი და ქმედითი იდეების შეთავაზება და დაცვა ადვილი როდი გახლდათ შექმნილ ვითარებაში.

ცხადია, ნაციზმის დამარცხების შემდეგ ეკონომიკური დემოკრატიის მომხრეების სიცოცხლესა და თავისუფლებას საფრთხე არ ემუქრებოდა, მაგრამ რეალური ზეწოლა, რომელსაც ერჰარდი განიცდიდა უაღრესად სერიოზული იყო.

ფრანც იოზეფ შტრაუსი ადასტურებს, რომ პოსტნაცისტური გერმანიის კანცლერი კონრად ადენაუერიც კი ეკონომიკაში ადმინისტრაციული მეთოდების მომხრე იყო, ვიდრე რისკთან დაკავშირებული გაბედული პროექტებისა. შექმნილ რთულ ვითარებაში მას გარკვეულად აშინებდა საბაზრო ეკონომიკა, როგორი „სოციალური“ ორიენტაციისაც არ უნდა ყოფილიყო იგი. აქ არაფერს ვამბობთ სოციალ-დემოკრატებზე, გაერთიანებულ

პროფკავშირებზე, სხვადასხვა პარტიულ და შიდაპარტიულ მიმდინარეობებზე.

თვით ქრისტიან-დემოკრატიული კავშირის (რომლის წევრიც გახლდათ ლ. ერჰარდი) ერთ-ერთი ფრაქციაც კი მხარს უჭერდა სოციალიზმისკენ ორიენტირებულ ე.წ. ალენის პლატფორმას. გარკვეული სირთულეები იყო აგრეთვე დასავლეთის სამხედრო-საოკუპაციო ადმინისტრაციასთანაც, რადგანაც თვით საფრანგეთშიც და ინგლისშიც სახელმწიფო მართავდა ეკონომიკას, რაც იყო არა დროებითი, იძულებითი ღონისძიება, არამედ გამოკვეთილი, ჩამოყალიბებული პოლიტიკური კურსი. ამიტომ ისინი ნეგატიურად შეხვდნენ მათი მანდატის ქვეშ მყოფ საოკუპაციო ზონებში ეკონომიკის ლიბერალიზაციისკენ მიმართულ გადაწყვეტილებებს.

ცოტა სხვაგვარად იყო ურთიერთობა ამერიკელებთან, რომელთა სამხედრო გუბერნატორმა ლუციუს კლეიმ მოსთხოვა ერჰარდს აეხსნა თუ რატომ შეცვალა თვითნებურად სამხედრო ხელმძღვანელობის მითითებები, რაზეც მიიღო მტკიცე და თამამი პასუხი, რომ მითითებები კი არ შეუცვლია, არამედ უბრალოდ გააუქმა ისინი. კლეი „ამერიკული ცხოვრების წესის“ ფილოსოფიას იზიარებდა და კარგად ესმოდა ერჰარდის, თუმცა თავისი მდგომარეობიდან გამომდინარე, მას უნდა დაეცვა ზემოდან წამოსული დირექტივები. ამასთან, თუ ერჰარდის კურსი ჩავარდებოდა მისგან გამომდინარე სოციალურ კატაკლიზმებზე პასუხს მოსთხოვდნენ სწორედ მას.

ამიტომ მართლაც, რომ დიდი შინაგანი რწმენა, პოლიტიკური სიმტკიცე და პიროვნული გამბედაობა იყო საჭირო ეკონომიკური დემოკრატიისათვის ბრძოლაში, რაც უდაოდ გააჩნდა ლუდვიგ ერჰარდს.

ლ. ერჰარდს მუდმივად უხდებოდა საკუთარი პრინციპების დაცვა ოპონენტთა შემოტევებისაგან. იყო ცალკეული კომპრომისებიც, მაგრამ იგი შეუვალი იყო უმთავრესში, რომ საბაზრო ეკონომიკას უნდა ჰქონოდა უპირატესად სოციალური ორიენტაცია და კეთილდღეობის მიღწევა შეუძლებელია ეკონომიკურ სუბიექტთა მოქმედების თავისუფლების, კონკურენციის გარეშე, რისი გარანტიც უნდა იყოს სახელმწიფო. ეკონომიკური სუბიექტთა სიმრავლეში, მათ თავისუფალ საქმიანობაშია შემოსავლების გადანაწილების, მოხმარების თავისუფლებისა და ღირსეული საზოგადოების ფორმირების ძირითადი საიდუმლო.

ლ. ერჰარდისთვის, როგორც პოლიტეკონომისტისათვის, სწორედ „მოხმარების თავისუფლება“ გახლავთ თავისუფლების განმსაზღვრელი უმთავრესი კრიტერიუმი.

„მოხმარების თავისუფლება“ და „იძულებითი გადანაწილება“ საჭიროებდა მოტივირებულ არგუმენტაციას და ღრმა ფილოსოფიურ გააზრებას, რაც უდაოდ ხელეწიფებოდა ლ. ერჰარდს — რაც მოახერხა კიდევ. იგი მუდმივად იყო იმის მტკიცებაში, რომ პოლიტიკური თავისუფლების მოპოვების შემდეგ არ შეიძლება დარჩე ეკონომიკურად არათავისუფალი, ისევე, როგორც ეკონომიკური თავისუფლება შეუძლებელია პოლიტიკური არათავისუფლების პირობებში.

საერთოდ, კრიზისის დაძლევის პროგრამა უნდა ეფუძნებოდეს ეკონომიკურ სუბიექტთა მოქმედების თავისუფლებას, პატიოსან კონკურენციას. შემოსავლების გადანაწილებაში სახელმწიფოს როლი სწორედ ამის უზრუნველყოფაში მდგომარეობს და არა სხვათა შრომის შედეგად მიღებული შედეგების მექანიკურ გადანაწილებაში. სოციალური საბაზრო მეურნეობის ძირითადი არსი არა შემოსავლების მარტივ გადანაწილებაშია, არამედ წარმოების ზრდაში.

საერთოდ, ასეთი აზროვნების რაკურსში უნდა იქნეს გააზრებული თავისუფლების, შემოსავლების გადანაწილებისა და საზოგადოების კეთილდღეობის პრობლემა. ამაში, ცხადია, დიდად დაგვეხმარება ლ. ერჰარდი და „გერმანული სასწაული“, როგორც ისტორიული გამოცდილება და ობიექტური რეალობა.

„ნამდვილი და თავისუფალი კონკურენციის უზრუნველყოფისათვის ჩემი მუდმივი ბრძოლა პირველ რიგში ემსახურება იმას, რომ ჩვენს ქვეყანაში არ დაიშრიტოს მისთვის კეთილდღეობის მომტანი ის ძალები, რომლებიც ნაყოფიერების განუხრელად ამაღლებაში ეხმარებიან გერმანიის მეურნეობას“ ბრძანებდა ერჰარდი.

„გერმანული სასწაული“ მხოლოდ უბრალო ისტორიული გაკვეთილი და წარსული როდია, ეს გახლავთ რეალური მიღწევა, პრინციპები, რომელსაც უნდა დაეფუძნოს გლობალიზაციის რთულ პერიპეტიებში გარკვევის ამოცანა, კრიზისის დაძლევის პოლიტიკური ნება და სტრატეგია, პროგრესისა და თავისუფლების იდეალები.

3.7. ეკონომიკური წონასწორობა და წესრიგი

სულ უფრო მომაბეზრებელი ხდება თემა ხალხზე ორიენტირებული ეკონომიკის შექმნაზე, გაუთავებელი საუბრები და მსჯელობა უსაფრთხოებასა და მდგრადობაზე, წონასწორობაზე, საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ წესრიგზე.

მიუხედავად არაერთი კრიტიკული დამოკიდებულებისა არსებული ქართული სინამდვილისადმი პრაქტიკულად არ არის საფუძვლიანი წარმოდგენა იმ კონკრეტულ ქმედით პროგრამულ ღონისძიებებზე, რამაც უნდა მიგვიყვანოს ეფექტიან, სოციუმის მოთხოვნაზე, მის ძირეულ ინტერესებზე გათვლილი თავისუფალი და წონასწორული ეკონომიკური სისტემის (რომელიც თავის თავში მოიცავს მდგრადობასა და უსაფრთხოებას) შექმნამდე, ეს გახლავთ ჩვენი დროისა და თაობის სამწუხარო რეალობა.

ეკონომიკური წონასწორობის მიღწევის საკმაოდ კარგი და მდიდარი არაერთი გამოცდილება არსებობს. ამიტომ ვფიქრობ საჭიროა მისი თეორიული და გამოყენებითი ასპექტების განზოგადება, სათანადოდ გაანალიზება და შესაბამისი დასკვნების გამოტანა.

საყურადღებოა 1940-იანი წლების მეორე ნახევრიდან ევროპაში, განსაკუთრებით კი გერმანიაში განხორციელებული ტრანსფორმაციები, რამაც შექმნა უდაოდ ორიგინალური სოციალური საბაზრო მეურნეობა, ე.წ. საყოველთაო კეთილდღეობის საზოგადოება. აღნიშნული მიღწევა ეფუძნებოდა ნეოლიბერალურ ფასეულობათა სისტემას, ორდოლიბერალური „წესრიგის თეორიას“ (რომლის შემომქმედნი და გამტარებლები არიან: ვ. ოიკენი, ფ. ბიომე, ვ. რიოპკე, ა. რიუსტოვი, ლ. მიკში, ა. მიულერ-არმაკი, ლ. ერჰარდი). სწორედ ამ თეორიულ დოქტრინას, მასთან დაკავშირებულ პრაქტიკას და მის განვითარებას უნდა დაეფუძნოს თანამედროვე ქართული ეკონომიკის პერსპექტიული ხედვა.

დემოკრატიული, სოციალური ორიენტაციის ეკონომიკა ასაგება სამ ძირითად პრინციპზე:

1. პიროვნული თავისუფლება;
2. სოციალური სამართლიანობა;
3. ეკონომიკური ქმედითუნარიანობა.

ეს ყველაფერი აისახება მაღალ საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივ თვითშეგნებაში.

ჩვენმა საზოგადოებამ უახლოეს პერიოდში საკუთარ თავზე გამოსცადა შიდა კონფლიქტები, ტერიტორიების დაკარგვა, ქაოსი, ანარქია, კორუფცია და მათი უმძიმესი შედეგები, პოსტსოციალისტური ტრანსფორმაციის ნეგატივების მთელი გამა.

პრობლემათა დაძლევისა და ცხოვრების სტაბილიზაციისათვის უმთავრესი და აუცილებელია წესრიგი. სრულიად ლოგიკურია ახალ ქართულ ეკონომიკას საფუძვლად დაედოს „წესრიგის თეორიის“ ძირითადი პოსტულატები.

მომავალი სამეურნეო სისტემა უნდა განვიხილოთ, როგორც ადამიანთა თანაცხოვრების განსაკუთრებული ტიპი, დაფუძნებული პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და სამართლებრივ წესრიგზე.

ეკონომიკის განვითარებას განსაზღვრავს სახელმწიფოს ფუნქცია, რომელიც შეიძლება იქცეს შემაფერხებელ ფაქტორად, თუ იგი ტოტალიტარული ტენდენციის მატარებელია, რასთანაც შეიძლება გვექონდეს საქმე საზოგადოებრივ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა ნებისმიერი სისტემის შემთხვევაში.

თავის დროზე, გამოდიოდა რა „ფისკალური სოციალიზმის“ წინააღმდეგ გერმანელი ვილჰელმ რიოპკე (1899-1966) აცხადებდა, რომ ადამიანების ბედი უნდა წყდებოდეს არა იმისდა მიხედვით, თუ როგორია მათი კავშირები სახელმწიფო ჩინოვნიკებთან. მას აუცილებლად მიაჩნდა იმის გარკვევა, თუ ვის ინტერესებს ემსახ-

ურება სახელმწიფო აპარატი და ვინ აკონტროლებს სახელმწიფო მანქანას. საერთოდ საზოგადოებრივი ჰარმონიის მიღწევის საშუალებად რიოპკეს თავისუფალი სახელმწიფო მიაჩნდა, სადაც მორჩილება და წესრიგი არსებობს მხოლოდ საზოგადოების წევრთა შორის შეთანხმების საფუძველზე.

ეკონომიკური წინსვლა მოითხოვს სტრუქტურულ ცვლილებებს. ასეთი ცვლილებები სამეურნეო სუბიექტების საქმიანობის გარდაქმნის გზით განხორციელების იდეას იზიარებდა და ღიად უჭერდა მხარს ასევე გერმანელი მეცნიერი, სოციოლოგი ალექსანდრე რიუსტოვი (1885-1963).

ვალტერ ოიკენის (1891-1950) გარდაცვალების შემდეგ, 1952 წელს გამოვიდა მისი ნაშრომი „ეკონომიკური პოლიტიკის ძირითადი პრინციპები“, სადაც წამოწეულია სახელმწიფოს მიერ წესრიგის გატარების გზით ბაზრის ორგანიზების იდეა და ამაში უდიდესი როლი აქვს მინიჭებული თავისუფალ კონკურენციას, გულისხმობდა რა სახელმწიფოს მხრიდან მტკიცე გარანტიების შექმნას ეკონომიკურ სუბიექტთა თავისუფალი საქმიანობისათვის და იმავდროულად ქმედით ანტიმონოპოლიურ პოლიტიკას.

ოიკენის იდეებს იზიარებდა და ავითარებდა მისი თანამებრძოლი, იმავე გერმანული სკოლის წარმომადგენელი, სამართალმცოდნე ფრანც ბიომი (1895-1977), რომელიც ღიდ ყურადღებას უთმობდა ისეთ აქტუალურ საკითხს, როგორიცაა სამართლისა და ხელისუფლების ურთიერთკავშირი. მისი აზრით მხოლოდ ძლიერი სამართლებრივი სახელმწიფო შეიძლება იყოს ეფექტიანი საბაზრო მეურნეობის გარანტი.

სახელმწიფოს სიძლიერე ვლინდება არა იმაში, რომ გასცემს მრავალრიცხოვან შეღავათებს ამა თუ იმ მიმართულებით, არამედ იმაში, რომ პოლიტიკური ძალაუფლება გამოიყენება თავისუფალი კონკურენტული გარემოს შესაქმნელად, მისი ხელშეუხებლობისათვის.

როდესაც დღის წესრიგში დგება სპონტანური საბაზრო წეს-

რიგის გადაწყვეტის საკითხი — ერთის მხრივ და სახელმწიფოს ღიად ჩარევის მიუღებლობა — მეორეს მხრივ, საჭიროა ამ ორი ურთულესი ამოცანის ერთიანად გადაწყვეტა. უნდა დადგინდეს სახელმწიფოს ჩარევის საზღვრები და მეთოდები ისეთ ფარგლებში და ისეთიანადად, რომ არ დაირღვეს ეკონომიკური საქმიანობის თავისუფლებისა და დემოკრატიის პრინციპები ძლიერი სახელმწიფოს მეშვეობით.

ერთმნიშვნელოვნადაა მისაღები დასაბუთებული კონცეპტუალური სქემა, რომლის მიხედვითაც საბაზრო მეურნეობა რეალურად უნდა ჩამოყალიბდეს მთელი თავისი ინსტიტუციონალური ინფრასტრუქტურული შემადგენლობით და ჩადგეს სოციალურის სამსახურში. აქ დიდი მცდელობა იქნება საჭირო, რათა დამლეულ იქნას წინააღმდეგობა ინდივიდუალიზმსა და კოლექტივიზმს, სახელმწიფო და საზოგადოებრივ ინსტიტუტებს შორის, რაც უდაოდ მძიმე პრობლემაა დღეისათვის არსებული კრიზისისა და ჩვენი ლოკალური პრობლემების ფონზე. ეს უკანასკნელი იმაზე უფრო მძიმეა, ვიდრე ერთი შეხედვით ჩანს — ჩვენი აზრით, ესაა საზოგადოების საერთო მენტალური კრიზისი, ნიჰილისტური დამოკიდებულება ეროვნულ-სახელმწიფოებრივი და თავისუფლების იდეისადმი.

თეორიულად აღნიშნული სქემა უნდა განვიხილოთ, როგორც ლიბერალურ ფასეულობათა თანამედროვე გააზრება, საზოგადოებრივი ინტეგრაციის ძალების განმტკიცება, მასშტაბური სინქრონული სტრუქტურული ცვლილებები მიკრო და მაკრო დონეზე, საბაზრო მეურნეობის ჩაყენება სოციალურის სამსახურში, კონკრეტულ სფეროებში წესრიგის დამყარება და მისდამი მხარდაჭერა, თავისუფლების ხელშემწყობი სისტემური ეკონომიკური პოლიტიკა, რაც შედეგად მიგვიყვანს ადამიანთა კეთილდღეობაზე ორიენტირებულ ეკონომიკამდე.

სოციალური საბაზრო ეკონომიკის სამშობლო გერმანიაა. აქ

შეიქმნა კეთილდღეობა ყველასათვის, რამაც უზარმაზარი და გადამწყვეტი როლი ითამაშა მსოფლიოში მიმდინარე ტრანსფორმაციებში. რაც ყველაზე მთავარია სწორედ ამ წარმატებულმა მოდელმა და საზოგადოებრივმა სწრაფვამ – ხატონად რომ ვთქვათ – განაპირობა დასრულებულიყო „ელბაზე შეხვედრის“ ეპოქა და დამდგარიყო „ოდერის გაზაფხული“.

ასეთი გაკვეთილები ბევრ რამეს გვასწავლიან, მათ შორის საგულისხმოა ის, რომ შეიძლება შეიქმნას „ძლიერი სახელმწიფოს“ საფრთხეც, ვინაიდან სახელმწიფო ბიუროკრატია ყოველთვის როდი იყენებს თავის შესაძლებლობებს საჭირო მიმართულებით. მას ხშირად აქვს მარგინალური მიდრეკილება გადაჭარბებულად შეაფასოს თავისი როლი სამეურნეო განვითარებაში. შედეგად წესრიგი სულ უფრო მატულობს, ხოლო თავისუფლება კი სულ უფრო და უფრო მცირდება. ამ ტენდენციით საბაზრო თავისუფლება გადაიქცევა ხელისუფლების მიერ მართულ და მის კონტროლს დაქვემდებარებულ „მორჩილის თავისუფლებად“.

საერთოდ წესრიგის პოლიტიკა შეიქმნა როგორც ალტერნატივა უპირატესად ცენტრალიზებული გეგმიანი ეკონომიკის და უფრო მეტიც, ოლიგარქიული კაპიტალიზმის ალტერნატივად, რომელშიც მნიშვნელოვანია ის, რომ თავისუფლების რეგულირება უნდა ხდებოდეს არა ზემოდან, არამედ ქვემოდან, რათა არსებობდეს ორგანული ურთიერთკავშირი თავისუფლებას, დამოუკიდებლობასა და პასუხისმგებლობას შორის. თუ ეს ბალანსი ირღვევა, მაშინ ადამიანები უფრო მეტად ხდებიან დამოკიდებული სახელმწიფოზე, მის ბიუროკრატიაზე, სხვადასხვა ღონის ჩინოვნიკებზე. თავისუფალი მოქალაქეები გადაიქცევიან მორჩილ ქვეშევრდომებად, რაც, სამწუხაროდ, დამახასიათებელია დღევანდელი ქართული სინამდვილისათვის.

სოციალური სიკეთეები უნდა იყოს არა სახელმწიფოს მიერ

გაღებული მოწყალეობა, არამედ, როგორც თვით ადამიანთა სა-
კუთარი შრომისა და შემოქმედების შედეგი.

როგორი ობიექტური თუ სუბიექტური გარემოებით გამოწვეუ-
ლი რეალობაც არ უნდა შეიქმნას, საქართველოს ეკონომიკური
სისტემა მუდმივად უნდა ინარჩუნებდეს უპირატესად სოციალურ
ორიენტაციას და ასეთ შემთხვევაში ჩვენ პერმანენტულად მოგი-
წევს განვითარების ახალი მექანიზმების გამოძებნა თუ ძველის
სრულყოფა. ისინი უპირობოდ დაეფუძნებიან გლობალიზაციის
პოზიტივებს, წარმატებულ, აპრობირებულ იდეებსა და სოციალური
საბაზრო მეურნეობის შექმნის განვლილ პრაქტიკას, რაც იქნება
გლობალურ ურთიერთობათა რთულ სისტემაში წონასწორობისა
და წესრიგის შენარჩუნების მტკიცე ბალავარი.

თავი IV. კომპანიების საინოვაციო საქმიანობის მართვა გლობალიზაციის პირობებში

4.1. ინოვაციების ბაზლენა ბიზნესსა და სოციალურ ეკონომიკაზე

ინოვაცია მეცნიერებისა და ტექნოლოგიების განვითარების ერთ-ერთი სპეციფიკური გამოვლინებაა. ტექნიკურ განახლებასთან ერთად იგი მოიცავს ორგანიზაციულ, მმართველობით და მარკეტინგულ ინოვაციებს, ახალ ბაზრებს, მომარაგების ახალ წყაროებს, ფინანსურ სიახლეებსა და რესურსების ახლებურად შეხამებას. ი. შუმპეტერი, როგორც ცნობილია, მკვეთრ ზღვარს ავლებს გამოგონებასა და ინოვაციას შორის, ანუ, ერთი მხრივ, ახალი პროდუქტისა თუ ტექნოლოგიის ორიგინალურ, თუნდაც დაპატენტებულ იდეასა და, მეორე მხრივ, კომერციული თვალსაზრისით განხორციელების პერსპექტივის მქონე სიახლედ მის გადაქცევას შორის.

ინოვაცია უშუალო კავშირშია როგორც ახალი იდეის გაჩენასთან და გამოგონებასთან, ისე იმ ბაზართან, სადაც გამოგონების საფუძველზე შექმნილი პროდუქტის ან თვით იდეის რეალიზება ხდება. საგულისხმოა, რომ თვითონ ახალი იდეა ან გამოგონება ჯერ კიდევ არაა ინოვაციური ანუ არ ეკუთვნის ინოვაციების წრეს, ვიდრე მას ბაზარი არ აღიარებს. მართლაც, ბაზრის განვითარების თანამედროვე პირობებში მეცნიერული იდეებისა და გამოგონებათა მხოლოდ 6-8%-ს აღიარებენ ხოლმე როგორც ინოვაციურს.

ინოვაციის ცნების შინაარსში კარგად გარკვევის მიზნით უნდა

დავაკვირდეთ მისი წარმოშობისა და განვითარების პირობებს. ამის ყველაზე უფრო ზოგადი პირობაა რესურსების შეზღუდულობა მაშინ, როცა ფართოვდება მეურნეობრიობის მასშტაბები და მაღლდება კვლავწარმოების, ბაზრებისა და კონკურენციის განვითარების დონე. სწორედ რესურსების შეზღუდულობა და წარმოების მასშტაბების განვითარება განაპირობებს კონკურენციასა და ეკონომიკის სუბიექტთა შემოქმედებით აქტიურობას, რის ნაყოფადაც გვევლინება ახალი იდეები, ინოვაციური საქონლისა და მომსახურების წარმოების, მართვისა და რეალიზაციის ტექნოლოგიები, მეთოდები და მიდგომები.

ინოვაცია ორი ნაწილისგან შემდგარ მთლიანობად უნდა განვიხილოთ:

1. ნოვაციები და ნოვატორობა;
2. ის კონკრეტული სიახლეები, რომლებიც ბაზარმა უნდა აღიაროს.

თუ პირველი ნაწილი არ არსებობს, ინოვაცია საერთოდ ვერ შედგება, ხოლო თუ პროდუქტი ან იდეა ბაზარმა არ აღიარა, ისინი საზოგადოებისთვის უსარგებლო რამედ დარჩება, ასე ვთქვათ, „თავისთვის“.

ინოვაციური განვითარების თანმიმდევრობა ამგვარად შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ:

— ნოვაცია ნიშნავს იდეის, პროდუქტის, ტექნოლოგიის, პროცესის და ა.შ. სიახლეს. იგი ნოვატორობად გარდაიქმნება ნოვატორობა საქმიანობის მეშვეობით, რომლებიც ადამიანთა შემოქმედებით საქმიანობას ნოვაციად გარდასახავენ. ნოვაცია და ნოვატორობა ჯერ კიდევ არაა ბაზართან კავშირში, რის გამოც სიახლეებს მოხვეჭილი არა აქვთ მომხმარებელთა აღიარება.

— განვითარების მომდევნო ნაბიჯია ინოვაცია, რომელიც სიახლის შემოტანას გამოხატავს. ინოვაციის ეს პროცესი ხორციელ-

დება ნოვაციის, ნოვატორობის შედეგის ან სიახლის ყიდვა-გაყიდვის საფუძველზე, რომლის მიზანიცაა ახალი ან გაუმჯობესებული პროდუქტის ან მომსახურების შექმნა.

ინოვაციაა ნოვაციის შეძენა და მისი დანერგვა ან საკუთარი სიახლის შემოღება, რისი შედეგიცაა ახალი ან გაუმჯობესებული პროდუქტები და მომსახურება. სიახლეთა დანერგვა და ბაზარზე ინოვაციური საქონლისა და მომსახურების რეალიზაცია შეადგენს ინოვატორობის შინაარსს. აქედან გამომდინარე, ნოვაციასა და ნოვატორობას უშუალო კავშირი არა აქვთ ბაზართან, მაშინ, როდესაც ინოვაცია და ინოვატორობა საბაზრო ურთიერთობებითაა განპირობებული.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში დასავლელი მეცნიერები ინოვაციური განვითარების 5 სტადიას გამოყოფენ:

1. იდეის ჩასახვა;
2. იდეის გამოტანა;
3. იდეის ჩვენება;
4. პროდუქტის გამოტანა;
5. ბაზარზე დამკვიდრება.

აღსანიშნავია, რომ ჩამოთვლილთაგან პირველი სამი სტადია ნოვატორობის განვითარების ეტაპს ეკუთვნის და ისინი მთლიანობაში ინოვაციების სასიცოცხლო ციკლის პირველ დონეს ახასიათებენ.

ინოვაციის არსი გამოხატავს საზოგადოებრივ მეურნეობაში სიახლეთა შემოღებასთან დაკავშირებულ იმ ეკონომიკურ ურთიერთობებს, რომლებსაც რესურსების შეზღუდულობა და კვლავწარმოების (ინდივიდუალურისა და საზოგადოებრივის) მასშტაბების გაფართოება განაპირობებს. ეს ურთიერთობები ბაზრისა და კონკურენციის პირობებში მიმდინარეობს და საზოგადოების შემოსავლისა და მისი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილების დონის

ამაღლებას ემსახურება.

ინოვაცია განსაზღვრავს ბიზნესის განვითარების მიმართულებებს, რადგან გავლენას ახდენს წარმოების მასშტაბებისა და სტრუქტურის, აგრეთვე, საქმიანობის სახის ფორმირებაზე. იგი ცვლის და გარდაქმნის ჯერ ბიზნესის, შემდეგ კი მთელი ქვეყნისა და ქვეყნების ეკონომიკისა და მთელი მსოფლიო მეურნეობის შინაარსს. ინოვაცია და ბიზნესი უშუალო კავშირში არიან ინდივიდუალური კვლავწარმოების არსობრივ ურთიერთობებთან, სადაც ბიზნესი ამ ურთიერთობათა გამოვლენის უშუალო ფორმად გვევლინება.

ბიზნესიც რესურსების შეზღუდულობის და საზოგადოებრივი მეურნეობრიობის გაფართოების პირობებში ფუნქციონირებს, რაც ინდივიდუალურ კვლავწარმოებასა და კონკურენციას განაპირობებს. ამიტომ ბიზნესის არსს გამოხატავს ინდივიდუალური კვლავწარმოების ეკონომიკური ურთიერთობები, რაც საქმის ორგანიზებისა და შემოსავლის მიღების მეშვეობით ზორციელდება ბაზრის კონკურენტულ გარემოში.

საქართველოს როგორც პოსტსაბჭოთა სივრცის ერთ-ერთი ქვეყნის პირობებში საინტერესოა ბიზნესის ცნების შეპირისპირება სამეურნეო ანგარიშთან. ორივე მათგანი ინდივიდუალური კვლავწარმოების არსობრივი ურთიერთობებიდან გამომდინარეობს, ოღონდ ბიზნესის შინაარსში დაფარულია ან საერთოდ არ არსებობს დაქირავებულ მუშაკთა ინდივიდუალური კვლავწარმოების ურთიერთობები. ამიტომაც ამ ცნებათა მნიშვნელოვნებას თანმიმდევრობით თუ დავალებით, ბიზნესი სამეურნეო ანგარიშის გამოვლენის ფორმად შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ, როგორც ზოგადის მიმართება კერძოსთან.

ზოგჯერ ბიზნესს მეწარმეობასთან აიგივებენ. ფიქრობენ, რომ მათ შორის ტოლობის ნიშანიც შეგვიძლია დავსვათ, რადგან ბიზ-

ნესი მხოლოდ და მხოლოდ მეწარმეობის უცხოური შესატყვისა. არადა, ტერმინი „მეწარმე“ პირველად რ. კონტილიონის ნაშრომებში გვხვდება XVIII საუკუნეში, სადაც იგი აღნიშნავს, რომ მეწარმე როგორც ინიციატივიანი კაცი თვითონ იქმნის სამუშაო ადგილს, იღვწის რისკისა და გაურკვევლობის პირობებში და ბაზრის კანონების შესაბამისად მოქმედებს. თეორიული ანალიზი შესაძლებელს ხდის ნათლად გამოვკვეთოთ ბიზნესისა და მეწარმეობის ცნებათა არსი და ერთმანეთისაგან მკვეთრად გავმიჯნოთ ისინი, თუმცა, პრაქტიკაში ამის გაკეთება თითქმის შეუძლებელია. კერძოდ:

- მეწარმეობა ინიციატივიანი, შემოქმედებითი საქმიანობაა, რომელიც მიმართულია ახალი საქონლისა და მომსახურების წარმოების ან უკვე არსებულის არსებითი გაუმჯობესებისა და რეალიზაციისაკენ. ი. შუმპეტერის აზრით, „იყო მეწარმე, ნიშნავს აკეთო არა ის, რასაც სხვები აკეთებენ ... და არა ისე, როგორც სხვები აკეთებენ“. მისივე შეხედულებით: „მეწარმე არის შემოქმედი მნგრეველი, რომელიც ამსხვრევს არსებულ ძველ წესებს, მაგრამ, ამავედროულად, ქმნის ახალს“. იგი ბაზრის მოთხოვნების შესაბამისად სრულყოფს ეკონომიკას და ამით საზოგადოებისაკენ შემოატრიალებს მას. მაშასადამე, მეწარმეობის ცნება ასოცირდება ახალი პროდუქციის, ახალი ტექნოლოგიის, ბიზნესის ორგანიზების ახალი ფორმების და მეთოდების და ახალი ბიზნესის შექმნასთან, ე.ი. მეწარმეობა ინოვაციური, შემოქმედებითი საქმიანობაა. სწორედ ამით განსხვავდება იგი ჩვეულებრივი ბიზნესისაგან, რომლის ქვეშაც მოიაზრება მოგების მიღების მიზნით რუტინული, ერთგვაროვანი საქმიანობა. მაგალითად, პიროვნების მიერ მარ-

ჯანიშვილის მოედანზე კიდევ ერთი ჯიხურის ჩადგმა ალკოჰოლური სასმელების ან სიგარეტის რეალიზაციის მიზნით არის ბიზნესი, მაგრამ არა მეწარმეობა, ზოლო ქართველი ბიზნესმენების მიერ ეროვნული ბაზრიდან დაბალხარისხიანი თურქული და ბულგარული ლუდის განდევნა და გაუმჯობესებული ქართული ლუდისათვის ახალი ბაზრის შექმნა – მეწარმეობაა.

ამგვარად, მეწარმეობა ინოვაციური და, მაშასადამე, უფრო სარისკო საქმიანობაა ვიდრე ბიზნესი, რომელსაც უპირატესად რუტინული, შაბლონური, ერთგვაროვანი ხასიათი აქვს.

- ბიზნესმენისაგან განსხვავებით, რომელიც საკუთარი ფირმისათვის ქირაობს სპეციალისტებს, მათ შორის მენეჯერებსაც ფირმის პრეზიდენტის ჩათვლით, მეწარმე თვითონ წარმართავს საკუთარ საქმეს (ე.ი. ასრულებს მენეჯერის ფუნქციებს), რამდენადაც არის მისი უშუალო შემოქმედი (ფირმის მიზნების ჩამოყალიბება, მათი მიღწევის საშუალებების განსაზღვრა და ა.შ) და ავტორი.

ამგვარად, ბიზნესმენმა საკუთარი საქმე შეიძლება სხვას გადასცეს სამართავად, გადაუხადოს ხელფასი და თვითონ მიიღოს მოგება, მეწარმე კი თავად წარმართავს საკუთარ საქმეს;

- ბიზნესი შეიძლება იყოს ნებისმიერი ერთჯერადი კომერციული გარიგებაც, მაშინ, როდესაც მეწარმეობა არაერთჯერადი, სისტემატური საქმიანობაა;
- მეწარმეობისაგან განსხვავებით, ბიზნესი შეიძლება განახორციელოს პასიურმა მესაკუთრემაც, კერძოდ, იჯარით გასცეს ქონება, დროებით თავისუფალი სახსრები დააბანდოს ანაბრებში, აქციებში და მათზე შემოსავლების პასიური ფორმებით (საიჯარო გადასახადი, სარგებელი, დივიდენდი) შემოიფარგლოს;

- ბიზნესისაგან განსხვავებით, მეწარმეობის როგორც ინოვაციური და შედარებით სარიისკო საქმიანობის მიზანია არა უბრალოდ მოგების, არამედ წმინდა ეკონომიკური მოგების მიღება და მეწარმის როგორც პიროვნების იდეის რეალიზაცია, მისი თვითდამკვიდრება, თვითგანახლება და თვითგანვითარება. ამ შემთხვევაში სოციალური მხარე (საზოგადოებრივი აღიარება) წამყვან როლს თამაშობს, ხოლო წმინდა ეკონომიკური მომენტი (მოგება) მასზე დაქვემდებარებულია.

ამგვარად, მეწარმეობა ნოვატორული და შედარებით სარიისკო ბიზნესია. მეწარმეობა ბიზნესის სხვა დანარჩენი რუტინული, გაცვეთილი ფორმებისაგან გამოირჩევა მუდმივად ახლის ძიებით, შემოქმედებითობით და ძლიერი სოციალური მოტივებით.

ყველა მეწარმეობა ბიზნესია, მაგრამ ყველა ბიზნესი როდია მეწარმეობა. ასევე, ყველა მეწარმე ბიზნესმენია, მაგრამ ყველა ბიზნესმენი მეწარმე არ არის. ე.ი. ცნება „მეწარმეობა“ შინაარსით უფრო ფართოა, ვიდრე „ბიზნესი“, რადგანაც მეწარმეობა თავისი არსით ბიზნესიც არის და კიდევ სხვა რამ – შემოქმედებითი ბიზნესიც. რაოდენობრივი, მოცულობითი თვალსაზრისით კი, პირიქით, - ბიზნესი უფრო მეტია, ვიდრე მეწარმეობა, რადგანაც რუტინულიც და შემოქმედებითი ბიზნესიც ორივე ბიზნესია. ასევე, ბიზნესმენები უფრო მეტნი არიან, ვიდრე მეწარმენი, რადგანაც რუტინი ბიზნესმენებიც და შემოქმედებითი მეწარმენიც ორივენი ბიზნესმენები არიან.

ი. შუშპეტერმა ამ მოვლენის არსი ინოვაციას დაუკავშირა. მისი აზრით, მეწარმეობის ფუნქციაა წარმოების რეფორმირება ან რევოლუციურად შეცვლა, რომლის დროსაც ახალი საქონლის საწარმოებლად ან ახალი ხერხით ძველი საქონლის დასამზადებლად უნდა ვიყენებდეთ გამოგონებებს, უფრო ფართო გაგებით კი

- ახალ ტექნოლოგიურ გადაწყვეტილებებს, ვაგნებდეთ ნედლეულისა და მასალების ახალ წყაროებს ან ახალ ბაზრებს, ვახდენდეთ დარგის რეორგანიზებას და ა.შ.

სხვადასხვა ავტორის მიერ განმარტებულ „მეწარმის“ ცნებებს ერთმანეთს თუ შევადარებთ, შეგვიძლია დავასკვნათ, რომ მისი შინაარსის მთავარი მახასიათებელია სიახლეების შემოღება-დანერგვა, საქმიანობის თავისუფლად შერჩევა იმ პირის მიერ, რომელიც ერთსა და იმავე დროს მესაკუთრეცაა და მმართველიც. ამიტომ მეწარმეობას არსებობა შეუძლია მხოლოდ მცირე და, უფრო იშვიათად, საშუალო ბიზნესის მასშტაბით. რაც შეეხება მსხვილ ბიზნესს, აქ მეწარმეობას წინ ეღობება კორპორატიული აზროვნება და საქმიანობა, სადაც მესაკუთრისა და მმართველთა ფუნქციები გამიჯნულია და მოცემული ორგანიზაციის ფარგლებში ინდივიდის თავისუფლებაც შეზღუდულია.¹

გამოდის, რომ მეწარმეობის არსს გამოხატავენ მცირე და საშუალო ბიზნესის მასშტაბით მოწყობილი ინდივიდუალური კვლავწარმოების ეკონომიკური ურთიერთობები, რომლებიც ინოვაციური საქმიანობის რეალიზებას უწყობენ ხელს. მას განაპირობებს იმ მეურნე სუბიექტის თავისუფალი არჩევანი, რომელიც თავის თავში აერთიანებს მესაკუთრესა და ხელმძღვანელს; იგი ფუნქციონირებს კონკურენტულ გარემოში და ახალ საქონელსა და მომსახურებას აწვდის ბაზარს მოგების მიღების მიზნით.

მეწარმეობას თავისი გამოვლინების ფორმები აქვს:

1. შეამავლობა და
2. ინოვატორობა

საქონლის მიმოქცევისა და მომსახურების სფეროებში მოღვაწე მცირე და საშუალო ფირმების მეწარმეობა ძირითადად წარ-

¹ უ. სამადაშვილი, ბიზნესის საფუძვლები. „უნივერსალი“. თბ., 2009. გვ. 30-32.

მოგვიდგება მწარმოებლებსა და საბოლოო მომხმარებლებს შორის შუამავლობად.

ინოვაციურობა მიეკუთვნება წარმოების ფაქტორების ახალ-ახალი კომბინაციების შემოღებას და ახალი საქონლისა და მომსახურების წარმოებაში, მართვასა და რეალიზაციაში თანამედროვე ტექნოლოგიების გამოყენებას ბაზრის პირობებში. მისი მიზანი მოსახლეობის მოთხოვნილებების დაკმაყოფილებაა. გასული საუკუნის 80-იანი წლების დასაწყისში სამეცნიერო ლიტერატურაში გამოჩნდა ახალი ცნება „ინტრაპრენიურობა“, რომელსაც შიდასაფირმო მეწარმეობის დახასიათებისათვის იყენებდნენ. მას უკავშირებდნენ ამერიკაში მრავალი მსხვილი საწარმოო სტრუქტურის გადასვლას წარმოების ორგანიზების სამეწარმეო ფორმაზე. ინტრაპრენიურობის მიზანს შეადგენს წარმოების ეფექტიანობის ამაღლება ისეთი ფაქტორების ხარჯზე, როგორიცაა:

- თანამშრომელთა შემოქმედებითი პოტენციალის გააქტიურება და გამოყენება;
- საწარმოს რესურსების გამოყენების ეფექტიანობის ამაღლება;
- ბაზრის მოთხოვნილებების ცვლილებებზე სწრაფად რეაგირება;
- ტექნიკური, ორგანიზაციული და ნებისმიერი სხვა სიახლის რეალიზების დაჩქარება;
- წარმოების შემდგომი განვითარებისთვის პირობების მომზადება.

მსხვილი ბიზნესის სტრუქტურებიდან იმ მცირე ფირმების დამოუკიდებელ ორგანიზაციებად ამგვარი გამოყოფა, რომლებიც კლასტერული პრინციპით მოქმედებენ, ორგანიზების სამეწარმეო ფორმას შეგვიძლია მივაკუთვნოთ. მაგრამ ეს არის კლასტერული და არა შიდასაფირმო მეწარმეობა. რაც შეეხება მსხვილი ბიზნე-

სის შიგნით ფუნქციონირებას, ეს შეიძლება იყოს შიდა სამეურნეო ანგარიში. იგი მოიცავს კორპორაციის როგორც ცალკეული შიდა სტრუქტურების, ისე ცალკეულ მუშაკთა ინდივიდუალური კვლავწარმოების ურთიერთობებს ორგანიზაციის წესების ფარგლებში და არა ერთ პიროვნებაში გაერთიანებული მეპატრონისა და მეწარმის მოქმედების თავისუფლებას.

მეწარმეობის განვითარება წარმოშობს მსხვილ და ინოვაციურ ბიზნესს, რომელიც წვრილი და საშუალო ბიზნესის საპირისპიროა.

მსხვილი ბიზნესი ხელს უწყობს საზოგადოებრივი მეურნეობრიობის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის პროცესს და ამ პროცესის გამოვლენის ფორმაა, ამასთან, პირობებს უმზადებს ეკონომიკის სოციალიზაციას.

პოსტინდუსტრიული ქვეყნების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკის სოციალიზაცია ხდება არა მხოლოდ საზოგადოებრივი მეურნეობრიობის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის მეშვეობით, არამედ მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის პირობების შექმნის გზით, რომელთა მობილურობა ინოვაციური და სხვა სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრას ხდის შესაძლებელს. როგორც ჩანს, აქ უნდა ვისაუბროთ, ერთი მხრივ, მსხვილი, ზოლო, მეორე მხრივ, წვრილი და საშუალო ბიზნესის თანაფარობის ოპტიმიზაციაზე ეკონომიკის სოციალიზაციის განვითარების მიმართულებით და არა წვრილი და საშუალო ბიზნესის ფუნქციების უარყოფაზე. მსხვილ ბიზნესთან მათი თანამშრომლობის დიალექტიკა კი არ უნდა უარცყოთ, არამედ მუდმივად უნდა ვესწრაფოდეთ მათი ოპტიმალური თანაფარდობის მიღწევას პროგრესული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ღონისა და პირობების შესაბამისად.

ინოვაცია მსხვილ ბიზნესშიც ვითარდება, სადაც ადგილი არ

რჩება მეწარმეობას. ამიტომ კორექტული არაა ის მოსაზრებები, თითქოს ბიზნესი საქონლისა და მომსახურების წარმოების, ორგანიზაციის, განაწილებისა თუ რეალიზაციის სფეროებში წარმართული საქმიანობაა ნოვატორობის ან ინოვაციური პროცესების განვითარებაში ინიციატივების გამოჩენის გარეშე. ეკონომიკურ ლიტერატურაში ბიზნესისა და მეწარმეობის განმარტებებში არსებულ უზუსტობებს იწვევს ამ კატეგორიების აღმწერი და მახასიათებელი ძირითადი ელემენტების უქონლობა მათ შინაარსში.

ინოვაციები გავლენას ახდენს არა მარტო მსხვილი ბიზნესის ფორმირებაზე, არამედ ეროვნულ და მთელ მსოფლიო ეკონომიკაზეც. ვითარდება ინოვაციური ინფრასტრუქტურები, ტექნოლოგიური პარკები და ბიზნეს-ინკუბატორები, სპეციალიზებული ინოვაციური ვენჩურული ფონდები და ა.შ. ისინი უშუალოდ მოქმედებენ ინოვაციური ეკონომიკის ჩამოყალიბებაზე.

ინოვაციური პროცესი ციკლურად ვითარდება. სადაც ერთი სახეობის ინოვაციები ციკლს დაასრულებენ, სხვებს უთმობენ ადგილს და ხელს უწყობენ მთლიანად ეკონომიკური ციკლის განვითარებას. ყოველ ინოვაციურ ციკლს ახალ და ახალ დონეზე აყვავს ეკონომიკისა და საზოგადოების განვითარება, რაც სასიკეთოდ მოქმედებს ინოვაციური პროცესების ინტენსიფიკაციაზე. ამ პროცესების დიალექტიკა ჯერ ინოვაციური, საბოლოოდ კი სოციალური ეკონომიკის ჩამოყალიბებასა და განვითარებას განაპირობებს.*

ამგვარად, წვრილ, საშუალო თუ მსხვილ ბიზნესში ინოვაციის განვითარება ინოვაციური ეკონომიკის ჩამოყალიბებას განაპირობებს, რასაც ეკონომიკის სოციალიზაციის პირობების შექმნა მოსდევს შედეგად.

*Айнабек К. С. Инновации в формировании бизнеса и социальной экономики; http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/1430/file/Ainabek_K_S.doc.

4.2. შირმის საინოვაციო საქმიანობის სისტემაწარმოქმნელი მნიშვნელობა

ინოვაციები განსაკუთრებულ როლს თამაშობენ კვლავწარმოების სისტემაში. ესაა ცვლილებათა წარმოქმნის ფუნქცია, რის გამოც მათ სამეწარმეო სისტემების თვითგანვითარებისა და თვითორგანიზების წყარო შეგვიძლია ვუწოდოთ და სტრუქტურაწარმოქმნელ ელემენტად მივიჩნიოთ ისინი. ინოვაციები სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემებში მიმდინარე გარდაქმნების საფუძველს ქმნიან, სტრუქტურაზე ახდენენ გავლენას, ეკონომიკური პროცესების და მათი თანმხლები სტრუქტურული ცვლილებების ტემპებსა და მასშტაბებს განსაზღვრავენ.

ინოვაციები ბიზნესისა და მეწარმეობის მომავალ განვითარებას განსაზღვრავენ და მნიშვნელოვან ცვლილებებს გულისხმობენ წარმოებაში, მარკეტინგში ან ფირმის მართვაში. კომპანიები ინოვაციებს ფართო აზრით უდგებიან, იყენებენ როგორც ახალ ტექნოლოგიებს, ისე მუშაობის ახალ მეთოდებს, პოულობენ კონკურენტებთან მეტოქეობის უკეთეს მეთოდებს. ინოვაციები შეიძლება ვლინდებოდეს პროდუქტის ახალ დიზაინში, მარკეტინგისადმი ახალ მიდგომაში ან მუშაკთა კვალიფიკაციის ამაღლების ახალ მეთოდიკაში. მათი დიდი უმრავლესობა არაკარდინალური და საკმაოდ მარტივია, უმნიშვნელო გაუმჯობესებებისა და მიღწევების დაგროვებაზე უფროა დამყარებული, ვიდრე დიდ ტექნოლოგიურ გარღვევაზე.

საწარმოებში ინოვაციების მართვა გულისხმობს სამი ძირითადი ამოცანის გადაწყვეტას:

- I. მეცნიერული კვლევების, ცდების ჩატარებისა და კონსტრუირების ინოვაციური პროცედურების რეალიზებას;
- II. სპეციფიკური, ინოვაციებზე ორიენტირებული სახის რე-

სურსების შექმნასა და ყოველგვარი რესურსების მართვას;

III. კვლევების, ცდების ჩატარებისა და კონსტრუირების სამუშაოთა პროექტების პორტფელის მართვას.

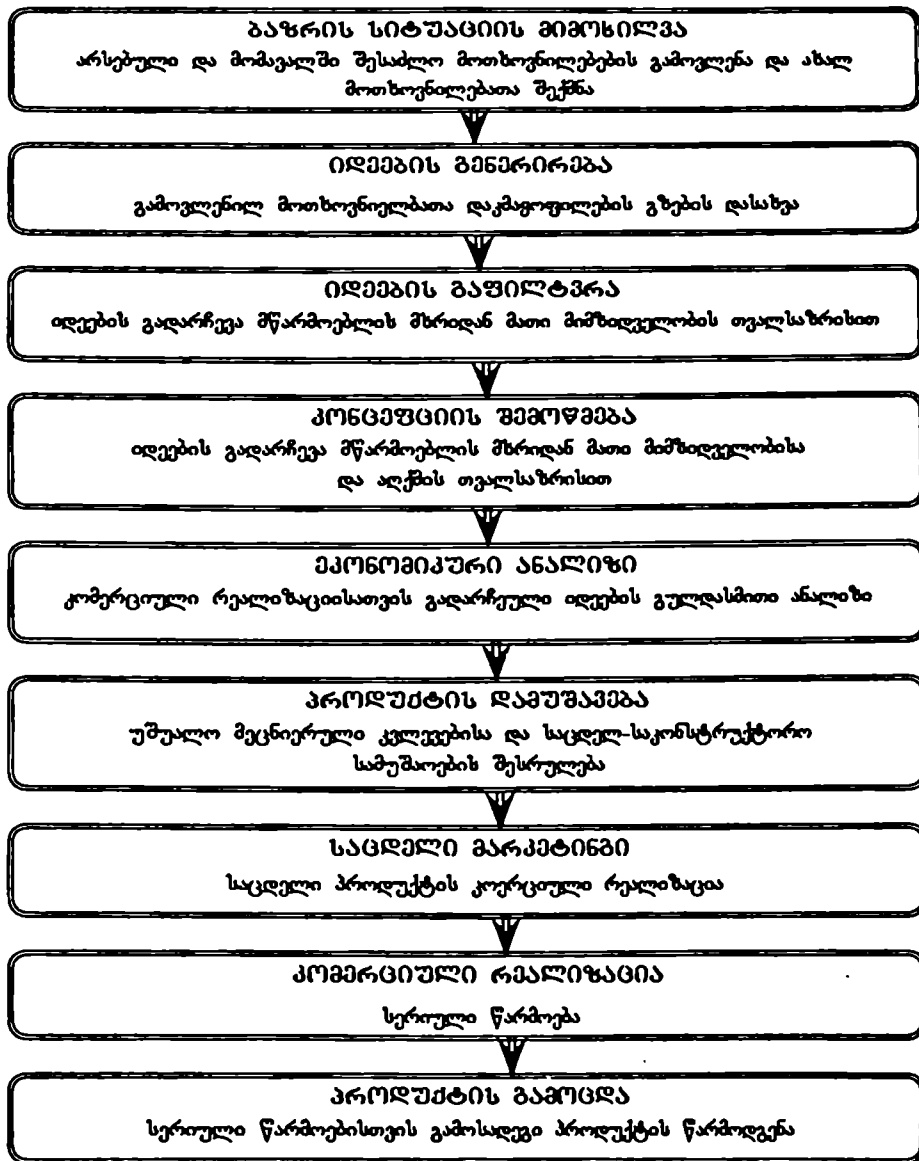
პირველი ამოცანა შემდეგ ეტაპებს მოიცავს (ნახ. 4.2.1)

1. საბაზრო სიტუაციის ანალიზი;
2. იდეების გენერირება;
3. იდეების გაფილტვრა;
4. პროდუქტის გამოცდა;
5. საცდელი მარკეტინგი;
6. კომერციული რეალიზაციის დასაწყისი.

ამ ეტაპის წარმატებით გავლა შესაძლებლობას გვაძლევს შევექმნათ სიახლის ტირაჟირებისთვის საჭირო საკონსტრუქტორო დოკუმენტაციის კომპლექტი და შევამციროთ მისი კომერციული რეალიზებისგან არადამაკმაყოფილებელი შედეგის მიღების რისკი.

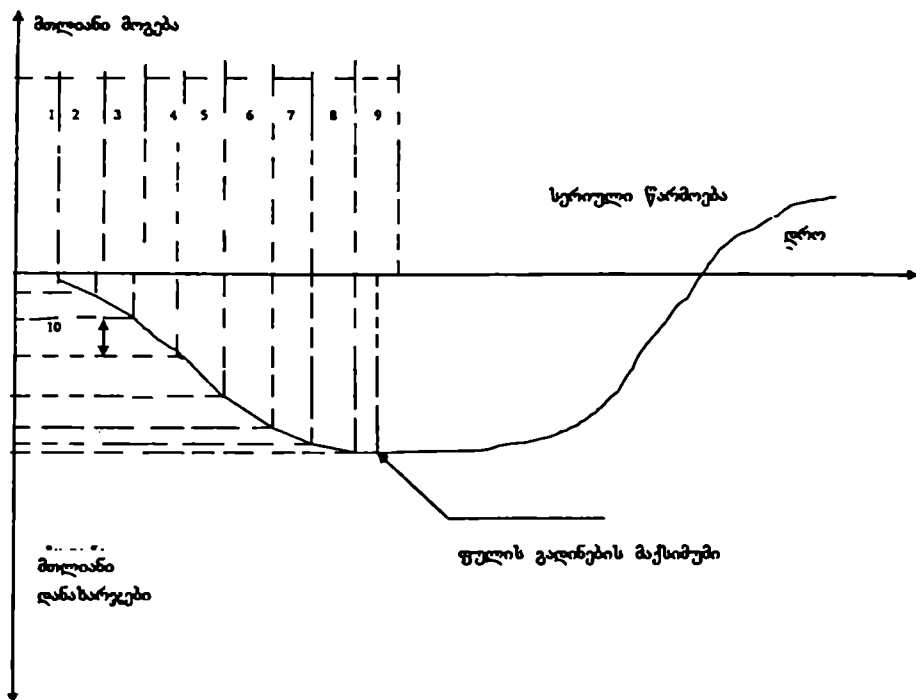
მეორე ამოცანის გადაჭრის დროს ინოვაციებზე ორიენტირებულ სპეციფიკურ რესურსებად მიიჩნევენ: უმაღლესი კატეგორიის სპეციალისტებს, საინჟინრო-ტექნიკურ კადრებს და მომსახურე პერსონალს; სათანადო სანიტარული ნორმების შესაბამის შენობებს, ლაბორატორიულ მოწყობილობას, გამომთვლელ და ორგტექნიკას; კვლევებისთვის საჭირო მასალებს და გამზომ ხელსაწყოებს; მონაცემთა საინფორმაციო ბაზებს და მათ მომსახურებას, საცდელი ნიმუშებისა და მაკეტების დამზადებისთვის საჭირო ბაზებს და, ბოლოს, სამრეწველო ნიმუშების შესაქმნელად აუცილებელ ბაზებს.

დაპროექტების ცალკეულ სტადიებზე რესურსების ხარჯვა არათანაბარია ხოლმე და სამუშაოთა ხასიათზე დამოკიდებული.

ნახ. 4.2.1. მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორი
სამუშაოთა პროექტის საინოვაციო პროცედურა

მაგალითად, ფინანსური რესურსების ხარჯვა ნახ. 4.2.2.-ზე მოცემული მრუდის სახით შეგვიძლია წარმოვიდგინოთ.

1. საბაზრო სიტუაციის მიმოხილვა და იდეების გენერირება
2. იდეების გაფილტვრა და კონცეფციების შემოწმება
3. დანახარჯები ბეცნიერულ კვლევებსა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე
4. ეკონომიკური ანალიზი
5. ბეცნიერული კვლევები და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოები
6. ცდები და საცდელი მარკეტინგი
7. წარმოების საკონსტრუქტორო მომზადება
8. წარმოების ტექნოლოგიური მომზადება
9. წარმოების ორგანიზაციული მომზადება
10. წარმოების ათვისება

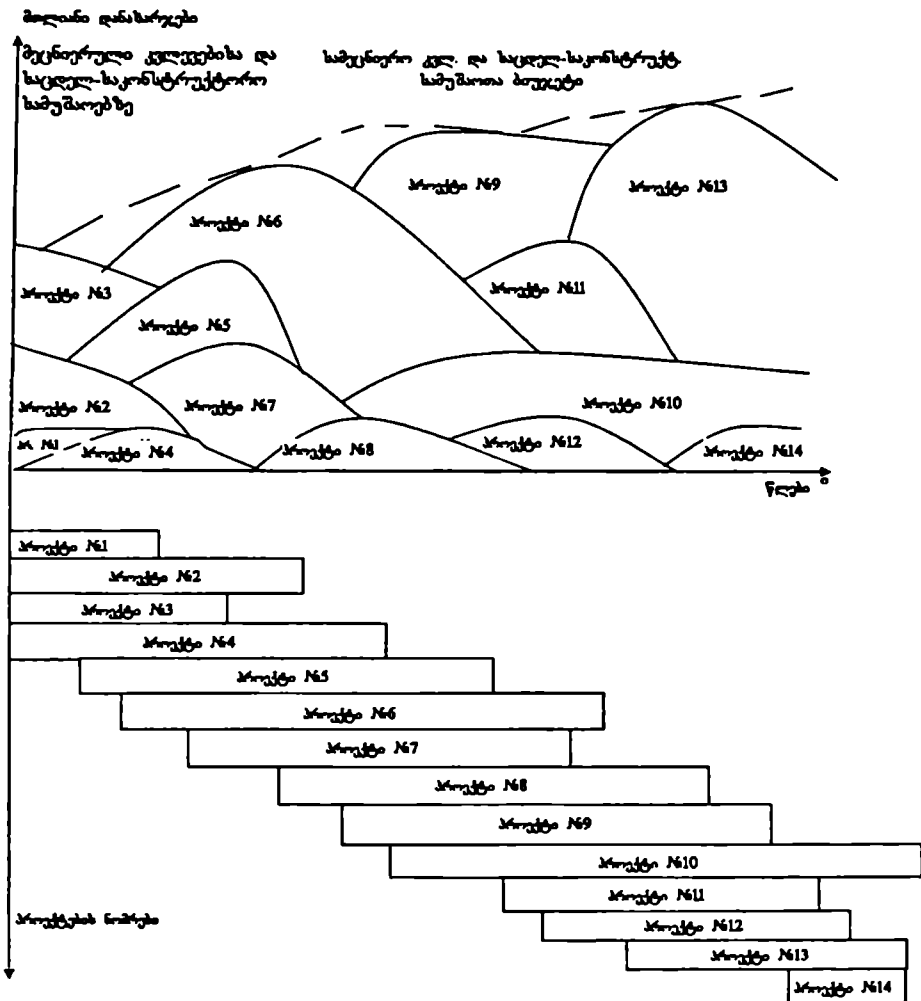
ნახ. 4.2.2. ბეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა პროექტის ფინანსური პროფილი

ნიშანდობლივია, რომ კომპანიების საინოვაციო აქტივობა რომელიმე ერთ ან რამდენიმე პროექტის დამუშავებითა და ხორცშესხმით არ შემოიფარგლება. კომპანიები თანდათანობით იქმნიან საინოვაციო პოტენციალს, რაზეც დიდძალი ფინანსური რესურსები იხარჯება, ცალკეული პროექტის დასრულების შემდეგ ამ პოტენციალის ლიკვიდაციას კი ნამდვილად არა აქვს გამართლება. ამიტომ ასეთი კომპანიების საზრუნავი ხდება სამეცნიერო და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა პროექტების დროში მართვა, მათი სწორად დაბალანსება და ამაში მდგომარეობს შესაბამე ამოცანა. ამის ნიმუში ნახ. 4.2.3.-ზეა ნაჩვენები.

ადვილი მისახვედრია, რომ საინოვაციო საქმიანობის ამგვარად დაყოფა სამ ამოცანად დიდწილად პირობითია, რადგან პრაქტიკაში სამივე მიმართულებით ერთდროულად მიმდინარეობს ეფექტიან გადაწყვეტილებათა ძიების მთლიანი პროცედურა.

ცნობილია, რომ ფირმებში წამოწყებული მეცნიერული კვლევების მხოლოდ დაახლოებით 5% სრულდება წარმატებით და ბაზარზე მომხმარებლების მიერ ახალი პროდუქტების აღიარებით. ამის შესაძლო მიზეზებია პროდუქტების პორტფელის არასწორად შერჩევა, აგრეთვე, გარე მარკეტინგული, ტექნიკური, ეკონომიკური, საინვესტიციო და საწარმოო ასპექტების კომპლექსურად დაუმუშავებლობა.

ხშირ შემთხვევებში კომპანიები ვერ ითვალისწინებენ დამუშავების სტრატეგიულ მნიშვნელოვნებას, ვერ უთანხმებენ მას საქმიანობის სტრატეგიულ ასპექტებს ან ყურადღების მიღმა რჩებათ მეცნიერულ კვლევა-ძიებათა შესრულებისა და მათი კომერციული რეალიზაციის დროითი ასპექტი.

ნახ. 4.2.3. მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა პორტფელის დაბალანსება დროში

ფირმების საინოვაციო საქმიანობის შედეგებად ერთი შეხედვით შეიძლება მოგვეჩვენოს მომავალი შემოსავლების უზრუნველყოფა და კომპანიის საინოვაციო პოტენციალის გაზრდა მის მიერ ისეთი უნარის შეძენის სახით, როგორიცაა:

- დამოუკიდებელი მეცნიერული კვლევების ჩატარება;
- არა მარტო გამოყენებითი, არამედ ფუნდამენტური კვლევა-ძიებების წარმართვა;
- კვლევების სწრაფად წარმართვა და პროექტის სწრაფად რეალიზება კომერციული თვალსაზრისით;
- ინფორმაციის სწრაფად მოძიება;
- რესურსების ეფექტიანად მართვა და ა.შ.

ამასთან, პრაქტიკული კუთხით განსაკუთრებული მნიშვნელობა უნდა მივანიჭოთ ფირმის რესურსებისა და უნარების ეფექტიანად მართვას, მისი გამორჩეული უპირატესობების გადაქცევას კონკურენტულ უპირატესობებად. კომპანიის განსხვავებული უპირატესობები სასიკეთო პირობებს უქმნის მისი საინოვაციო პროცედურის შედეგების წარმატებულ კომერციულ რეალიზებას, მაგრამ სწორედ ინოვაციებზე დაფუძნებული კონკურენტული უპირატესობები უზრუნველყოფენ წარმატებებს გლობალურ კონკურენციაში.

4.3. გლობალური ბიზნესი და ინოვაციების მართვა

ჩვენს დროში მიმდინარე ეკონომიკურ ზრდას ახასიათებს მეცნიერულ-ტექნოლოგიური პროგრესის და წარმოების ძირითადი ფაქტორების ინტელექტუალიზაციისათვის წამყვანი როლის დამკვიდრება. განვითარებული ქვეყნების მშპ-ის მატების 80-95%-ს ის ახალი ცოდნა უზრუნველყოფს, რომელიც ტექნოლოგიებად, მოწყობილობად, პერსონალის განათლებად თუ წარმოების ორგანიზებად გარდაიქმნება ხოლმე. ახალი ტექნოლოგიების დანერგვა გადაქცეულია საბაზრო კონკურენციაში გამარჯვების მოპოვების უპირველეს ფაქტორად, წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებისა და საქონლისა და მომსახურების ხარისხის გაუმჯობესების მთავარ საშუალებად. სიახლეთა შემოღება ფირმებს აძლევს იმ ინტელექტუალური რენტის მონოპოლიურად მითვისების ხარჯზე ზემოგების მიღების შესაძლებლობას, რომელიც ახალი პროდუქტებისა და ტექნოლოგიების ათვისების დროს ყალიბდება.

ბუნებრივია, რომ გლობალურ ეკონომიკურ კონკურენციაში ფირმების წარმატება პირდაპირაა დამოკიდებული მათი ქვეყნების სახელმწიფო სამეცნიერო-ტექნიკურ და ტექნოლოგიურ პოლიტიკაზე. ყველაფრიდან ჩანს, რომ XXI საუკუნეში გლობალური კონკურენცია გამწვავდება არა იმდენად ქვეყნებს შორის, რამდენადაც ტრანსნაციონალურ კვლავწარმოებით სისტემებს შორის, რომლებიც გააერთიანებენ თავ-თავიანთი ქვეყნების მოქალაქეთა განათლების და კაპიტალის დაგროვების სისტემებს, სამეცნიერო ორგანიზაციებსა და იმ საწარმოო-სამეცნიერო სტრუქტურებს, რომლებიც მსოფლიო ბაზრის მასშტაბით საქმიანობენ.

გლობალურ კონკურენციაში კომპანიების საინოვაციო საქ-

მიანობის როლის ამჟამინდელ გაგებას ხანგრძლივი წინა ისტორია აქვს, სადღეისოდ კი საყოველთაოდ მიღებულად ითვლება ის ფაქტი, რომ კონკურენტულ უპირატესობათა მიღწევა ფირმას მხოლოდ ინოვაციების მეშვეობით თუ შეუძლია. ახლა სწორედ მუდმივი გაუმჯობესებებითა და სიახლეთა დანერგვითაა შესაძლებელი მაღალი მწარმოებლურობის მიღწევა და მისი მუდმივად გაზრდა. მართლაც, კონკურენტებს პრაქტიკულად ნებისმიერი მიღწევის გადაღება-გამეორება შეუძლიათ. ამდენად, მათ შეუძლიათ გაუსწრონ და უკან ჩამოიჭონ ნებისმიერი წარმატებული ფირმა, თუკი იგი შეწყვეტს განახლებასა და სიახლეთა დანერგვას.

ინოვაციების წყაროა ახალი ცოდნა, რომელსაც ფირმა საქმიანობის განმავლობაში იძენს. მეცნიერული კვლევა-ძიებისას მოპოვებულ ცოდნას იგი გარდაქმნის სიახლეებად, ინოვაციებად და დანერგვად, არეგისტრირებს პატენტებს, გამოგონებებსა და საავტორო მოწმობებს. ცოდნის დაუფლება ის საწყისი წერტილია, საიდანაც ფირმა იწყებს საინოვაციო საქმიანობას. ამ პროცესების მართვას ცოდნის მენეჯმენტს უწოდებენ.

XX საუკუნეში მსოფლიო ბაზრის განვითარების ტენდენციების ანალიზმა შემდეგი თავისებურება გამოავლინა: ბაზრის განვითარება გამოიხატება მუდმივად მზარდ ცვალებადობაში, არასტაბილურობასა და არაპროგნოზირებადობაში. ამიტომ ბაზრის მდგომარეობის მნიშვნელოვან თავისებურებად დღეს იქცა ინოვაციების როლის გაზრდა წარმატების მიღწევაში. შესაბამისად, გლობალურ ეკონომიკურ კონკურენციაში ამა თუ იმ ფირმის მიღწევა პირდაპირ კავშირშია მათივე ქვეყნების სამეცნიერო-ტექნოლოგიურ პოლიტიკასთან.

აღსანიშნავია, რომ სტრატეგიული თვალსაზრისით არსებობს დარგების ორი ტიპი — გლობალური და მულტილოკალური

— რომლებშიც კომპანიები ეწევიან კონკურენციას.

მულტილოკალური დარგების შემთხვევაში კომპანია თითო-
ეულ თავის საზღვარგარეთულ ბაზარზე დამოუკიდებელ სტრატე-
გიებს მიმართავს და კონკურენციის პრობლემებს განიხილავს
რომელიმე კონკრეტული ბაზრისგან დამოუკიდებლად. მისი
ყოველი საზღვარგარეთული ფილიალი სტრატეგიულად და-
მოუკიდებელ ქვედანაყოფად გვევლინება, ოპერატიული საქმი-
ანობა კი მას, არსებითად, ავტონომიური აქვს.

ტრანსნაციონალური კომპანიების შტაბ-ბინები გლობალ-
ური მასშტაბით უწევენ კოორდინაციას მართვის ფინანსურ
ბერკეტებსა და მარკეტინგულ პოლიტიკას; საჭიროების შემ-
თხვევაში ახერხებენ მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-სა-
კონსტრუქტორო სამუშაოთა რაღაც ნაწილისა და ცალკეული
კომპონენტების წარმოების ცენტრალიზებას. ამის მიუხედავად,
სტრატეგიის შემუშავება და ოპერატიული საქმიანობა მთლი-
ანად დეცენტრალიზებული რჩება. თითოეული ფილიალი მო-
გების მიღების ცენტრია. იგულისხმება, რომ კომპანიის განვი-
თარებაში მის მიერ შეტანილი წვლილი კონკრეტულ საბაზრო
შესაძლებლობებს უნდა შეესაბამებოდეს.

მულტილოკალურ დარგში კომპანიის ხელმძღვანელობა
ცდილობს ეფექტიანად იმოქმედოს ისეთი პარამეტრებით გან-
სხვავებულ მთელ რიგ გლობალურ პოზიციებზე, როგორიცაა
პროდუქციისადმი წაყენებული მოთხოვნები, ზრდის სიჩქარე,
კონკურენციის პირობები და პოლიტიკური რისკები. კომპანია
ამჯობინებს, თუკი ადგილობრივი მენეჯერები ყველაფერს გაა-
კეთებენ მეცნიერულ კვლევებში, წარმოებაში, მარკეტინგსა და
გასაღებაში წარმატების მოსაპოვებლად და საბოლოო შედეგისთ-
ვის პასუხისმგებლობას უზრდიან მათ. სხვა სიტყვებით თუ ვი-
ტყვით, სხვა ტრანსნაციონალურ კომპანიებთან თუ ადგილო-

ბრივ კონკურენტებთან კომპანია მეტოქეობას ეწევა ისე, რომ ინდივიდუალურად მოქმედებს ყოველ ცალკეულ ბაზარზე.

ყოველივე ამისგან განსხვავებით, **გლობალური დარგი** ერთი კომპანიის საწარმოო და საბაზრო ურთიერთობათა საერთაშორისო სისტემას სხვა კომპანიის ისეთივე სისტემისკენ „აღბრავს“ ხოლმე. ამის გამო სხვადასხვა ქვეყნებში მყოფი შვილობილი კომპანიები ძალიან არიან ერთმანეთზე დამოკიდებული თავიანთი ოპერატიული საქმიანობისა და სტრატეგიის მხრივ.

ერთ ქვეყანაში მყოფი შვილობილი კომპანია ფირმის ნაერთობათა მთელი ასორტიმენტის მხოლოდ გარკვეული ნაწილის წარმოებაზე შეიძლება სპეციალდებოდეს და სისტემის სხვა ფილიალებს უცვლიდეს პროდუქციას.

კომპანიას ფასის დაწესება ერთ ქვეყანაში შეუძლია იმის მიხედვით, თუ როგორი ეფექტის მიღება სურს მას სხვა ქვეყანაში.

გლობალური ბიზნესის წარმართვის პირობებში კომპანიების ხელმძღვანელობა ყველა ბაზარზე ჩაბმულია კონკურენციაში ტრანსნაციონალური კომპანიების მცირე რაოდენობასთან. სტრატეგიას ცენტრალიზებულად შეიმუშავენ ხოლმე, ოპერატიული საქმიანობის ასპექტები კი ცენტრალიზებულიც შეიძლება იყოს და დეცენტრალიზებულიც. ეს ეკონომიკისა და ეფექტიანობის მოთხოვნებზეა დამოკიდებული. კომპანია ცდილობს ფეხი აუწყოს ადგილობრივი ბაზრის კონკრეტულ მოთხოვნებს და თან არ შეუმცირდეს მთელი გლობალური სისტემის ეფექტიანობა.

გლობალური ფირმა ცდილობს აკონტროლოს გავლენის ძირითადი ბერკეტები – საერთაშორისო წარმოებით დაწყებული და უცხოელი კონკურენტების ფულადი ნაკადებით დამთავრებული. იგი აძნელებს და აძვირებს მათ საპასუხო რეაქციას,

რისთვისაც არასტანდარტულ ქმედებებს მიმართავს, მაგალითად, ფასებს ამცირებს რომელიმე მნიშვნელოვან ნაწარმზე ან ბაზარზე. ამის მთავარი მიზანია ფირმის ეფექტიანობის ამაღლება და კონკურენტების ეფექტიანობის დაქვეითება.

ამასთან, გლობალურ კონკურენციას სერიოზული ცვლილებები შეაქვს ფირმის სტრატეგიასა და მის ოპერატიულ საქმიანობაში. იგი ისეთ არასტანდარტულ მიდგომებს მოითხოვს ბიზნესის მართვისგან, როგორიცაა:

- არამომგებიანი (ზოგჯერ – წამგებიანიც კი) საინვესტიციო პროექტების განხორციელება;
- ფინანსური საქმიანობის მიზნების დიდი მრავალფეროვნება უცხოეთში მყოფ შვილობილ კომპანიებში;
- ნაკეთობათა ასორტიმენტის გამიზნულად დაპროექტება სიმტკიცის ზედმეტი მარაგით ან ამა თუ იმ ბაზარზე მათი გაყიდვა დაწეული ფასებით;
- ყოველ ცალკეულ ქვეყანაში საბაზრო პოზიციების განხილვა არა დამოუკიდებელ, არამედ მთელი პორტფელის ურთიერთდამოკიდებულ ელემენტებად, რომელიც შეიძლება გაიზარდოს ან შეიკვეცოს მომგებიანობის მიხედვით;
- საწარმოო სიმბლავრების შექმნა სამუშაო ძალის როგორც მაღალი, ისე დაბალი ღირებულების მქონე ქვეყნებში.

წარმატებით ფუნქციონირებადი გლობალური კომპანიების სტრატეგიების კვლევა გვაფიქრებინებს, რომ საერთაშორისო კომპანიების დიდ ჯგუფს გლობალური პოტენციალი აქვთ, თუმცა, ზოგჯერ მათ ეს არც კი იციან. თითქმის არც ერთი დარგი, რომელიც ღღეს გლობალურია, წინათ ასეთი არ იყო (მაგალითად, ავტომშენებლობა ან ელექტროტექნიკა). ამიტომ ფირმებმა სწორად უნდა შეაფასონ ეს პოტენციალი და განსაზღვრონ:

- შესწევთ თუ არა მათ მულტილოკალურიდან გლობალურ

კონკურენციაზე გადასვლა და

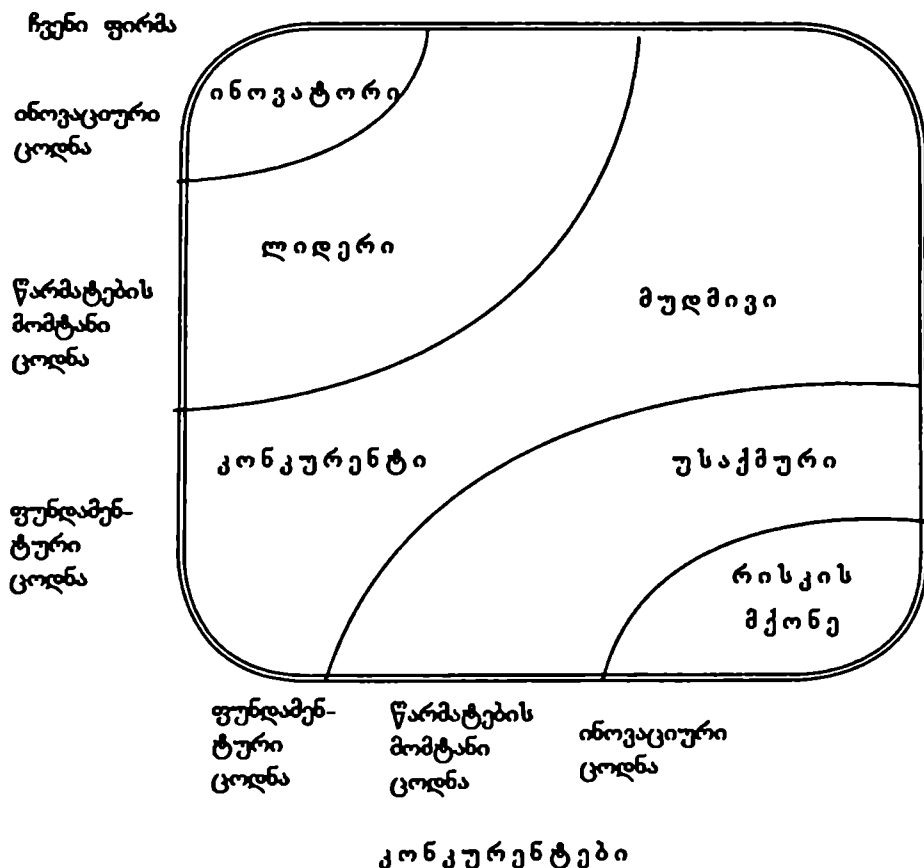
- მომგებიანია თუ არა ეს გადასვლა მათთვის.

არადა, რადგანაც იმის გარანტია არ არსებობს, რომ მოცემული ბიზნესი გლობალური შეიძლება გახდეს, მსხვილი დაბანდებების გაწევა დიდი რისკია ფირმისთვის, ასეთი მზადყოფნის გარეშე კი გლობალურ კონკურენციაში წარმატება წარმოუდგენელია.

ცოდნის მართვის სტრატეგიის ჩამოსაყალიბებლად ფირმას შეუძლია გამოიყენოს SWOT-ანალიზის ტრადიციული სქემა. არსებითად, მას სჭირდება ამ ანალიზის გადაქცევა ამა თუ იმ ცოდნისა და უნარების შეძენის რუკად, რათა უკეთ გაიგოს კონკურენტების უპირატესობები და სუსტი მხარეები.

მართალია, ცოდნის სფერო ძალიან დინამიკურია, მაგრამ სტრატეგიული ცოდნის რუკა იმაში ეხმარება ფირმას, რომ, ჯერ ერთი, დააფიქსიროს თავისი ამჟამინდელი მდგომარეობის მომენტალური სურათი, მეორე, მოხაზოს მომავალში მისთვის სასურველი პროფილი. ამავე რუკის მეშვეობით შესაძლებელია ფირმაში დაგროვილი ცოდნის ისტორიული და საპროგნოზო ტრაექტორიების აგება. ეს იმავე დონის, ხასიათისა და მასშტაბის ცოდნა შეიძლება იყოს, რაც ფირმის კონკურენტებს აქვთ დაგროვილი, მაგრამ სპეციფიკური ცოდნა სტრატეგიის დივერსიფიკაციაში ეხმარება მას. ინოვაციური ცოდნა დარგში ლიდერობის შესაძლებლობას უქმნის ფირმას, რადგან ეს ისეთი განსაკუთრებული ცოდნაა, რომელიც ბაზარზე „თამაშის წესების“ სადავეების ხელში ჩაგდების პერსპექტივას აძლევს მას (ნახ.4.3.1).

ის ფირმები, რომლებშიც შიდა ცოდნის გამოყენებაზე არიან ორიენტირებული, მართვის უფრო კონსერვატიულ სტილს აღიარებენ, ხოლო ისინი, რომლებიც ცოდნის მიღებისა და ექსპლუ-

ნახ. 4.3.1. ფირმის სტრატეგიული ცოდნის რუკა

წყარო: Гольдштейн Г. Я. Стратегические аспекты управления НИОКР. – Таганрог. Из- во ТРТУ, 2000

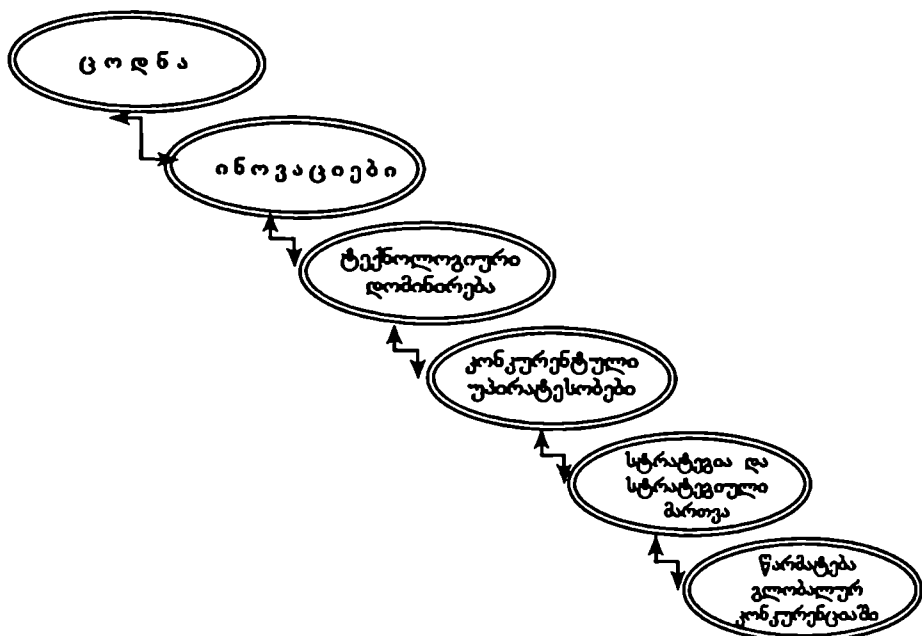
ატაციის სრულ ინტეგრირებას ახდენენ მიმდინარე ამოცანებისა და ორგანიზაციის ჩარჩოების მიუხედავად (ე.ი. „უსაზღვრებო“ ნოვატორები არიან), მართვის უფრო აგრესიული სტილის მიმდევრებად გვევლინებიან. მეცნიერებატევად დარგებში სწორედ მეორეები უგებენ პირველებს. ამავე დროს, აგრესიული სტრატე-

თუ ეკონომიკას კლასტერულ პრიზმაში განვიხილავთ და ტრადიციულად არ მოვახდენთ მის დაყოფას დარგებად და სექტორებად, უფრო ღრმად შევძლებთ იმ გარე ფაქტორების შეცნობას, რომლებიც სტიმულს აძლევენ ფირმების ინოვაციურ აქტივობას და მათი კონკურენტული უპირატესობების ჩამოყალიბებას. მართლაც, კლასტერში შემავალი ფირმების უმრავლესობა ერთმანეთის პარტნიორი უფროა, ვიდრე უშუალო და პირდაპირი კონკურენტი, რადგან ისინი დარგის განსხვავებულ სეგმენტებს ემსახურებიან. ამის წყალობით კლასტერი ვიწრო შეხედულებების, ინერციისა და არასაკმარისი მოქნილობის გადალახვის, მრავალფეროვნების დანერგვის საშუალებად, ინოვაციების, ცოდნისა და ინფორმაციის სწრაფად გავრცელების მექანიზმად ყალიბდება.

ინოვაციების საფუძველზე კონკურენტულ უპირატესობათა ფორმირებას ფირმები მაშინ შეძლებენ, თუკი ისინი მოახერხებენ მათ რეალიზებას, ახალ პროდუქტებად და ახალ ტექნოლოგიებად მათ გარდასახვასა და ხორცშესხმას. ამ ყოველივეს ახალ ტექნოლოგიურ დონეზე აჰყავს ფირმა და კონკურენციაში მისი გამარჯვების საწინდარიც ესაა. თუმცა, გლობალური კონკურენციის პირობებში არც ეს კმარა. აუცილებელია სწორი სტრატეგიის შერჩევა და ფორმირება, რის გამოც ფირმის სტრატეგია და სტრატეგიული მართვა მთელი ამ ჯაჭვის შუალედური რგოლი ხდება.

ნახ. 4.3.3.-ზე მოცემულია გლობალურ კონკურენციაში წარმატების მიღწევის პროცესის ეტაპები, რომლის თავდაპირველი რგოლიც ცოდნაა. იმისდა მიხედვით, თუ როგორი ცოდნის მფლობელია ფირმა, მისგან შეიძლება მივიღოთ ესა თუ ის სიახლე იმ რაიმე ტექნოლოგიის სახით, რომელსაც კონკურენტი არ გააჩნია. ისინი ქმნიან კონკურენტულ უპირატესობებს და

შესაბამისი სტრატეგიების გამოყენების შემთხვევაში წარმატებასაც უზრუნველყოფენ. ეს სტრატეგიები, თავის მხრივ, ისეთ ტექნოლოგიებს მოითხოვენ, რომლებიც კვლევა-ძიების სათანადო შედეგებისგან მიიღება. სწორედ ისინი განსაზღვრავენ იმ ცოდნას, რომელიც ფირმას სრულიად აუცილებლად სჭირდება.

ნახ. 4.3.3. გლობალურ კონკურენციაში წარმატების მიღწევის ეტაპი

როგორც ვხედავთ, გლობალურ კონკურენციაში ინოვაციების ეფექტიანი მენეჯმენტი იმაში ვლინდება, რომ სწორად შერჩეული სტრატეგიის შემთხვევაში იგი ბაზარზე გაბატონებისა და კონკურენციის მოგების შესაძლებლობას უქმნის ფირმას. საამისოდ ფირმის უმაღლესი ხელმძღვანელობა სწორად უნდა ჭვრეტდეს და ღრმად წვდებოდეს შერჩეულ სტრატეგიას, ამ ყველაფრის დადებითი შედეგები კი კარგადაა ცნობილი და დასაბუთებული ფართო სტატისტიკური მასალით.

4.4. ინოვაციური ბიზნესის მართვა ბანკსაგღვრელობის პირობებში

არაერთხელ ჩატარებული სტატისტიკური კვლევები დამაჯერებლად ადასტურებენ იმ პოსტულატს, რომ ინოვაციები და საინოვაციო საქმიანობა გლობალურ ბაზარზე კომპანიის წარმატების წამყვანი ფაქტორებია. დღეს ისინი ტექნოლოგიური უპირატესობის აუცილებელი პირობა და კონკურენტებთან ბრძოლის მთავარი ინსტრუმენტებია. ამ კვლევების დროს ანალიტიკოსები აკვირდებოდნენ და სწავლობდნენ მთელი მსოფლიოს 500 გლობალურ კომპანიას და ხუთი ძირითადი მიმართულებით ახდენდნენ მათ მიერ ჩატარებული საინოვაციო საქმიანობის ანალიზს:

1. საერთო საინოვაციო აქტივობა, რაც შემდეგი მაჩვენებლებით შეგვიძლია დავახასიათოთ:

- მეცნიერულ კვლევა-ძიებასა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე გაწეული დანახარჯები;
- ამ დანახარჯების თანაფარდობა გაყიდვათა მოცულობასთან და სხვა.

2. საერთო საპატენტო აქტივობა:

- დარეგისტრირებული პატენტების რაოდენობა.

3. ძირითად დარგებში 10 ლიდერი კომპანიის ინოვაციური ღომინირება:

- მათ მიერ დარეგისტრირებული პატენტების რაოდენობა;
- დარგში სულ დარეგისტრირებული პატენტების რაოდენობა;
- პირველი მაჩვენებლის თანაფარდობა მეორესთან.

4. ლიდერობა საპატენტო აქტივობაში - კომპანიების დასახელება და მათ მიერ დარეგისტრირებული პატენტების რაოდენობა.

5. ლიდერი ათეულის ერთ კომპანიაზე დარეგისტრირებული პატენტების რაოდენობის საშუალო წლიური მატება.

ძირითად დარგებად ანალიტიკოსებს მრეწველობის შემდეგი 8 დარგი აქვთ მიჩნეული:

1. ელექტრონიკა;
2. კომპიუტერები;
3. პროგრამული უზრუნველყოფა;
4. ავტომშენებლობა;
5. აეროკოსმოსური მშენებლობა;
6. ფარმაცევტიკა;
7. ქიმიური მრეწველობა;
8. ნავთობის მრეწველობა.

როგორც პრაქტიკა გვიჩვენებს, ინოვაციებში აშშ-ის კომპანიები ლიდერობენ ხელოვნური მასალების სფეროში, საავტომობილო მრეწველობაში, საინფორმაციო ტექნოლოგიებში, შეფუთვისა და ლოჯისტიკაში;

იაპონური კომპანიები, ზოგიერთი გამონაკლისის გარდა, ჩამორჩნენ მეცნიერულ კვლევებზე გაწეული დანახარჯების მიხედვით; ევროპის კომპანიები ლიდერობას ინარჩუნებენ სამედიცინო და ქიმიურ მრეწველობაში.

ამასთან, აშშ-სა და დანარჩენი ქვეყნების კომპანიების საინოვაციო აქტივობას შორის არსებული განსხვავება თანდათანობით მცირდება. მართალია, ამერიკის ფირმებს ამ მხრივ ჯერ კიდევ გაბატონებული მდგომარეობა უჭირავთ, მაგრამ ტაივანის, ისრაელის, ფინეთის კომპანიებიც მაღალ დონეს უჩვენებენ. Samsung, Electronics, Hyundai ახლა საინოვაციო საქმიანობის ტიპური მონაწილეები არიან, რომლებიც მეცნიერულ კვლევებსა და იაფ ინოვაციებს ახმარენ თავიანთ ძალისხმევას.

აღსანიშნავია, რომ ფარმაცევტიკასა და მანქანათმშენებლო-

ბაში ლიდერი კომპანიების უმრავლესობისთვის „გარდამტეხი“ იყო 1997წ., როცა მკვეთრად მოიმატა მეცნიერებასა და კვლევით სამუშაოებზე გაწეული დანახარჯების მოცულობამ. ეს იმას ადასტურებს, რომ მკვეთრად შეიცვალა გლობალური კომპანიების მხრიდან ინოვაციების როლისა და მნიშვნელობის გაგება. საინტერესოა ის გარემოება, რომ ცალკეული კომპანიები მეცნიერებაზე გაცილებით მეტს ხარჯავენ, ვიდრე დანარჩენები – მთლიანი გაყიდვების დაახლოებით 22%-ს, როცა საშუალოდ ეს დანახარჯები 7,7%-ია. ამან დიდად შეუწყო ხელი უკეთესი კონკურენტული მდგომარეობის მიღწევას ინოვაციებითა და საინოვაციო საქმიანობით. ამ ჰიპოთეზის შესამოწმებლად გაანგარიშებული იყო, ერთი მხრივ, გაყიდვების მოცულობასა და, მეორე მხრივ, მეცნიერულ კვლევებზე გაწეულ ფარდობით დანახარჯებს შორის კორელაციის კოეფიციენტები რვა ძირითადი დარგისთვის, რომლის შედეგებიც 4.4.1. ცხრილშია გადმოცემული:

ცხრილი 4.4.1

კორელაციის კოეფიციენტები მეცნიერებაზე გაწეულ ფარდობით დანახარჯებსა და გაყიდვების მოცულობას შორის

დარგი	კორელაციის კოეფიციენტი
ელექტრონიკა	-0,75
ფარმაცევტიკა	-0,6
პროგრამული უზრუნველყოფა	-0,38
ნავთობის მრეწველობა	-0,35
საავტომობილო მშენებლობა	-0,38
კომპიუტერული ტექნიკა	-0,15
ქიმიური მრეწველობა	-0,11
აეროკოსმოსური მრეწველობა	-0,007

კორელაციის კოეფიციენტებს უარყოფითი ნიშანი აქვთ, ეს

კი იმ პარამეტრების უკუდამოკიდებულებაზე მეტყველებს, რომლებიც ერთმანეთს იყო შედარებული. ეს ნამდვილად ნიშნავს იმას, რომ უარეს პოზიციაში მყოფი კომპანიების სამეცნიერო საქმიანობის ინტენსივობა უფრო მაღალია, ანუ ეს კომპანიები თავიანთი საკონკურენციო სტატუსის ამაღლებას ინოვაციების დანერგვითა და საინოვაციო საქმიანობის გააქტიურებით ცდილობენ.

საპატენტო აქტივობის ტრენდების ანალიზშიც 1997წ. ჩანს როგორც „გარდამტეხი“: გლობალიზაციის პროცესების ინტენსიფიკაციის პირობებში ცოდნის მართვა კომპანიების მენეჯმენტის მნიშვნელოვანი ელემენტი ხდება და ინოვაციების სტრატეგიული მენეჯმენტის ფორმირებას უყრის საფუძველს.

ტექნოლოგიური ინოვაციების, გლობალიზაციისა და ეკონომიკური საქმიანობის კონვერგენცია აშკარა ხდება. არაგლობალური ან მცირე საინოვაციო პოტენციალის მქონე ფირმები აშკარად აგებენ ინოვაციების უფრო მსხვილ მონაწილეობას. ერთსა და იმავე დროს კორპორატიული ტექნოლოგიური ცოდნის და ბიზნეს-სტრატეგიების მართვა, როგორც ჩანს, კონკურენტული უპირატესობის შენარჩუნების მთავარი ხერხი ხდება გლობალური კონკურენციის გაძლიერების ტენდენციის პირობებში.

კომპანიების მართვაში ძალიან მნიშვნელოვანია მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა სტრატეგიების შემუშავება ფირმებისა და მათი კონკურენტების საპატენტო ტრაექტორიების, ფირმების სტრატეგიული საჭიროებების და ტექნოლოგიების იმ ტრაექტორიების საფუძველზე, რომლებიც მომავალში შეიძლება გაჩნდნენ. მეცნიერული კვლევების შედეგების კომერციალიზაციის დაჩქარება აუცილებელი ხდება, რადგან სულ უფრო მცირდება კონკურენტ-

ციაზე რეაგირების დრო. ტექნოლოგიებში გლობალურად გაბატონება ცოდნაზე, ინოვაციასა და კომპანიის ხელმძღვანელობის საერთო ხედვაზე დამოკიდებული.

2002-2004 წლებში ლიდერმა კომპანიებმა კიდევ უფრო გაზარდეს მეცნიერებასა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოებზე ფარდობითი დანახარჯები და მთლიანი ამონაგები. მოხდა გლობალური კომპანიების საინოვაციო აქტივობის საყოველთაო ინტენსიფიცირება. ხარჯების მატებამ გაუსწრო (კომპანიების უდიდეს უმრავლესობაში) ამონაგების ზრდას, რაც გლობალურ ბაზარზე კონკურენციაში ცოდნისა და ინოვაციების როლის ახლებურად გააზრებას ადასტურებს.

პრაქტიკული კუთხით კომპანიების საინოვაციო საქმიანობის მართვაში მოხდა იმ მეთოდების, მიდგომების, ალგორითმებისა თუ ინსტრუმენტების შემუშავება, რომლებმაც კონკურენტული უპირატესობები და გლობალურ ბაზარზე გაბატონება მოუტანეს მათ. ეს განაპირობებს მსხვილი და გლობალური კომპანიების საინოვაციო საქმიანობის მართვის პროცესის კვლევის მიმართ სისტემური მიდგომის საჭიროებას.

კომპანიების საინოვაციო საქმიანობის მართვის კვლევაში სისტემური მიდგომა ითვალისწინებს ყველა იმ ფაქტორის გამოვლენას, რომლებიც ამ პროცესზე მოქმედებს, აგრეთვე, ყველა იმ კავშირისა თუ დამოკიდებულების დადგენას, რომლებიც მმართველური ზემოქმედების განხორციელების სპეციფიკასა და აუცილებელ პირობებს აყალიბებენ. ამისთვის აუცილებლად უნდა განვიხილოთ, **ჯერ ერთი**, განუსაზღვრელობის ფაქტორი; **მეორე**, ოპტიმიზაციის მეთოდების და მოდელირების როგორც მართვის აპარატის ინსტრუმენტის გამოყენების შესაძლებლობები და, **მესამე**, მართვაში იმ მიდგომების გამოყენების შესაძლებლობა, რომლებიც ხსენებულ სპეციფიკას ითვალისწინებენ.

განუსაზღვრელობა იმგვარი ვითარებაა, როცა გადაწყვეტილების მიღების წინ ცნობილი არაა მოქმედი ფაქტორების მთელი ერთობლიობა და მათ შეფასებამდე უამრავი ჰიპოთეზის ფორმულირება ხდება საჭირო. ამ ვითარებას ის ახასიათებს, რომ არჩეულ ქმედებას ნებისმიერი შედეგი შეიძლება მოჰყვეს და არც ერთი მათგანის ალბათობა წინასწარ არაა ცნობილი.

ეკონომიკაში ყველაზე უფრო ხშირად გვხვდება ეწ. წმინდა განუსაზღვრელობა, როცა სიტუაცია არასტატისტიკურია და ალბათობაზე საუბარი საერთოდ უშედეგოა. ეს იმიტომ, რომ გადაწყვეტილებებს, განსაკუთრებით კი – სტრატეგიულს, ყოველი კონკრეტული ფირმა უნიკალურ პირობებში იღებს. ამით განუსაზღვრელობა შეგვიძლია რისკსაც შევადაროთ.

განუსაზღვრელობა საინოვაციო პროცესის განუყოფელი თვისებაა, რადგან ინოვაციები მუდმივ კავშირშია ხოლმე ახლისა და მანამდე შეუცნობლის ძიებასთან. საინოვაციო საქმიანობის სპეციფიკას სწორედ განუსაზღვრელობათა სიმრავლე განაპირობებს.

განუსაზღვრელობის პირობებში მართვის პრობლემას ფირმები მოდელირების მეშვეობით აგვარებენ. ამასთან, განუსაზღვრელობის მოდელირებისადმი ობიექტური მიდგომის გამოყენების სფერო მეტად შეზღუდულია, რადგან იშვიათად თუ არის ამა თუ იმ მოვლენის მოხდენის ალბათობის შესახებ საკმარისი ინფორმაცია. გარდა ამისა, იგი არ ითვალისწინებს ისეთ ფაქიზ ფაქტორს, როგორიცაა გადაწყვეტილების მიმღები პირის დამოკიდებულება რისკის მიმართ. ხშირ შემთხვევებში ეს პირები ვერ მიდიან დიდ რისკზე, რადგან ეშინიათ დიდი დანაკარგებისა წარუმატებლობის შემთხვევაში. ცალკეული კომპანიების საქმიანობის მოდელირებაში რეკომენდებულია ალბათობის თეორიისა და მათემატიკური სტატისტიკის აპარატის გამოყენება.

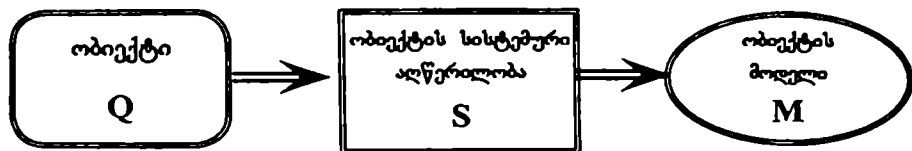
უნდა ითქვას, რომ დღეს მოდელირებას ბევრი სპეციალისტი მიიჩნევს უნივერსალურ და ყოვლისშემძლე მეთოდად, განსა-

კუთრებით – კომპანიებისა და საწარმო-ეკონომიკური სისტემების მართვაში. არადა, როგორც ირკვევა, ამ დროს საკმაო სიფრთხილეა საჭირო. ამის მიზეზია ობიექტსა და მის მოდელს შორის არსებული ერთგვარი შეუსაბამობა.

მოდელი თეორიული კონსტრუქციაა, სინამდვილის შესახებ მხოლოდ გამარტივებული წარმოდგენაა და იგი დამოუკიდებლად შეგვიძლია განვიხილოთ და გავაანალიზოთ. აბსოლუტურად ადეკვატური მოდელის აგება შეუძლებელია, რის გამოც პრაქტიკულად დგება ოპტიმალურად დასაშვები მისი ადეკვატურობის საკითხი, რომელიც დროის მოცემულ პერიოდში უგულვებელყოფს ობიექტის ცვლილებებს.

მოდელის ვარგისიანობის პრობლემა საკმაოდ რთული მომენ-ტია და უკავშირდება მათემატიკურ, ეკონომიკურ, ექსპერტულ, ტექნიკურ და ფილოსოფიურ საკითხებსაც კი. ძალიან მნიშვნელოვანია მოდელის შექმნის მიზნის პრობლემაც, რაზეც მოდელის ადეკვატურობის რაოდენობრივი მაჩვენებელია დამოკიდებული. ზოგადად, მოდელირების მიზანია ობიექტების შესახებ ინფორმაციის მიღება დროში, დაწყებული შემეცნებითი მიზნებიდან და მმართველურ გადაწყვეტილებათა მისაღები კონკრეტული მონაცემების მოპოვებით დამთავრებული.

ნახ. 4.4.1.-ზე ნაჩვენებია, რომ ობიექტსა და მის მოდელს შორის კავშირი განშუალებულია, რადგან მათ შორის ობიექტის სისტემური აღწერა იკავებს ადგილს. მაგალითად, საწარმოს სისტემურ აღწერილობაში შეიძლება მხოლოდ პროდუქციის წარმოების პროცესი იყოს აღწერილი და არა რესურსების კვლავწარმოების პროცესები, რადგან ისინი ანალიტიკოსის ინტერესების სფეროში არ შედის. ლოგიკურია, რომ თუ ობიექტის S სისტემური აღწერილობა გვაძლევს Q ობიექტის ერთმნიშვნელოვნად წარმოსახვის შესაძლებლობას, მაშინ M მოდელს შეგვიძლია ობიექტის სისტემური მოდელი ვუწოდოთ:

ნახ. 4.4.1. ობიექტს, მის სისტემურ აღწერილობასა და მოდელს შორის თანაფარდობა

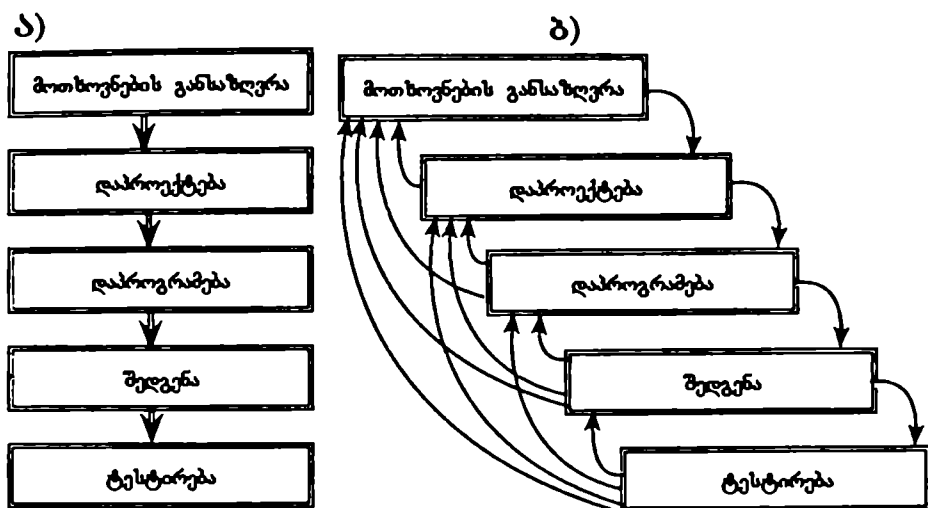
რეალური კომპანიის საქმიანობის მოდელირებას ართულებენ მთელი რიგი ფაქტორები: წარმოებული პროდუქციის არაერთგვაროვნება; წარმოების არა-რეგულარობა; წარმოების მადესტაბილიზებული შიდა ფაქტორები; მომარაგებაში გაჩენილი შეფერხებები; ზოგადეკონომიკური, ტექნოლოგიური, სოციალური ვითარება და ა.შ.

ჯერ კიდევ XX საუკუნის 60-იან წლებში მეცნიერებმა შენიშნეს, რომ დიდძალი არგუმენტების მქონე სისტემის პროექტირებისას მიზნობრივი ფუნქციის განაწილების კანონს აქვს ნორმალურთან დამსგავსების თვისება, თუკი ამ ფუნქციის თითოეული წევრი შეზღუდული რაოდენობის ცვლადებზეა დამოკიდებული. ეს პირობა ეკონომიკურ-საწარმოო სისტემების უმრავლეს რეალურ შემთხვევებში სრულდება.

ინოვაციების მართვის პრაქტიკაში ძალიან ხშირად ჩნდება ოპტიმიზაციური მართვის ტრადიციული ეკონომიკურ-მათემატიკური მეთოდების გამოყენების ცდუნება. თუმცა, საინოვაციო საქმიანობის სპეციფიკურობის გამო ეს მართვა პრინციპულად მხოლოდ ადაპტური შეიძლება იყოს. ამდენად, ადაპტური მართვის მექანიზმის და მისი განმაპირობებელი მიზეზების ახსნა განსაკუთრებულ მნიშვნელობას იძენს.

ნახ. 4.4.2.-ზე მოცემულია ორი ილუსტრაცია, რომლებიც

წარმოდგენას გვაძლევენ საგარაუდო და ფაქტობრივ საინოვაციო პროცესებს შორის განსხვავებაზე. ერთია საინფორმაციო სისტემების დაპროექტების იდეალური კასკადური ა) სქემა, მეორე კი – ის რეალური ბ) იტერაციები, რომლებიც გვაძლუბენ კვლავ და კვლავ დავუბრუნდეთ დაპროექტებისა თუ მოთხოვნების განსაზღვრის ამა თუ იმ ეტაპს.

სურ. 4.4.2. საინფორმაციო სისტემების დაპროექტების სქემა:

ა) იდეალური კასკადური სქემა; ბ) რეალური სქემა

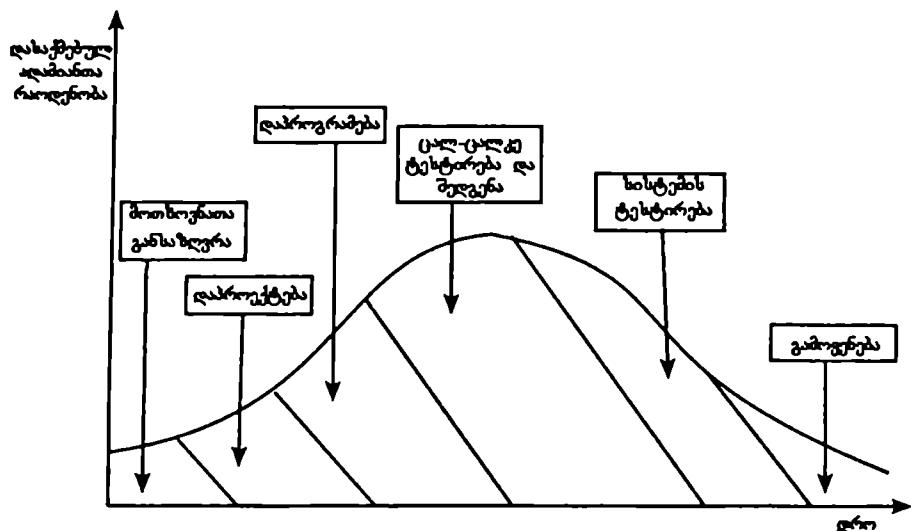
საინფორმაციო სისტემების დამუშავების პროცედურა ცოტათი თუ განსხვავდება მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა პროექტის პროცედურისგან, თანაც, პირველი მეორის კერძო შემთხვევაა. ამიტომ ნახაზზე მოცემული ბ) სქემა სამართლიანია პროექტის მთელი პროცედურისთვის.

ინოვაციური მენეჯმენტის ერთ-ერთი ამოცანაა სპეციფიკური სახის, ინოვაციებზე ორიენტირებული რესურსის, მაგ-

ალითად, სათანადო კვალიფიკაციის მქონე სპეციალისტების ჩამოყალიბება და მართვა. ქვემოთ ნაჩვენებია იმ სპეციალისტების გეგმიური განაწილება, რომლებიც მიმდევრობითსა და კონვეიერულ სტილში იმუშავენ კასკადური დაპროექტების სხვადასხვა ეტაპებზე.

მართვის თანამედროვე სისტემები გამოირჩევა ელემენტებისა და მათ შორის არსებული კავშირების მრავალრიცხოვნებით, დინამიზმის მაღალი დონით, არაფუნქციური (ალგორითმული და თვით სუბიექტურიც კი) კავშირებით, დაბრკოლებათა წარმოქმნით. ასე, რომ ამ სისტემებში მიმდინარე პროცესები არატრივიალურია და ძნელად ფორმირებადი. ამიტომ ადაპტური მართვის სინთეზის ამოცანას ორ ეტაპად წყვეტენ: აგებენ პროგრამულ (გეგმურ) ტრაექტორიას და განსაზღვრავენ პროგრამის რეალიზების უზრუნველყოფ მმართველურ ქმედებას. პირველი მათგანია დაგეგმვა, მეორე კი – რეგულირება.

წარმოების მართვის ადაპტური სისტემა ურთიერთდაკავშირებული ორი სისტემისგან შედგება – დაგეგმვისა და რეგულირების ადაპტური სისტემებისგან, ორივე მათგანის ფუნქციური სტრუქტურა კი – დაგეგმვის/რეგულირების მოდელისგან; სისტემის ფუნქციონირების იმიტაციური მოდელისგან; შიდა იმიტაციური და გარე ობიექტური ადაპტერისგან. გარე ადაპტერი ობიექტის მახასიათებლებისა და გარემოს ანალიზის საფუძველზე ირჩევს დაგეგმვის ამოცანის მოდელს და იმიტაციურ მოდელს, რითაც ახდენს მართვის სისტემის სტრუქტურულ ადაპტირებას. ამის შემდეგ წინა პერიოდების გეგმების შესრულების შედეგების მიხედვით იგი ეწევა პარამეტრების მისადაგებას დაგეგმვისა (რეგულირებისა) და იმიტაციურ მოდელებში, მათ შორის - ობიექტის, გარემოსა და რეგულირების სისტემის მოდელებში (ნახ.4.4.3).

სურ. 4.4.3. პერსონალის კონვეიერულად განაწილება სისტემის დაპროექტებისას

დაგეგმვის მოდელის მიხედვით განსაზღვრავენ გეგმასა და პოტენციურ ეფექტს და აზღენენ გეგმის რეალიზების იმიტაციას, რასაც რამდენჯერმე იმეორებენ სტატისტიკურად მნიშვნელოვანი შეფასებების მიღების მიზნით. თუ გეგმა მისაღებია მისი შესაძლო რეალიზების თვალსაზრისით, მაშინ იწყება მისი შესრულება. წინააღმდეგ შემთხვევაში შიდა ადაპტური ცვლის პარამეტრებს და სქემის მუშაობა მეორდება. შიდა ადაპტერის მუშაობა ეყრდნობა შეფერხებათა პირობებში ოპტიმიზების რომელიმე მეთოდს.

ეს მიდგომა საკმაოდ კარგად წყვეტს გლობალიზაციის ეპოქაში ფირმის საინოვაციო საქმიანობის მართვის პრობლემებს მისი თანმხლები განუსაზღვრელობების გათვალისწინებით. ამ მხრივ წარმატებულ კომპანიებში დაგროვილი გამოცდილების შესწავლა რამდენიმე მხრივაცაა საინტერესო.

ჯერ ერთი, ეს საშუალებას მოგვცემს თვალი მივადევნოთ მსხვილი კომპანიების მართვის თანამედროვე მეთოდებისა და ალგორითმების განვითარებას; მეორე, შევძლოთ მთავარი კონკურენტების იდენტიფიცირება; მესამე, გაეარკვიოთ თანამედროვე მენეჯმენტის ინსტრუმენტარიუმის განვითარების გზები, მომავალი პრობლემები და მათი მოგვარების ხერხები.

4.5. ინოვაციური ზომის სტრატეგიული პარტივის მეთოდები

გლობალურ ბაზარზე მოქმედი კომპანიების მართვაში რამდენიმე ურთიერთდაკავშირებული ამოცანა და პრობლემა იკვეთება. მათ შეგვიძლია მივაკუთვნოთ:

- საინოვაციო საქმიანობის პროგნოზირება და დაგეგმვა;
- პროექტების გადარჩევა და მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა პროექტების პორტფელის შედგენა;
- გლობალური მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა პროცესების ორგანიზება;
- ცოდნის შეძენა-გამოყენების მართვა;
- პერსონალის მართვა.

კომპანიის სტრატეგიული საინოვაციო მენეჯმენტის ძირითადი ამოცანებია:

1. კომპანიების შედარებით უპირატესობათა განსაზღვრა და მათი გადაქცევა კონკურენტულ უპირატესობებად;
2. საბაზრო ტექნოლოგიებისა და მათი განვითარების სპექტრის მონიტორინგი;
3. კომპანიის სტრატეგიული განვითარების პრიორიტეტებისა და მასში ცალკეული პროექტების როლის განსაზღვრა;
4. კომპანიის მყარი კონკურენტული უპირატესობის შექმნა შეძენილი ცოდნისა და გაწეული მეცნიერული კვლევების საფუძველზე;
5. ადამიანთა ხარისხიანი რესურსების კვლავწარმოება კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა მენეჯმენტის სფეროში;
6. ცოდნის მიღება, გამოყენება, სამართლებრივი დაცვა და

მისი ეფექტიანად მართვა;

7. პროექტების ნაკადის მართვა;

8. ზოგადი და სპეციფიკური (ინოვაციებზე ორიენტირე-

№	აპოცანები	ინსტრუმენტები
1	კომპანიის შეფარდებით უპირატესობათა განსაზღვრა და მათი გადაქცევა კონკურენტულ უპირატესობებად	კომპანიის უმაღლესი ხელმძღვანელობის სწავლება
2	საბაზრო ტექნოლოგიებისა და მათი განვითარების სპექტრის მონიტორინგი	ტექნოლოგიების მონიტორინგი და აუტსორინგი
3	კომპანიის სტრატეგიული განვითარების პრიორიტეტების და ამაში ცალკეული პროექტების როლის განსაზღვრა	კომპანიის უმაღლესი ხელმძღვანელობის სწავლება
4	კომპანიის მყარი კონკურენტული უპირატესობის მოპოვება ჩატარებული კვლევებისა და მიღებული ცოდნის საფუძველზე	დაგეგმვისა და პროგნოზირების თანამედროვე მეთოდები ტექნოლოგიების მონიტორინგი და აუტსორინგი
5	ადამიანთა ზარისხიანი რესურსების კულავეწარმოება ინოვაციების მენეჯმენტის სფეროში	პერსონალის სწავლება
6	ცოდნის მიღება, გამოყენება, სამართლებრივი დაცვა და ეფექტიანად მართვა	ტექნოლოგიების მონიტორინგი და აუტსორინგი
7	პროექტების ნაკადის მართვა	პროექტების შერჩევის თანამედროვე ეკრისტიკული ალგორითმები
8	ზოგადი და სპეციფიკური (ინოვაციებზე ორიენტირებული) რესურსების მართვა	დაგეგმვისა და პროგნოზირების თანამედროვე მეთოდები
9	მეცნიერული კვლევების და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა განხორციელების უშუალო პრაქსისის მართვა	ამ სამუშაოთა ორგანიზებისა და გლობალური მართვის თანამედროვე ეკრისტიკული ალგორითმები და მეთოდები

აღნიშნულთან დაკავშირებით ძალზე სასარგებლოა თანამედროვე წარმატებული გლობალური კომპანიების გამოცდილების შესწავლა. XX საუკუნის ბოლოდან ეს კომპანიები ინტენსიურად იყენებენ ე.წ. როუდმაპინგს. ეს გულისხმობს კომპანიის განვითარების მარშრუტების აგებას საქმიანობის ძირითადი მიმართულებების მიხედვით: ბაზარი, პროდუქტები, ტექნოლოგიები, კონკურენტები და ა.შ. მართვის თეორიის ტერმინებში როუდმაპინგი წარმოგვიდგება როგორც საქმიანობის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ის ურთიერთდაკავშირებული და კონკრეტული დაგეგმვა, რომელიც მთელი კომპანიის მართვის ეფექტიანობის ამაღლებასაც უწყობს ხელს და მისი საქმიანობის ცალკეული მხარეებისაც. მისი მთავარი აქცენტია ინოვაციები და ახალი ტექნოლოგიები.

საგზაო რუკის დანერგვა კორპორაციას ეხმარება წამყვანი სტრატეგიული მიზნების მიღწევაში. პროდუქტის თითოეული ხაზისთვის შედგენილი ასეთი რუკები საბაზრო სტრატეგიას უხამებს ტექნოლოგიურ და სასაქონლო გეგმებს. ისინი ყურადღებას ამახვილებენ გრძელვადიან დაგეგმვაზე, აუმჯობესებენ გეგმების ურთიერთკავშირებს და ავტონომიურობას, მმართველთა ყურადღებას მიაპყრობენ უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტებს დაგეგმვის პროცესის ყოველ ნაბიჯზე.

საგზაო რუკების მეშვეობით შესაძლებელი ხდება თვალი მივადევნოთ თითოეული საკვანძო გადაწყვეტილების ისტორიას. რამდენიმე სასაქონლო ხაზისთვის შედგენილი სასაქონლო რუკები საშუალებას გვიქმნის დავაკვირდეთ ტექნოლოგიურ მოთხოვნილებათა იმ საერთო სურათს, რომელიც შესაძლოა კვლევებისა და დამუშავებათა ან ტექნოლოგიებისა და ნოუ-ჰაუს შეძენის ერთიან ზოგად პროგრამად მოგვევლინოს. საბაზო ტექნოლოგიების დამუშავებას ან მის შეძენას შორის არჩევანის

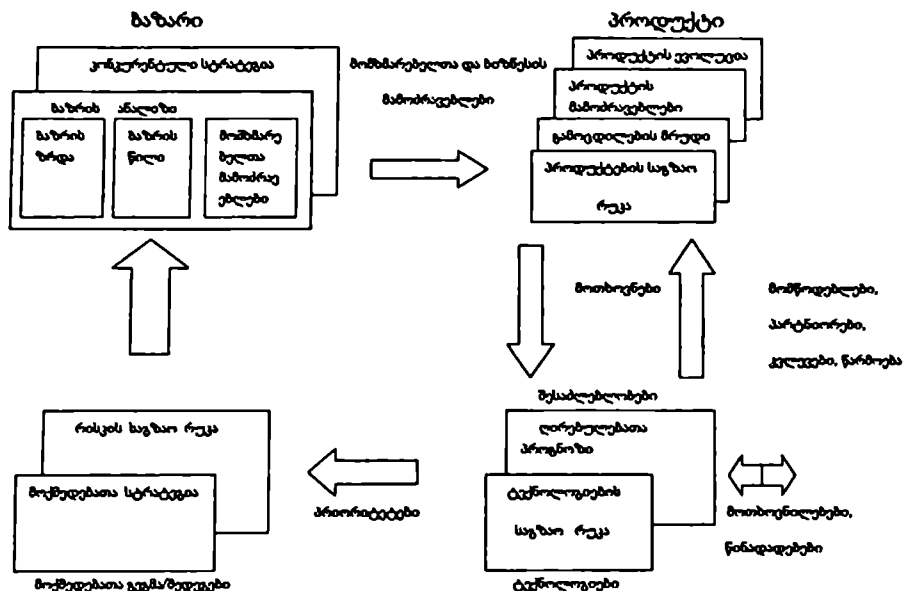
გაკეთება უახლეს დროში მისაღები გადაწყვეტილებაა, მაგრამ მას გრძელვადიანი შედეგები მოსდევს თან.

კორპორაციის სხვა საგეგმო დოკუმენტებისგან საგზაო რუკების ძირითადი განმასხვავებელი თავისებურებაა დროის გათვალისწინება და გეგმების ისეთი ზედმიწევნით და ურთიერთდაკავშირებულად დეტალიზება, რომელიც ისტორიულ-ატმოსფერულ მართვას ითვალისწინებს სტრატეგიული ამოცანებისა და მიზნების მიღწევაში.

როუდმაპინგის მთავარი მიზანია კომპანიის სტრატეგიის იდენტიფიკაცია დროის ყოველ მომენტში და შემოთავაზებული საქონლის ევოლუციაზე ყურადღების გამახვილება. ეს მართვას აქცენტს აკეთებინებს მთავარი დასამუშავებელი ან შესაძენი ტექნოლოგიებისა და იმ თავისებურებების საკითხებზე, რომლებსაც პროდუქტებში უნდა შეესხას ხორცი მაღალმომთხოვნი მომხმარებლის დასაკმაყოფილებლად. ასე, რომ როუდმაპინგი საქონლის წარმოების ტექნოლოგიასა და კომპანიის სტრატეგიას ამ საქონლის მარკეტინგულ მახასიათებლებთან აკავშირებს.

საგზაო რუკების გაშლის ამოცანა კომპანიის ხელმძღვანელობის სწავლებას მოითხოვს, რადგან იგი გულისხმობს მართვის ახალ გაგებასა და ხედვას, აგრეთვე, ასეთი რუკების სერიის აგებას: „ბაზარი“, „პროდუქტი“, „პროდუქტის ევოლუცია“, „პროდუქტის მამოძრავებლები“, „ტექნოლოგია“, „რისკები“ და „მოქმედების სტრატეგია“.

ნახ. 4.5.1.-ზე ნაჩვენებია საგზაო რუკის ზოგადი შაბლონი, რომელიც 4 განყოფილებისგან შედგება: ბაზარი, ნაკეთობა, ტექნოლოგია და შედეგები. თითოეული მათგანი კომპანიის განვითარების სტრატეგიაზე გამომუშავებული მაღალი დონის დეტალიზებული შეხედულებაა.

ნახ. 4.5.1 საგზაო რუკის ზოგადი შებენი

საგზაო რუკებზე მუშაობა იწყება „პროდუქტის“ და „ტექნოლოგიების“ მიმართულებით და ყურადღება გამახვილებულია ტექნოლოგიების სასიცოცხლო მნიშვნელობის მქონე უბნებზე, პროდუქტის უმნიშვნელოვანეს თვისებებსა და მახასიათებლებზე (მიზნობრივი ბაზრებისთვის), რესურსებისა და კონკრეტულ ტექნოლოგიურ გადაწყვეტილებათა ნაკლოვანებებზე.

განყოფილება „ბაზარი“ იმ სეგმენტებს განსაზღვრავს, რომელთა მიღებასაც კომპანია აპირებს ზომის, ზრდისა და სამომხმარებლო საჭიროებათა თვალსაზრისით. იგი, ასევე, აღწერს კონკურენტულ გარემოს, წარმოაჩენს კონკურენტების ძლიერი მხარეებისა და სისუსტეების ანალიზს. აქ ყველაზე მთავარია თითოეული კონკურენტის სტრატეგიის გაგება. როგორც როდუმაჰინგის გამოცდილება ადასტურებს, ორგანიზა-

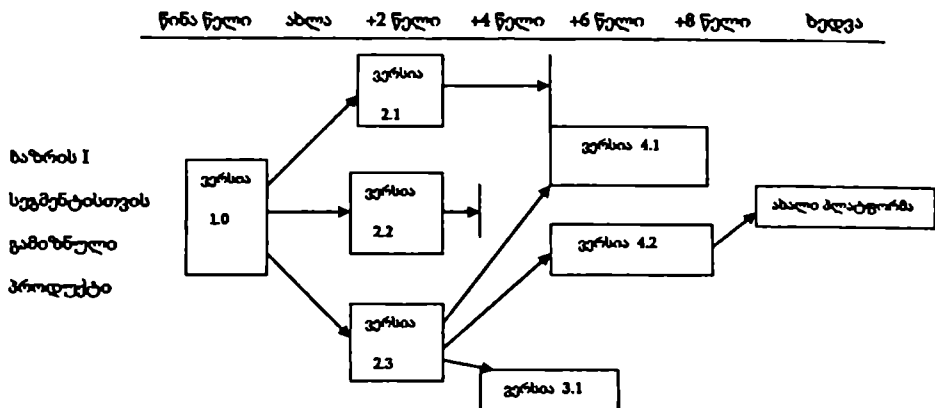
ციის შესახებ არსებული კონკურენტული მონაცემების დიდი ნაწილი არაპროგნოზირებადია.

რუკის საბაზრო ტენდენციების განყოფილება პასუხს იძლევა კითხვებზე: სადაა ზრდის შესაძლებლობები? როგორია ამ მხრივ კომპანიის მიზნები? როდემადპინგი, როგორც წესი, აქ ითვალისწინებს მომხმარებელთა განვითარების პროგნოზს მათი სამომხმარებლო პრიორიტეტების (მამოძრავებლების) თვალთახედვით. გამოყოფილი სეგმენტები არგუმენტირებულად გამორჩეული უნდა იყოს მათი მამოძრავებლებისა და პროდუქტის მიმართ მოთხოვნების ნაწილში. სწორედ ამგვარი სეგმენტაცია იძლევა პროდუქტების მხრივ პრიორიტეტების ყველაზე უფრო სუფთა ნაკრებს და კარგად უთანხმებს ერთმანეთს რუკის ორ განყოფილებას – „პროდუქტი“ და „ტექნოლოგიები“.

ნახ. 4.5.1.-ზე მოცემული „გამოცდილების მრუდი“ გვიჩვენებს ფასის დაწევას წარმოებული პროდუქციის სრულ რაოდენობაზე დამოკიდებულებით. ეს ინსტრუმენტი იძლევა ფასების პოლიტიკის გრძელვადიან პროგნოზს და კარგად დასაბუთებულ მიზნებს აყალიბებს ფასების ნაწილში.

პროდუქტების საგზაო რუკა პროდუქტის ევოლუციის გეგმას უკავშირდება და დროში ნაკეთობის სხვადასხვა ვარიანტების გრაფიკითაა წარმოდგენილი (ნახ. 4.5.2.).

პროდუქტის ევოლუციის გეგმა საგზაო რუკის პლატფორმის ინტერპრეტაციას ახდენს. იგი პროდუქტის თითოეული ვერსიის წამყვან თავისებურებათა ტრადიციული სიით იწყება. მომდევნო ბიჯმა უნდა მოახდინოს ამა თუ იმ თავისებურების ინტერპრტირება პროდუქტის მოძრაობაში შეტანილი წვლილის ტერმინებში: რა უფრო მნიშვნელოვან და ფასეულს მისცემს იგი მომხმარებელს კონკურენტულ ნაკეთობებთან შედარებით.

ნახ. 4.5.2. პროდუქტების საგზაო რუკა

ტექნოლოგიური საგზაო რუკა მეტად მნიშვნელოვან ინფორმაციას შეიცავს და ამით იგი ცენტრალური რუკაა. მასში ტექნოლოგიური პროგრამაა წარმოდგენილი, ოღონდ მხოლოდ იმ ტექნოლოგიების ნაკრებით, რომლებიც პროექტის მამოძრავებლებს უწყობენ ხელს.

დაბეჯითებით შეიძლება ითქვას, რომ საგზაო რუკები დიდად განაპირობებენ მომხმარებლებსა და მიმწოდებლებს შორის დიალოგს, მათთან სიახლოვეში ეხმარებიან კორპორაციებს. ეს დახმარება იმაშიც ვლინდება, რომ კორპორაციების ძალისხმევა მისი მომავალი პორტფელისა და ბიზნესის დაგეგმვაზეა კონცენტრირებული.

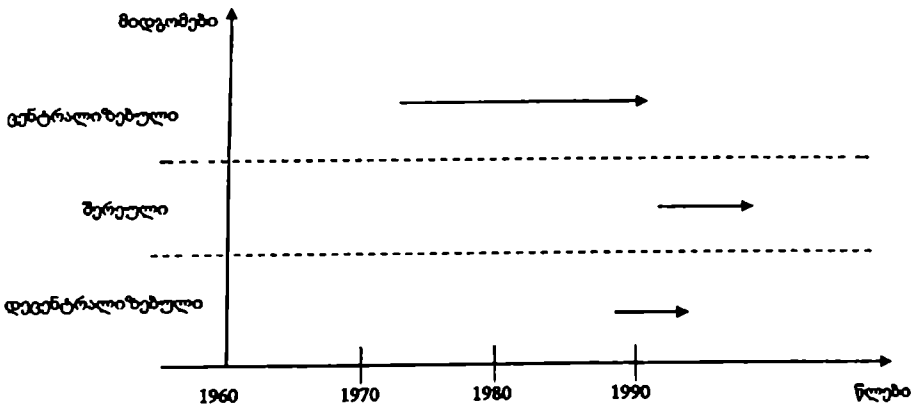
დღეს უადრესად აქტუალურია მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო სამუშაოთა გლობალურად ორგანიზება, რადგან კომპანიებს თავიანთი კვლევითი ლაბორატორიები სხვადასხვა ქვეყანაში აქვთ მოწყობილი და ცალკეული პროექტების შესრულებას ავალებენ მათ. ეს ორგანიზება რომელიმე საბაზო მიდგომაზეა დამოკიდებული, რომელთა დახასიათება ცხრ. 4.5.2.-შია მოყვანილი:

გლობალური მიდგომები მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-
საკონსტრუქტორო საშუალების მართვისადმი

მენეჯმენტის მთავარი მოქმედებები	მიდგომები		
	ცენტრალი- ზებული	დეცენტრა- ლიზებული	შერეული
საზღვარგარეთ მეცნიერული კვლევების ჩატარების ძირითადი მიზნების განსაზღვრა	ადგილობრივი მენეჯერი	საზღვარგარეთელი მენეჯერი	ადგილობრივი მენეჯერი
საზღვარგარეთ განსახორციელებელი პროექტების დაგეგმვა	ადგილობრივი მენეჯერი	საზღვარგარეთელი მენეჯერი	საზღვარგარეთის მენეჯერი და კომპეტე- ტ კვლევების დარგში
მონიტორინგი და შეფასება	ადგილობრივი მენეჯერი	ხვებადსხვა სპონ- სორი	კომპეტეტი კვლევების დარგში და სხვა სპონსორები
სპონსორი საზღვარგარეთულ კვლევებზე გაწეული დანახარჯების დარგში	ადგილობრივი მენეჯერი	ხვებადსხვა სპონ- სორი	კომპეტეტი კვლევების დარგში და სხვა სპონსორები
კუთხით არსების ტიპი მეცნიერულ კვლევებში	იერარქიული, ფორმალური	პარიზონტალური, არაფორმალური	იერარქიული, ფორმა- ლური, პარიზონ- ტალური
საზღვარგარეთული მეცნიერული კვლევების მენეჯერთა ნაციონალობა	ფორმის სამშობლო	მოთხოვნის ქვეყანა	მენეჯერთა არაფორმა- ლური ინტერნაცი- ონალური როტაცია

მეცნიერული კვლევების გლობალური მენეჯმენტის ტენდენ-
ციები დროთა განმავლობაში იცვლებოდა ცენტრალიზებული-
დან დეცენტრალიზებულისკენ, საბოლოოდ კი – შერეულისკენ.
მაგალითად, atsushita Electric-ის საზღვარგარეთ განთავსე-
ბული ლაბორატორიების უმრავლესობა თავდაპირველად ჩა-
კეტილი იყო. (იხ. ნახ. 4.5.3). მერე მათმა დაახლოებით 40%-
მა კონტრაქტების დადება დაიწყო იაპონიაში მყოფ ლაბორა-

ტორიებთან, უცხოურ ქვედანაყოფებთან, ლოკალურ კვლევით ინსტიტუტებთან და ა.შ.

ნახ. 4.5.3. გლობალური მეცნიერული კვლევებისა და საცდელ-საკონსტრუქტორო საბუშაოთა მართვის ტენდენციები

4.6. ინოვაციური საწარმო სტრატეგიული ტრანსფორმაცია კრიზისის პირობებში

კრიზისული ეკონომიკის პირობებში კომპანიის საინოვაციო საქმიანობის დაჩქარების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია მართვის ადეკვატური სისტემის შექმნა. ამ ამოცანის გადაჭრას დღეს დიდად ართულებს ეკონომიკური ინტერესების მრავალრიცხოვანი იერარქიები, რომელთაც მენეჯერები უნდა ითვალისწინებდნენ მმართველურ გადაწყვეტილებათა შემუშავებისა და რეალიზაციის პროცესში. ამის მიუხედავად, ჯერ კიდევ ნაკლებადაა გამოყენებული სტრატეგიული ინოვაციური მენეჯმენტის პოტენციალი, არადა მან ბევრჯერ აჩვენა კარგი შედეგები სხვადასხვა სირთულის მქონე საბაზრო სამეურნეო სისტემებში.

ეკონომიკური ორგანიზმის გარდამავალი მდგომარეობისა და უკიდურესი განუსაზღვრელობის პირობებში იგი ინოვაციური საწარმოს საქმიანობის ორგანიზების მეტად ეფექტიან საშუალებად გვევლინება. კრიზისულ პირობებში ასეთი საწარმოების ფუნქციონირების თავისებურებაა სტრატეგიული მართვის ამოცანების გაერთიანება ტრანსფორმირებასთან, რის გამოც ტრანსფორმაციული პროცესები სტრატეგიული მენეჯმენტის ობიექტად შეგვიძლია განვიხილოთ.

ცნობილია, რომ კრიზისის პირობებში ეკონომიკური საქმიანობის მიზნები წარმოების ეფექტიანობის ამაღლებასთანაა ხოლმე დაკავშირებული. თუმცა, თუ ეკონომიკა მრავალწობიანია, წინ წამოიწევენ სხვა, დამატებითი მიზნებიც, რომლებსაც საჭირო ევოლუციურ გარდაქმნათა ხასიათი განაპირობებს, და მათ მთელი სტრატეგიის დამუშავების დროს უნდა ვითვალისწინებდეთ. კერძოდ, საწარმოს სრული ტრანსფორმა-

ცია მიზნების დასახვას განსაკუთრებული მნიშვნელობის ისეთ ამოცანად აქცევს, რომელსაც ზედმიწევნითი ყურადღება უნდა მივაქციოთ.

კრიზისის პირობებში სიცოცხლისუნარიანი ზღედა კვანტური კონტროლინგის მეთოდოლოგია, რომელსაც მიზნების დადგენისა და მათი რეალიზების სპეციფიკა ახასიათებს. მისი გამოყენება კარგად შეიძლება ბიზნეს-პროცესების სრულყოფის პროექტების შემუშავების დროს.

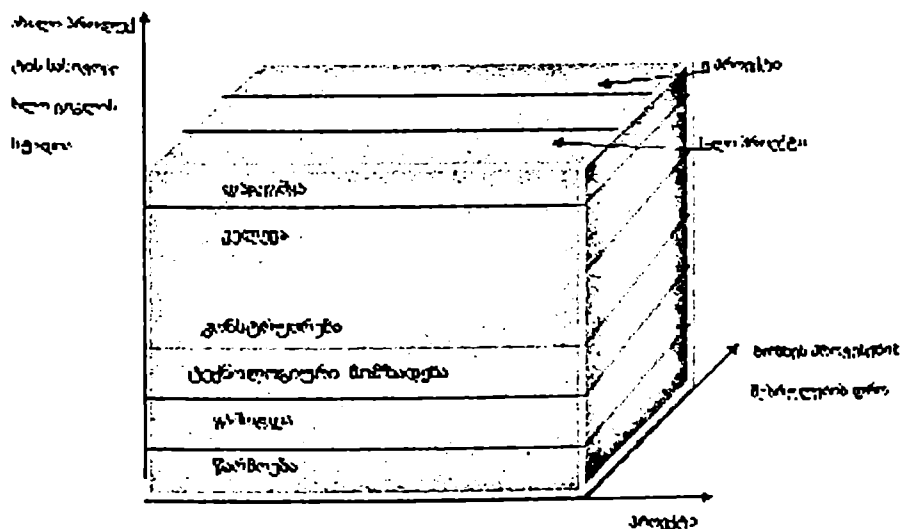
ტრანსფორმაციის სტრატეგიის შემუშავება მიზნების დასახვით იწყება.

პირველ ეტაპზე განისაზღვრება საინოვაციო საქმიანობის ის ჰიპოთეზური პირობები, რომლებიც აშკარაა გამოცდილების თვალსაზრისით, და მათ ემატება მოსალოდნელი სპეციფიკური პირობები. დგინდება ელემენტების (ან ფაქტორების) მოკლე, მაგრამ ამომწურავი ჩამონათვალი. მასში შედის არა მარტო მეცნიერებატევადი წარმოების ინფრასტრუქტურა, არამედ განუსაზღვრელობის საყურადღებო ფაქტორები და პოტენციური დადებითი გარემოებები.

მეორე ეტაპზე მიმდინარეობს ჰიპოთეზათა ტესტირება და სამეურნეო ერთეულის საქმიანობის ეფექტიანობაზე ყველაზე ძლიერ მოქმედი ფაქტორების გამოვლენა, მათი სისტემატიზება და წინასწარი წინადადებების მომზადება ტრანსფორმირების მიზანთა სისტემის მიმართ. ამის შემდეგ ატარებენ ინოვაციური საწარმოს ფუნქციონირების მექანიზმის ანალიზს. აქ შედის წარმატების სტრატეგიული ფაქტორების გამოვლენა, საქმიანობის პრიორიტეტული მიმართულებებისა და იმ საკვანძო ამოცანების განსაზღვრა, რომელთა გადაჭრაც გრძელვადიან პერსპექტივაში განაპირობებს წარმატებას.

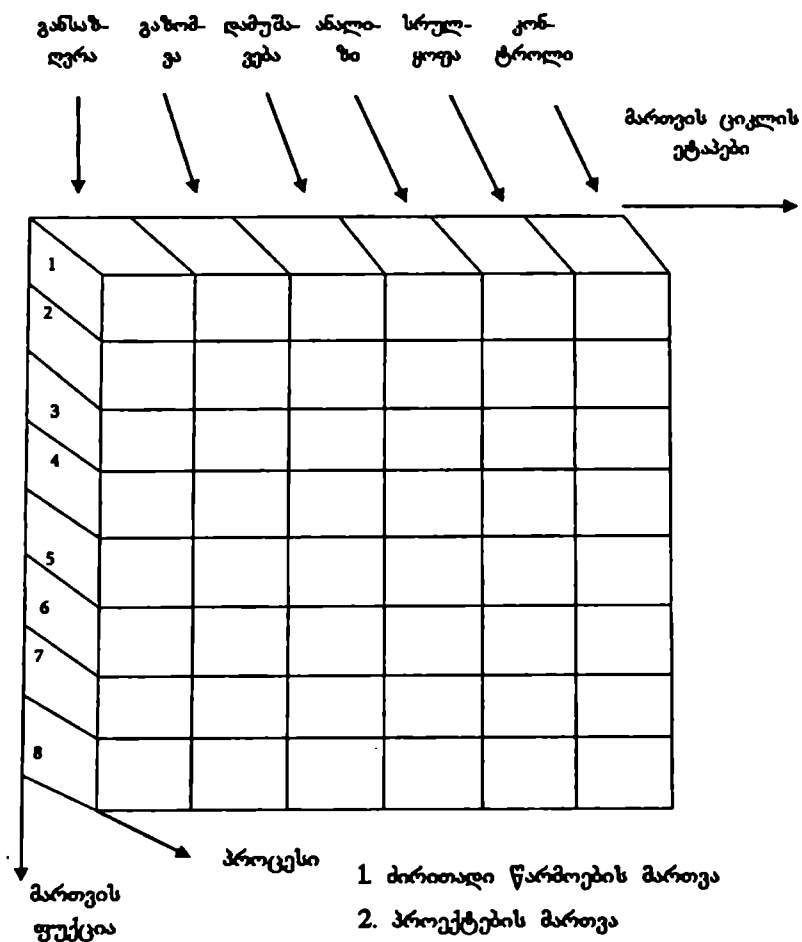
სტრატეგიული მიზნები პირველ ეტაპზე ორიენტირ-მიზნებად

ჩანან, ანალიზის პროცესში კი მათ აზუსტებენ და კონცეპტუალური მოდელის სახეს აძლევენ. უნდა ითქვას, რომ საწარმოს სტრატეგიული ტრანსფორმირების თავად კონცეფციას საფუძვლად უდებენ არაწრფივ მოდელს, რომლის განზომილებებიცაა დრო, პროექტი, სასიცოცხლო ციკლი, ფუნქციური ქვესისტემა (ნახ.4.6.1).

სურ. 4.6.1. ინოვაციური საწარმოს სტრატეგიული ტრანსფორმირების მოდელი

ტრანსფორმირების მოდელში კონტროლინგის პერსპექტიულ მეთოდებს სისტემატურად იყენებენ ციკლში „განსაზღვრა-გაზომვა-დამუშავება-ანალიზი-გაუმჯობესება-კონტროლი“ (ნახ. 4.6.2).

1. ძირითადი წარმოების მართვა
2. პროექტების მართვა
3. უსაფრთხოების მართვა
4. მოთხოვნების მართვა
5. ბეცნ. კვლ. და საცდ.საკ. სამუშ. მართვა
6. წარმ. ტექნოლ. მომზად. მართვა
7. მომარაგება-გასაღების მართვა
8. ფინანსების მართვა

ნახ. 4.6.2. ინოვაციური საწარმოს სტრატეგიული ტრანსფორმაციის მართვის მოდელი

აქ მართვის ციკლის ეტაპები ასე უნდა გვესმოდეს:

- განსაზღვრა - ღირებულების შექმნის იმ ნაკადის პარამეტრების ფორმულირება, რომლის გაუმჯობესებაცაა ნაკარაუდები;
- გაზომვა - უმნიშვნელოვანესი პარამეტრების მაქსიმალურად დასაშვები დიაპაზონების და ამ პარამეტრების გადახრათა გაზომვის სისტემის იდენტიფიცირება;
- დამუშავება - პროდუქტის/პროცესის დიზაინი და სპეციფიკაცია კლიენტის საჭიროებებზე ორიენტაციით;
- ანალიზი - დამუშავებათა ანალიზი დამკვეთთა მოთხოვნილების დროულად დაკმაყოფილების შესაძლებლობის დასადგენად;
- გაუმჯობესება - პროცესის იმ ალტერნატიული ვარიანტების დადგენა, რომლებიც უფრო შეეფერებიან კლიენტების საჭიროებებს და გაზომვათა სისტემისთვის მისაღებნი რჩებიან;
- კონტროლი - პროცესების მაჩვენებელთა გაუმჯობესების უზრუნველყოფა, მათი მონიტორინგის სისტემის და მაკონტროლებელი ღონისძიებების შემუშავება.

აღსანიშნავია, რომ ყველაზე სრულყოფილი მოდელიც კი ამომწურავად ვერ აღწერს ტრანსფორმირებისგვარ რთულ მოვლენას. ამიტომ მისი პროცესების დამუშავებისას საჭირო ხდება სისტემური ინჟინერიის მიდგომის გამოყენება, რომელიც მთლიანად მოიცავს ორგანიზაციულ დინამიკას.

სისტემური ანალიზი საკვანძო როლს თამაშობს ტრანსფორმაციული პროცესების მართვის ყველაზე უფრო სერიოზული ამოცანების გადაწყვეტაში. მისი მეშვეობით შესაძლებელი ხდება იმიტაციურ მოდელებზე გადასვლა, რომლებიც ყველა ცვლადის დინამიკურ ურთიერთგავლენას ითვალისწინებენ. მხო-

ლოდ ამ პირობითაა შესაძლებელი მოდელების გარდაქმნა იმ ქმედით ინსტრუმენტებად, რომელთა მეშვეობითაც არამართო აღწერით ინოვაციური საწარმოს სასურველ მდგომარეობას, არამედ მისი განვითარების პროგნოზირებასაც შეეძლება.

კრიზისის პირობებში ტრანსფორმაციის შესაძლო სტრატეგიები ასეთი შეიძლება იყოს:

ცხრილი 4.6.1

სტრატეგიების ტიპოლოგია

მოდელი	საბაზო პრინციპი	
ფუნქციური	მართვის ფუნქციების ნორმალიზება	1D(მართვის ფუნქცია)
პროცესული	საწარმოს საქმიანობის სტრუქტურიზება პროცესების მიხედვით და მართვის ორიენტირებით მუშაკებზე	2D(მართვის ფუნქცია, პროცესი)
მომჭირნე	მთლიანად საინოვაციო პროექტზე ფოკუსირება, ინფორმაციის მნიშვნელობის შეცნობა პროცესების შედეგებში	3D(მართვის ფუნქცია, პროცესი, პროექტი)
გამძლე	დინამიური სტრატეგიული განახლება	4D(მართვის ფუნქცია, პროცესი, პროექტი, დროის ღერძი)
კვანტური	საინოვაციო საქმიანობის მოწესრიგება შეფერხებათა პროაქტიული მართვის საფუძველზე	6D (დროის ღერძი, პროცესი, პროექტი, მართვის ფუნქცია, მართვის ციკლი, ახალი პროდუქტის სასიცოცხლო ციკლი)

წარმატების საბაზისო სტრატეგიებს იმ ანგარიშით ადგენენ, რომ ისინი ორიენტირებული იყოს კონკურენტულ გარემოზე და ღირებულების შექმნის პროცესების წარმართვის შესაძლებლობაზე. სწორედ ეს ორი ფაქტორია თვითონ ინოვაციური საწარმოს შანსებისა და რისკების, ძლიერი და სუსტი მხარეების გამოვლენის საფუძველი. მთელი საწარმოს ან ინოვაციური ბიზნესის რომელიმე მიმართულების დონეზე ალტერნატიულ გადაწყვეტად გვევლინება განვითარების პროგრამებისა და პოტენციალის ამა თუ იმ სახით ჩამოყალიბებული შესაძლო კომბინაციები, რომლებიც დიფერენცირებულია ახალი პროდუქტების სახეების, მეცნიერებატევად წარმოებათა მოცულობების, დროსა და სივრცეში მათი პოზიციონირების მიხედვით.

ინოვაციური საწარმოს ორგანიზაციული სტრუქტურირების პირველადი ამოცანაა მისი მდგრადად და წარმატებულად განვითარება.

კრიზისის პირობებში საწარმოთა დიდი ნაწილისთვის განსაკუთრებულ აქტუალობას იძენს გადარჩენისა და თავის გატანის ამოცანა. ხშირად სწორედ მათ გადაჭრას ექვემდებარება ორგანიზაციულ გარდაქმნათა მიკროტალღათა მთელი მომდევნო წყება.

თუკი მომავალში მოსალოდნელია შიდა და გარე სივრცის მნიშვნელოვნად შეცვლა, მაშინ დიდ მნიშვნელობას იძენს ახალი მიზნობრივი კრიტერიუმი – **რობასტულობა** (ინგ. Robustness – შედარებით მდგრადი). ესაა პროცესებზე ორიენტირებული ორგანიზაციული სტრუქტურის უნარი, დროულად მოახდინოს რეაგირება მისი ფუნქციონირების პირობების ცვლილებაზე. მიზნები შეიძლება დავსაზოთ ან კონკრეტული მაჩვენებლების სახით, რომლებსაც პერიოდების მიხედვით აკონკრეტებენ, ან

პრინციპულ მიზანდასახულობათა ფორმით.

ინოვაციური საწარმოს ორგანიზაციული სტრუქტურების განსხვავებულობა და მათი კომბინაციების სიმრავლე უამრავ ალტერნატივას წარმოშობს. მკვლევართა უმრავლესობის აზრით, სამართლიანია სტრატეგიულ მენეჯმენტში არსებული ფორმულა, რომლის შესაბამისადაც სტრუქტურის ჩამოყალიბების დროს ითვალისწინებენ სტრატეგიას და განსაკუთრებულ ყურადღებას უთმობენ იმას, რომ ორგანიზაციულ სტრუქტურას სტრატეგიის განხორციელების პოტენციალი უნდა ჰქონდეს. სტრატეგიული პროცესის ფორსირების უნარის მქონე სტრუქტურები სიცოცხლისუნარიანი ორგანიზაციებია ხოლმე. ინტეგრაციულ მექანიზმებთან შეხამებული ეს უნარი საწარმოთა მაღალპროდუქტიული ორგანიზაციული სისტემების უნარად ყალიბდება, რაც კორპორაციული სინერგიის ოპტიმიზებას უზრუნველყოფს.

იმისთვის, რომ ინოვაციურმა საწარმოებმა შეძლონ კრიზისის პირობებში სტრატეგიული მართვის ინსტრუმენტების გამოყენება, საჭიროა მათი ორგანიზაციული სტრუქტურისა და კულტურის შეცვლა.

ორგანიზაციის მიზნებიდან მის სტრუქტურაზე გადასვლის თანმიმდევრობა იმ საკმეიანობის სტრუქტურულ-ორგანიზაციული უზრუნველყოფის მთელი რიგი ეტაპებისგან შედგება, რომელიც საწარმოში დასახული მიზნების მიღწევისკენაა მიმართული:

სტრატეგიული კონცეფცია-სტრატეგია-ალტერნატივების შეფასება-მოქმედება

ალტერნატიულ ორგანიზაციულ სტრუქტურებს საწარმოს საკმეიანობის მიზნობრივი მაჩვენებლების თვალსაზრისით აფასებენ. ესენია:

- ბიზნეს-პროცესების შესრულების დრო;
- ფულადი ნაკადების, დანახარჯებისა და შედეგების ცვლილება მთელი ორგანიზაციული სტრუქტურის ან ბიზნეს-ერთეულების ცვლილებების ამა თუ იმ ვარიანტის დროს.

სასურველია ინოვაციური საწარმოს ღირებულების შეფასება მისი სტრუქტურის შეცვლამდე და შეცვლის შემდეგ, რასაც ზშირად ართულებს მიზნებისა და ეფექტების რაოდენობრივად შეფასების შეუძლებლობა.

ინოვაციური საწარმოს სტრატეგიული ტრანსფორმაცია მისი სტრუქტურული და ფუნქციური გარდაქმნების პროექტების კომპლექსს წარმოადგენს.

სტრუქტურული ტიპის გარდაქმნები ეხება:

- ა) ინტეგრაციული ხასიათის ორგანიზაციულ პროექტებს;
- ბ) საინვესტიციო პროექტებს.

ფუნქციური ტიპის გარდაქმნები ეკუთვნის:

- ა) საწარმო-პროდუქტულ პროექტებს და
- ბ) ორგანიზაციულ-მმართველობით პროექტებს.

მათი კომპლექსი შინაარსის თვალსაზრისით შედგება საქმიანობის პერსპექტიულ მიმართულებებზე გასაწვეი მოქმედებების დეტალური გეგმებისგან. თითოეული პროექტი ორიენტირებულია გარკვეული სტრატეგიის ხორცშესხმაზე, მაგალითად, ფინანსური, საწარმოო, მარკეტინგული, ორგანიზაციული, საკადრო ან მმართველობითი სტრატეგიის.*

აშკარაა, რომ დღეს მიმდინარე ეკონომიკური გარდაქმნები წარმატებული ვერ იქნება მისი სისტემაწარმოქმნელი ელემენტის – ინოვაციური საწარმოების ტრანსფორმაციის გარეშე.

* Д. С. Щербаков Стратегическая трансформация инновационного предприятия в условиях кризиса. garera@rambler.ru.

დეზორგანიზებული საინოვაციო გარემო დროულად ვერ უზრუნველყოფს საპასუხო რეაქციას ტრადიციულ მმართველურ ზემოქმედებაზე, რადგან მაორგანიზებელი იმპულსი ამგვარ გარემოში მიზანს ვერ აღწევს. ამიტომაა აუცილებელი ორგანიზაციული ზემოქმედების ხასიათის შეცვლა და მას უნდა ჰქონდეს კვანტური ტიპის მრავალვექტორული მმართველობითი პროცესის სახე არა მარტო მაკროეკონომიკურ, არამედ ცალკეული საწარმოების დონეზეც.

საგრძნობი არამდგრადობისა და განუსაზღვრელობის პირობებში ტრანსფორმირების პროექტების დამუშავების ამოცანები განსაკუთრებით ძნელდება. მათგან ძირითადია ინოვაციური საწარმოს გრძელვადიანი მიზნების დადგენა, შესაბამისად კი ღიდ პრაქტიკულ მნიშვნელობას იძენს ტრანსფორმაციის სტრატეგიული კონცეფციის შემუშავება. იგი საფუძველს უყრის წარმოების მოცულობებზე ორიენტირებული ინოვაციური საწარმოს ტრანსფორმირების პროცესს იმგვარ ფირმად, რომელიც მომხმარებელზე იქნება ორიენტირებული.

რ ე ზ ი უ მ ე

თავი I. ეკონომიკური პროგრესის ინოვაციური ფაქტორი

1.1. ინოვაციური ბანკითარების სტრატეგიისა და პრიორიტეტებს შორის

ფუნდამენტურ და გამოყენებით გამოკვლევათა და დამუშავებათა პრიორიტეტები განისაზღვრება იმისა და მიხედვით, თუ როგორია მტკ-ის სტრატეგიული მიმართულებები, ხოლო ამ უკანასკნელს კი განსაზღვრავს, ერთის მხრივ, ძირითადი ურთიერთდაკავშირებული მეცნიერულ-ტექნიკური ფაქტორები, ხოლო, მეორეს მხრივ, კი უმნიშვნელოვანესი სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემები.

ჩვენ გვჭირდება ფუნდამენტურ და გამოყენებით გამოკვლევებსა და დამუშავებებს შორის ისეთი ოპტიმალური თანაფარდობის ჩამოყალიბება, რომელიც უზრუნველყოფს მეცნიერების ეფექტიანობის ამაღლებას, ინოვაციური პროცესის გააქტიურებას, პირველი რიგის სოციალური პრობლემების გადაწყვეტის და ა.შ.

ფუნდამენტური და გამოყენებითი გამოკვლევებისა და დამუშავებების პრიორიტეტების განსაზღვრის ორგანიზაციულ-ეკონომიკური სისტემის განვითარების შეაბამისად უნდა განხორციელდეს აგრეთვე მთლიანად ინოვაციური სფეროს მართვის სტრუქტურის ტრანსფორმაცია.

12. ორგანიზაციულ-ეკონომიკურ ურთიერთობათა ტრანსფორმაცია ინოვაციურ სფეროში: თეორიულ-კონცეპტუალური მიდგომა

საზოგადოების პროგრესირებად, ახალი მოთხოვნილებების დაკმაყოფილება მეცნიერებატევადი პროდუქციითა და მომსახურებით შეუძლებელია ინოვაციათა ფართოდ გამოყენების გარეშე.

საქართველოს ეკონომიკის ტრანსფორმაციის პროცესმა ახლებურად წარმოაჩინა ინოვაციური სფეროს განვითარებასთან დაკავშირებული პრობლემები საერთოდ და კერძოდ კი მისი ორგანიზაციულ-ეკონომიკური დეტერმინანტების საფუძლიანად დამუშავების აუცილებლობა.

ამ თვალსაზრისით მიგვაჩნია, რომ ყურადღება უნდა მივაპყროთ შემდეგი ოთხი ძირითადი მიმართულებით:

I. ინოვაციური პროცესების როლი ქვეყნის სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაწყვეტაში.

II. მეცნიერული-ტექნიკური პროგრესის სტრატეგიული მიმართულებების ფორმირება.

III. ინოვაციური პროცესების სახელმწიფო რეგულირება და მართვის სტრატეგია საბაზრო ურთიერთობათა პირობებში.

IV. საქართველოში მტპ-ის ორგანიზაციულ და ეკონომიკურ ურთიერთობათა სისტემის სრულყოფა.

13. ინოვაციები თანამედროვე ბიზნესში

საკმაოდ გავრცელებული მოსაზრების თანახმად, ინოვაციები მხოლოდ ახალი ტექნოლოგიებისა და პროექტების შექმნაზეა ორიენტირებული. ეს მოსაზრება უკვე ოცი წლის წინანდელ რეალობას ასახავს. დღევანდელი გლობალური ეკონომიკური, ტექნოლოგიური და სოციალური ცვლილებების ეპოქაში კი ნებისმიერი ბიზნესის თამაშის წესი „გადარჩენა“ გახდა. ახალ ეკონომიკაში გადარჩენა მხოლოდ ტექნოლოგიური ინოვაციების იმედად შეუძლებელია. ამას ახერხებენ არა ყველაზე უფრო ძლიერი ან „ჭკვიანი“ საწარმოები, არამედ ისინი, რომლებიც სხვებზე ადრე ახერხებენ ცვლილებებთან შეგუებას.

კონკურენციის მამოძრავებელი ძალა სიახლეების დანერგვაა. საქონლის კონკურენტუნარიანობას ნოვატორული, მეწარმეობრივი მიდგომით აღწევენ, რომლის არსსაც ინოვაციების ძიება და რეალიზება შეადგენს. თუმცა ტექნოლოგიურ ნოვაციებს ეკონომიკა ყოველთვის კი არ უხსნის კარს, არამედ მისი განვითარების გარკვეული მონაკვეთის შემდეგ იძლევიან საგრძნობ შედეგს.

ეკონომიკურ ლიტერატურაში ინოვაციას უწოდებენ პოტენციური სამეცნიერო-ტექნიკური პროგრესის გარდაქმნას ახალ პროდუქტებად და ტექნოლოგიებად. თუმცა, საერთაშორისო სტანდარტების მიხედვით, ინოვაცია საინოვაციო საქმიანობის ის საბოლოო პროდუქტია, რომელიც ახალი ან გაუმჯობესებული პროდუქტის სახითაა დანერგილი ბაზარზე ან რომელსაც ახალი ან გაუმჯობესებული ტექნოლოგიური პროცესის სახით იყენებენ პრაქტიკაში. მთავარი, რაც ინოვაციას გამოარჩევს

ნოვაციისგან (სიახლისგან) ისაა, რომ მიღებული სიახლე მეცნიერული კვლევის შედეგია და ბაზარზეა რეალიზებული.

ინოვაციური საწარმოები ან ამა თუ იმ სახის ინოვაციურ საქმიანობაზე არიან დასპეციალებული, ან ინოვაციური მომსახურების მთელ სპექტრს ახორციელებენ. მსხვილ კორპორაციებს საკმაოდ აქვთ იმის რესურსები, რომ უზრუნველყონ ინოვაციური პროცესის უწყვეტობა და ლიდერობა ადგილობრივ და მსოფლიო ბაზრებზე.

14. ინოვაცია – გლობალიზაციის მთავარი პოზიტივი

ინოვაციის საფუძველია მეცნიერული ცოდნა: მეცნიერული აღმოჩენა ან ტექნიკური გამოგონება.

მსოფლიო გამოცდილებიდან ვიცით, რომ მე-20 საუკუნეში მხოლოდ იმ ქვეყნებმა მიაღწიეს მაღალ შედეგებს, რომელთა მთავრობებმა მიზანდასახული გრძელვადიანი ინოვაციური პოლიტიკა განახორციელეს. ეროვნული ეკონომიკები განიცდიან როგორც ზრდის, ისე ვარდნის პერიოდებს, მაგრამ საბოლოო გრძელვადიან ზრდას მხოლოდ სამეცნიერო-ტექნიკურ ცოდნაში ინვესტირებით შეიძლება მივაღწიოთ. იმ ქვეყნებში, სადაც პროგრესის შესახებ მხოლოდ რიტორიკული განცხადებები კეთდებოდა, ჩამორჩენა იზრდებოდა და პირიქით.

საქართველოს რეალური ეკონომიკური განვითარება, გონიერების ყველა საზომით და სპეციალისტთა საერთო აზრითაც, თანამედროვე ტექნოლოგიების დახვეწილად გააზრებული იმპორტის ორგანიზაციაში მდგომარეობს.

განვითარებადი ქვეყნების პრაქტიკაში საყოველთაოდ მიღებული თანამედროვე საერთაშორისო სტანდარტი ამ საკითხში სახელისუფლო სტრუქტურების აქტიურ როლზე – სახელმწიფო მეურვეობაზეა დაფუძნებული.

1.5. კრიზისი – ინოვაციების შემაჯავრობელი და სტიმულატორი

თანამედროვე ფინანსურ-ეკონომიკური კრიზისი სტრუქტურული ხასიათისაა და მსოფლიო ეკონომიკის დარგობრივი პროპორციების არსებითად შეცვლას, მისი ტექნოლოგიური ბაზის სერიოზულად განახლებას გულისხმობს. ღრმა და გაჭიანურებული რეცესია დიდად უშლის ხელს მეცნიერული შედეგების კომერციულად ათვისებას, რადგან მსოფლიო მასშტაბით ინოვაციური საქმიანობის განმსაზღვრელი მოწინავე ქვეყნები და რეგიონები მწვავე ფინანსურსა და ეკონომიკურ სიძნელებებს განიცდიან. ამავე დროს, კრიზისი სტიმულს აძლევს კომპანიებისა და მთელი დარგების კონკურენციისა და რესტრუქტურიზაციის პროცესებს და ეფექტიან ტექნოლოგიურ გადაწყვეტებს ანიჭებს უპირატესობას. სწორედ ამგვარმა გადაწყვეტებმა არსებითად უნდა შეამციროს ყოველგვარი დანახარჯები და თამამი ნაბიჯების გადადგმისკენ უბიძგოს მეწარმეებს.

ინოვაციური განვითარების საქმეში უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მეცნიერულ კვლევა-ძიებათა დაფინანსებას სახელმწიფო ბიუჯეტიდან. აშშ-ის, ევროკავშირისა და ჩინეთის მთავრობები ამ მიმართულებით ახალი ინიციატივებით გამოდიან და ინოვაციური საქმიანობის სტიმულირებას ეკონომიკური ზრდის

უმნიშვნელოვანეს საშუალებად განიხილავენ.

მართვის თეორიაში არსებობს „კრიზისის პროვოკაციის“ ცნება, ე. ი. კრიზისული პირობების ხელოვნურად შექმნა, რომლის დროსაც საწარმო იძულებულია გამოიყენოს ინოვაციები და ამის წყალობით მიაღწიოს თვისებრივად ახალ დონეს. დღეს ამის საჭიროება ნამდვილად არაა, რადგან ისედაც ღრმა და გაჭიანურებულ კრიზისში მყოფი წამყვანი ქვეყნების ანტიკრიზისული ზომები სწორედ ინოვაციების გააქტიურებისკენაა მიმართული.

1.6. ტექნოგენური საფრთხე: პრობნოზები და რეალობა

ტექნიკური პროგრესი უფრო კომფორტულს ქმნის ჩვენს ცხოვრებას, მაგრამ ტექნოგენური კატასტროფები კოლოსალური თანხები უჯდება კორპორაციებსა და სახელმწიფოებს, იწირავს უამრავ სიცოცხლეს.

თანამედროვე ბირთვულმა ტექნოლოგიებმა კიდევ ერთხელ, ამჯერად იაპონიაში განიცადეს უზარმაზარი მარცხი. ამიტომ ბირთვული ენერგეტიკის განვითარებაში მთავარი სიტყვა ენერგეტიკულმა სუპერსახელმწიფოებმა - აშშ, ჩინეთმა და რუსეთმა უნდა თქვან.

ტექნოგენურ განვითარებას ყოველთვის ახლავს მეტ-ნაკლები საფრთხე. ამას ბევრი გრძნობს და გამაფრთხილებელ პროგნოზებსაც აკეთებს. და მაინც, გლობალური მასშტაბის მქონე ენერგეტიკული პრობლემის მოგვარება ჩვენს დროში შეუძლებელი გახდა ბირთვული ენერგიის გამოყენების გარეშე. ნახევარსაუკუნოვანმა გამოცდილებამ მისი მაღალი ეკონომი-

კურ-ეკოლოგიური მაჩვენებლები, საიმედოობა და ეფექტიანობა გამოავლინა.

მაგრამ აეს-ი რთული ტექნიკური სისტემაა. მისი ერთ-ერთი სუსტი მხარეა ბუნებრივი და ტექნოგენური ზემოქმედების შედეგად ავარიების გამოწვევის საფრთხე.

კატასტროფების რისკების შემცირება ახლანდელ მსოფლიოში შეუძლებელია საერთაშორისო თანამშრომლობის გარეშე. აუცილებელია შესაბამისი ძალისხმევის ინტეგრირება პოლიტიკაში, მდგრადი განვითარების გეგმებსა და პროგრამებში, რაც ორმხრივ, რეგიონულ და საერთაშორისო თანამშრომლობას უნდა ეყრდნობოდეს.

2011 წლის 11 მარტის კრიზისამდე მრავალი ქვეყანა აესების მშენებლობის გრანდიოზულ გეგმებს ამუშავებდა, იაპონიის კატასტროფამ კი ყველა მათგანი დააფიქრა ამის მოსალოდნელ შედეგებზე.

1.7. ტექნოლოგიური განვითარება: სიახლეები და საფრთხეები

სწრაფად ცვალებად თანამედროვე პირობებში ქვეყნის განვითარების მკაფიო გრძელვადიანი სტრატეგიის უქონლობამ შეიძლება ეროვნულ კატასტროფამდე მიიყვანოს იგი. ეს პრობლემა განსაკუთრებით მწვავედ უდგას ჩვენს ქვეყანას, რომელიც, სამწუხაროდ, წინ კი არ ისწრაფვის ახალი ინფორმაციული საზოგადოებისაკენ, არამედ უკან მიექანება კაპიტალის თავდაპირველი დაგროვებისა და საბაზრო ძალთა სტიქიური თამაში-

საკენ, პოლიტიკური დაქუცმაცებულობისაკენ.

განვითარების გრძელვადიანი სტრატეგია ორგვარი შეიძლება იყოს: ინერციული ან ინოვაციური. ერთდერთი სწორია ინოვაციური სტრატეგია, რომელიც გულისხმობს მთელი ძალისხმევის კონცენტრირებას პრინციპულად ახალი, კონკურენტუნარიანი პროდუქტებისა და ტექნოლოგიების ათვისებაზე, საერთოდ, ინოვაციური ეკონომიკის ფორმირებაზე და ქვეყანაში ინოვაციური პროცესების გააქტიურებაზე. პირველ ადგილზე უნდა გამოვიდეს სახელმწიფოს სტრატეგიულ - ინოვაციური ფუნქცია, თაობებს შორის ინტერესთა ბალანსისა და ეკოლოგიური წონასწორობის დაცვის ფუნქციები.

ტექნოლოგიურ განვითარებას არა მარტო რევოლუციური სიახლეები მოსდევს, არამედ ახალი საფრთხეებიც. კერძოდ, გლობალური საინფორმაციო სისტემა ადამიანთა ზომბირების იარაღი შეიძლება გახდეს. გარდა ამისა, განვითარებულ ქვეყნებს აღარ აინტერესებთ სხვა ქვეყნების ტექნოლოგიური და ეკონომიკური პროგრესი, რაც ჩვენი დროის საშიში ტენდენციაა.

ამდენად, გლობალიზაციის პირობებში ძალზე აქტუალური ხდება ეროვნული ინოვაციური სისტემების შექმნა, რომლებიც ინოვაციურ პროცესებს უზრუნველყოფენ ეროვნულ ტრადიციებზე და თავისებურებებზე დაყრდნობით.

თავი II.

ეკონომიკური განვითარების გლობალური ტენდენციები

2.1. თანამედროვე ცივილიზაციის აქტუალური გამოწვევები

მეცნიერთა გამოკვლევები, დასკვნები და გაურთხილებები მოსალოდნელი საფრთხეების შესახებ სულ უფრო რეალური ხდება.

განსაკუთრებული საფრთხის შემცველია ენერგეტიკული კრიზისი, შეიძლება ითქვას ისეთივესი, როგორც ატომური ომი და ამის ნათელი მაგალითია ჩერნობილისა და ფუკუშიმას ატომური ელექტროსადგურების აფეთქებით გამოწვეული შედეგები.

ალტერნატიული ენერგიის წყაროების ძიება უნდა წარიმართოს იმ მაღალი შეგნებით, რომ ენერგია სულ უფრო ძვირი და დეფიციტური გახდება. მეცნიერებამ ადექვატური პასუხი უნდა გასცეს ეპოქის ამ გამოწვევას.

თავისი ხასიათით, მასშტაბითა და შედეგებით არსებითია ხალ-ხთმოსახლეობის პრობლემა.

გლობალურ პრობლემათა თავისებურებები მდგომარეობს ერთის მხრივ მათ სირთულეში, ხოლო მეორეს მხრივ სხვა პრობლემებთან გადაჯაჭვულობაში.

2.2. გლობალიზაცია და თანამედროვე გლობალური კრიზისი

გლობალური ინტეგრაციის გაღრმავების ფაქტი ეჭვგარეშეა და რეალური. მისი ევოლუცია ახალ ფორმებს, კონფიგურაციას და შინაარსს გვთავაზობს, რაც უდაოდ საყურადღებოა, როგორც სინამდვილე და საინტერესო კვლევისა და პერსპექტივის განჭვრეტის თვალსაზრისით.

გლობალიზაციამ მოიტანა „ორმაგი სტანდარტის“ გლობალურად გამოყენების შესაძლებლობაც. გლობალიზაციის ლიდერი ქვეყნები და ალიანსები თავს ახვევენ მსოფლიოს თავის ნებასურვილს და ამას არცთუ იშვიათად ეწირება ლოკალური ცივილიზაციური, ეთნოკულტურული ფასეულობები და სახელმწიფოებრივი სუვერენიტეტი.

ჩვენი აზრით, მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისის დაძლევა მოითხოვს, ერთი მხრივ, ბაზრის მექანიზმების სრულყოფას და ფუნქციონირებაში ჩაურევლობას, მაგრამ, მეორე მხრივ, აუცილებელია საზოგადოების ინტერესებზე ორიენტირებული ეკონომიკური პოლიტიკის შემუშავება, რომელიც გახდება ბაზრის თავაშეებულობის შემაკავებელი და ზომიერების განმსაზღვრელი ფაქტორი.

2.3.. ეროვნული ეკონომიკის მართვა გლობალიზაციის ეპოქაში

გლობალიზაცია აიძულებს მთავრობებს, თავიანთი ეკონომიკური პოლიტიკა მეზობელი ქვეყნებისა და პოტენციური კონკურ-

ენტების სურვილებსა და მოთხოვნილებებს მიუსადაგონ.

გლობალიზაციის პროცესები უშუალოდ ეხებიან ეროვნულ ეკონომიკურ პოლიტიკას და ზღუდავენ მის შესაძლებლობებს. საბაზრო ეკონომიკაზე, რომელიც ჩვენს დროში სულ უფრო მეტად განსაზღვრავს ცალკეული ქვეყნების მდგომარეობას, აღარ ვრცელდება ეროვნული მთავრობებისა და ცენტრალური ბანკების იურისდიქცია, მათი ეკონომიკური პოლიტიკა. ამიტომ ამ პოლიტიკის ჩვეულებრივი საშუალებები შესუსტებულია, არ მოქმედებს საერთოდ ან სულაც მოულოდნელ შედეგებს იწვევს. საერთაშორისო ფაქტორები აქვეითებენ სახელმწიფო გადაწყვეტილებებისა და ეროვნულ ჩარჩოებში გატარებული ზომების ეფექტიანობას. აქედან იღებს სათავეს ცალკეული ქვეყნების ეკონომიკურ პოლიტიკათა კოორდინაციის აუცილებლობა.

საბაზრო პროცესების კოორდინაციაში ძირითადია ეკონომიკური მეთოდები, რადგან სწორედ ისინი ეყრდნობა ადამიანთა ყველაზე უფრო სისხლზოროცეულ მოთხოვნილებებს და ამით გააჩნია ყველაზე მეტი მასტიმულირებელი თვისებები.

იმის გამო, რომ ბოლო ათწლეულების ძირითად დამახასიათებელ ნიშნად მსოფლიო სამეურნეო ურთიერთობების გლობალიზაცია იქცა, შეუძლებელია გვერდი ავუაროთ ცალკეულ ქვეყნებზე და მათ სახელმწიფო მართვაზე, საზოგადოებასა და ეკონომიკაზე მისი გავლენის შეფასებას.

არსებობს მჭიდრო კავშირი სახელმწიფოს მართვის ეფექტიანობასა და ეროვნული ეკონომიკის კონკურენტუნარიანობას შორის, ანუ სახელმწიფო მართვა ეროვნული კონკურენტუნარიანობის არსებითი ფაქტორია.

სახელმწიფოს უდიდესი როლი აკისრია გლობალურ ეკო-

ნომიკაში ინტეგრაციის პროცესების რეგულირებაში და როგორც ეკონომიკურ, ისე სოციალურ მიზნებთან მისი შესაბამისობის უზრუნველყოფაში.

2.4. გლობალიზაცია და გლობალური კრიზისის ბაკვეთილება

წარმოების ახლანდელ დაქვეითებას თითქმის იგივე მიზეზები აქვს, რომლებიც მის წინამორბედ ხანგრძლივ და დინამიკურ ზრდას განაპირობებდნენ: გლობალიზაცია და დაჩქარებული ინოვაციური განვითარება. შეგვიძლია ვთქვათ, რომ მათგან პირველი მსოფლიო სამეურნეო პროცესების რაოდენობრივ ზრდაზე ახდენდა გავლენას, მეორე კი – თვისებრივზე.

გლობალური ფინანსური კრიზისის გაჩენა და გაღრმავება მსოფლიო მეურნეობის სტრუქტურის შეცვლის გამოხატულებაა.

ამჟამინდელი გლობალური კრიზისი არსებითად ვალების კრიზისია. გადაჭარბებულმა ლიკვიდობამ თავის დროზე ზედმეტად დააჩლუნგა რისკის გრძნობა, კორპორაციებს კი უმთავრესს ორიენტირად კაპიტალიზაციის ზრდა ჰქონდათ მონიშნული და მენეჯმენტის ეფექტიანობასაც ამ მაჩვენებლით აფასებდნენ. ამასობაში გამწვავდა კაპიტალიზაციის წინააღმდეგობა სოციალურ-ეკონომიკური პროგრესის რეალურ საფუძველთან – შრომის ნაყოფიერების ამაღლებასთან.

საკამათოა, როცა არაერთ უცხოურ პუბლიკაციაში კრიზისისაგან თავის დაღწევის ერთ-ერთ ფაქტორად ისევ და ისევ

გლობალიზაციის გავრცელებას ასახელებენ, კერძოდ, როცა ფიქრობენ, რომ მსოფლიო ეკონომიკის გაჯანსაღებაში იგი მნიშვნელოვან როლს ითამაშებს, რადგან ეს შეუქცევადი პროცესია.

2.5. ეკონომიკური კრიზისის მიზეზები და განვითარების უაქტორები

კრიზისმა სამი მთავარი რამ აჩვენა ნაციონალურ მთავრობებს: სახელმწიფო სტიმულს უნდა აძლევდეს ნაციონალურ ბაზრებს, აყალიბებდეს ნაციონალურ ეკონომიკურ სტრატეგიებს, წარმოადგენდეს ნაციონალური და საერთაშორისო ბაზრების რეგულატორსა და არქიტექტორს.

ახალი ეპოქისთვის დამახასიათებელი გახდება ახალი პრობლემების მომრავლება: მართვა-რეგულირების დარგში, ზრდის პერსპექტივებში, დამკვიდრებულ საზოგადოებრივ ღირებულებებში, გეოპოლიტიკის სფეროში.

წარმატების გარანტიად შეიძლება იქცეს სახელმწიფოს მართვის ეფექტიანობა, კარგი მაკროეკონომიკური მაჩვენებლები, მოსახლეობის სიმრავლე, წარმატებული საგარეო პოლიტიკა და მძლავრი შეიარაღება. ამ მხრივ, განუზომელი მნიშვნელობა აქვს ქვეყნის საერთაშორისო იმიჯს, მის აწონილ-დაწონილ საგარეოპოლიტიკურ პოზიციას და ძალის მსოფლიო ცენტრებთან მის ურთიერთობას.

თავი III.

ეკონომიკის გლობალურ-ინოვაციური განვითქება

3.1. თანამედროვე კაპიტალმოძრაობის ძირითადი თავისებურებანი

კაპიტალის გლობალიზაცია, ეს გახლავთ თავისებური პასუხი გლობალურ ეკონომიკურ გამოწვევებზე, მაგრამ ამავე დროს იგი საფრთხესაც უქმნის მსოფლიო ეკონომიკურ მდგრადობას, მის წონასწორობას, რადგანაც იგი ახდენს რეგიონალური და პერიფერიული კრიზისების პროვოცირებასაც.

გლობალური კაპიტალმოძრაობის აპრობირებული, სტანდარტული სქემები, რომლებიც ითვალისწინებს ცალკეული ქვეყნებისა და რეგიონების ეთნიკურ, რელიგიურ, კულტურულ სპეციფიკას პრაქტიკულად ერთი და იგივეა.

გლობალური ეკონომიკური პროცესების მთავარი მოთამაშეები ისწრაფვიან დაამყარონ სრული კონტროლი გლობალიზაციის პროცესზე და, აქედან გამომდინარე, ფინანსებზე, წარმოებაზე, ახალ ტექნოლოგიებსა და ინტელექტუალურ რესურსებზე.

საერთაშორისო ბიზნესის ორგანიზაციის ეროვნული ფორმების ურთიერთშეღწევა ხდება ქვეყნებისა და რეგიონების სპეციფიკის შენარჩუნებით, რაც გაელენას ახდენს, როგორც ინვესტიციური ნაკადების გავრცელების გეოგრაფიაზე, ისე სხვადასხვა ეროვნულ პირობებში მაღალტექნოლოგიურ-ინფორმაციულ სისტემებზე და-ფუძნებული ქსელური ტნკ-ების თანამედროვე დასავლური მოდელების გავრცელების პერსპექტივაზე.

3.2. ეკონომიკური ტრანსფორმაცია მენტალური და აღმოსავლეთ ევროპის ქვეყნებში

ტრანსფორმაციის საწყის ეტაპზე ცენტრალურ და აღმოსავლეთ ევროპაში და ზოგიერთ აზიურ ქვეყანაში დაგროვდა რეფორმირების გამოცდილება, რომლის მიხედვით შესაძლებელია, გაკეთდეს დასკვნა, თუ რომელი ფაქტორი იყო გადამწყვეტი წარმატებაში, რომელი – წარუმატებლობაში.

ტრანსფორმაციული პროცესები მნიშვნელოვნადაა დაკავშირებული ევროინტეგრაციასთან. ის, რომ ევროკავშირში გაწევრიანდა ცენტრალური და აღმოსავლეთ ევროპული ქვეყნების ერთი ნაწილი, ზოლო მეორე დარჩა მის მიღმა და მოლოდინის რეჟიმში იმყოფება, ქმნის გარკვეულ საფრთხეს საერთო ევროპული სივრცისათვის. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და კონფლიქტების მოუგვარებლობა, სამხედრო მოქმედებების გააქტიურება და ტერიტორიების გადანაწილების ღია პროცესი ქმნის ახალ რეალობას, რამაც ორგანიზებული, ერთობლივი, დაჩქარებული მოქმედებით მნიშვნელოვანი კორექტივები უნდა შეიტანოს ტრანსფორმაციული პროცესის განვითარებაში მთლიან ევროპულ სივრცეში. წინააღმდეგ შემთხვევაში შეიძლება დასაბამი მიეცეს ევროპული ერთიანობის დეზინტეგრაციას.

3.3. მსოფლიო ეკონომიკური კრიზისი და ქართული სახელმწიფოს პერსპექტივა

ეკონომიკური კრიზისი არყევს სოციალურ-პოლიტიკურ სისტემას, იწვევს შეჯახებას ლიდერ ქვეყნებსა და მათ გარშემო შექმნილ დაჯგუფებებს შორის (პირდაპირ ან ირიბად).

მსოფლიო კრიზისების გამოწვევა და მათი თავიდან აცილება უდაოდ არ ხელეწიფება ჩვენს ქვეყანას, მაგრამ ის რომ, იგი ამ გლობალურ კრიზისს უკვე ღრმა კრიზისში მყოფი და „მომზადებული“ შეხვდა ამას ყველანი ვხედავთ შეუიარაღებელი თვალითაც კი.

მთელი პასუხისმგებლობით უნდა გაანალიზდეს არსებული მდგომარეობა, შეფასდეს რეალობა და გამომუშავდეს კონკრეტული და გადამწყვეტი კურსი სახელმწიფოს გადასარჩენად, რამაც უნდა მოიცვას შემდეგი მთავარი მიმართულებები:

1. შიდა პოლიტიკური კონსენსუსის მიღწევა, სადაც უმთავრესია სრულ პარიტეტზე დაფუძნებული საარჩევნო სისტემის შექმნა;
2. რომანტიზმისაგან თავისუფალი, რეალისტური საგარეო პოლიტიკური კურსის შემუშავება;
3. ფორსირებული სვლა სოციალურ-ეკონომიკური წონასწორობისა და ფორმირებული საზოგადოების (როგორც მერკანტილისტური საზოგადოების ალტერნატივის) შექმნისაკენ.

ყოველივე ეს უნდა ჩამოყალიბდეს ქვეყნის ტერიტორიული მთლიანობის აღდგენის უზენაესი მიზნის გარშემო.

3.4. გლობალურ და ეროვნულ ეკონომიკათა თავსებადობის თეორიულ-კონსეპტუალური ბანგომილება

გლობალიზაციის პრობლემების მეცნიერული კვლევის ისტორია რამდენიმე ათეული წლისაა. პირობითად იგი ოთხ ეტაპად შეგვიძლია დავყოთ:

I. პოზიტიური; II. კრიტიკული; III. პრობლემური; IV. კრიზისული.

გლობალიზაციის პროცესის და ეროვნულ ეკონომიკათა ინტერესების ურთიერთმიმართებისა და თავსებადობის პრობლემა ერთ-ერთი ურთულესია. მისი კვლევისას, ვფიქრობთ, განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ისეთი მიზნების გამოკვეთა, როგორიცაა: გლობალიზაციის თავისებურებებისა და კანონზომიერებების დადგენა, მისი მამოძრავებელი ძალებისა და წინააღმდეგობების (პოლიტიკური, ეკონომიკური, სოციალური, ორგანიზაციულ-მმართველობითი და ა.შ.) გამოვლენა, მსოფლიო კრიზისისა და მისგან გამომდინარე, ტრანსფორმაციის აუცილებლობის პირობებში, საერთაშორისო სამეურნეო სისტემაში, ეროვნულ ეკონომიკათა ადგილისა და განვითარების პირობების განსაზღვრის, სოციალურ-ეკონომიკური და პოლიტიკური პრობლემების შესწავლა.

აქდან გამომდინარე, უნდა განისაზღვროს შემდეგი კონკრეტული ამოცანები:

- ეკონომიკური გლობალიზაციის თანამედროვე ტენდენციების ფუნდამენტურად წარმოჩენა;
- ეკონომიკის განვითარების ეროვნული საზღვრების რღვე-

ვის მასშტაბების დადგენა;

- გლობალიზაციის პროცესის ორი პოლუსის – კორპორაციული ნიველირებისა და ლოკალურ ინტერესთა თანახვედრა-ერთიანობის – ურთიერთკავშირში დახასიათება;
- მსოფლიო ეკონომიკაში ეროვნულ ეკონომიკათა ინტეგრირების ძირითადი მიმართულებების განსაზღვრა და წამყვანი ფაქტორების დახასიათება;
- ეროვნულ ეკონომიკათა განვითარებისადმი არაორდინალური მიდგომების და სწრაფი გარღვევის სტრატეგიის გამოყენების მიზანშეწონილობის დასაბუთება.

პრობლემის ასეთი მასშტაბითა და ფორმატით დამუშავება უდავოდ საინტერესოა როგორც თეორიული, ისე გამოყენებითი თვალსაზრისით.

3.5. ეკონომიკური თანამშრომლობა და კონკურენცია რეგიონებში

მსოფლიოს უკეთესი მომავალი იმაზეა დამოკიდებული, თუ რამდენად მიაწიჭებენ დღევანდელი ლიდერები პრიორიტეტს სტაბილურობასა და მდგრად ეკონომიკურ ზრდას ლიდერობისათვის ბრძოლასთან შედარებით და როგორ დაიცავენ საკუთარ ეკონომიკურ ინტერესებს სხვებისთვის ზიანის მიუყენებლად იმ რეგიონებში, სადაც მათი ეს ინტერესები ეჯახება ერთმანეთს.

ერთი მხრივ, ლიდერებსა და რეგიონებს შორის ჩამოყალიბებულ და, მეორე მხრივ, თვით რეგიონთაშორის ეკონომიკურ

ურთიერთობებს მრავალი ასპექტი და თავისებურება აქვს და განსხვავებული ძალისა და ინტერესების მქონე მონაწილეები ჰყავს. ყველა მათგანის ღრმად შესწავლას უდიდესი მნიშვნელობა აქვს მომავლის პროგნოზირებისათვის. სტატიაში აშშ-ის, ჩინეთისა და რუსეთის ეკონომიკური ინტერესები, მათ შორის მეტოქეობა და ინტეგრაციული თანამშრომლობის განვითარების პერსპექტივებია მოკლედ განხილული ცენტრალურ და აღმოსავლეთ აზიაში, აგრეთვე აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონში. სრულიად გასაგები მიზეზების გამო აქცენტი ჩინეთზეა გაკეთებული.

ცენტრალურ აზიაში ჩინეთიც და რუსეთიც აშშ-ს უფრო კონკურენტად აღიქვამენ, ვიდრე პარტნიორად. ამასთან, ჩინეთს სურს რუსეთთან ისეთივე დამაკმაყოფილებელი სავაჭრო-ეკონომიკური ურთიერთობები ჰქონდეს, როგორც პოლიტიკური და პირიქით, ეკონომიკური ურთიერთდამოკიდებულების საფუძველზე პოლიტიკური ურთიერთობები გაიუმჯობესოს აშშ-თან.

რაც შეეხება აზია-წყნარი ოკეანის რეგიონს, აქ საყრდენ ფუნქციას ჩინეთი ასრულებს, რომელიც ინვესტიციურ რესურსებს აშშ-დან იღებს, ხოლო ნედლეულს – რუსეთიდან. რეგიონში აშშ-ის ეკონომიკაც ღრმადია ინტეგრირებული, თუმცა, დიდწილად – ჩინეთის მეშვეობით. რაც შეეხება რუსეთის ეკონომიკას, იგი ჩართული არაა რეგიონის ეკონომიკურ თანამშრომლობაში.

3.6. კრიზისის დაძლევის ისტორიული გაკვეთილი: ლუდვიგ ერჰარდი და „გერმანული სასწაული“

ლუდვიგ ერჰარდის მოღვაწეობამ, „გერმანულმა სასწაულმა“ და გერმანიის გაერთიანებამ საერთოდ სხვაგვარად უნდა შეგვახედოს XX საუკუნის ისტორიას, კრიზისების დაძლევის თემას. მეორე მსოფლიო ომში დამარცხდა ფაშიზმი და არავითარ შემთხვევაში გერმანია. მეორე მსოფლიო ომი გადაიზარდა „ცივ ომში“ და დამთავრდა ერჰარდისეული გერმანული სასწაულის შექმნით, გერმანიის გაერთიანებით და საბჭოთა იმპერიის დაშლით – რაც გახლავთ მსოფლიო ისტორიული პარადოქსი.

ლ. ერჰარდისთვის, როგორც პოლიტეკონომისტისათვის, „მოხმარების თავისუფლება“ გახლავთ თავისუფლების განმსაზღვრელი უმთავრესი კრიტერიუმი.

კრიზისის დაძლევის პროგრამა უნდა ეფუძნებოდეს ეკონომიკურ სუბიექტთა მოქმედების თავისუფლებას, პატიოსან კონკურენციას. შემოსავლების გადანაწილებაში სახელმწიფოს როლი სწორედ ამის უზრუნველყოფაში მდგომარეობს და არა სხვათა შრომის შედეგად მიღებული შედეგების მექანიკურ გადანაწილებაში. სოციალური საბაზრო მეურნეობის ძირითადი არსი არა შემოსავლების მარტივ გადანაწილებაშია, არამედ წარმოების ზრდაში.

საერთოდ, ასეთი აზროვნების რაკურსში უნდა იქნეს გააზრებული თავისუფლების, შემოსავლების გადანაწილებისა და საზოგადოების კეთილდღეობის პრობლემა. ამაში, ცხადია, დიდად დაგვეხმარება ლ. ერჰარდი და „გერმანული სასწაული“, როგორც ისტორიული გამოცდილება და ობიექტური რეალობა.

გერმანული სასწაული მხოლოდ უბრალო ისტორიული გაკვეთილი და წარსული როდია, ეს გახლავთ რეალური მიღწევა, პრინციპები, რომელსაც უნდა დაეფუძნოს კრიზისის დაძლევის პოლიტიკური ნება და სტრატეგია, პროგრესისა და თავისუფლების იდეალები.

3.7. ეკონომიკური წონასწორობა და წესრიგი

ეკონომიკური წონასწორობის მიღწევის საკმაოდ კარგი და მდიდარი არაერთი გამოცდილება არსებობს. ამიტომ ვფიქრობ საჭიროა მისი თეორიული და გამოყენებითი ასპექტების სათანადოდ გაანალიზება და შესაბამისი დასკვნების გამოტანა.

დემოკრატიული, სოციალური ორიენტაციის ეკონომიკა ასაგებია სამ ძირითად პრინციპზე: 1. პიროვნული თავისუფლება; 2. სოციალური სამართლიანობა; 3. ეკონომიკური ქმედითუნარიანობა. ეს ყველაფერი აისახება მაღალ საზოგადოებრივ-სახელმწიფოებრივ თვითშეგნებაში.

მომავალი სამეურნეო სისტემა უნდა განვიხილოთ, როგორც ადამიანთა თანაცხოვრების განსაკუთრებული ტიპი, დაფუძნებული პოლიტიკურ, ეკონომიკურ, სოციალურ და სამართლებრივ წესრიგზე.

როგორი ობიექტური თუ სუბიექტური გარემოებით გამოწვეული რეალობაც არ უნდა შეიქმნას, საქართველოს ეკონომიკური სისტემა მუდმივად უნდა ინარჩუნებდეს უპირატესად სოციალურ ორიენტაციას და ასეთ შემთხვევაში ჩვენ პერმანენტულად მოგვიწევს განვითარების ახალი მექანიზმების გამოძებნა თუ ძველის სრულყოფა, რომლებიც უპირობოდ დაეფუძნებიან წარმატებულ, აპრობირებულ იდეებსა და სოციალური საბაზრო მეურნეობის შექმნის განვლილ პრაქტიკას, რაც იქნება წონასწორობისა და წესრიგის შენარჩუნების მტკიცე ბალავარი.

თავი IV.

კომპანიების საინოვაციო საქმიანობის მართვაგებლობა ღია ცილის პირობებში

4.1 ინოვაციების გავლენა ბიზნესსა და სოციალურ ეკონომიკაზე

ინოვაცია განსაზღვრავს ბიზნესის განვითარების მიმართულებებს, რადგან გავლენას ახდენს წარმოების მასშტაბებისა და სტრუქტურის, აგრეთვე, საქმიანობის სახის ფორმირებაზე. იგი ცვლის და გარდაქმნის ჯერ ბიზნესის, შემდეგ კი მთელი ქვეყნისა და ქვეყნების ეკონომიკისა და მთელი მსოფლიო მეურნეობის შინაარსს. ინოვაცია და ბიზნესი უშუალო კავშირში არიან ინდივიდუალური კვლავწარმოების არსობრივ ურთიერთობებთან, სადაც ბიზნესი ამ ურთიერთობათა გამოვლენის უშუალო ფორმად გვევლინება.

პოსტინდუსტრიული ქვეყნების პრაქტიკა გვიჩვენებს, რომ ეკონომიკის სოციალიზაცია ხდება არა მხოლოდ საზოგადოებრივი მეურნეობრიობის კონცენტრაციისა და ცენტრალიზაციის მეშვეობით, არამედ მცირე და საშუალო ბიზნესისთვის პირობების შექმნის გზით, რომელთა მობილურობა ინოვაციური და სხვა სოციალურ-ეკონომიკური პრობლემების გადაჭრას ხდის შესაძლებელს. როგორც ჩანს, აქ უნდა ვისაუბროთ, ერთი მხრივ, მსხვილი, ზოლო, მეორე მხრივ, წვრილი და საშუალო ბიზნესის თანაფარობის ოპტიმიზაციაზე ეკონომიკის სოციალიზაციის განვითარების მიმართულებით და არა წვრილი და საშუალო ბიზნესის ფუნქციების

უარყოფაზე. მსხვილ ბიზნესთან მათი თანამშრომლობის დიალექტიკა კი არ უნდა უარვევოთ, არამედ მუდმივად უნდა ვესწრაფოდეთ მათი ოპტიმალური თანაფარდობის მიღწევას პროგრესული სოციალურ-ეკონომიკური განვითარების ღონისა და პირობების შესაბამისად.

ინოვაციური პროცესი ციკლურად ვითარდება. სადაც ერთი სახეობის ინოვაციები ციკლს დაასრულებენ, სხვებს უთმობენ ადგილს და ხელს უწყობენ მთლიანად ეკონომიკური ციკლის განვითარებას. ყოველ ინოვაციურ ციკლს ახალ და ახალ ღონეზე აჰყავს ეკონომიკისა და საზოგადოების განვითარება, რაც სასიკეთოდ მოქმედებს ინოვაციური პროცესების ინტენსიფიკაციაზე. ამ პროცესების დიალექტიკა ჯერ ინოვაციური, საბოლოოდ კი სოციალური ეკონომიკის ჩამოყალიბებასა და განვითარებას განაპირობებს.

ამგვარად, წვრილ, საშუალო თუ მსხვილ ბიზნესში ინოვაციის განვითარება ინოვაციური ეკონომიკის ჩამოყალიბებას განაპირობებს, რასაც ეკონომიკის სოციალიზაციის პირობების შექმნა მოსდევს შედეგად.

4.2. ღირძის საინოვაციო საქმიანობის სისტემაწარმოქმნელი მნიშვნელობა

ინოვაციები განსაკუთრებულ როლს თამაშობენ კლავწარმოების სისტემაში. ესაა ცვლილებათა წარმოქმნის ფუნქცია, რის გამოც მათ სამეწარმეო სისტემების თვითგანვითარებისა და თვითორგანიზების წყარო შეგვიძლია ვუწოდოთ და სტრუქტურაწარმოქმნელ ელემენტად მივიჩნიოთ ისინი. ინოვაციები

სოციალურ-ეკონომიკურ სისტემებში მიმდინარე გარდაქმნების საფუძველს ქმნიან, სტრუქტურაზე ახდენენ გავლენას, ეკონომიკური პროცესების და მათი თანმხლები სტრუქტურული ცვლილებების ტემპებსა და მასშტაბებს განსაზღვრავენ.

ინოვაციები ბიზნესისა და მეწარმეობის მომავალ განვითარებას განსაზღვრავენ და მნიშვნელოვან ცვლილებებს გულისხმობენ წარმოებაში, მარკეტინგში ან ფირმის მართვაში. კომპანიები ინოვაციებს ფართო აზრით უდგებიან, იყენებენ როგორც ახალ ტექნოლოგიებს, ისე ბუშაობის ახალ მეთოდებს, პოულობენ კონკურენტებთან მეტოქეობის უკეთეს მეთოდებს. ინოვაციები შეიძლება ვლინდებოდეს პროდუქტის ახალ დიზაინში, მარკეტინგისადმი ახალ მიდგომაში ან ბუშაკთა კვალიფიკაციის ამაღლების ახალ მეთოდიკაში. მათი დიდი უმრავლესობა არა-კარდინალური და საკმაოდ მარტივია, უმნიშვნელო გაუმჯობესებებისა და მიღწევების დაგროვებაზე უფროა დამყარებული, ვიდრე დიდ ტექნოლოგიურ გარღვევაზე.

4.3. გლობალური ბიზნესი და ინოვაციების მართვა

ინოვაციების წყაროა ახალი ცოდნა, რომელსაც ფირმა საქმიანობის განმავლობაში იძენს. მეცნიერული კვლევა-ძიებისას მოპოვებულ ცოდნას იგი გარდაქმნის სიახლეებად, ინოვაციებად და დანერგვად, არეგისტრირებს პატენტებს, გამოგონებებსა და სავტორო მოწმობებს. ცოდნის დაუფლება ის საწყისი წერტილია, საიდანაც ფირმა იწყებს საინოვაციო საქმიანობას. ამ პროცესების მართვას ცოდნის მენეჯმენტს უწოდებენ.

ცოდნის მართვის სტრატეგიის ჩამოსაყალიბებლად ფირმას შეუძლია გამოიყენოს SWOT-ანალიზის ტრადიციული სქემა. არსებითად, მას სჭირდება ამ ანალიზის გადაქცევა ამა თუ იმ ცოდნისა და უნარების შეძენის რუკად, რათა უკეთ გაიგოს კონკურენტების უპირატესობები და სუსტი მხარეები.

მართალია, ცოდნის სფერო ძალიან დინამიკურია, მაგრამ სტრატეგიული ცოდნის რუკა იმაში ეხმარება ფირმას, რომ, ჯერ ერთი, დააფიქსიროს თავისი ამჟამინდელი მდგომარეობის მომენტალური სურათი, მეორე, მოხაზოს მომავალში მისთვის სასურველი პროფილი. ამავე რუკის მეშვეობით შესაძლებელია ფირმაში დაგროვილი ცოდნის ისტორიული და საპროგნოზო ტრაექტორიების აგება. ეს იმავე დონის, ხასიათისა და მასშტაბის ცოდნა შეიძლება იყოს, რაც ფირმის კონკურენტებს აქვთ დაგროვილი, მაგრამ სპეციფიკური ცოდნა სტრატეგიის დივერსიფიკაციაში ეხმარება მას. ინოვაციური ცოდნა დარგში ლიდერობის შესაძლებლობას უქმნის ფირმას, რადგან ეს ისეთი განსაკუთრებული ცოდნაა, რომელიც ბაზარზე „თამაშის წესების“ სადავეების ხელში ჩაგდების პერსპექტივას აძლევს მას.

4.4. ინოვაციური ბიზნესის მართვა ბანუსაგლვრელობის პირობებში

კომპანიების საინოვაციო საქმიანობის მართვის კვლევაში სისტემური მიდგომა ითვალისწინებს ყველა იმ ფაქტორის გამოვლენას, რომლებიც ამ პროცესზე მოქმედებს, აგრეთვე, ყველა იმ კავშირისა თუ დამოკიდებულების დადგენას, რომლებიც მმართ-

ველური ზემოქმედების განხორციელების სპეციფიკასა და აუცილებელ პირობებს აყალიბებენ. ამისთვის აუცილებლად უნდა განვიხილოთ, ჯერ ერთი, განუსაზღვრელობის ფაქტორი; მეორე, ოპტიმიზაციის მეთოდების და მოდელირების როგორც მართვის აპარატის ინსტრუმენტის გამოყენების შესაძლებლობები და, მესამე, მართვაში იმ მიდგომების გამოყენების შესაძლებლობა, რომლებიც ხსენებულ სპეციფიკას ითვალისწინებენ.

განუსაზღვრელობა იმგვარი ვითარებაა, როცა გადაწყვეტილების მიღების წინ ცნობილი არაა მოქმედი ფაქტორების მთელი ერთობლიობა და მათ შეფასებამდე უამრავი ჰიპოთეზის ფორმულირება ხდება საჭირო. ამ ვითარებას ის ახასიათებს, რომ არჩეულ ქმედებას ნებისმიერი შედეგი შეიძლება მოჰყვეს და არც ერთი მათგანის ალბათობა წინასწარ არაა ცნობილი. ეკონომიკაში ყველაზე უფრო ხშირად გვხვდება ე.წ. წმინდა განუსაზღვრელობა, როცა სიტუაცია არასტატისტიკურია და ალბათობაზე საუბარი საერთოდ უშედეგოა. ეს იმიტომ, რომ გადაწყვეტილებებს, განსაკუთრებით კი - სტრატეგიულს, ყოველი კონკრეტული ფირმა უნიკალურ პირობებში იღებს. ამით განუსაზღვრელობა შეგვიძლია რისკსაც შევადაროთ.

განუსაზღვრელობა საინოვაციო პროცესის განუყოფელი თვისებაა, რადგან ინოვაციები მუდმივ კავშირშია ზოლმე ახლისა და მანამდე შეუცნობლის ძიებასთან. საინოვაციო საქმიანობის სპეციფიკას სწორედ განუსაზღვრელობათა სიმრავლე განაპირობებს.

განუსაზღვრელობის პირობებში მართვის პრობლემას ფირმები მოდელირების მეშვეობით აგვარებენ. ამასთან, განუსაზღვრელობის მოდელირებისადმი ობიექტური მიდგომის გამოყენების სფერო მეტად შეზღუდულია, რადგან იშვიათად თუ არის ამა თუ

იმ მოვლენის მოხდენის ალბათობის შესახებ საკმარისი ინფორმაცია. გარდა ამისა, იგი არ ითვალისწინებს ისეთ ფაქიზ ფაქტორს, როგორიცაა გადაწყვეტილების მიმღები პირის დამოკიდებულება რისკის მიმართ. ზმირ შემთხვევებში ეს პირები ვერ მიდიან დიდ რისკზე, რადგან ეშინიათ დიდი დანაკარგებისა წარუმატებლობის შემთხვევაში. ცალკეული კომპანიების საქმიანობის მოდელირებაში რეკომენდებულია ალბათობის თეორიისა და მათემატიკური სტატისტიკის აპარატის გამოყენება.

4.5. ინოვაციური ზომის სტრატეგიული მართვის მეთოდები

თანამედროვე წარმატებული გლობალური კომპანიები XX ს. ბოლოდან ინტენსიურად იყენებენ ე.წ. როუდმაპინგს. ეს გულისხმობს კომპანიის განვითარების მარშრუტების აგებას საქმიანობის ძირითადი მიმართულებების მიხედვით: ბაზარი, პროდუქტები, ტექნოლოგიები, კონკურენტები და ა.შ. მართვის თეორიის ტერმინებში როუდმაპინგი წარმოგვიდგება როგორც საქმიანობის ყველაზე უფრო მნიშვნელოვანი ის ურთიერთდაკავშირებული და კონკრეტული დაგეგმვა, რომელიც მთელი კომპანიის მართვის ეფექტიანობის ამაღლებასაც უწყობს ხელს და მისი საქმიანობის ცალკეული მხარეებისაც. მისი მთავარი აქცენტი ინოვაციები და ახალი ტექნოლოგიები.

საგზაო რუკის დანერგვა კორპორაციას ეხმარება წამყვანი სტრატეგიული მიზნების მიღწევაში. პროდუქტის თითოეული ზაზისთვის შედგენილი ასეთი რუკები საბაზრო სტრატეგიას უხ-

ამებს ტექნოლოგიურ და სასაქონლო გეგმებს. ისინი ყურადღებას ამახვილებენ გრძელვადიან დაგეგმვაზე, აუმჯობესებენ გეგმების ურთიერთკავშირებს და ავტონომიურობას, მმართველთა ყურადღებას მიაპყრობენ უმნიშვნელოვანეს პრიორიტეტებს დაგეგმვის პროცესის ყოველ ნაბიჯზე.

საგზაო რუკების მეშვეობით შესაძლებელი ხდება თვალი მივადევნოთ თითოეული საკვანძო გადაწყვეტილების ისტორიას. რამდენიმე სასაქონლო ხაზისთვის შედგენილი სასაქონლო რუკები საშუალებას გვიქმნის დავაკვირდეთ ტექნოლოგიურ მოთხოვნილებათა იმ საერთო სურათს, რომელიც შესაძლოა კვლევებისა და დამუშავებათა ან ტექნოლოგიებისა და ნოუ-ჰაუს შეძენის ერთიან ზოგად პროგრამად მოგვევლინოს. საბაზო ტექნოლოგიების დამუშავებას ან მის შეძენას შორის არჩევანის გაკეთება უახლეს დროში მისაღები გადაწყვეტილებაა, მაგრამ მას გრძელვადიანი შედეგები მოსდევს თან.

4.6. ინოვაციური საწარმოს სტრატეგიული ტრანს- ფორმაცია კრიზისის პირობებში

კრიზისული ეკონომიკის პირობებში კომპანიის საინოვაციო საქმიანობის დაჩქარების ერთ-ერთი განმსაზღვრელი ფაქტორია მართვის ადეკვატური სისტემის შექმნა. ამ ამოცანის გადაჭრას დღეს დიდად ართულებს ეკონომიკური ინტერესების ის მრავალრიცხოვანი იერარქიები, რომელთაც მენეჯერები უნდა ითვალისწინებდნენ მმართველურ გადაწყვეტილებათა შემუშავები-

სა და რეალიზაციის პროცესში. ამის მიუხედავად, ჯერ კიდევ ნაკლებადაა გამოყენებული სტრატეგიული ინოვაციური მენეჯმენტის პოტენციალი, არადა მან ბევრჯერ აჩვენა კარგი შედეგები სხვადასხვა სირთულის მქონე საბაზრო სამეურნეო სისტემებში. ეკონომიკური ორგანიზმის გარდამავალი მდგომარეობისა და უკიდურესი განუსაზღვრელობის პირობებში იგი ინოვაციური საწარმოს საქმიანობის ორგანიზების მეტად ეფექტიან საშუალებად გვევლინება. კრიზისულ პირობებში ასეთი საწარმოების ფუნქციონირების თავისებურებაა სტრატეგიული მართვის ამოცანების გაერთიანება ტრანსფორმირებასთან, რის გამოც ტრანსფორმაციული პროცესები სტრატეგიული მენეჯმენტის ობიექტად შეგვიძლია განვიხილოთ.

კრიზისის პირობებში სიცოცხლისუნარიანი ზდება კვანტური კონტროლინგის მეთოდოლოგია, რომელსაც მიზნების დადგენისა და მათი რეალიზების სპეციფიკა ახასიათებს. მისი გამოყენება კარგად შეიძლება ბიზნეს-პროცესების სრულყოფის პროექტების შემუშავების დროს. ტრანსფორმაციის სტრატეგიის შემუშავება მიზნების დასახვით იწყება.

პირველ ეტაპზე განისაზღვრება საინოვაციო საქმიანობის ის ჰიპოთეზური პირობები, რომლებიც აშკარაა გამოცდილების თვალსაზრისით, და მათ ემატება მოსალოდნელი სპეციფიკური პირობები. დგინდება ელემენტების (ან ფაქტორების) მოკლე, მაგრამ ამომწურავი ჩამონათვალი. მასში შედის არა მარტო მეცნიერებატევადი წარმოების ინფრასტრუქტურა, არამედ განუსაზღვრელობის საყურადღებო ფაქტორები და პოტენციური დადებითი გარემოებები.

მეორე ეტაპზე მიმდინარეობს ჰიპოთეზათა ტესტირება და

სამეურნეო ერთეულის საქმიანობის ეფექტიანობაზე ყველაზე ძლიერ მოქმედი ფაქტორების გამოვლენა, მათი სისტემატიზება და წინასწარი წინადადებების მომზადება ტრანსფორმირების მიზანთა სისტემის მიმართ. ამის შემდეგ ატარებენ ინოვაციური საწარმოს ფუნქციონირების მექანიზმის ანალიზს. აქ შედის წარმატების სტრატეგიული ფაქტორების გამოვლენა, საქმიანობის პრიორიტეტული მიმართულებებისა და იმ საკვანძო ამოცანების განსაზღვრა, რომელთა გადაჭრაც გრძელვადიან პერსპექტივაში განაპირობებს წარმატებას.

R E S U M E

CHAPTER I

INNOVATIVE FACTOR OR THE ECONOMIC PROGRESSION

1.1. INNOVATIVE DEVELOPMENT STRATEGIES AND FORMATION OF PRIORITIES

While identifying priorities of Fundamental and Applied Researches, strategic trends of scientific and technical progress should be taken into consideration. Scientific- technical progress is conditioned by interrelated scientific – technical factors and important social – economic problems.

We need to identify some correlation between Fundamental and Applied researches. The mentioned correlation ensures efficiency of science, activation of innovation processes, solution of crucial social problems etc.

The process of identifying priorities of Fundamental and Applied Researches as well as organizational-economical system should be in correlation with the process of transformation of the entire managerial structure of the innovative field.

1.2. TRANSFORMATION OF ORGANIZATIONAL AND ECONOMIC RELATIONS IN THE FIELD OF INNOVATIONS: THEORETICAL AND CONCEPTUAL APPROACH

It is impossible to meet the new standards and public interests without scientific and technological innovations. The transformation process of the Georgian economy revealed a wide range of problems associated with the process of implementing innovations. The need for elaborating organizational and economic determinants are of crucial importance.

The following trends should be taken into consideration:

1. The role of innovations in the process of solving social-economic problems of the country;
2. Formation of strategies for scientific-technological progress;
3. State regulation of the innovative processes and management strategies for market economy;
4. Refinement of the STP (scientific-technical progress) system of organizational and economic relations in Georgia.

1.3. INNOVATION IN MODERN BUSINESS

According to widely spread idea innovation is aimed at creating new technologies and projects. This idea expresses the part twenty years reality.

Nowadays is such a changeable global economic, technologi-

cal and social epoch, any business follows the rule “Survive”.

In new economy “Survival” can’t depends only on technological innovations. Only the most powerful enterprises manage to adapt to changes.

The moving power of competition is implementing innovations.

Marketability of product is achieved by creative approach. The approach implies identification and implementation of innovations. However economy is not always ready to accept technological innovations. These innovations give result only at a certain stage of development.

In economic literature innovation is defined as transformation of progress into new products and technologies. Though according to international standards innovation is the end product, implemented on a market as new or improved product.

The main thing which makes the difference between innovation and innovation is that innovation is achieved through scientific research and is realized on a market.

Innovative enterprises specialize either in some kind of innovative activities or perform a whole range of innovative services. Large corporations have enough resources to provide for the continuity of innovative processes and leadership on local and world markets.

1.4. INNOVATION – THE MAIN POSITIVE EFFECTS OF GLOBALIZATION

Scientific knowledge is the basis of the Innovation: scientific discovery or technical invention.

Based to the Global experience, we know that, in the 20th century only those countries achieved the high results, whose governments have implemented a purposeful long-term innovative policy. National economies are experiencing the periods of growth as well as the periods of decline. The ultimate long-term growth may be achieved only by means of investing in the scientific-technical knowledge. In the countries, where only the rhetorical statements about progress were made, backlog increased and vice versa.

The real economic development of Georgia, with a reasonable point of view and in accordance with the general opinion of the experts is based on the organization of thoroughly thought-out imports of modern technologies.

In this issue, the universally accepted international standard for developing countries is based on the active role of the governmental structures – on the State Custody.

1.5. CRISIS - OBSTRUCTER AND STIMULATOR OF INNOVATION

Modern financial-economic crisis is of structural character and implies substantial change of world economic segmental proportions, refreshment of technological basis. Deep and prolonged recess prevents mastering scientific results commercially because leading countries and regions determining innovative activity undergo financial and economic hardship. At the same time crisis stimulates companies and competition and restructurization process of the whole branches and gives advantage to effective technologic solutions. Just such solutions must decrease all kinds of expenses and give an entrepreneur possibility to proceed bravely ahead.

Financing scientific research and prospection from the state budget has got great importance for development of innovation. Governments of the USA, European Union , China state new initiatives and consider stimulation of innovative activity as the most significant way of economic growth.

In the management theory there is the concept of “crisis provocation” that is creation of crisis condition artificially when an enterprise has to use innovation and owing to it achieves qualitatively new level.

Today there is no need for creation of such conditions as anticrisis measures of leading countries are directed for innovation activity.

1.6. TECHNOGENIC DANGER: FORECASTS AND REALITY

Technical progress makes our life more comfortable, but technogenic disasters cost colossal sum for corporations and states, it sacrifices many lives.

Contemporary nuclear technology once more miscarried at this time in Japan. That is why the last word should be for energetic super states like USA, China and Russia in the development of nuclear technology development.

There is always some dangerous in technological development. People feel it and make warning forecasts; and yet, the solving energetic problem of global scale is impossible in nowadays without using the nuclear energy. Semi-centennial experience has revealed its high economic-ecological indicators, reliability and efficiency.

But AES is a quite difficult system, it's one of weaknesses is a danger of crash as the result of natural and technogenic influence.

Nowadays reducing the risks of catastrophes is impossible without international collaboration. It is necessary to integrate the accordance power in politics, stable developing plans and programs, the fact should be based on both regional and international collaborations.

Until the crisis of 11 March, 2011 many countries had worked out the plans about the AES construction, and the catastrophe of Japan made them think about the expected consequences.

1.7. TECHNOLOGICAL DEVELOPMENT: NOVELTIES AND RISKS

At present in the period of rapid changes the lack of a clear-cut long-term strategy for the development of a country may lead to its catastrophe. The problem is especially acute in our country, where instead of striving for the creation of a new information-oriented society, a tendency to revert to the primary accumulation of capital, unsteady market and politically disunited society is observed.

There can be two types of long-term development strategy: inertial and innovative. The only correct way is to apply innovation strategy which implies concentrating on the adoption of new, competitive products and technologies and, generally on the development of innovative economics and activation of innovation processes in the country. The strategic innovative function of the state as well as those of balancing the interests between generations and maintaining ecological balance should be considered to be top-priority ones.

Technological development involves not only revolutionary novelties but also new risks. In particular the global information system can lead to manipulating people. Besides that, developed countries no longer take any interest in the technological and economic progress of other countries which is considered to be a very dangerous tendency of our time.

Therefore, under conditions of globalization the development of national innovation systems is becoming extremely urgent. These systems will provide for the development of innovative processes based on national traditions and peculiarities.

CHAPTER II

GLOBAL TENDTNCIES OF THE ECONOMIC DEVELOPMENT

2.1. PROBLEMATIC CHALLENGES OF MODERN CIVILIZATION

Scientists researches, conclusions and warnings about anticipated threat becomes more and more real.

Energetic crises is as dangerous as nuclear war. This danger gave evidence in the explosion of the Chernobil and Fukushima nuclear electric stations. The search for alternative sources of energy should be conducted with high awareness of the fact that energy is becoming more and more expensive and scarce. Science should take the mentioned challenge of the epoch.

The problem of overpopulation is crucial considering its nature, scale and effects. Specificity of global problems lies in their complexity on the one hand and in their connectedness with other problems on the other hand.

2.2. GLOBALIZATION AND MODERN GLOBAL CRISIS

The fact of deepening globalization and integration processes is beyond any doubt. Evolution of the mentioned processes offer new forms, configurations and content. The study of the new

reality is interesting for the simple reason that it deals with some prognoses.

Globalization offers the opportunity of the use of the “Double Standard” globally. In globalization the will and interests of the leader countries and alliances is a decisive factor. Often the mentioned factor causes destruction of local civilization, ethno-cultural values and the state sovereignty.

We think that in the process of overcoming the world economic crisis some factors are of crucial importance. These factors are: improvement of market mechanism and the attitude of “non – interference”. It should be mentioned that shaping economic policy focused on the public interests can be considered to be the effective barrier to the unfettered economy. This type of policy can play the role of the market moderation factor.

2.3. MANAGEMENT OF NATIONAL ECONOMY IN THE ERA OF GLOBALIZATION

Globalization makes governments adjust their economic policies to the desires and needs of their neighboring countries and potential competitors.

The processes of globalization directly touch the national economic policy and restrict its potentials. The jurisdiction of national governments and central banks, their economic policy, no longer extend over market economy, which in our times more than ever determines the state of individual countries. Therefore, conventional measures of this policy are weakened, do not work at all or cause unexpected outcomes at all. International factors

lower the efficiency of state-made decisions and the actions taken within the national framework. This gives rise to the need for coordination of economic policies of individual states.

In the coordination of market processes, of greatest importance are economic methods, for exactly they rest on the most vital needs of people, and this accounts for the most stimulatory features of these processes.

Due to the fact that globalization of the world economic relations has become the basic characteristic feature of the recent decades, it is impossible to bypass assessment of its effects on individual states and their public administration, public and economy.

There is a close relationship between the efficiency of public administration and competitiveness of national economy, i. e. public administration is an essential factor of national competitiveness.

State plays the greatest role in the regulation of the process of integration into global economy, and in providing for its relevance to both, economic and social aims.

2.4. GLOBALIZATION AND LESSONS OF GLOBAL CRISIS

Contemporary production recession has the same grounds as its predecessor - long-term, dynamic rise and it is called globalization and accelerated innovative development. The first one effected quantitative rise of economic process while the other – qualitative.

Arising and deepening of Global financial crisis is due to changes in world economic structures.

Current Global crisis is the crisis of debts. Exaggerated liquidity had reduced the sense of risk. The goal of corporations was attracting capital and it was the index of evaluation for management efficiency. Meanwhile resistance was intensified between capitalization and genuine basis of social-economic progress such as - rise of productivity of labour.

It is debatable when in lots of foreign publications Globalization is still considered to be one of the factors of crisis settlement, namely, when they believe that it will play significant role in world economic improvement as it is irreversible process.

2.5. REASONS AND DEVELOPEMENT FACTORS OF ECONOMIC CRISES

The crisis has revealed three principal factors for the national governments: the state should give an impetus to the national markets, set national economic strategies, thus should regulate and form national and international markets.

The new era will face new problems: in the field of management, development prospects, traditional social valves, geopolitics.

success should be guaranteed by the efficiency of governing, high macroeconomic indices, population rate increase, successful foreign policy and image of the country, its balanced foreign policy and its relationship with world centers and paramount importance.

CHAPTER III.

GLOBAL-INNOVATIVE DIMENSION OF THE ECONOMICS

3.1. BASIC FEATURES OF MODERN CAPITAL RETURN

The process of capital globalization implies facing and taking the challenges of global economy. It should be mentioned that provoking some regional and peripheral crisis, the latter represents some threat to the world economic stability and its balance.

Despite the fact of considering ethnic, religious and cultural features of countries and regions, approved, standard schemes of global capital return are the same.

The main actors of global economic processes strive for establishing full control on globalization process and thus their influence spreads on finances, production, new technologies and intellectual resources.

The influence of international business on the national economy never neglects some national peculiarity. Being maintained, the latter influences the geographic markers of the investment flow and the prospects of the spread of high-technological informational systems in different national conditions.

3.2. ECONOMIC TRANSFORMATION IN CENTRAL AND EASTERN EUROPEAN COUNTRIES

On the initial stage of transformation in Central and Eastern Europe and in some Asian countries there was some accumulated experience of implementing reforms. Considering this fact, it is possible to identify the factors leading to success and as well as the factors causing failure.

Transformation processes are linked to the process of Euro-integration. The fact that some Central and Eastern European countries became the members of European Union, while others being in the regime of expectation, creates certain danger for entire European space. World Economic crisis and unresolved conflicts, intensification of military activities and the process of territorial rearrangement created new reality. The latter should influence the transformation process in the entire European space. Otherwise, occurring processes may lead to disintegration of European Unity.

3.3. WORLD ECONOMIC CRISIS AND PROSPECTS OF THE GEORGIAN STATE

Economic crisis causes instability in the social-political system and provokes clashes between leader countries and the surrounding groups (directly or indirectly).

Our country is incapable of causing and avoiding crisis. However it should not be lack of interest to mention that even being in deep crisis, it appeared to be “prepared” for the global crisis.

The existing situation should be analyzed and evaluated. The course of action should be identified. The latter should contain the following basic trends:

1. Creation of the consensus-based environment in the country and development of the electoral system based on parity;
2. Creation of the rational political course for international relations;
3. Creation of the social-economic balance and civic society being the alternative for mercantilist community.

The mentioned factors should work for reestablishment of our country's territorial integrity.

3.4. THEORETICAL- CONCEPTUAL DIMENSION OF GLOBAL AND NATIONAL ECONOMY COMPATIBILITY

The history of scientific research of globalization problems is of several decades old. Conventionally it can be divided into four stages: I. Positive; II. Critical; III. Problematic; IV. Crisis-ridden.

Compatibility and interrelation between globalization process and the interests of national economy represents one of the actual problems. While dealing with the mentioned problem determining some factors are of crucial importance. Identification of globalization peculiarities and regularities, motivating forces and contradictions (political, economical, social, organizational – managerial etc.) are implied. Observing global crisis and its consequences the necessity of transformation of the international

economic system and the need for determining the prospects of national economy development in the international context became obvious. Added to everything else social-economic and political issues should be taken into consideration.

The study of the mentioned problems are of great importance both from theoretical and practical points of view.

3.5. ECONOMIC COOPERATION AND COMPETITION IN THE REGIONS

Better future in the world depends on how much priority will today's leaders give to the stability and steady economic growth in comparison with the struggle for leadership and how they will protect their own economic interests without harming anybody in the regions where their interests collide with each other.

On the one point the economic relations formed between leaders and regions and on the other hand economic relations between regions have many aspects and peculiarities and have participants with different power and interests. Study all these problems have got great significance for future prediction. Economic interests of the USA, China and Russia, their rivalry and the perspectives of integration and cooperation development in central and eastern Asia _ Pacific regions are briefly discussed in the article. The stress is on China for fully understandable reasons.

In Central Asia China and Russia consider the USA as a rival not as a partner. China desires to have good economic trading relations with Russia as well as political and vice versa to im-

prove political relations with the USA on the basis of the mutual economic relations.

As for Asia - Pacific region have China plays the functions of a support: it receives investment resources from the USA and raw materials from Russia. In the region the USA economics is also deeply integrated mostly through China. As for Russian economics it is not involved in the region's economic cooperation.

Economic relations formed between leaders and regions and tense economic relations between regions have many aspects and peculiarities. Participants with different power and interests should also be taken into consideration. Research of the mentioned problems is of vital importance for future prognosis. Economic interests of the USA, China and Russia, their rivalry and the perspectives of integration and cooperation, developments in central and eastern Asia - Pacific regions are briefly discussed in the article. The emphasis on China is quite understandable and reasonable.

In central Asia China and Russia consider the USA as a rival not as a partner. China desires to have good political and economic relations with Russia in order to improve political relations with the USA on the basis of the mutual economic relations.

China plays the function of a support: it receives investment resources from the USA and raw materials from Russia. In the region the USA economics is also deeply integrated mostly through China. As for Russian economics, it is not involved in the region's economic cooperation.

3.6. THE HISTORICAL OUTLOOK FOR THE ISSUES OF ECONOMIC DEPRESSION OVERCOMING

Ludwig Erhard's activity, "German Miracle" and reunification of Germany made the different historical scope for the issues of economic depression overcoming and the XX century History in whole. Fascism was defeated in the II world war. The II World war was transformed in cold war and resulted in creation of German Miracle, Unification of Germany and collapse of Soviet Empire. According to political economist Ludwig Erhard the basic hypothesis for freedom is "Freedom of Utilization".

Economic depression overcoming program should be based on the freedom of economic system and free competition. Revenue distribution policy pursued by government should be aimed at regulation of the free economic system, a secure system and protection of individuals rights is an essential part of economic freedom. Revenue distribution is not the main aspect of social market economy, it should be based on the sustainable growth of industry as well.

Generally, economic freedom, distribution of revenue and public welfare problems should be discussed from the above discussed viewpoint. As the historical experience and objective reality L. Erhard and "German Miracle" will make the great contribution in developing of social market economy system .

"German Miracle" is not mere the historical experience and remote past, but it is realization and accomplishment of the main principles of Economic Crisis Overcoming, it promotes freedom and progress as well.

3.7. ECONOMICAL BALANCE AND ORDER

There are some ways of maintaining economic balance. Therefore, it is necessary to analyze properly their theoretical and practical aspects and draw corresponding conclusions.

Democratic and sociocentric economics is to be based on the following three principles: 1. personal freedom, 2. social justice and 3. economical activity. The mentioned factors are reflected in high social and political self-consciousness.

The future economic system should be considered to be a special type of people's co-existence based on political, economic, social and legal order.

The real situation, caused by a variety of objective or subjective factors, the economic system of Georgia should predominantly maintain its sociocentric character. In such a case we will always have to identify new ways of development and improve the previous ones, based on successful, approved ideas and previous practice of creating market-oriented economy which will serve as a strong basis for ensuring balance and order.

CHAPTER IV

MANAGEMENT OF INNOVATIVE ACTIVITY OF COMPANIES UNDER GLOBALIZATION

4.1. EFFECT OF INNOVATIONS ON BUSINESS AND SOCIAL ECONOMICS

Innovation determines the directions of business trends as it has an impact on the scale and structure of production as well as on the formation of business type. It transforms the structure of business and accordingly national and world economies. Innovation and business are directly linked to individual interconnections in the process of production where business is the form of expressing such kind of relations.

Practice of postindustrial countries have shown that the socialization of economics is implemented not only through the concentration and centralization of social economics but through creating the conditions for small and medium businesses, mobility of which in its turn enables to solve innovational and other social economic problems.

As it seems we have to focus on the optimization of equity between large business on the one hand and small and medium business on the other, aimed at developing economic socialization and not rejecting the functions of small and medium business.

We shouldn't ignore the dialectics of their cooperation with large business, but permanently strive to achieve their optimal equity in accordance with the level and conditions of

social economic development. Innovation process has interchangeable character, when one innovation is changed by the others and serves to economic development in general. Each innovative stage contributes to economic and social development and is beneficial for the intensification of innovative processes. The dialectics of the processes determines the formation and development of innovative and social economy.

Innovative development in small, medium and large businesses results in the innovative economic formation followed by creating terms of economic socialization.

4.2.SYSTEM-BUILDING IMPORTANCE OF A FIRM'S INNOVATION ACTIVITIES

Innovations play a special role in the system of reproduction. It is a function of generating change, therefore we can call them a source of self-development and self-organization of enterprise systems, considering them to be a structure-generating element. Innovations create the basis for transformations occurring in socioeconomic systems, they affect the structure, determine the pace and scale of economic processes and structural changes following them.

Innovations determine the future development of business and entrepreneurship; they involve significant changes in production, marketing or management of a firm. Companies have a broad sense approach to innovations, using both new technologies and new methods of operation, find better ways of competition with rivals. Innovations may appear in a new design of a

product, a new marketing approach or a new method of staff development. Their vast majority is not drastic but are quite simple; they are more based on minor improvements and accumulation of advancements rather than on a large-scale technological breakthrough.

4.3. GLOBAL BUSINESS AND INNOVATIONS MANAGEMENT

The source of innovation is new knowledge gained by a firm during its activities. The firm converts the knowledge acquired in the process of scientific research into development, innovation and implementation, registers patents and copyright certificates. Acquiring knowledge is the starting point for launching the firm 's innovation activities. Management of these processes is called knowledge management.

In order to establish knowledge management strategy the firm may apply a traditional scheme of SWOT-analysis. Essentially, it needs to turn this analysis into the map of gaining some kind of knowledge and skills in order to better understand strengths and weaknesses of competitors.

Although the field of knowledge is very dynamic, the strategic knowledge map helps the firm, firstly, to make a snapshot of its current state and, secondly, to outline its desired future profile. The very map can be used to identify historic and future trends. It can be the knowledge of the same level, nature and scale as the firm's competitors have accumulated, but specific knowledge helps it diversify strategy. Innovative knowledge

creates for the firm opportunities of leadership in the field, as it is such a special knowledge which brings about the perspective of gaining the reins of “the rules of the game” in the market.

4.4.INNOVATIVE BUSINESS MANAGEMENT IN CON- TEXT OF UNCERTAINTY

A systematic approach to the research of innovation activities of companies is to identify all the factors affecting this process, also to identify all connections and attitudes establishing the specifics and necessary conditions for management actions. We need to consider, first, the uncertainty factor; second, the opportunities for using optimization methods and modeling as management tool, and, third, the possibility for application in management of the approaches allowing for the mentioned specifics.

Uncertainty is a case when the whole combination of factors is not known until the decision is made; it is necessary to formulate a lot of hypothesis. This situation is characterized by the fact that the chosen action may be followed by any consequence, the probability of which is not known in advance. Mere uncertainty is often evidenced in economics; this is the case when the situation is non-statistical and talking about probability is entirely inefficient. This is due to the fact that each firm makes decisions, especially strategic, under unique conditions. In such a case uncertainty can be even compared to risk.

Uncertainty is an inherent feature of an innovation process,

as innovations are in constant connection with the search for the unexplored and novelty. Specificity of innovative activities is determined by a set of uncertainties.

In conditions of uncertainty firms settle their management problem by means of modeling. The sphere of applying unbiased attitude towards uncertainty modeling is extremely limited because we hardly ever have enough information concerning the probability of this or that phenomenon. Besides, a decision maker's attitude to risk is not taken into consideration. Decision makers seldom take a great risk because they are afraid of big losses in case of failure. Theory of relativity and mathematical statistics should be applied for modeling some companies' activities.

4.5. INNOVATION COMPANY STRATEGIC MANAGEMENT METHODS

Since the end of the twentieth century modern global successful companies have been extensively using the so-called road maps. It implies building the routs for developing the company according to the main directions of the company's activities: market, products, technologies, competitors, etc. In the terms of management theory road mapping represents the most important way of interconnected and concrete planning of business activities which promotes the management efficiency increase of the whole company as well as of its certain directions. It especially emphasizes the significance of innovations and new technologies.

The introduction of the roadmap helps the corporation

achieve main strategic aims. Such maps created for each production line combine a market strategy with technological and production plans. They stress long-term planning, improve the interconnection of plans and autonomy, make managers pay attention to the most significant points at each step of the planning process.

Road maps make it possible to keep track of making each essential decision. Product roadmaps prepared for each production line enable us to observe technological requirements which might become a research and treatment or technology and know-how common program. A choice must be made between developing (elaborating) and acquiring a basic technology in the nearest future but it is followed by long-term results.

4.6. STRATEGIC TRANSFORMATION OF INNOVATIVE PRODUCTION

Under the terms of economic crisis acceleration of company innovative activity is one of the main factors of the creation of adequate management system. Solving this problem nowadays is complicated by means of economic interests of the numerous hierarchies that managers should not ignore in the process of development, administration and realization.

Despite the fact that strategic innovative management revealed its efficiency in the market systems of different complexity, potential of strategic innovative management is not appropriately applied.

In the conditions of economic transition and uncertainty, we consider it to be effective means of organization the activity of the innovative enterprise. In the crisis the peculiarity of the mentioned type of enterprises' activity is to combine strategic management tasks and transformation. Accordingly, we can consider transformation processes to be the object of strategic management.

Under crisis the quantum controlling methodology becomes active. It is characterized by identification of the targets and their specific realization. It can be applied in the process of working out the projects for business development. Developing the transformation strategy starts with setting goals.

On the first stage hypothetic terms of the innovative activities are defined; these terms are obvious from the point of view of the accumulated experience. Some specific and anticipated terms are added to them. The brief but complete list of elements (or factors) is constructed. The mentioned list comprises not only the infrastructure of the scientific production, but the factors of uncertainty and potential positive circumstances as well.

On the second stage, the process of testing hypothesis and factors significantly affecting efficiency of the economic unit, systematizing the mentioned factors and developing suggestions concerning the transformation targets is carried out. Then the analysis of the specificity of functioning the innovative unit is implemented. This process comprises revealing the factors of strategic success, identifying preferential trends of activities and defining primary tasks providing success in the long-term perspective.

Р Е З Ю М Е

ГЛАВА I.

ИННОВАЦИОННЫЙ ФАКТОР ЭКОНОМИЧЕСКОГО ПРОГРЕССА

1.1. ФОРМИРОВАНИЕ ПРИОРИТЕТОВ И СТРАТЕГИИ ИНОВАЦИОННОГО РАЗВИТИЯ

Приоритеты фундаментальных и прикладных исследований и разработок определяются тем, каковы стратегические направления МТП, однако это последнее определяется, с одной стороны основными взаимозависимыми научно-техническими факторами, с другой стороны же важнейшими социально-экономическими проблемами.

Нам нужно сформировать такое оптимальное соотношение между фундаментальными и прикладными исследованиями и разработками, которое обеспечит повышение эффективности науки, активизацию инновационного процесса, решение социальных проблем первого порядка и т.п.

В соответствии с развитием организационно-экономической системы определения приоритетов фундаментальных и прикладных исследований и разработок, необходимо также осуществить трансформацию структуры управления в целом инновационной сферы.

1.2. ТРАНСФОРМАЦИЯ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ ОТНОШЕНИЙ В ИННОВАЦИОННОЙ СФЕРЕ: ТЕОРЕТИЧЕСКО-КОНЦЕПТУАЛЬНЫЙ ПОДХОД.

Удовлетворение прогрессирующего общества новыми потребностями наукоемкой продукцией и обслуживанием, невозможно без широкого применения инноваций.

Процесс трансформации грузинской экономики по-новому представил проблемы, связанные с развитием инновационной сферы вообще, и в частности, неизбежность основательной разработки ее организационно-экономических детерминантов.

С этой точки зрения, считаем, что внимание нужно обратить на четыре основные направления:

I. Роль инновационных процессов в решении социально-экономических проблем страны.

II. Формирование стратегического направления научно-технического прогресса.

III. Государственное регулирование инновационных процессов и стратегия управления в условиях рыночных отношений.

IV. Совершенство системы организационных и экономических взаимоотношений МТП в Грузии.

1.3. ИННОВАЦИИ В СОВРЕМЕННОМ БИЗНЕСЕ

Согласно достаточно распространенному мнению, инновации ориентированы лишь на создание новых технологий и продуктов. Это мнение отражает реалии уже двадцатилетней давности. В эпоху же сегодняшних глобальных экономических, технологических и социальных перемен правилом игры сформировалось “выживание”. В новой экономике невозможно выживание только за счет технологических инноваций. Это под силу не самым сильным или умным предприятиям, а тем, которые раньше всех адаптируются к изменениям.

Движущая сила конкуренции – это внедрение новшеств. Конкурентоспособность товара добывается посредством новаторского предпринимательского подхода, суть которого составляют поиск и реализация инноваций. Однако технологические новации воспринимаются экономикой не всегда, а только в определенные периоды ее развития, и ощутимые результаты они дают через определенный промежуток времени.

В экономической литературе инновацией считается превращение потенциального научно-технического прогресса в новые продукты и технологии. Однако по международным стандартам инновация представляет собой конечный продукт, который внедрен на рынке в виде нового или улучшенного продукта или используется в практике в виде новой или улучшенной технологии.

Инновационные предприятия специализируются либо на ту или иную инновационную деятельность, либо осуществ-

включают весь спектр инновационных услуг. Крупные корпорации владеют достаточными ресурсами для обеспечения непрерывности инвестиционного процесса и собственного лидерства на отечественных и международных рынках.

1.4. ИННОВАЦИЯ – ОСНОВНОЙ ПОЗИТИВ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Основой инновации является научное знание: научное открытие или техническое изобретение.

Из мирового опыта известно (знаем), что в 20-м веке только те страны достигли высоких результатов, правительства которых осуществили целеустремленную долговременную инновационную политику. Национальные экономики испытывают как периоды роста, так и спада, но окончательный долговременный рост возможно достигнуть только инвестированием в научно-техническое знание. В тех странах, где на счет прогресса делались только риторические заявления отставание увеличивалось и наоборот.

Реальное экономическое развитие Грузии, оцененное (измеренное) разумом и общим мнением специалистов, состоит в отшлифованно обдуманном импорте современных технологий.

В практике развивающихся стран общепризнанно принятый современный международный стандарт в этом вопросе активной роли государственных структур – основано на опекуновстве государства.

1.5. КРИЗИС- СДЕРЖИВАТЕЛЬ И СТИМУЛЯТОР ИННОВАЦИЙ

Современный финансово – экономический кризис имеет структурный характер и подразумевает существенное изменение отраслевых пропорций мировой экономики, серьезное обновление ее технологической базы. Глубокая и затянутая рецессия во многом сдерживает коммерческое освоение научных результатов, так как определяющие инновационную деятельность передовые страны и регионы испытывают острые финансовые и экономические трудности.

В то же время кризис стимулирует процессы конкуренции и реструктуризации и делает приоритетными эффективные технологические решения. Именно такие решения и призваны существенно сокращать всякие расходы и подталкивать предпринимателей делать смелые шаги.

В деле инновационного развития имеет огромную значимость финансирование научных исследований и разработок из государственных бюджетов. Правительства США, ЕС и Китая проявляют в этом направлении новые инициативы и рассматривают стимулирование инновационной деятельности как важнейшее средство экономического роста.

В теории управления есть понятие “провокация кризиса”, т. е. искусственное создание кризисных условий, при которых предприятие вынуждено использовать инновации и достичь благодаря этому качественно новый уровень. Конечно, сегодня в этом нет никакой необходимости, ибо

антикризисные меры находившихся в глубоком и затяжном кризисе ведущих стран направлены именно на активизацию инноваций.

1.6. ТЕХНОГЕННАЯ ОПАСНОСТЬ: ПРОГНОЗЫ И РЕАЛЬНОСТЬ

Технический прогресс делает нашу жизнь более комфортабельной, но техногенные катастрофы дорого обходятся корпорациям и государствам, уносят жизнь многих людей.

Современные ядерные технологии вновь, на этот раз – в Японии потерпели огромный крах. Исходя из этого главное слово в развитии ядерной энергетики должны сказать энергетические супергосударства – США, Китай и РФ.

Техногенное развитие постоянно сопровождается опасностью большего или меньшего уровня. Многие чувствуют это и делают предупредительные прогнозы. И все же, решение энергетической проблемы глобального масштаба в наше время стало невозможным без применения ядерной энергии. Полувековой опыт развития ядерной энергетики показал ее высокие экономико-экологические параметры, надежность и эффективность.

Однако, АЭС – сложная техническая система. Одна из ее слабых сторон – опасность аварий в результате природного и техногенного воздействия на нее.

Снижение рисков катастроф в современном мире невозможно без международного сотрудничества.

Необходимо интегрирование соответствующих усилий в политику, в планы и прогнозы устойчивого развития на основе двустороннего, регионального и международного сотрудничества.

До кризиса 11 марта 2011 г. многими странами разрабатывались грандиозные планы по сооружениям АЭС, однако японская катастрофа заставила их задуматься об ожидаемых результатах.

1.7. ТЕХНОЛОГИЧЕСКОЕ РАЗВИТИЕ: НОВШЕСТВА И ОПАСНОСТИ

В быстро меняющихся современных условиях неимение четкой долгосрочной стратегии развития может привести ее к катастрофе. Эта проблема особенно остро стоит перед нашей страной, которая движется не вперед к новому информационному обществу, а назад к первоначальному накоплению капитала, стихийной игре рыночных сил и политической раздробленности.

Долгосрочная стратегия развития может быть либо инерционной, либо инновационной. Единственно правильной нам представляется инновационная стратегия, которая подразумевает концентрацию всех усилий на освоении новых конкурентоспособных продуктов и технологий, формировании инновационной экономики и активизации инновационных процессов в стране. На первое место должны выступать стратегические – инновационные

функции государства, а также его функции по соблюдению баланса интересов между поколениями и экологического равновесия.

Технологическому развитию свойственны не только революционные новации, но и новые опасности. В частности, глобальная информационная система может явиться новым оружием зомбирования людей. Кроме того, развитые страны больше не заинтересованы в технологическом и экономическом развитии остальных стран, что является опасной тенденцией нашего времени.

Таким образом, в условиях глобализации становится весьма актуальным создание национальных инновационных систем, обеспечивающих инновационные процессы на основе национальных традиций и особенностей

ГЛАВА II.

ГЛОБАЛЬНЫЕ ТЕНДЕНЦИИ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ

2.1. НЕКОТОРЫЕ АКТУАЛЬНЫЕ ГЛОБАЛЬНЫЕ ВЫЗОВЫ СОВРЕМЕННОЙ ЦИВИЛИЗАЦИИ

Индустриальное развитие и научно-технический прогресс XX века дали толчок переходу человечества в новую более высокую фазу развития. Вместе с этим возникли до сих пор неизвестные проблемы.

По инициативе известного экономиста и антифашиста А.Печчеи в 1968 году был основан клуб учёных – «клуб Рима», который поставил своей целью исследование вредных тенденций для цивилизации и информирование общества об ожидаемых опасностях. Стали актуальными вопросы взаимовлияния научно-технического прогресса и гуманизации общества.

Серьёзной проблемой нашего времени является рост масштабов применения атомной энергии, на что наука должна ответить поиском других альтернативных безопасных источников энергии.

Спектр глобальных проблем довольно широк, это – бедность, голод, загрязнение окружающей среды, истощение природных ресурсов, серьёзная разница в уровне развития народов, религиозные и этно конфликты, миграция, наркомания, распространение оружия массового поражения и т.п.

Глобальные проблемы выделяются сложностью и взаимосвязанностью, высоким уровнем содержания опасности. Ответы на них представляются основным вызовом нашей эпохи.

Ключевые слова: вызов нашей эпохи, сложность существующих проблем, научно-техническое развитие.

2.2. ГЛОБАЛИЗАЦИЯ И СОВРЕМЕННЫЙ ГЛОБАЛЬНЫЙ КРИЗИС.

Факт углубления глобальной интеграции вне сомнения и это реальность. Ее эволюция предлагает новые формы, конфигурацию и содержание, что бесспорно стоит внимания, как действительность и с точки зрения предвидения интересного исследования и перспективы.

Глобализация принесла также возможность глобального применения «двойного стандарта». Страны-лидеры и альянсы глобализации навязывают миру свою волю и этому нередко приносятся в жертву локальные цивилизационные, этнокультурные ценности и государственный суверенитет.

По нашему мнению, преодоление мирового экономического кризиса требует с одной стороны совершенства механизмов и невмешательства в функционировании рынка, но с другой стороны необходимо выработать экономическую политику, ориентированную на интересы общества, которая станет определяющим фактором сдерживания безудержности (распушенности, безграничного роста) и умеренности (сбалансированности) рынка.

2.3. УПРАВЛЕНИЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ ЭКОНОМИКОЙ В ЭПОХУ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

Глобализация заставляет правительства гармонизировать экономическую политику с потребностями и пожеланиями соседей и потенциальных конкурентов.

Процессы глобализации непосредственно затрачивают национальную экономическую политику, ограничивая ее возможности. Международная экономика, оказывающая все большее влияние на положение отдельных стран, находится вне юрисдикции национальных правительств, центральных банков и их экономической политики. Поэтому обычные средства этой политики действуют ныне в ослабленной форме, а то и вовсе не работают или приводят совсем к иным результатам. Международные факторы снижают эффективность государственных решений и мер, осуществляемых в национальных рамках. Отсюда объективная необходимость координации экономической политики отдельных стран.

В координации рыночных процессов основными надо считать экономические методы, поскольку они базируются на наиболее насущных человеческих потребностях и потому обладают самыми сильными стимулирующими свойствами.

Поскольку основной характеристикой последних десятилетий является глобализация мирохозяйственных связей, невозможно остави-

ть без внимания ее влияние на государство и эффективность государственного управления, на общество и экономику.

Существует тесная связь между эффективностью государственного управления и конкурентоспособностью национальной экономики: государственное управление является фактором национальной конкурентоспособности.

Государство играет важнейшую роль в управлении интеграцией в глобальную экономику и обеспечивает его соответствие и экономическим, и социальным целям.

2.4. УРОКИ ГЛОБАЛИЗАЦИИ И ГЛОБАЛЬНОГО КРИЗИСА

Сегодняшний спад производства обусловлен почти теми же причинами, какими был обусловлен предыдущий длительный и динамичный рост: глобализация и ускоренное инновационное развитие.

Возникновение и углубление глобального финансового кризиса является проявлением изменения мировой хозяйственной структуры.

По-существу сегодняшний глобальный кризис является кризисом долгов. Чрезмерная ликвидность, в свое время, слишком притупило чувство риска, у корпораций же главным ориентиром был отмечен (принят) рост капитализации и эффективность менеджмента оценивалась по этому

показателю. Тем временем обострилось противоречие капитализации с реальной основой экономического прогресса – с повышением производительности труда.

Спорный вопрос, когда не в одной (во многих) из зарубежных публикаций одним из факторов выхода из кризиса снова называют углубление глобализации, в частности, когда думают, что в выздоровлении мировой экономики она сыграет важную роль, так как это необратимый процесс.

2.5. ПРИЧИНЫ И ФАКТОРЫ РАЗВИТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО КРИЗИСА

Кризис показал национальным правительствам три главных аспекта: государство должно давать стимул национальным рынкам, формулировать национальные экономические стратегии, представлять собой регулятора и архитектора национальных и международных рынков.

Для новой эпохи характерным станет приток новых проблем: в области управления-регулирования, перспективах роста, существующих общественных ценностях, в области геополитики.

Гарантией успеха может стать эффективность управления государством, хорошие макроэкономические показатели, большое количество населения, успешная внешняя политика и сильное вооружение. С этой точки зрения, очень большое значение имеет международный имидж страны, его взвешенная внешнеполитическая позиция и его взаимоотношения с центрами мировой силы.

ГЛАВА III.

ГЛОБАЛЬНО-ИНОВАЦИОННОЕ ИЗМЕРЕНИЕ ЭКОНОМИКИ

3.1. ОСНОВНЫЕ ОСОБЕННОСТИ СОВРЕМЕННОГО КАПИТАЛОДВИЖЕНИЯ

(капиталооборота, движения капитала)

Глобализация капитала, это своеобразный ответ глобальным экономическим вызовам, но в тоже время она создает опасность состоянию мировой экономике, ее равновесию, так как она также провоцирует региональные и периферийные кризисы.

Апробированные, стандартные схемы глобального капиталодвижения, которые учитывают (принимают во внимание) этническую, религиозную, культурную специфику отдельных стран и регионов, практически одни и те же.

Главные игроки глобальных экономических процессов стремятся установить полный контроль над процессом глобализации и, исходя из этого, над финансами, производством, новыми технологиями и интеллектуальными ресурсами.

Взаимопроникновение национальных форм международных бизнес организаций происходит с сохранением специфики стран и регионов, что влияет как на географию распространения инвестиционных потоков, так и на высокотехнологически- информационные системы, осно-

ванные на перспективе распространения современных западных моделей сетей ТНК при различных национальных условиях.

3.2. ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ В СТРАНАХ ЦЕНТРАЛЬНОЙ И ВОСТОЧНОЙ ЕВРОПЫ

На начальном этапе трансформации в Центральной и Восточной Европе и в некоторых Азиатских странах накопился опыт реформирования, с учетом которого возможно сделать заключение, какой фактор был решающим для успеха, который – безуспешным.

Трансформационные процессы в значительной степени связаны с Евроинтеграцией. То, что членами Евросоюза стала одна часть стран Центральной и Восточной Европы, а другая осталась за ее пределами и находится в режиме ожидания, создает определенную угрозу для общего Европейского пространства. Мировой экономический кризис и нерешенные конфликты, активизация военных действий и открытый процесс перераспределения территорий создает новую реальность, которая организованным, совместным, ускоренным действием должна внести значительные коррективы в развитие трансформационного процесса во всем Европейском пространстве. В противном случае могут возникнуть условия для начала дезинтеграции Европейского единства.

3.3. МИРОВОЙ ЭКОНОМИЧЕСКИЙ КРИЗИС И ПЕРСПЕКТИВА ГРУЗИНСКОГО ГОСУДАРСТВА

Экономический кризис расшатывает социально-политическую систему, вызывает столкновение между странами-лидерами и группировками, созданными вокруг них (прямо или косвенно).

Появление (Вызов) мировых кризисов и тем более исключить их воздействие нашей стране не под силу, но то, что она этот глобальный кризис встретила уже в состоянии глубокого кризиса и «подготовленная», это все мы видим даже невооруженным глазом.

Со всей ответственностью нужно проанализировать существующее положение, оценить реальность и выработать конкретный и окончательный (решающий) курс для спасения государства, что должно включать в себя следующие основные направления:

1. Достижение внутреннего политического консенсуса, где самое главное - создание избирательной системы на основе полного паритета;

2. Выработка реалистического внешнеполитического курса свободного от романтизма;

3. Форсированное движение к созданию социально-экономического равновесия и сформированного общества (как альтернатива меркантилистического общества);

Все это должно быть сформулировано (организовано) вокруг высшей цели – восстановлении территориальной целостности страны.

3.4. ТЕОРЕТИЧЕСКО-КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ ПРОБЛЕМА СОВМЕСТИМОСТИ ГЛОБАЛЬНОЙ И НАЦИОНАЛЬНЫХ ЭКОНОМИК

Истории научного исследования проблем глобализации несколько десятков лет. Условно ее можно разбить на четыре этапа:

I. Позитивный; II. Критический; III. Проблемный; IV. Кризисный.

Одной из сложнейших проблем является проблема совместимости и взаимонаправленности интересов национальной экономики и процесса глобализации. Считаем, что при ее исследовании особенно важным представляется выделить такие цели, каковыми являются: установление закономерности и особенностей глобализации, выявление его движущих и препятствующих сил (политический, экономический, социальный, организационно-управленческий и т.п.), изучение социально-экономических и политических проблем, определение условий развития и места национальных экономик в международной хозяйственной деятельности в условиях необходимой трансформации, вытекающей из мирового кризиса.

Исходя из этого, надо определить следующие конкретные задачи:

- фундаментально представить тенденции современной экономической глобализации;
- определение масштабов прорыва национальных границ экономического развития;

- характеристика во взаимосвязях двух полюсов процесса глобализации- корпоративного нивелирования и совпадения-единства локальных интересов;
- характеристика ведущих факторов и определение основных направлений интегрирования национальных экономик в мировую экономику;
- обоснование целесообразности применения стратегии быстрого прорыва и неординарных подходов к развитию национальных экономик.

Разработка проблемы в таких масштабах и формате, бесспорно интересно с точки зрения как теоретической, так и прикладной науки.

3.5. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ СОТРУДНИЧЕСТВО И КОНКУРЕНЦИЯ В РЕГИОНАХ

Лучшее будущее мира зависит от того, насколько придадут сегодняшние лидеры приоритет стабильности и устойчивому экономическому развитию по сравнению с их борьбой за лидерство и как они будут отстаивать свои экономические интересы без ущемления других в регионах, где эти интересы сталкиваются друг с другом.

Экономические отношения между лидерами и регионами мира, с одной стороны, и между отдельными регионами, с другой, обладают разными аспектами и спецификой, а также разносильными участниками с разными интересами. Глубокое всех без исключения их изучение имеет

огромное значение для прогнозирования будущего. В данной статье вкратце рассматриваются экономические интересы, соперничество и перспективы интеграционного сотрудничества между США как традиционным мировым лидером, Китаем как почти сформированным лидером и РФ как имевшем наибольшие на лидерство претензии государством в Центральной и Восточной Азии и АТР. Акцент по вполне понятным причинам сделан на Китай.

В ЦА Китай как и РФ воспринимают США скорее как конкурента, чем партнера. Вместе с тем, Китай стремится иметь с РФ такие же удовлетворительные торгово – экономические отношения, как и политические, и наоборот, на основе усиленной экономической взаимозависимости улучшить свои политические отношения с США.

В АТР же функции основы выполняет Китай, получая инвестиционные ресурсы от США, а сырьевые - от РФ. В регионе глубоко интегрирована и американская экономика, правда в значительной мере через Китай. Что же касается экономики России, она не участвует в экономическом сотрудничестве данного региона.

3.6. ИСТОРИЧЕСКИЙ УРОК ПРЕОДОЛЕНИЯ КРИЗИСА: ЛЮДВИГ ЭРХАРД И «НЕМЕЦКОЕ ЧУДО»

Деятельность Людвиг Эрхарда, «немецкое чудо» и объединение Германии вообще должно позволить по-иному взглянуть на историю XX века, на темы преодоления кризисов. Во Второй Мировой войне потерпел поражение фа-

шизм, но ни в коем случае Германия. Вторая Мировая война переросла в «холодную войну» и закончилась созданием эрхардовского немецкого чуда, объединением Германии и развалом Советской империи – что является мировым историческим парадоксом.

Для Л.Эрхарда, как политэкономиста, «свобода потребления» является главным критерием определения свободы.

Программа преодоления кризиса должна основываться на свободе действия экономических субъектов, честную конкуренцию. Роль государства в перераспределении доходов, как раз, заключается в обеспечении этого, а не в механическом перераспределении, трудом других полученных, результатов. Основная суть социального рыночного хозяйства не в простом перераспределении доходов, а в росте производства.

Вообще в таком ракурсе мышления должна быть осмыслена проблема свободы, перераспределения доходов и благополучия общества. В этом, очевидно, очень поможет Л. Эрхард и «немецкое чудо», как исторический опыт и объективная реальность.

«Немецкое чудо» не только просто исторический урок и прошлое, это реальное достижение, принципы, на которых должна основываться политическая воля и стратегия преодоления кризиса, идеалы прогресса и свободы.

3.7. ЭКОНОМИЧЕСКОЕ РАВНОВЕСИЕ И ПОРЯДОК

Для достижения экономического равновесия существует не один довольно хороший и богатый опыт. Поэтому считаем, что необходимо соответственно проанализировать его теоретические и прикладные аспекты, и вынести соответствующие заключения.

Демократическую, социально ориентированную экономику нужно строить на основе трех принципов: 1. Свобода личности; 2. Социальная справедливость; 3. Экономическая дееспособность. Это все отображается в высоком общественно-государственном самосознании.

Будущую хозяйственную систему должны рассматривать как особенный тип совместного бытия людей, основанного на политическом, экономическом, социальном и правовом порядке.

Несмотря на то, какими объективными или субъективными обстоятельствами вызванная реальность будет создана, экономическая система Грузии постоянно должна сохранять в большей степени социальную ориентацию и в этом случае нам перманентно придется выискивать новые или совершенствовать старые механизмы развития, которые безусловно будут основываться на успешные, апробированные идеи и на пройденную практику создания социального рыночного хозяйства, что будет прочной основой сохранения равновесия и порядка.

ГЛАВА IV.

УПРАВЛЕНИЕ ИНОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ КОМПАНИЙ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

4.1. ВЛИЯНИЕ ИННОВАЦИЙ НА БИЗНЕС И СО- ЦИАЛЬНУЮ ЭКОНОМИКУ

Инновация предопределяет направления развития бизнеса: воздействует на формирование масштабов и структуры производства, вида деятельности. Она изменяет и преобразует содержание бизнеса, а в дальнейшем и экономики страны и мирового хозяйствования. Инновация и бизнес непосредственно связаны с сущностными отношениями индивидуального воспроизводства, где бизнес является непосредственной формой проявления данных отношений.

Практика постиндустриальных стран показывает, что социализация экономики происходит не только посредством концентрации и централизации общественного хозяйствования, но и предоставления условий для мелкого и среднего бизнеса, мобильность которых позволяют оперативно решать инновационные и другие социально-экономические проблемы. Видимо, здесь нужно говорить об оптимизации соотношения крупного и среднего, мелкого бизнеса в направлении развитии социализации экономики, а не отказ от функций мелких и средних фирм. Эту диалектику взаимодействия мелкого, среднего и крупного бизнеса, как про-

тивоположностей в единстве, нельзя отрицать, но нужно постоянно находить их оптимальное соотношение в соответствии уровням и условиям прогрессивного социально-экономического развития.

Инновационный процесс также развивается циклично, где одни виды инноваций, при завершении цикла, уступают другим видам и способствуют развитию экономического цикла. Каждый инновационный цикл поднимал на новый уровень развития экономики и общества, что воздействовало на интенсификацию инновационных процессов. Диалектика таких процессов обуславливает формирования и развитие инновационной экономики, и далее социальную экономику.

Таким образом, развитие инновации в крупном и мелком, а также среднем бизнесе обуславливает формирование инновационной экономики, что в последствии создает условия социализации экономики.

4.2. СИСТЕМОБРАЗУЮЩЕЕ ЗНАЧЕНИЕ ИННОВАЦИОННОЙ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ФИРМЫ

Инновации выполняют особую функцию в системе воспроизводства – функцию порождения изменений, что позволяет оценить их как источник саморазвития и самоорганизации предпринимательских систем и как важнейший внутренний процесс и структурообразующий элемент. Ин-

новации, составляя основу преобразований в социально-экономических системах, воздействуют на структуру, определяют темпы и масштабы экономических процессов и сопутствующих им структурных изменений.

Инновации определяют будущее развитие компании и предполагают подчас довольно значительные изменения в производстве, маркетинге, управлении фирмы. Компании подходят к инновациям в самом широком смысле, используя как новые технологии, так и новые методы работы, осваивая новые методы достижения конкурентоспособности или находя лучшие способы конкурентной борьбы при использовании старых способов. Инновации могут проявляться в новом дизайне продукта, в новом процессе производства, в новом подходе к маркетингу или в новой методике повышения квалификации работников. В своем большинстве они оказываются достаточно простыми и некардинальными, основанными скорее на накоплении незначительных улучшений и достижений, чем на едином, крупном технологическом прорыве.

4.3. ГЛОБАЛЬНЫЙ БИЗНЕС И УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИЯМИ

Источником инноваций являются знания, которые приобретает компания в ходе своей деятельности. Именно приобретенные в ходе НИОКР знания воплощаются в виде инноваций, нововведений и новшеств, регистрируются в виде патентов, изобретений и авторских свидетельств. Об-

ладание знаниями является отправной точкой для компании к осуществлению инновационной деятельности. Поэтому приобретение знаний, управление ими и их использование в НИОКР является важной составляющей инновационного менеджмента, который классифицируется как менеджмент знаний.

Для формирования стратегии управления знаниями может быть использована традиционная схема SWOT – анализа. По существу фирма нуждается в превращении SWOT – анализа в карту обладания теми или иными знаниями и способностями с целью лучшего понимания своих конкурентных преимуществ и слабостей. Она может использовать эту карту в качестве руководства для управления знаниями, укрепляя тем самым свои преимущества и защищая или снижая уровень своих слабых сторон в обладании знаниями.

Хотя знания и динамичны, карта стратегического знания, представленная на рисунке 4, дает возможность сделать моментальный снимок положения, который занимает фирма сегодня, а также ее желаемый стратегический профиль и профили конкурентов. Дополнительно она может использоваться для воссоздания исторической и прогнозной траекторий знаний компании.

Фундаментальные знания представляют минимум и создают определенный барьер ко входу в отрасль, обладание которыми обеспечивает «участие в игре». Однако это не может обеспечить долговременную конкурентную значимость фирмы, Знания, обеспечивающие успех, снабжают фирму конкурентным потенциалом. Компания может иметь тот же уровень, кругозор или качество знаний, что и ее конкурен-

ты, но специфические знания могут помочь ей использовать стратегию диверсификации. Инновационные знания дают фирме возможность лидировать в отрасли и представляют собой особые знания, благодаря которым компании получают возможность изменять «правила игры».

4.4. УПРАВЛЕНИЕ ИННОВАЦИОННЫМ БИЗНЕСОМ В УСЛОВИЯХ НЕОПРЕДЕЛЕННОСТИ

Системный подход в исследовании управления инновационной деятельностью компаний предусматривает выявление всех факторов, влияющих на этот процесс, всех связей и зависимостей, которые формируют процесс управления, специфики и обязательных условий осуществления управляющих воздействий. Это требует обязательного рассмотрения неопределенности как определяющего фактора в управлении инновационной деятельностью, применения оптимизационных методов и моделирования в частности как аппарата управления, их методологические ограничения, а также рассмотрение возможных подходов, учитывающих специфику и особенности в управлении инновациями.

Проблему управления в условиях неопределенности предлагается решать путем ее моделирования. При этом объективный подход к моделированию неопределенности весьма ограничен по области применения, т.к. далеко не всегда возможно получить достаточно информации о вероятностях тех или иных событий. Кроме того, он не учитывает факторы более тонкого свойства, такие как отношение

лица, принимающего решение, к риску. Во многих случаях практики лица, принимающие решения, предпочитают не рисковать по-крупному, опасаясь больших потерь в случае неудачи. Этот феномен субъективного подхода в моделировании неопределенности объясняется, прежде всего, такими факторами, как психологическая склонность к риску, количество доступных денежных средств на момент принятия решения и возможность повторения рискованной ситуации в будущих периодах. Эти факторы объединяются в категории полезности – индивидуальной, субъективной оценки ценности ресурсов, используемых с риском их потери, относительно ожидаемой выгоды или потери от их использования и имеющегося их количества.

В моделировании деятельности компании, в том числе и моделирования неопределенности, предлагается использовать аппарат теории вероятностей и математической статистики.

4.5. МЕТОДЫ СТРАТЕГИЧЕСКОГО УПРАВЛЕНИЯ ИННОВАЦИОННОЙ ФИРМОЙ

Термин роудмаппинг пришел в экономику в конце XX столетия и рассматривался как изыски в управленческой деятельности. Однако в начале текущего столетия роудмаппинг был признан как самый эффективный метод планирования, прогнозирования и управления деятельностью глобальных корпораций.

Роудмаппинг предусматривает построение так называемых «дорожных карт» – маршрутов развития компании в

будущем по основным сферам деятельности: рынок, продукты, технологии, конкуренты и т.п. В терминах теории управления роудмаппинг представляется как взаимосвязанное конкретное долгосрочное планирование наиболее важных сфер деятельности, направленное на повышение эффективности управления, как отдельных сторон ее деятельности, так и компании в целом. Основной акцент роудмаппинга – это инновации и новые технологии.

Внедрение дорожных карт в корпорации помогает уверенно достигать ключевых стратегических целей. Для каждой продуктовой линии дорожные карты согласуют рыночную стратегию с технологическими планами и планами по продуктам. Дорожные карты помогают сконцентрировать внимание на долгосрочном планировании и улучшают взаимосвязи, автономность планов, являются основой для корпоративного технологического планирования, идентификации потребностей, сильных и слабых сторон корпорации. Этот процесс помогает сосредотачивать мышление управленцев на самых важных приоритетах в каждом шаге процесса планирования.

Создание дорожных карт позволяет проследить историю каждого ключевого решения в плане. Дорожные карты для нескольких продуктовых линий дают возможность обозреть общую картину технологических потребностей, которая может представлять собой общую единую программу исследований и разработок, либо приобретения технологий и ноу-хау. Выбор между разработкой базовых технологий либо их приобретением – решение ближайшего времени, не с долгосрочными последствиями.

4.6. СТРАТЕГИЧЕСКАЯ ТРАНСФОРМАЦИЯ ИННОВАЦИОННОГО ПРЕДПРИЯТИЯ В УСЛОВИЯХ КРИЗИСА

В условиях кризисной экономики одним из определяющих факторов ускорения процессов инновационной деятельности становится создание адекватной системы управления. На сегодняшний день решение этой задачи осложняется многочисленными иерархиями экономических интересов, которые менеджерам необходимо учитывать в процессе выработки и реализации управленческих решений. Тем не менее до сих пор остается невостребованным потенциал стратегического инновационного менеджмента, столь высоко зарекомендовавшего себя в рыночных системах хозяйствования разной степени сложности. В новой экономике стратегический менеджмент представляет собой эффективное средство организации деятельности инновационного предприятия в условиях крайней неопределенности внешней среды, переходного состояния экономического организма. Отличительной особенностью функционирования инновационных предприятий в кризисных условиях является необходимость соотнесения задач стратегического управления с проведением трансформации, представляющей собой фундаментальное преобразование их деятельности и выражающееся в переходе от производства, ориентированного на объемы продукции, к производству, ориентированному на потребителя. В силу этого можно рассматривать процессы трансформации в качестве объекта стратегического менеджмента.

Говоря о проблемах разработки и реализации процессов стратегической трансформации инновационного предприятия, следует иметь в виду особую значимость для этого процедуры целеполагания. Известно, что в кризисных условиях цели экономической деятельности обычно связаны с повышением эффективности производства. При наличии многоукладной экономики появляются и выходят на первый план и другие, дополнительные цели, обусловленные характером необходимых эволюционных преобразований. Их нужно учитывать при разработке всей стратегии. В частности, полная трансформация предприятия выводит целеполагание в разряд особо важных задач, требующих пристального внимания.

В условиях кризиса жизнеспособной оказывается методология квантового контроллинга с присущей ей спецификой определения целей и практической реализации. Методологические установки квантового контроллинга можно применить к рефлексированию в контексте проблемы трансформации инновационного предприятия, в частности разработки проектов совершенствования бизнес-процессов. Разработка стратегии трансформации начинается с решения задачи целеполагания.

На первом этапе разработки системы целей проекта трансформации на основе методов выбора проектов определяются гипотетические условия инновационной деятельности, очевидные с точки зрения опыта, к ним добавляются ожидаемые специфические условия. Устанавливается краткий, но исчерпывающий перечень элементов (или факторов). В него входит не только инфраструктура наукоемкого

производства, но и значимые факторы неопределенности, потенциальные положительные обстоятельства.

На втором этапе выполняется тестирование гипотез и выявление факторов, оказывающих наиболее существенное влияние на эффективность деятельности хозяйственной единицы, их систематизация и выработка предварительных предложений относительно системы целей трансформационных преобразований. Затем проводится анализ механизма функционирования инновационного предприятия. Этот этап связан с выявлением стратегических факторов успеха, определением приоритетных направлений деятельности и ключевых задач, решение которых обеспечивает успех в долгосрочной перспективе.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. აბრალავა ა., „ეროვნული ეკონომიკა და გლობალიზაცია“, „ინოვაცია“, თბ., 2005.
2. ბერუჩაშვილი გ., Ernest Solvay – კაცი, რომელმაც, ცივილიზაციის განვითარებას მანამდე არნახული მუხტი შესძინა. Polity News, 21.02.2010.
3. ბერუჩაშვილი გ., GAP-ნაპრაღი, ანუ მეცნიერები და პოლიტიკოსები სხვადასხვა პლატფორმაზე 16.02.2010; http://websache.googleusercontent.com/search?q=cache;www.polity.ge/science/science//521_gap_naprali_anu...
4. იმნაიშვილი თ., ქართული გენომი მრავალჯერ აღმდგარა ფერფლისგან. გაზ. „ლანჩუსთი პლუს“ 5.11. 09. <http://www.lanplus.com.ge/index.Php>.
5. ინოვაციები, ახალი ტექნოლოგიები და მეწარმეობა. დიაგნოსტიკური მოხსენების პროექტის პრეზენტაცია (რ. კაკულია, გ. ივანიშვილი, კ. კიკაბიძე), 2009 წ. 27 თებერვალი. <http://www.cegstar.ge/files/wG5diagnostikurimoxseneba.pdf>
6. მასურაშვილი ს., ინოვაციების ბაზრის ძირითადი მიმართულებები ბიზნესში. ახალი ეკონომისტი, 2008წ. N2-Loidi@ 10:31 pm.
7. მაცაბერიძე მ., მაღალტექნოლოგიური ინოვაციური პროექტების მართვით – XXI ს. ქართული ეკონომიკისთვის.
8. მახარაძე ნ., ინოვაციური პოლიტიკის ძირითადი ასპექტები სამამულო წარმოებაში (დისერტაცია). ბათუმი, 2008.
9. ნიკოლეიშვილი გ., მსოფლიოში უმდიდრესი ადამიანი მექსიკელია. გაზ. “24 საათი”, 15.03.10.
10. უ. სამაღაშვილი. ბიზნესის საფუძვლები. „უნივერსალი“. თბ., 2009.

11. საქართველოს რეგიონური განვითარების 2010-2017 წწ. სახელმწიფო სტრატეგია თბ.,2010; საქართველოს მთავრობის დადგენილება№ 172, 25.06.10
12. შატბერაშვილი ო., საინოვაციო პოლიტიკა საქართველოში: მითები და სინამდვილე. <http://europeanchoice.ge/science/print:page,1,19-shatberashvili>.
13. შატბერაშვილი ო., მეცნიერების განვითარება საქართველოში: ბოლო წლების გაკვეთილები. გაზ. “24 საათი”, 22.08.06.
14. Абдеев Р. Ф. Философия информационной цивилизации. М., Владос, 1994.
15. Акаев А. Мониторинг глобальных и региональных рисков. 2008/2009. М.; УРСС, 2009
16. Анилионис Г. П.; Зотова Н.А. , Глобальный мир единый и разделенный – М., 2005.
17. Анищик В. М. и др. Инновационная деятельность. Уч. пособие . Мн., БГУ,2006.
18. Артемов А.В., Брукин А.В., Шумаев В.А., «Модернизация государственного управления экономики», - Экономист, 2008, №2.
19. Айнабек К. С. Инновации в формировании бизнеса и социальной экономики; [http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/1430/file/Ainabek K S. doc](http://www.econ.msu.ru/cmt2/lib/a/1430/file/Ainabek%20K%20S.doc).
20. Белл Д. Грядущее постиндустриальное общество. Опыт социального прогнозирования. Пер. с англ. М., Academia, 1999.
21. Белло У., На пути к американскому изоляционизму.1
22. Гольдштейн Г. Я. Стратегические аспекты управления НИОКР. – Таганрог. Из- во ТРТУ, 2000

23. Е.В. Дробот, «Актуальные вопросы государственного управления в XXI веке: Трансформация роли государства в условиях глобализации», Выборг, 2007.
24. Гришин В. В. Стратегические аспекты организации инновационной деятельности на фоне проблем глобальной рецессии http://www.mirec.ru/index.php?option=com_content&task=view&id=129
25. Дынкин А. Мировой кризис-импульс для развития инноваций; [Uptp.ru/content/Disp_Art.php? Num=1892](http://Uptp.ru/content/Disp_Art.php?Num=1892).
26. Н. Иванова. Инновации в условиях кризиса; [http://uptp.ru/content/Disp_Art.php? Num=1987](http://uptp.ru/content/Disp_Art.php?Num=1987)
27. Е. В. Карлинская, В. Г. Катанский. Эволюция управления инновациями: идеи, методы, инструменты. Общий обзор [.http://www.rpm-consult.ru/pdf/article 11.pdf](http://www.rpm-consult.ru/pdf/article 11.pdf)
28. Крамаренко В. И. Информационно – интеллектуальная экономика в условиях глобализации. Ученые записи Таврического национального университета им. В. И. Вернадского. Серия” Экономика “.Т. 21(60), 2008г. №1,ст. 117-124.
29. Кращенникова В. Окно экономических возможностей. Россия как центр знаний и технологий// ВЭС , 2006, №1, ст. 56- 58.
30. Кубишина Г. “Китай в условиях глобализации”. Обозреватель-Обсервер 11/2006.
31. Мальцев В. А. Парадокс Усама Бен Ладена// ВЭС, 2006, №1, ст. 22 –24.
32. Международное исследование 2009-2010. Институт посткризисного мира. [www. poscrisisworld. org/publications/981](http://www.poscrisisworld.org/publications/981)

33. Миньц Ли. Китай и будущее мировой капиталистической экономики. [http:// scepsis.ru /librarylid_2376.html](http://scepsis.ru/librarylid_2376.html)
34. Модели посткризисного развития: глобальная война или новый консенсус.
35. Мониторинг глобальных и региональных рисков 2008/2009. Ред. Д. А. Халтурита, А. В. Коротаев. М.: УРСС ,2009, ст. 141-162.
36. Морозов Ю. В. Центральная Азия: Влияние политики ведущих государств мира. Ж. "Россия и Америка в XXI в." №2 , 2009.
37. Мунтиян М.А. "Глобализация и устойчивое развитие". М.: Ступени, 2003.
38. Муратов О. Подземные АЭС : эффективность и безопасность [http://vant.kipt.charkov. ua/ARTIKLE/VANT_2007_6_19.pdf](http://vant.kipt.charkov.ua/ARTIKLE/VANT_2007_6_19.pdf)
39. И.Нигматулин. Отличать поражение от победы. [http://antiatom nn/org/pagegen=45](http://antiatom.nn.org/pagegen=45)
40. Печчеи А. человеческие качества. – М., 1980
41. Подберезкин А.У., Коровников А.В. , «Россия и мир в период глобализации», М., «Финансовый контроль», 2003.
42. 16. Г. Розенкранц, Ядерная энергетика _ мифы и легенды http://reenergy.by/files/nuclear_myths/1.pdf
43. 17. Треугольник Россия – Китай – США в АТР: факторы неопределенности. Отв. ред. В. Б. Амиров, В. В. Михеев – М.: ИМЭМОРАН, 2009.
44. Шабров О., "Эффективность госуданственного управления в условиях постмодернизма", "Позиция" 2010.

45. Шапталов Б. Н. Экономическая экспансия. М., "Экономика", 2008, ст. 11.
46. Д. С. Щербаков Стратегическая трансформация инновационного предприятия в условиях кризиса. gagega@rambler.ru.
47. Цветков В. А. Инновационная экономика как форма постиндустриального развития. "Промышленная политика РФ", №1, 2008, ст. 24 -42.
48. Яковец Ю.В., «Глобализация и Трансформация мировой экономики». СПб. Изд. СПб ГУЕФ, 2004.
49. Яковец Ю. В. Глобализация и взаимодействие цивилизации. – М., 2001.
50. Boyer R. Etef, merche et development//problemes econ. – P., 2000. - # 2653.
51. Deutsche Welle, 07. 09. 11
52. Garelli S.,The World Competitiveness Landscape in 2006 / IMD World.
53. Competitiveness Yearbook 2006 // [http: //www.imd.ch](http://www.imd.ch).
54. Przezye gle w lepazym styl "Politica," – 1979, - #5
55. www.conference.ge/maRaRtechnologiuri-inovatsiuri-pro-eqtebi-t2946.html
56. [http:// scepsis.ru /librarylid_2215.html](http://scepsis.ru/librarylid_2215.html)

ანზორ აბრალავა (ეკონომიკურ მეცნიერებათა დოქტორი, პროფესორი) – „ეკონომიკა და ბიზნესის გლობალურ-ინოვაციური პრობლემები“ (ქართულ ენაზე). თბილისი, 2014, 312 გვ.

ANZOR ABRALAVA (DOCTOR OF ECONOMIC SCIENCES, PROFESSOR)— „Economic and business global-inovation problems“ (in Georgian). Tbilisi, 2014, 312 p.

АНЗОР АБРАЛАВА (ДОКТОР ЭКОНОМИЧЕСКИХ НАУК, ПРОФЕССОР) – „Глобально-инновационные проблемы экономики и бизнеса“ (на грузинском языке). Тбилиси, 2014, 312 стр.

ტექნიკური რედაქტორი: ასმათ ზიზია

გამომცემლობა „უნივერსალი“

თბილისი, 0179, ი. ჯავახიშვილის ბაზზ. 1, ☎: 2 22 36 09, 5(99) 17 22 30

E-mail: universal@internet.ge

